

НОЧ

ВІКТАР
МАРЦІНОВІЧ

СЛОВА АД ПЕРАКЛАДЧЫКА

গুড মৰ্নিং শূভ সকাল

III УПІХА ШАКАЛЕ, МІНАК!
Хай песня Сусвету заўсёды красуе табе!
Маё імя Саціш Сівачарыяр, і я пераклаў гэты тэкст на англійскую мову, на якой ты яго цяпер і чытаеш. Сам рукапіс быў набыты ў старызніцкай крамцы на Калержстрыт у Калкаце за літр чыстай вады, пасму прадзіва і пару амаль не ношаных сланцаў. Я не ведаю, якім менавіта чынам гэтыя тры сшыткі трапілі да бенгальскага крамніка, бо, пакуль мы тарагаліся, гэта не падавалася важным. А калі падалося — ён ужо быў памёр ад малярый.

Спачатку мяне проста зацікавіў тэкст, напісаны ад рукі незнаёмай мне (на той момант) мовай, і я вырашыў прыгадаць сваю ранейшую прафесію ды перакласці пісаніну. Але неўзабаве зразумеў, што мой выпадковы набытак не зусім звычайны, бо лексіка і граматыка адрозніваліся ад кірылічных пісьмёнаў з падручнікаў, якія адишукаліся ў бібліятэцы імя Р.Тагора. Калі ж я ўрэшце здагадаўся, з чым насамрэч маю справу, я звярнуўся да былых калег і атрымаў слоўнікі з дапаможнікмі, без якіх быў такі бясслоўны і такі бездапаможны. За час, што спатрэбіўся, каб удасканаліць веды, мае валасы пасівелі

Чаму я не кінуў гэтую забаўку? Ды проста досыць доўга жыў на свеце, каб ведаць, што выпадковасцяў не бывае. Найлепшыя розумы кантынента дасюль спра-

*буюць зразумець, што ж менавіта лорд Шыва зробіў з
намі падчас Зацямнення. А я скеміў, што ў маіх руках —
каштоўны і старанна зашыфраваны адказ. І толькі
ад мяне залежыць, ці дазнаецца хтосьці праўду.*

І я ўзяўся за пісьмовы пераклад.

*Вядома, мне карцела ўлезці ў светапогляд героя, у
ягонае разуменне перажытых прыгодаў. Асабліва там,
дзе Кніжнік сустракае аватару Харыхары і атрымлі-
вае адказы, якія чалавецтва чакае сёння. А яшчэ там,
дзе ён абсалютна не разумее ўласнай ролі ў Зацямненні
праз затлумленую хрысціянскімі спрашчэннямі гала-
ву. Але перакладніцтва — сакрамант. Таму я пакінуў
некранутымі ўсе забабоны. Хай кожны дэшыфруе гэ-
тую прыпавесць нанова і самастойна.*

*Цяпер, калі я выдаю свой пераклад, ужо і валасы маіх
сыноў пасівелі.*

*Мая прадмова ёсць і паслямовай. Гісторыя пачына-
ецца са шчаслівага канца. Тры шыткі пераўтварылі-
ся ў кнігу, калі рукапіс завяршыў сваю вандроўку ў
Калкаце.*

Кніжнік дайшоў да світанку. Мы зноўку зведалі ноч.

ПРАЛОГ*

НЕ БЫВАЕ ЧАКАННЯ БЕЗ НЕСПАКОЮ. Гэтага званка я чакаў адзінаццаць месяцаў, і было тое яшчэ тады, калі фраза “чакаць адзінаццаць месяцаў” мела хоць нейкі сэнс. Тэлефон зазваніў толькі пасля таго, як я канчаткова страціў надзею. Так усё і пачалося.

Чым я займаўся? Прыгадаць будзе нескладана. Бо чым ёсць самота? Гэта калі з табой не здараецца нічога такога, што б ты не прыдумаў сам. Паправачка: я ж не самотны — я Герду маю. Але сабуля была ўжо наеўшыся-нагуляўшыся, таму соладка спала ў ложку, дзе, дарэчы, спаць ёй забараняецца. Ды ведаю я, што “сабуля” — “ён”! Але не магу я вось так сваёй сяброўцы пол змяняць. Прынамсі, без яе пісьмовага дазволу. Вось напраўду — беларуская мова да сабачак такая ж няўмольная, як карэйская нацыянальная кухня.

Як і ў трыста трыццаць папярэдніх начэй, я заліпаў у *яблычнік* на маіх каленах. Апошняя навіна, перададзеная насельніцтву Зямлі, перш чым эра інтэрнэту завяршылася, паведамляла пра поспехі ў стварэнні штучнага чалавека ў Каліфорніі. Графітавая істота не

* Гэты фрагмент напісаны алоўкам на аркушах А4, складзеных у чатыры разы і прымацаваных да фарзаца першага сшытка. Паводле яго стану, фрагмент ствараўся значна раней за асноўны тэкст-вы масіў. Магчыма — у момант, калі Кніжнік яшчэ не быў упэўнены, што будзе пісаць свой “*Летапіс Ночы*” (заўв. перакладчыка).

толькі ўдала прайшла тэст Цьюрынга, але і вельмі пакрыўдзілася, калі ёй растлумачылі, для чаго задаваліся ўсе гэтыя пытанні.

Крыўда. Самае чалавечае з пачуццяў. Праз яго я і чакаў званка адзінаццаці месяцаў. Часам так хочацца, каб блізкія нам людзі не былі здатныя прайсці тэст Цьюрынга і нашы глупствы не крыўдзілі іх.

Вы яшчэ памятаеце, што такое інтэрнэт? Прыблуда, якая дапамагала забыцца, што за сценкамі — задушны раён не самай простае на зямлі сталіцы. Што жывеш у мініяцюрнай трошцы-матрошцы, у якой пакоі пераходзяць з аднаго ў адзін і завяршаюцца маленькай кухняй. І катакомбіна гэтая нагадвае модульныя гатэлі ў Токіа, дзе гэтаксама ўвесь час чапляешся плячыма за сцены. Што на вуліцы лістапад, а значыць — найдаўжэйшая з магчымых адлегласць да лета. Пакуль ты ў *яблычніку*, табе нібы і нармальна. Пакуль ты сёрфіш, ты быццам і не адзін.

У маім браўзары была адключаная гэтая чырвоная іконка TR, што запальваецца, калі трапляеш на кантэнт, згенераваны робатам. Такая сабе гульня ў “здагадайку” была маёй настальгіяй па часах, калі на belles-lettres, створаных таленавітымі (не графітавымі) аўтарамі, я мог яшчэ няблага зарабляць. Я спрабаваў вызначыць, чалавекам ці машынай створаны тэкст, які мяне зачэпіў. І зазвычай адгадваў. TR ці not TR.

Асобныя добрыя тэксты яшчэ працягвалі пісаць людзі: на такую працу бралі сацыяльных беспрацоўных, алкаголікаў, людзей з абмежаванымі магчымасцямі — карацей, усіх, хто не здольны атрымліваць заробак у нармальнай дыгітальнай карпарацыі.

У выпадку з навіной пра Google Номо ўсё было не так і відавочна. З аднаго боку, у рэпартажы *старанна* не паведамлялася пра пол істоты. Але гэта яшчэ не значыла, што тэкст скампіляваны бясполым робатам.

Бо гendarная карэктнасць пасля шэрагу скандалаў зрабіла з жывымі аўтарамі навінаў акурат тое, што і так закладзена “прыроджанай” полавай амбівалентнасцю машынаў. Абыякавасць і прыхаваная цікаўнасць выглядаюць аднолькава і на першы, і на дзясяты погляд.

З іншага боку, па дробязях рэпартажу былі заўважныя і перакосы ўвагі, уласцівыя творам штучнага інтэлекту. Не было згадкі пра першыя словы, пачутыя ад Google Номо, але мелася досыць падрабязнае апісанне банкета, зладжанага боствамі-стваральнікамі ў прысутнасці прэсы і донараў. Нічога пра колер вачэй, пра шкілет, кроў і цягліцы, затое — цэлы абзац, што канчатковая версія AI была распрацаваная на аснове праграмнай зборкі Durante, перад якой першапачаткова ставілася задача ўдасканаліць Google Translate да ўзроўню, калі праграма зможа перакладаць складаныя паэтычныя тэксты, накішталт “Боскай камедыі”. Зрэшты, згадка пра Durante была адзначаная мной як фрагмент натыйнай рэкламы Google.

Але не можа ж быць, каб тэкст пра першага здольнага да крыўды штучнага чалавека быў згенераваны робатам? Гэта было б крыўдна. Я націснуў на іконку TR, і, даведаўшыся адказ, асэнсоўваў яго. І тэлефон зазваніў. Я адразу зразумеў, што гэта — той самы званок: для ўсіх іншых было запозна.

Першым, што пачулася ў слухаўцы, быў вецер. Потым праз яго прарваўся крышкун хрыплы, але такі пазнавальны голас.

— Прывіт.

— Вітаю, — прамовіў я са сцішаным сэрцам.

Некалькі парываў ветру, маўчанне.

— Усё добра?

— Добра. Толькі халодна.

— Лістапад.

— Лістапад. Учора падцякала, сёння прымарозіла. Звычайнае беларускае надвор'е. Каля-нуля.

— Я ведала, што ты не спіш, і ў мяне ўзнікла адчуванне, што вось проста мушу пазваніць. Нягледзячы. Быццам здарылася нешта благое. Як там Герда?

— Спіць твая Герда, — адгукнуўся я. Насамрэч Герда прачнулася, узяла галаву і ўважліва слухала размову.

— А як, — праз секунду ветранага шамацення, — сам?

— Сам не сплю. Нешта не спіцца.

— Ты толькі не падумай, што я даравала. Што я вяртаюся ці што. Я так. Чамусьці адчула, што трэба патэлефанаваць.

Герда скавытнула і прыязна гаўкнула, пазнаўшы голас былой гаспадыні. “Былая гаспадыня”. Выраз не менш дзіўны за “сінтэзаваны чалавек”.

— Бачыш, разбудзіла гаўкалку, — пракаментавалі я. Узважыў прымальнасць пытання з улікам нашых бягучых стасункаў і наважыўся: — Ты яшчэ ў Тыбеце?

— Мяне дэпартавалі з Тыбета. Вярнулася ў Непал. Цяпер я ў Сарангоце.

— У Сарангоце? — мой голас раптам падсеў. Я адчуў сябе штучным чалавекам, сінтэзаваным з графіту ў Каліфорніі. — Сустракаеш світанак?

Яна затараторыла, каб прагнаць няёмкасць:

— Так. У Сарангоце. Але, у адрозненне ад таго разу, я надумала ўзyscy пешшу. Выйшла апоўначы. Таксоўка дваццаць даляраў каштавала б.

— Мы на аўтобусе ехалі.

— І я вырашыла, ну, зэканоміць. Павячэрала, узяла гарбаты ў тэрмас, пацягнулася наверх. Перапад вышыні несур'ёзны, меншы за кіламетр, можна было не спяшацца. Музыку слухала. Было росна, дык збочыла са сцяжыны на наезджаны гасцінец. А на ядлоўцавай алеі мяне падабраў джып з кітайскімі турыстамі.

Тут графітавы чалавек ува мне захацеў спытаць, ці не тэлефануе яна толькі для таго, каб паведаміць, што сустракае ранак у Сарангоце. Але мой унутраны графітавы чалавек ні за што не прайшоў бы тэст Цьюрынга, такі тупы ён быў бы. Бо, з улікам дачыненняў з абанентам, пытанне было б па-чалавечы непрымальнае. Замест гэтага я вымавіў хутчэй сцвярджальна:

— Прыгожа навокал.

— Вяршыня зацягнутая аблокамі, але між імі бацьціца такая — не аграмадзіна нават, а неверагодных памераў вертыкальная сцяна. На шмат кіламетраў уверх. Тут адчуваеш, што сусвет невымерна большы за двухногіх кузурак. Калі выгляне сонейка, сценка — памятаеш? — зробіцца памяранцавай.

— Памятаю, — я каўтнуў.

— Але світанне яшчэ не пачалося, неба чорнае.

Раптам у слухаўцы пачуўся гучны рокат, нібы недзе побач з суразмоўцай узляцеў самалёт. Герда зноў гаўкнула, гэтым разам занепакоена.

— Што гэта? — устрывожыўся я.

— А гэта прыкол такі. “Трубы канца”. Тут каля агляднай пляцоўкі будысцкі манастыр. Калі ўпершыню зараўло, кітайцы падскочылі спытаць, што гэта робіцца. І манахі ім адказалі, што святкуюць “пуджу канца”. Кітайцы, натуральна, пацікавіліся, чаму будысты зладзілі “пуджу канца” на досвітку, а тыя весела растлумачылі, што проста прыйшоў час. І хуценька развіталіся. Былі дужа занятыя сваімі трубамі.

Мы памаўчалі. Вецер на тым канцы сцішыўся. Чалавек — істота, якую мусіць быць надзвычай складана імітаваць. Так доўга чакаў гэтай размовы, а цяпер усе словы памарозіла лістападам разгубленасці. Вось тут я мог бы і папрасіць прабачэння. Зноўку.

— Зачытаць табе парачку? — нарэшце прапанавала яна. Я гэтага не чакаў.

— І чаму ты не завядзеш сабе твітар? — звывкла пажартаваў у адказ я.

— Якая цана афарызму, які ведае ўвесь інтэрнэт? З аздобы мудрасці ён пераўтвараецца ў прыкмету падключанасці.

— Раней ты рэагавала інакш: “Бо мне не шэсцьдзясят гадоў”.

— Ну то глядзі, з гімалайскіх зацемак: “У гарах неабавязкова ісці, каб пейзаж змяняўся, усё робяць сонца і вецер”, — я прамайчаў, бо мяне не ўразіла. Суразмоўца сарамліва хмыкнула і працягнула: — “Усе шчаслівыя сем’і нешчаслівыя аднолькава, кожная нешчаслівая сям’я адметная сваім шчасцем”, — гэта мне спадалася, але, з улікам нашых стасункаў, я палічыў, што лепш праглынуць ухвалу.

На тым канцы пачуўся новы дзіўны гук, падобны да аддаленага віскату. Герда, пачуўшы яго, выскалілася, нібы збіралася завывць.

— Што гэта? — насцярожыўся я.

— Дзіўна, — у голасе з’явілася трывога, — сабакі завывлі. Усе сабакі пасёлка. Нібы нехта загад аддаў.

— Так бывае. Сабакі зазвычай падхопліваюць выпцё. Адзін пачне — іншыя ўслед.

— І вось яшчэ не магу зразумець. Згодна з гадзіннікам, сонца дзесяць хвілін як устаць мусіць. А тут нават неба яшчэ не шэрае.

— Ты памылілася ў разліках. Альбо гадзіннік сінхранізаваўся з якой-небудзь трасцай і адскочыў на гадзіну назад. Бывае. Калі ёсць у космасе варты даверу расклад, гэта графік світанкаў і надвячоркаў.

Голас паспакайнеў:

— Мабыць, сапраўды, усё ў парадку. Бо толькі што ўсе агні ўнізе, ля возера, згаслі. Там велізарны горад. І ён ахінуўся цемрай. І вецер знік. Мабыць, так заўжды перад світаннем. Эканомяць энергію.

— Аўтаматыка ў іх, хутчэй за ўсё. У нас, у Мінску, гэтаксама. Перш чым сонца выйдзе, ліхтары згасаюць.

Сабакі працягвалі істэрычна скуголіць. Герда неспакойна ўзіралася ў мой твар. У галаве мільганула новая, не з мірных часоў, думка, што калі на тым канцы размовы нешта здарыцца, я ніяк — ну проста зусім — не здолею дапамагчы. Але што магло здарыцца? Яна ў Непале, а не ў Афганістане. І нават тое, што ў Мінску звычайна спачатку святлела, і толькі потым аўтаматыка адключала ліхтары, не мусіць турбаваць. Хто яго ведае, якія алгарытмы энергазахаваўня ў Гімалаях.

— Нешта і на агляднай пляцоўцы тут святло знікла, — спакойна зазначыў голас. — А ў кітайцаў нарэшце здох тэлефон, з якога яны папсу слухалі. Ціша і вусціш. Але яны ўсё адно спрабуюць спяваць. Пра Google Номо чытаў?

Адказаць я не паспеў, бо сувязь перарвалася. А за колькі секунд святло знікла і ў маім пакоі. За акном апанавала цемра — ліхтары праспекта, што праглядаў праз галіны далёкіх таполяў, як і вокны навакольных пяціпавярховак, перакінуліся ў змрок. Я ўзважыў у галаве маштабы блэкаўту, які адначасова здарыўся б і ў непальскіх Гімалаях, і ў не самай простаі для жыцця сталіцы, ды адкінуў магчымасць узаемасувязі як анекдатычную. Супадзенне, звычайнае супадзенне.

Шэрань на шкле з боку вуліцы ўтварыла вастракутны малюнак, падобны да ліста явара. Раней, без цемры з абодвух бакоў, ён гэтак не кідаўся ў вочы. Я выйшаў на прапахлую вільготнай анучай лесвічную пляцоўку праверыць пробкі, але аднавіць падачу электрычнасці мне не ўдалося, як я ні клацаў выключальнікамі. Ні ў той вечар, ні калі-небудзь яшчэ.

І, калі пералічваць агідныя мне рэчы свету, што скончыўся з начной тэлефоннай размовай, дык узначаляць спіс тэксты, напісаныя жывымі людзьмі, логі-

ка і стылістыка якіх не адрозніваецца ад мовы робатаў.

Інтэрнэт у *яблычніку* знік, але сама прылада працавала яшчэ сем гадзін. У іх заўсёды былі добрыя батарэі. На жаль, ніхто ў першыя моманты блэкаўту не зразумеў, наколькі каштоўнай была кожная секунда гэтай развітальнай працы гаджэтаў.

Што б я зрабіў, калі б мог уключыць свайго колішняга электроннага сябра хоць на хвілінку? Паставіў бы песню аднаго старажытнага гурта. Мелодыя дасюль гучыць у маёй галаве. Там спачатку такі павольны, нават крыху неахайны, гітарны перабор. А пасля ўступае голас. Ён быццам не спявае, а прамаўляе. Прамаўляе, звяртаючыся да кагосьці вельмі блізкага. Ён заклікае прагнуцца. Выцерці слёзы. І бегчы. Я забыўся дакладныя словы і назву трэка, а спраўдзіць ужо даўно няма дзе. Дык вось, паверце, нічога больш карыснага, асэнсаванага, узбагачальнага і цудоўнага за праслухоўванне гэтай мелодыі чалавек з электроннай прыладай зрабіць ніколі не мог. Аніколі.

ПЕРШЫ СШЫТАК

РАЗДЕЛ ПАЧАТКОВЫ

ПЕРШЫМ, ШТО Я ПАБАЧЫЎ, расплюшчыўшы вочы пад выгук ратушнага звону, быў вастракутны малюнак, які нагадваў ліст явара. Ён срэбна ззяў на счарнелым аксаміце шыбы. Колькі часу мінула, а танюткія жылкі не расталі, не аплылі і не змяніліся — найлепшы доказ, што тэмпература за прамінулую вечнасць засталася тая ж (калі б камусьці такія доказы ўвогуле патрабаваліся). Сабач_ка таксама прачнулася — як заўжды, за імгненне да першага звону, звыкла саскочыла з ложка, дзе мы грэлі адзін аднаго, і ўжо драпала кіпцюрамі падлогу ля ўваходных дзвярэй.

Я адкінуў старыя дублёнкі і футра, пакладзеныя паверх дзвюх коўдраў, каб было цяплей, і прыслухаўся да званоў. Ну як. “Званы” — гэта, канечне, надта гучна сказана. Іншага апавяшчэння, апроч гукавога, у муніцыпалітэце не засталася, і ў пачатку працоўнага дня званар, імя якому Гацак, восем разоў біў па куртатай іржавай рэйцы, замацаванай высока на заводскай трубе ля возера. Маўляў, будзем лічыць, што цяпер — “восем гадзін”, будзем лічыць, што — “раніцы”. Зразу-мела, ніякай “раніцы” ў нас ужо вечнасць не было, але ж неяк трэба распачынаць “дзень”. І не пытайце, як менавіта Гацак вызначае прамежак часу ад апошняга “вечаровага” звону да першага “ранішняга”. Бо палова вольнай Грушаўкі падазрае, што ён хітруе, сабака. Каб

папросту паздзекавацца з гараджан, якія яму, казлабародаму, давяраюць.

Ва ўмовах, калі працаздольных гадзіннікаў не засталося (бо хто захоча марнаваць каштоўны цынк на такую ўмоўную рэч, як “час”), “званіць ранак” Гацак можа пачынаць, як толькі ягоная галава праяснее пасля ладнай дозы брагі, якой ён аздабляе кожны “вечаровы” выхад да трубы. Спытай яго пра таймкіпінг, і ён абавязкова пакажа табе тры механічныя будзільнікі, заведзеныя роўна на восьмую раніцы. Але будзільнікі тыя заўсёды паказваюць розны час. Бывала і так, што вольны горад Грушаўка прачынаўся, пачынаў сварыцца, гандляваць і варушыцца, так і не дачакаўшыся гацакоўскага звону. Званара тады знаходзілі моцна хворым, прычым, выхлап у ягонай каморы не пакідаў варыянтаў, праз што менавіта ён занямог. Ён непазбежна атрымліваў у рогі ад Бурмістра, але ўсё адно заставаўся пры пасадзе, каморы і цынку падаткаплатнікаў. Гацаку замены няма, бо хто яшчэ захоча сачыць за цокатам механічных пачварак, што адмяраюць памерлыя гадзіны?

Калісьці працягласць дня вымяралася абарачэннем Зямлі вакол сваёй восі, працягласць года — пралётам Зямлі наўкол Сонца. Пасля блэкаўту канцэпцыю “сонца” давялося перагледзець. Частка суседніх з намі гарадоў-дзяржаваў, — напрыклад, пустэльны і дужа небяспечны Інстытут Культуры — цалкам скасавалі адзіны для ўсіх час. Рынкі там ніколі не закрываюцца, а таму налёт на іх магчымы ў любую пару цемры.

Гук “ранішняга звона” ў Гацака атрымліваецца млявенькі, але калі захочаш сінхранізавацца з усёй астатняй Грушаўкай — пачуеш. Хаця б з восьмага разу. А вось адразу пасля восьмага дзынкання трэба прыслухоўвацца больш пільна. Бо гэта — момант дзяржаўных аб’яваў. Іх абвяшчае “Дземянцей” — даўжэйшая

чыгунная рэйка, якая гучыць віскліва і дужа брыдка. Тры ўдары Дземянця — агульны сход. Трэба апрануцца па-багатаму і прыйсці ў актавую залю былога шпітала, што можа змясціць значную колькасць жыхароў муніцыпаліі. Звычайна на агульных сходах вырашаецца пытанне перавыбараў Бурмістра, бо мы ж не яка-я-небудзь ваенная дыктатура, каб Бурмістр панаваў без выбараў. З моманту Зацямнення Бурмістр у нас ні разу не змяняўся. Бо ён стары, а мы ж не злыдні якія-небудзь, каб выпраўляць у адпачынак дзеда, які ўсё тут наладзіў. Дзякуючы яму мы не прайгралі ў вайне за тэрыторыю. Дзякуючы яму ў нас дэмакратыя і адносны парадак. Не тое, што на Інстытуце Культуры.

Два ўдары — каранцін. Гэта значыць заезджыя гандляры вугалем прынеслі ў вольную Грушаўку чарговую трасцу: насмарк, ротавірус ці нават грып. І лепей з каморын сваіх не вылазіць: хай мікроб здохне.

Адзін удар па Дземянцею прагучаў вось толькі што, гэта значыць сёння ў нас — “свята гарачай вады”. Ну, як “гарачай”. Настолькі нехалоднай, што нехта не дужа цеплалюбівы можа нават і памыцца. Трубы адразу заскрыгталі — помпы кацельні пачалі нагнаць у сістэму цёпленькую вадзічку. Звычайна ваду ў кране, як і батарэі ацяплення, грэюць роўна да той ступені, каб не змерзлі цеплаправоды. Дзякуючы гэтаму ў маёй трошцы-матрошцы нават не заўсёды ідзе пара з рота. А каб на кухні вада ў кубку замерзла — дык такога наогул не здаралася. Не ўяўляю, як жывецца народу на тым Інстытуце Культуры, дзе вугальнай кацельні няма, машака і людзі грэюцца вогнішчамі, распаленымі па-чорнаму на бетонных падлогах.

Тэмпература вадзічкі будзе трымацца нядоўга, таму трэба спяшацца. Падхапіўшы з падлогі дынама-ліхтар, я хутка накруціў яго да трывалага блякллага ззяння і пабег у лазенку. Ванная, як водзіцца, – самы цёмны з

пакояў кватэры, а млявы струменьчык з душа мае ўтульнае іржавае адценне, таму ў блакітным святле дыёднага ліхтара падаецца, нібы я мыюся гарбатай. На схаваных у сутонні палічках маецца і кавалачак мыла, падобны да расплюшчанай парафінавай свечкі. Перанакіроўваеш струменьчык дожджыку — і часткам цела, на якія не трапляе вада, робіцца вельмі халодна.

Герда нервова драпае дзверы. На яе думку, гаспадар занадта часта і доўга мыецца. Асабліва несвоечасова гэтая хваравітая звычка апаноўвае ім тады, калі трэба весці сваю адзіную сабулёўну гуляць. Легкадумны недапека-гаспадар! Расцёршыся злым, колкім ад халаду ручніком, я ўскочыў у паліто, надзеў важкую заечую шапку ды рушыў з сабулькай на вулку. Тут пакуль што зацішна: вольныя грамадзяне яшчэ таксама прымаюць душ.

Неба, як заўсёды, зацягнутае коўдрай аблокаў мядзяна-перламутравага адцення. Звычайнае зімовае неба над Мінскам: ні месяца, ні зорак. Ні радасці, ні надзеі. Як на карцінах старажытных майстроў у альбоме “Мастацтва савецкага пейзажу БССР”.

Па першым часе разумнікі з рынкавай плошчы, якія любяць паўдаваць вялікіх знаўцаў астраноміі, таргуючыся за кіло дроваў, спрабавалі даказваць (пераважна адзін аднаму), што менавіта аблогі дапамаглі пазбаўленай сонечнага святла Зямлі не змерзнуць. Але пасля таго як Гацак тысячу разоў празваніў “раніцу” сваёй жалязякай, а тэмпература на тэрмометрах вольнай Грушаўкі не змянілася ні на міліметр, застыўшы ў магічным “каля-нуля”, акадэмікі ў валёнках сціхлі.

Каб неяк азначыць гэты перыяд, калі раней было светла, а цяпер не, людзі выдумалі назоў “чорны дзень”.

І ўсё б нічога, калі б не было так халодна. Гердачка скончыла свой бізнес пры навакольным хмызняку і

вярнулася да мяне, усяляк дэманструючы, што цяпер яна абсалютна не супраць вярнуцца ў кватэру і засвоіць колькі калорыяў.

Вада, у якой я дамываў посуд, імкліва схаладнела.

Функцыянал стандартнай трохпакаёўкі істотна змяніўся пасля блэкаўту. Халадзільнік з вісячым замком ператварыўся ў сейф для захоўвання цынку, каштоўных крупаў (дальбог, неўзабаве яны канчаткова ператворацца ў валюту і імі будуць разлічвацца за ўзнаўляльныя віды ежы), моцнага алкаголю (у мяне ёсць дзве траціны пляшкі сапраўднага Teacher's) і рознай нятаннай гаспадарчай драбязы, кшталту налобных ліхтарыкаў. Газавая пліта вытворчасці берасцейскай фабрыкі “Гефест” зрабілася працоўным сталом: на яе капітальнай сталёвай крышцы, пад якой хаваюцца гарэлкі, вельмі зручна драбіць косткі для Герды (калі выпадае набыць сапраўднага мяса), ды калоць шчэпкі для балконнага вогнішча. Цікава, што — я не так даўно правяраў — газ яшчэ падаецца ў перакрытую па-над плітой трубу.

Шмат хто з вольных грамадзян муніцыпаліі Грушаўка закладвае вокны цэглай, ператвараючы свае квадратныя метры ў пячоры. Сэнс у гэтым ёсць, бо ўсё адно аніякага святла праз шыбы не паступае і ніколі не паступіць, а цэгла лепей зберагае цяпло, дазваляе назапашваць тэмпературу, якую аддаюць батарэі і чалавечае цела, праз дыханне. Але мне падабаюцца абрысы далёкіх таполяў на тле перламутрава-мядзянага неба. Мне падабаецца вастракутны ліст явара, які я бачу, прачынаючыся.

Я выйшаў на балкон, разнасцежыў шкляныя рамы і напіхаў грэсак у трубу самавара. Даўным-даўно, у далёкай-далёкай галактыцы, я набыў гэтую кватэру на грошы, атрыманыя за выкананне адной асабліва тлустай замовы. Сівагаловы папярэдні гаспадар нагадваў

Марка Шагала, які своечасова вырашыў кінучь жывапіс, застацца ў СССР, ды перакінуцца ў навукова-тэхнічныя інтэлігенты. Балкон быў ягоным таемным садом: старанна абшыты вагоначкай, запраўлены ў шкло: латунныя шпінгалецікі, бляшаны рыштунак, мядзяныя галоўкі ў цвічкоў, якімі выкладзеная “змейка”. Самаробны шэзлонг з поручнямі, адпаліраванымі локцямі за дзесяцігоддзі чытання “Дружбы народаў”.

Я амаль плакаў, калі аддзіраў вагоначку, бо раскладаць вогнішча ў атачэнні драўляных паверхняў было пажаранебяспечна. А як прыкра было паліць шэзлонг! Зараз на балконе засталася толькі самае патрэбнае: пяцілітровы самавар з медалямі закіпае хутчэй, чым змерзнуць пальцы на нагах. Луджаны ў адным месцы, але такі, што без трэшчын каштуе ў дзесяць разоў даражэй. Пральная машынка ў якасці століка. Мікрахвалёўка-электрагрыль, на якой я, бывае, сяджу, калі не баюся адмарозіць азадак.

Пасярэдзіне, на цэльнаметалічным колавым дыску, знятым з “БМВ” пад вокнамі, — месца для кастрыка. Дыск каштаваў мне два цынкi разам з працай, якую з энтузіязмам выканаў сам гаспадар “БМВ”. Непасрэдна на бетоне раскладацца не рэкамендуюць.

Бразнула крэсіва, задыміліся трэскі. Зараз будзе сняданак. Ну, як сняданак. “Зранку” я звычайна выпіваю два кубачкі гарбаты з адным пакецікам “Прынцэса Нуры” і адным кавалачкам цукру, калі, вядома, няма перабояў з караванамі, і цукар даязджае да Грушаўкі. Адна прынцэса Нуры ведае, з чаго робяць тую “Прынцэсу Нуры”. Гандляры на рынку клянучца, што напой — сапраўдны і паходзіць з размеркавальнага складу гіпермаркета “Карона” ў Соснах, які яны акуратненька рабуюць у імя ўсіх цэйлонскіх манархаў. Але насычаны тарфяны колер, тлустыя плямы на паверхі вадкасці і — галоўнае — няўлоўны прысмак бураковых

культураў выклікаюць падазрэнне, што падчас вытворчасці гэтай сумесі “асаму» і “оранж пекое” аніводнае чайнае дрэўца не пацярпела.

Калі самавар пачынае закіпаць, я кладу на яго бляшаначку з кормам для Герды. Адшукаць ежу для хатніх жывёлаў не праблема: на любым прадуктовым кірмашыку ў Грушаўцы, прычым, бляшанкі спрэс сапраўдныя, з ключыкам. Сённяшнія тэхналогіі вугальнага стагоддзя не дазваляюць падрабіць такое. Прычына, з якой нармальную гарбату не знайсці, а корм для коцікаў лёгка, простая. Але вы не распавядайце пра яе Гердзе, добра? Справа ў тым, што хатніх жывёл паелі яшчэ да таго, як яны паспелі з’есці ўсе запасы прызначанага для іх корму. І тое, што прадаецца зараз, купляецца не для сабак і коцікаў, а непасрэдна для саміх сябе непераборлівымі двухногімі. Я і сам каштаваў колькі разоў. Пах дзіўнаваты, але інгрыденты — норм.

З прынта на бляшанцы на мяне пазірае раскошны пухнаты белы кот. Пры паглядзе на яго я чамусьці думаю пра сваю заечую шапку. Пра яе зашмальцаванасць і прапаленасць у двух месцах. “Бляск і ззянне здаровай поўсці”, — абяцае слоган на бляшанцы. Вось бы пакарміць маю шапку гэтым кормам, каб яна зрабілася элегантай і бялюткай, нібы кот на прынце. Герда нецярпліва драпанула балконныя дзверы — маўляў, давай, пане кухар, сканчай ужо гэты каціны вуаерызм! Твая сабачыца і халодны корм жжарэ! Я дагэтуль не разумею, чаму яна з большай ахвотай накідваецца на каціны харч, чым на сертыфікаваны часам і колішнім “Міністэрствам сельскай гаспадаркі” колішняй “Рэспублікі Беларусь” “Дружок”. Хіба што курце прыемна сімвалічнае прышчымленне канкурэнтаў (маўляў, чым больш з’ем я, тым менш застанеца ляготным уладальнікам “бляску і ззяння здаровай бела поўсці”).

Я закінуў кубік цукру за шчаку і з асалодай сёрбнуў буракавай “Прынцэсы Нуры”. Кайф выходзіў найперш праз тэмпературу гарбаты, і толькі пасля — праз салодкі прысмак у роце. Заўсёды холад пераносіўся б намі нашмат лягчэй, калі б мы маглі есці столькі ж, як некалі, ці хаця б запарваць гарбату адным націсканнем кнопкі імбрыка. Сабуля праглынула корм адным каўтком, проста злізнуўшы яго з талеркі.

Сняданак скончаны, час выпраўляцца на рынак. Я зняў замок з сейфа, зазірнуў у былую маразілку і задаволена адзначыў, што цынкам я забяспечаны на доўгія гады бесклапотнага жыцця. Два паўнютка латкі, верхні і сярэдні. Відовішча некалькі тысяч шчыльных шэрагаў гэтых патрончыкаў, што блішчаць у святле дынама-ліхтара, як заўсёды пакінула адчуванне невытлумачальнага спакою. Цынк — гэта і ежа, і святло, і адносная цеплыня, і бяспека ў вольнай муніцыпаліі Грушаўка. Пакуль ёсць цынк, мяне адсюль не пагоняць. Люблю час ад часу адмыкаць сховішча і сузіраць свае золата-валютныя рэзервы, каб запэўнівацца ў тым, што не расталі яшчэ скарбы нашага каралеўства.

Я ўзяў тры патрончыкі, праверыў іх на дэтэктары і закінуў у кішэню. Пакуль хопіць. Запаліў налобнік, падхапіў санкі — сёння яны мне спатрэбяцца, каб купіць пітной вады.

Герда нецярпліва круцілася на ўваходзе ды прыпусціла ўніз па сходах, як толькі адкрыўся праход на лесвічную клетку, гэтак жа прапахлую нясвежай анучай.

Мой родны кут. Грушаўка. Лабірынт азызлых пяціпавярховікаў, паміж якімі панатыканыя змерзлыя каштаны, нязграбныя вербы і высачэзныя таполі. Калі дровы ўпершыню падаражэлі ў дзесяць разоў, дрэвы на раёне кінуліся пілаваць усе, хто меў у хатняй гаспадарцы бензапілы, нажоўкі, лобзікі ці хаця б вялікія нажы. Але Бурмістр пастанавіў выкідваць за

сценку муніцыпаліі любога, хто хаця б адшчыкне нават галінку ад любой жывой расліны на раёне. І, вытапіўшы ўсю драўляную мэблю, якую можна было знайсці ў кватэрах, сутарэннях ды на барахолцы, людзі перайшлі на экспартаваную драўніну. Часам у гандляроў вугалем і дровамі трапляюцца па-сапраўднаму цікавыя рэчы на распал. Я некалі згатаваў выдатную вячэру на дубовай ножцы ад раяля, на якім некалі граў Якуб Наркевіч-Ёдка, папярэднік Тэслы.

Адпаліраваны лёд сцежкі пабліскаваў у святле ліхтара, нібы лушчак. Я ведаю кожны выгін, кожную няроўнасць бліскучай ледзяной скарынкі: вось тут намерзлае шкло зморшчылася, агаліўшы шчарбіны тратуарнай пліткі. Адразу на выхадзе з двара грувасціца Хеопс — магутная гурба снегу, сабранага трактарам-прыбіральшчыкам з усёй акругі яшчэ тады, калі трактары маглі ездзіць і прыбіраць вуліцы. За Хеопсам — велізарная мёрзлая лужына. У дагістарычныя часы чыясьці нага пакінула ў ёй два выразныя адбіткі. У тых часы, калі сонца яшчэ ўзыходзіла, ранішнія промні растапілі лёд, што пакрываў лужыну, размякчылі яе паверхню, а пасля туды нехта ўваліўся ажно па шчыкалаткі. Пасля лужына застыгла назаўжды. Чалавек, які пакінуў сляды ў лёдзе, пастарэе і памрэ, але адбіткі ягоных ног, адзінае сведчанне ранейшай плыннасці жыцця, застануцца тут, пасярод вольнай Грушаўкі, у вечным лёдзе.

Мінаем былую прадуктовую краму, якую, абрабавашы некалі, злодзеі дбайна спалілі, бо тады ніхто не ведаў, ці надоўга гэты блэкаўт і ці не вернецца зноўку дзень разам з асновамі былой дзяржаўнасці ды эфектыўнымі следчымі органамі. Герда, як заўсёды, бадзёра ўскараскалася па лесвіцы, праслізнула праз адтуліну ў паплаўленых пластыкавых дзвярах і напоўніла ўнутраныя памяшканні задорным гаўканнем, у якім

гучаў трыумф над нечым, што яўна вымагала гэтага трыумфу. Я не ведаю, чаму яна так робіць штораз, калі мы прамінаем краму. Хіба што рэха ад брахання ў гулкім бетонным пакоі ёй даспадобы.

Псюля адольвае сходы задаволеным трушком. Пашча раскрытая, язык на бок, вочкі блішчаць. Я ўпэўнены, што Герда пасміхаецца. І хай катаводы пераконваюць, маўляў, сабакі не смяюцца. За крамай — парк, за паркам — паварот на рынак. Мінакоў тут болей: Грушаўка нарэшце прыняла душ і вылузваецца са сваіх каморынаў на двор.

На рагу капціць дымок. Гэта кропка Корчына па мянушцы Цугундар. Ці, магчыма, імя тут — Цугундар, а мянушка — Корчын, кот яго ведае. Адно скажу дакладна: калісьці Корчын быў пры пасадзе і, як усялякі важны чалавек з вялікай чорнай машынай, не валодаў мясцовай мовай. Здаецца, гэткае практыка была распаўсюджаная наўмысна, каб абмежаваць карупцыйныя магчымасці (як ты дасі на лапу чалавеку, з якім не можаш паразумецца?) Так ці інакш, зараз, пабачыўшы мяне, Корчын увесь час стараецца выглядаць дасведчаным тубыльцам і старанна размаўляе са мной на тым, што сам лічыць беларускай мовай. Што праўда, атрымліваецца ў яго не надта бліскуча.

— Пекнага утра, пані Кнігар! — крыкнуў Корчын.

— Вітаю вас, таварыш Цугундар!

Пры слове “Цугундар” твар майго суразмоўцы крышку здервянеў. Мабыць, гэта ўсё ж мянушка, прычым неяк звязаная з тым, чым ён займаўся на сваёй вялікай чорнай машыне.

— Як вашыя стравы, пан Кнігар?

— О, вельмі апрычона!

— Апрычона? — ускінуў ён бровы. — Первы раз чую пра такую выразь!

— Апрычона – гэта значыць вельмі добра, як быц-

цам бы ты спрычынены да нечага важнага, — запэўніў я Цугундара. Я люблю час ад часу пажартаваць, выдаўшы яму якое-небудзь не вельмі зацёртае слова, падмяніўшы ягонае значэнне. — А як вашы дзялы, таварыш Корчын?

— Усё файна! Толькі похва ные! — паскардзіўся ён.

— Што ные? — перапытаў я.

— Похва! Левая! Ажно ў нагу аддае. Застудзіў, мабыць, — адказаў ён, памацаўшы левую нырку. Падобна, з беларускай мовы Цугундара жартаваў не я адзін.

— Ці не хочаце глатнуць мядку? — гасцінна прапанаваў уладальнік “кропкі”, паказаўшы на вялікі закурдымлены бітон, пад якім ружавелі вуглі. Некалі ў такія бітоны збіралі малако ў калгасах, зараз іх прыстасавалі да вулічнага гандлю мёдам. Ну як, мёдам. Мёд — гэта гучна сказана. Слаўцо — даніна нашай славутай мінуўшчыне і старажытным кухарскім традыцыям. Усім гэтым “старкам”, “дзявяткам”, “зуброўкам”, “крамбамбулям” і іншым настойкам, ад якіх зараз засталіся толькі паэтычныя назвы для розных гатункаў бырла цёмных часоў. Мёд — кіселістае варыва, якое складаецца з распушчаных хлебных сухароў, падгнилай гародніны, цукру і кмену (каб не так смярдзела). Яму даюць добра закіснуць, а затым падаграваюць, каб мацней забірала і праганяла холад. Кубачак мёду — і ты гатовы цягацца па горадзе ды чапляцца да людзей ажно да шостай рэйкі ўвечары, хаця выходзіў толькі на рынак па дровы. Два кубачкі мёду — і цябе самога можна прадаваць на рынку, як дровы. Але, праўда, бадуняка будзе эпічны, з усімі вялікімі бітвамі ВКЛ, якія адбудуцца непасрэдна ў тваёй галаве (дрэнныя перамогуць).

— Дзякуй, таварыш Корчын, але ад мядку хіба адмоўлюся, — пакруціў я галавой. — У мяне праз яго похвы адваляцца. Спачатку правая, потым левая.

— Ну, можа, тады пагартаетце газетку? — ён паказаў на гасцявы зэдлік ля бітона. — Для таго людзі і прыходзяць на вулічныя кропкі: пачытаць навіны, дзябнуць мядку ды пагаманіць. Дужа бясплатна для вас, пані Кнігар! — на ўсялякі выпадак чарговы раз удакладніў Цугундар.

Цугундар — мой сталы кліент. Бярэ ў асноўным дэтэктывы і эротыку ў мяккіх вокладках, то бок найбольш запатрабаваны тавар. Час ад часу атрымлівае зніжку за стараннасць у вывучэнні мовы. Адсюль і прапанова спрычыніцца да навінаў бясплатна.

Газета “Газета” (няма сэнсу вычварацца з назвай, калі робіш адзіны прадукт такога кшталту ў муніцыпаліі) — забава не самая танная. Нумар каштуе адзін поўны цынк, пагартаць на месцы — палову цынку. Цана ўтвараецца праз складанасці ў вырабе: асобнік цалкам друкуецца на машынцы, прычым за раз пад капірку друкар можа зрабіць толькі тры копіі, чацвёртая атрымліваецца бляклая і нечытэльная. Да таго, ж сам “збор навінаў” — тая яшчэ трасца. А дадай сюды намаляваныя ад рукі ілюстрацыі!

Я ўзяў з палічкі нумар і навіў сноп святла ад налобніка на першую старонку. “УРАЧЫСТЫ ПАРАД НА ПРАСПЕКЦЕ СВАБОДЫ”, паведамляў набраны загалоўнымі літарамі заглавак.

“Сёння пасля чацвёртага звана Бурмістр і Вярхоўны Галоўнакамандуючы Вольнай Муніцыпаліі Грушаўка сумесна з Камісарам Унутраных і Знешніх спраў Народнай Дыктатуры Кальварыя прыме з трыбуны Віталюра на праспекце Свабоды ўрачысты праход узброеных сілаў Вольнай Муніцыпаліі Грушаўка сумесна з узброенымі сіламі, дэлегаванымі Вольнай Муніцыпаліі Грушаўка ад Народнай дыктатуры Кальварыя ў межах заключанага на добрыя часы міждзяржаўнага пагаднення аб абмене цяплом. У парадзе таксама

прымуць удзел тры нявольніцы, падораныя Народнай дыктатурай Кальварыя Вольнай Муніцыпаліі Грушаўка ў знак дэманстрацыі пашаны і традыцый добрасуседства. Людзі ўжо рыхтуюць вогнішчы”.

Як заўжды, з газетнага тэксту штосьці зразумець было немагчыма. А вось для гэтага і стаіць гасцявы зэдлік ля бітона. Пакуль навіну не абмяркуеш — навіну не прачухаеш.

— Ммм, і што гэта значыць, таварыш Корчын? Я неяк забытаўся ў прыдаткавых сказах.

— Я зараза ўсё гарна аб’ясню! — вось праўда, часам хочацца, каб ён кінуў спробы імітаваць беларускую мову і размаўляў на сваёй роднай, клінгонскай! Цугундар працягваў: — Неўзабаве Бурмістр усклаў пагадненне з біткамі з Кальварыі. Бо нам бардзо патрэбна ахрана супраць узнавіўшыхся налётаў з пусташаў, а ім быкуе цяпла. Бо кацельні ў іх жа няма. А аружжа бардзо многа.

Тут трэба зазначыць, што народная дыктатура Кальварыя ўзнікла ў выніку нападу групы ашалелых таварышаў на сілавую ўстанову недалёка ад нашай агароджы. Адбылося гэта амаль адразу пасля таго, як неба зрабілася цёмным. Унутры РАУСа — ці што там было — апынуўся склад з аўтаматычнай зброяй. У выніку чаго на заходняй мяжы Грушаўкі паўстала моцная дзяржава. У якой амаль адразу ж быў абвешчаны рабаўладальніцкі лад. Размеркаванне насельніцтва на класы адбылося паводле самага прадказальнага прынцыпу: у каго ў руках былі кароткарульныя АК-74 ці ў каго хапіла каштоўнасцяў, каб штурмавы “Калашнікаў” набыць, той апынуўся ў гаспадарых. Усе астатнія перайшлі ў стан нявольнікаў. Разам з жонкамі і старымі.

Што важна, даляры ЗША, еўра і кітайскія юані ў лік каштоўнасцяў цёмнага свету не трапілі.

Пры гэтым Кальварыя — халодная дзяржава, бо ад былых часоў ім не засталася ацяпляльнай інфраструктуры, якая б награвала кватэры з дапамогай тых носьбітаў, якія ў гэтым свеце яшчэ былі здольныя ствараць цяпло. Таму дыктатура жыла шмат у якіх сэнсах — у чорным целе.

— Батарэі зробяцца яшчэ халаднейшымі, — песімістычна адзначыў я, — бо трэба ж будзе гэтым вурдалакам частку цяпла адпампоўваць.

— Куды ж яшчэ халаднейша! — заенчыў гандляр мёдам. — Але, можа, тыя ўзброеныя людзі насякуць нам болей вуглю, кацельшчыкі змогуць праграваць цепланасіцель да большых тэмператур. Што да ручных насосаў — дык праблемы няма, камісары падключаць сваіх нявольнікаў.

— Грушаўка — вольная муніцыпалія, — сказаў я сумна. — Тут заўсёды паважалі чалавека. Не хапала, каб пра нас пачалі пляткарыць, нібы мы грэемся рабаваннямі ды мыемся чужымі слязамі і потам.

Мая заўвага не знайшла падтрымкі ў Цугундара, і ён паспяхаўся змяніць тэму. Было бачна, што лад Кальварыі яму падабаецца. Сумуе чалавек па моцнай руцэ. Нездарма ўсё ж у яго мянушка Цугундар.

— Дык вось, сёння пасля чацвёртага звону Піліп, Манька са стрэльбамі ды брыгада Качаваго пройдучы па праспекце парадам разам з байцамі нашага новага войска! Кажуць, Кальварыя перадае па тры ўзводы з “калашамі” на кожную брану!

Адгарнуўшы старонку, я пабачыў вялікую, на ўвесь аркуш, ілюстрацыю да навіны пра парад: мастак даў волю свайму ўяўленню пра велічнасць агляду войска. Каля чэзлых пяціпавярховікаў праспекта Свабоды паўзлі сапраўдныя танкі, за якімі ішлі трактары і камбайны, да прычэпаў і жатак якіх былі прылепленыя бомбы і ракеты. Мне здаецца, мастак крышку

забыўся, як насамрэч выглядалі вайсковыя парады ў дизельную эпоху. Для перавозкі ракет, вядома, выкарыстоўвалася іншая тэхніка. Як жа яна называлася? Самазвал? Лімузін?

На шырачэзных прыступках маўзалея “Віталюр” стаяў увесь склад грушаўскага палітбюро: бурмістр, ягоная сакратарка Магдалена і званар Гацак. Услед за танкамі і камбайнамі па праспекце ішлі тры нявольніцы. Іх мастак выявіў апранутымі ў спартовыя касцюмы ў абліпку, з доўгімі стужкамі ў руках — з такімі раней танцавалі гімнасткі.

— Вось бачыце, бачыце! Галоўнае, разам з кальварыйскімі біткамі пройдуць сапраўдныя жанчыны-нявольніцы! Ух, цікава, праўда?! Ці вымусяць іх распрацуца для парада? Бо які сэнс у апранутай нявольніцы?

Я паглядзеў на Цугундара. Ягоны насаты лыч, разяўлены ва ўсмешцы, вочы вытарашчаныя. Агульны выраз твару быў такі ж, як у Герды, калі яна нагаўкалася ды вярталася са спаленай крамы. Каб перамагчы агіду, я адкрыў старонку міжнародных навінаў.

Тут быў кароткі дайджэст:

“Неўры, перакінуўшыся ваўкамі, спустошылі дваццаць пасяленняў Берасцейскай Канфедэрацыі. Пасля чаго перавярнуліся людзьмі і зараз знаходзяцца пасярод нас”.

“У рэспубліцы Чэпетаўка андрафагі ўступілі ў бітву са скіфамі і перамаглі іх. Шэсць насельнікаў Чэпетаўкі з’едзеныя на пераможным баляванні”.

“Телоны вынішчылі ўсіх баброў на свяшчэнным возе-ры і ўслед за будзінамі пачалі сілкавацца сасновымі шышкамі”.

“Торад Святла абвясічае пра дасягненне эры дабрабыту, у сувязі з чым істотна павялічвае плату за ўваход”.

“Казлакапытыя перарэзалі два караваны гандляроў”.

“Экспедыцыя брытанскіх вучоных, што кіруецца на край свету, паведаміла пра выхад да неабсяжнага

каньёна, за якім бачна толькі чорнае прадонне. Як паказалі папярэднія замеры, бездань прасціраецца ўніз на глыбіню, якая перавышае іх ацэначныя здольнасці (доўгі капрон з грузілам). Экспедыцыя разгортваецца ўздоўж шчыліны, каб ацаніць яе працягласць. Брытанскія вучоныя не выключаюць, што знойдзены імі ўпоцёмках каньён мае дачыненне да краю Зямлі”.

— І гэта — навіны з нашай планеты? — мне раптам вельмі захацелася выпіць варыва з бітона.

— А то ж!

— Я маю на ўвазе, вы самі ў гэта верыце? Што будзе далей? Брытанскія вучоныя пабачаць велізарных чарапах, на якіх месціцца блін Зямлі?

— У мяне няма падставаў у гэта не верыць, пані Кніжнік! Газета старанна правярае інфармацыю. Сумняецца — зазірніце сёння пасля чацвёртай склянкі на праспект Свабоды. Там усё будзе, как тут напісана. Ну, без танкаў, канечне. Танкі — гэта фантазія майстака.

— Ну, так яно так. Але “край зямлі”. “Андрафагі”, “неўры”. Як гэта можа быць? Як у гэта паверыць?

— А чыму верыць, як не гэтаму? Таму, што Зямля круглая ды абарочваецца вакол сонца?

— Але ж гэта ўсё вельмі падобна да — як жа гэта называлі тады? — да фэйк ньюз.

— Фальшывыя новасці былі патрэбны тады, калі людзям нецікава было чытаць новасці сапраўдныя. А зараз нашто выдумляць? Вы на неба пасматрыце!

— Ведаеце што, я, прабачце, вярнуся да вашай прапановы. Калі ласка, плясніце мне крышачку, — наважыўся я.

Гаспадар гасцінна ўсміхнуўся, адкрыў бітон і нацадзіў джюравым чарпаком у бляшаны кубачак цёмнай вадкасці. А потым — вось гэта сапраўднае выключэнне — наліў палову бляшанкі і сабе.

— Будзьман! — прапанаваў ён, і мы чокнуліся.

— Будзьма, — выдыхнуў я, пракаўтнуўшы палову налітага. — Трэба сказаць, ваш мядок зрабіўся лепшым з таго разу, як я каштаваў яго.

— Прагрэс не стаіць на месцы, — усміхнуўся Цугундар, — экспэрымэнтую з чорным перцам і мятай. Гэта, канечне, істотна ўздаражыла сумесь, прыходзіцца браць па паўтары цынкі за два кубкі. Але для вас — бясплатна, — зноўку паўтарыў ён.

Гэты чалавек нават душу д'яблу будзе тройчы прадаваць!

Мядок дасягнуў страўніка і выбухнуў там смагадавым салютам. Я ледзьве стрымаў ваніты. Герда жаласліва падвіснула — яна дык адразу адчувае, калі я брашу дзеля ветлівасці, а калі кажу праўду. Праз некалькі секунд я адчуў, што ў маёй галаве з'явілася плынь, якая пачала адносіць маю свядомасць некуды ўбок. Думкі і ўвага як быццам забіраліся інерцыяй чужога настойлівага руху і гарнулі ў месца, дзе для кожнай дрэннай рэчы маецца добрае тлумачэнне. Я паглядзеў на Цугундара. Ягоная пыса ўжо не выклікала агіды, і тая самая ўнутраная інерцыя нашаптала, што мядок робіць чалавеку настолькі дрэнна ўнутры, што на тле гэтай дрэнна любая сусветная праблема сама сябе wytлумачвае як неістотную.

— Я вось асабіста бачыў караваншчыка, якога пакусаў неўр, — працягнуў Корчын, — ён мне нават шрам паказваў.

— Можа, гэта воўк быў. Ці сабака.

— Сабак усіх даўно паелі, пані Кнігар, — весела ўсміхнуўся гандляр. І падміргнуў Гердзе: — Без абід!

— І ўсё ж, — я вырашыў не высмоктаць рэшту з кубка: пакуль што досыць. — Мы жылі на Зямлі столькі тысячагоддзяў. Чаму мы не сустракаліся з андрафагамі?

— Вы нават не прадстаўляеце, как часта я чулю такія маналогі, — уздыхнуў Цугундар. — Я толькі яшчэ раз паўтару. Пасматрыце на неба.

— Паслухайце, а ці можаце вы яшчэ раз растлумачыць, як працуе іх сістэма здабыцця міжнародных навін? — папрасіў я, адставіўшы недапіты кубак.

Цугундар спрытненька ўліў недапіткі назад у бітон.

— Нічога страшнага! Яшчэ пабродзіць, толькі наварысцей стане! — растлумачыў ён свой жэст, а пасля вярнуўся да майго пытання: — Карэспандэнт сядзіць на самай высокай кропцы муніцыпаліі: на даху хмарачоса каля лютэранскіх могілак. Адтуль ён ловіць светлавых сігналы, што ідуць з самай узнесенай кропкі ў наваколлі — былой тэлевізійнай вежы ў каралеўстве “Цэнтр”. Абшчэніе вядзеца праз светлавую азбуку, даўгія і кароткія засветы. Згодна з дамовай з міжнароднай сеткай светлавых навін “рэпарцёры без граніц”, ён адразу ж перадае атрыманы дайджэст па ланцужку далей, на тыя вышкі, якія могуць яго пабачыць. Робіцца ўсё не скажу каб вельмі моцнымі ліхтарамі, нечым кшталту гэтага, — ён кінуў сабе пад ногі, дзе млеў стандартны святлодыёдны панарамнік з дынама-падпампоўкай акумулятара. Я заўважыў, што пасля выпіўкі ягоная беларуская зрабілася спрытнейшай. Ён дапіў сваю вадкасць, хекнуў, зняў з галавы моцна зашморганую бабрыную шапку і занюхнуў ёй. Пасля працягнуў:

— У абсалютнай цемры такія пробліскі могуць быць заўважнымі на адлегласці да ста кіламетраў, але прымачы гарадоў-дзяржаў стаяць шчыльней.

— А адкуль бяруць навіны тыя, хто сядзяць на вежы ў Цэнтры? — запытаў я.

— Яны ловяць сігналы гадзіннікавага завода. Тыя — з Нацыянальнай бібліятэкі. Вы што, рашылі сваю службу навін адкрыць? — Рагатуў ён.

— Але ж павінна быць першакрыніца. Цэнтр нейкі.

— Цэнтр ёсць, — сказаў Цугундар і нападзіў сабе яшчэ палову кубку з бітона. — Неяк не ўвераны ў

смаку. У следуюшчы раз паспрабую кропу замест мяты сыпануць. — Гэтак разважліва пракаментавай. Вочы ў яго пачырванелі, рухі зрабіліся няпэўнымі. — Дык пра цэнтр вы пыталі. Ён недзе на поўдні. Далёка-далёка. Там велізарная вежа стаіць. Шмат кіламетраў уверх. Такая, што ажно тросамі падтрымліваецца. Каб не ўпала. — Ён паказаў рукамі, наколькі тая вежа высокая, атрымалася прыкладна пяцьдзесят сантыметраў. І тады ён развёў рукамі яшчэ шырэй, як рыбак-брахун. — На вежы сядзіць Аракул. І вось ён, Аракул, — асноўны. Усе астатнія тут, у акрузе, спасылаюцца на яго.

— А адкуль Аракул усё ведае? — не адставаў я.

— Як адкуль? — Цугундар разгублена паправіў бабра на галаве. — Ён жа Аракул!! Яму паложана!

Я падзякаваў за пачастунак і навіны ды сказаў, што трэба ісці. Ён рэзка ўхапіў мяне рукой пад локаць. Жэстура атрымалася, скажам так, дужа прафесійная, і п'янаваты суразмоўца, мабыць, сам напалоханы няяснымі цэнямі свайго мінулага, хутка прыбраў руку.

— Мінутачку! Што яшчэ хацеў сказаць. Тут сёння Немец прахадзіў. Ваш друг. Каторы Фізік. Ён таксама чытаў газету і таксама расстроіўся, прачытаўшы. Сказаў вам перадаць, што зойдзе на пабаляк.

Я падзякаваў і не надта роўнай хадой высунуўся па снезе. Герда спачувальна лыпала побач. Мне падавалася, яна спрабуе падперці мяне сваім чорным бачком, каб я не ляснуўся ў снег. Маўляў, даў жа лёс гаспадара, і той — алканаўт, нажэрся ў самы адказны момант, перад набыццём харчу для сабулі! А зараз яшчэ і бошкер разаб'е, давядзецца самой усё купляць і потым голаў яму рамантаваць, каб бляшанку з кормам адкрыць. Вось напраўду — лепш кот, чым такі гаспадар! Гаспадынька ў мяне была добрая, але і яе ён не збярэ, пакрыўдзіў, і дзе яна зараз? “Нічога Герда, знойдзем

мы тваю гаспадыньку”, — прамовіў я ўголас. Што я там казаў пра самоту? Самота — гэта калі табе падаецца, што твая псюля размаўляе з табой. Але нехта штосьці сапраўды крычаў ззаду. Я павярнуўся.

— Беражыце похвы! — Цугундар махаў рукамі мне ўслед.

— Бывайце апрычоны! — крыкнуў я ў адказ.

РАЗДЕЛ ДРУГІ

КАЛІ Б “ПАЛЯЎНІЧЫМ НА СНЕЗЕ” БРЭЙГЕЛЯ НЕХТА
выключыў святло, а сажалку ўнізе пагорка
шчыльна атачыў палаткамі гандляроў з зорач-
камі свечак, дык атрымалася б панарама “Пан Кніжнік
і пані Герда выходзяць да рынка”. Пан кніжнік — кож-
ны з маркотных сялянаў, што спускаюцца да возера.
Пані Герда — любы з чорных сабачын, якія суправад-
жаюць няўдалых паляўнічых.

Тое, што Брэйгель дакладна пасуе да гэтага горада, я
зразумеў яшчэ шчаслівай парой світанкаў і змяркан-
няў. У Мінска заўсёды быў брэйгелевы снег, брэйгеле-
вы мінакі і брэйгелевы дрэвы.

Над прастакутным возерам навісае велічная “Званар-
ная вежа” — высокая труба спаракнелага і даўно разра-
баванага завода. Менавіта адсюль Гацак штораз абвяш-
чае надыход раніцы і вечара. Адразу за заводам пачына-
ецца памежная сценка, што аддзяляе нашыя землі ад
Кальварыі. Сам рынак — цэнтр грамадскага, палітыч-
нага і забаўляльнага жыцця Грушаўкі. Але забаваў тут
мала: кропкі з рознымі гатункамі брагі, газета “Газета”
і коўзанка, зладжаная на прастакутным стаўку.

Два шэрагі гандлёвых палатак проста ля спуску з
пагорка прапануюць вопратку. Чым цяплейшая, тым
даражэй будзе. Я праціскаюся праз вывешаныя ду-
блёнкі, футры, шэрагі шапак, заставы ваўняных
шкарпэтак ды палігоны з ботамі й берцамі.

Дзякуючы працаздольнай кацельні Грушаўка лічыцца самым заможным полісам у наваколлі, таму атрымаць дазвол гандляваць на яе рынкавай плошчы тут вельмі складана, а імкнуцца на гэты кірмаш усе, хто мае чым гандляваць. Карагод незнаёмых твараў, і кожны суне нешта пад нос, і кожны нахвальвае сваю “амаль сабаліную шубу”, свой аўчыны кажух “толькі за дваццаць цынкаў”. Ёсць і тыя, што адразу бачаць: чалавек апрапраны ладна, прадаць яму нічога нямажна, то спрабуюць зайсці з іншага боку: “Начальнік, па чым заяц? Начальнік, за два цынкi бяру зайца! Купіш сабе бабра!” Не дурныя, бачаць сабаку побач ды імгненна робяць высновы пра магчымасці “кліента”. Герда прыціснулася да мяне, мы абодва на рынку крыху нервуем, каб яе не скраў хто.

За футранымі шэрагамі пачынаюцца зусім не людныя шэрагі з сукенкамі, кашулямі, пінжакамі і саколкамі: у змроку гандлёвага шапіка сям-там можна разглядзець падсветлены ліхтаром ці свечкай вылет раскошнай тканіны з казачным у сваёй прывабнасці арнамантам. Адзенне феяў і казачных прынцаў, напамін пра элегантную эпоху, сілуэт з *Laterna Magica*.

Калісьці адна такая ядвабная блуза каштавала даражэй за ўсе кажухі з аўчыны — цяпер жа прыгажосць не прадасі. Гандляркі тут усе як на падбор — пекныя маладыя дзяўчаты, якія сваёй красой спрабуюць нагадаць, што калісьці вопратка мусіла не толькі захоўваць цеплыню, але і ўпрыгожваць. Але цемра і холад адабралі ўсё. І які б прывабны гальштук ты не набыў, ацаніць элегантнасць выбару змогуць хіба прадавачкі і тое — у момант, пакуль ты таргуешся. Бо калі апрапранеш, запахнеш на сабе паліто, заматаешся покрыўкай і, згорбіўшыся, пойдзеш прэч, усім будзе ўсё адно, што за цуд упрыгожвае табе грудзіну.

Я памятаю момант, калі на нашым рынку, на латках з металічным ламаччам, перасталі выстаўляць вугаль-

ныя прасы: рэч здавалася б і карысная, прынамсі, не менш карысная за падрапаны змеснік ці душавую галоўку. Але хто будзе прасаваць спадніцу, якая ўсё роўна ўвесь час — і на вуліцы, і ў памяшканні — схаваная пад важкім верхнім адзеннем? Тое самае, што на цёмных акулерах спрабаваць разбагацець!

Прадуктовыя шэрагі пачынаюцца з розных гатункаў рыбы: в'етнамцы гандлююць свежым пангасіусам: ён вырашчаны ў адной з сажалак суседніх гарадоў-дзяржаваў. Тлусты, велічэзны, бязвокі. Рыбка канца свету. Далей — замарожаныя насмерць ласось, фарэль, хек, крэветкі, усе пад адным цэннікам, сто грамаў — роўныя кошту года жыцця ў нашым вольным горадзе. Далей — жывыя галубы, якія, нібы пацукі, неяк знаходзяць сабе і цяпло, і ежу, і вымудраюцца выжываць і пладзіцца. За птушкамі — змерзлыя акрываўленыя косткі буйной жывёлы, відовішча якіх каго заўгодна зрабляць вегетарыянкам. Пасля — пацукі і мышы-палёўкі (апошнія — даражэйшыя, бо не маюць смярдзючага прысмаку і іх можна ўжываць разам з костачкамі, калі добра прапачы).

Нарэшце, мая любімая ежа, аптымальная па суадносінах цаны, сытнасці і паходжання складнікаў — “піханая пальцам каўбаса”. Адзін цынк за кіло. Таннютка!

У часы, калі лісце яшчэ трапятала пад ранішнім святлом, “піханая каўбаса” гэтаксама была ў нашым краі нацыянальнай ежай. У адрозненне ад бліноў, якія раднілі беларускую кухню з рускай, драпікаў са шкваркамі, якія стаяць побач з цэпелінамі і картаплянай бабкай у шэрагу літоўскіх страў, “піханая пальцам каўбаса” заўсёды была беларускай адметнасцю. Тады яе яшчэ гатавалі з сумесі не самых лепшых частак свініны, ялавічыны, сала і перца. Але, заўважым, ужо тады! — яе называлі не паводле складнікаў (напрыклад, каўбаса з субпрадуктаў), але паводле метаду напіхвання.

Тое, з чаго савецкія людзі ляпілі свае “каклеты” (называючы піражкі з дрэннага фаршу высакародным словам cotelette, якім ва ўсім свеце пазначаюць мяса на костцы), беларусы спрадвеку змяшчалі ў свіныя вантробы, пяклі ў пячы ці варылі ў вязковым “супе рататуй” (не блытаць з праванскім ratatouille).

Я ведаю, чаму гандляры на базары ў зацеменнай Грушаўцы не зацікаўленыя ў тым, каб закладаць склад сваёй кілбасы ў яе назву. Але для мяне загадка, чаму тая, старадаўняя “піханая пальцам кілбаса” зберагала таямніцу свайго паходжання ад усіх. І — што самае галоўнае — смак застаўся тым жа! Асабліва калі добра прасмажыць на вуголлі! Дык — калі ласка — ніколі не кажыце мне, з якіх вычварэнняў зроблена тое, за што я зараз аддам свой цынк! Мне гэта нецікава! І не здзіўляйцеся папярэдняй гастронамічнай лекцыі: чалавек, які ўвесь час хоча есці, будзе спяваць пра харч з натхненнем Кнута Гамсуна!

І зараз, калі кілбаса выбрана, узважана, наспеў час распавесці пра самую галоўную рэч у нашым цёмным свеце. Рэч, за якую можна купіць усё, акрамя дастатковага ацяплення ў кватэры ды сонца на небе за яе сценамі (а таксама іншых другасных дробязяў).

Цынк. Калі гандляры сапраўднымі рэчамі (то бок, святлом, цяплом і ежай) перасталі прымаць папяровыя грошы, а напамін пра капіталы, пахаваныя разам з банкаўскімі рахункамі і банкаўскай сістэмай, перастаў быць тэмай для прыстойнай размовы нават на кропцы з мёдам, свет даў нырца ў бартар. Людзі мянялі коўдры на свечкі, мачоныя яблыкі на буржуйкі, вугаль на запальнічкі. Але хутка знайшлася рэч, якая была карыснай (у адрозненне ад золата, якім пачалі лудзіць самавары) і пры гэтым не самай распаўсюджанай. Крыніца святла і — у выпадках з нядоўгавечнымі ацяпляльнікамі — адноснага кам-

форту. Апошняя надзейнае сховішча малых доз электрычнасці.

Магу толькі здагадацца, чаму батарэйкі і акумулятары — у большасці сваёй гальванічныя, нікель-метал-гідрытныя і нікель-кадміевыя, пачалі называць менавіта “цынкам”. Бо патрончыкаў з пазнакай Ni-Zn у абарачэнні вельмі няшмат і каціруюцца яны ўпоровень з Ni-Mh ды Ni-Cd. Я думаю, справа ў тым, што “цынк” проста клёва гучыць, а народ да такіх рэчаў вельмі чулівы. Ён можа не ацаніць мілагучнасці вершаў Жылкі, але звонкасць і чоткасць “цынку” ад млявасці “нікелю” ці задыханасці “кадмію” ён адрозніць лёгка. Новая валюта свету не можа называцца “кадміем”, пагадзіцеся. У “цынку” чуецца і цынiзм, і пагарда да тых, хто цынку не мае. Паспрабуйце спытаць: “Цынк ёсць? А калі знайду?” І параўнайце гэта з “нікелем” — ні пра што, ну!

Калі каўбаса, за якую вы мусіце заплаціць, каштуе, як у маім выпадку, 1,60 — у ход пойдзе любая драбязя, манеты ўсіх краін свету. У маёй кішэні — сумесь польскіх “грошаў”, літоўскіх “цэнтаў”, рускіх “капеек”, азіяцкія і афрыканскія медзякі, на якіх адзінае, што можна разабраць, — намінал. Дарэчы, разборлівы намінал ёсць абавязковым допускам драбязы ў абарот. Калі ў вас ад дзеда-нумізмата засталася срэбраная чвэрць пенса, на якой вартасць выпісана англійскай мовай, пенсы не прыме не адзін мяняльнік, лепей выкіньце. Бо фальшываманетніцтва, гэтаксама як і разлік не “поўным” цынкам (а гандляр з дрэнным характарам можа праверыць на дэтэктары напружанне ў кожнай батарэйкі), караецца выгнаннем за межы нашага цёплага і ўтульнага раю.

Памеры (AAA ці AA), тып, а таксама ўзнаўляльнасць элемента сілкавання на ягоную вартасць не ўплываюць. “Адзін цынк” роўны ста манетам, ці 1,2-1,6 Вольт — і ніяк іначай.

Я дастаў з кішэні жменю манет і — п'янаваты — не адразу заўважыў, што пад ногі гандляру выслізнуў невялічкі футлярчык, пляскатая замкнёная візітоўніца. Ён быў нахіліўся падняць, я ўкленчыў, каб перахапіць, але не паспеў: серабрыстая каштоўнасць ужо была ў ягонай руцэ. “Гэта маё, маё! Не чапайце, калі ласка! Аддайце!” Гандляр здзіўлена адхіліўся і паважліва перадаў мне знаходку; ён і не збіраўся яе адкрываць. Мае пчоці запунсавелі. Мабыць, выглядаў дзіваком. Калі адыходзіў, заўважыў, што кілбаснік, у якога я браў ежу далёка не ўпершыню, хуткім жэстам прагнаў мой цынк праз дэтэктар: хто яго ведае, чым можа расплаціцца такі псіх.

Я спіснуў сцюдзёную рыбку візітоўніцы ў левай далоні і не выпускаў, пакуль расплачваўся за Гердзіны кансервы, праснак і дваццацілітровую бутлю з вадой. Менавіта тут высветлілася, што я настолькі добра сагрэўся мядком у Цугундара, што забыў свае санкі на ягонай кропцы. Пластыкавую дурынду з булькаючай вадкасцю давалося цягнуць за сабой проста па шарпаку. Пра выраз Гердзінай пысы, калі яна назірала мой балет на лёдзе, казаць не буду — самі здагадваецца. Але яго, бадай, можна было змяшчаць на антыалкагольныя плакаты.

Дома, пасля змяшчэння ў атручаны арганізм засмажаных на вуголлі каўбасак, зямля перастала хістацца пад нагамі, а выраз Гердзінай пысы палагаднеў. Я трушчыў праснак і запіваў салодкай гарбатай — бохан не меў смаку, як і належыць выпечцы, якая робіцца з субстытутаў, бо ні пшаніцы, ні ячменю ў наваколлі не засталася. Скончыў свой абед жменяй вітамінак, без якіх у любога жыхара цёмнай пары хутка павылазяць зубы праз цыngu.

Гацак прабіў дзве рэйкі, Герда ўладкавалася ля батарэі на дзённы сон, я паднавіў акумулятары ў асвят-

ляльных прыборах у кватэры. Нарэшце, званок, прымацаваны шнурам ад пад'езднага ўваходу да маіх дзвярэй, блямкнуў, і пачаліся візіты.

Першым прыйшоў Доктар, які ўсім сваім выглядам абвяргаў добры вобраз Айбаліта з дзіцячай казкі. Стэрэатыпы патрэбныя для таго, каб найлепшыя ніколі ім не адпавядалі. А хто як не найлепшыя заста-нецца ў рамястве ратавання чалавечых жыццяў, калі ў хірургічным пакоі цёмна і холадна, апарат штучнага дыхання не працуе, а МРТ можна зрабіць хіба ўскрыўшы кліенту чарапушку? Маладжавы, падцягнуты, злы на выгляд. Ушчэнт змораны працай.

Я спытаў яго, як санітарна-эпідэміялагічная сітуацыя ў нашай вольнай зямельцы, ён махнуў рукой:

— Людзі мруць ад простай ангіны, антыбіётыкаў не засталася, грошы на медыцыну ў Бурмістра ёсць, але купіць лекі няма ў каго, *шахцёры* абшарылі ўсе навакольныя базы Белфармацыі. Бінты яшчэ так-сяк навучыліся рабіць без электрычнасці, але як і з чаго вырабіць інсулін?

— Але вось што цікава, — сказаў ён, падумаўшы, — цяжкіх хваробаў зрабілася меней, я не памятаю, калі ў мінулы раз дыягнаставаў пухліну.

— Ну ёсць добрае і ў дрэнным, — паспрабаваў я выкруціць на пазітыў.

— Праўда ў тым, што да пухлінаў ніхто проста не дажывае, — развёў ён рукамі. — Трэба мець добрае здароўе, каб памерці ад пухліны ў 70. Зараз усе жывуць да 50, — ён зыркнуў на мой твар, каб ацаніць узрост і зразумець, ці напружыць мяне такое назіранне. — А калі казаць пра добрае ў дрэнным, дык гэта тое, што я за апошнія суткі прыняў дзесяць родаў. Я ў гэтай тваёй Алексіевіч чытаў, што ў вайну людзі зацята кахаліся. Дык зараз — тое самае. Навокал цэпра і холад, а ў кожнай сям'і па пяць дзетак. І чым карміць будуць, ці

падумалі? Калі ўсе вайсковыя кансервы ды стратэгічныя запасы пасканчаюцца?

— Чалавек у цемры найбольш драпежны. Ноч заўсёды была часам абвостраных пачуццяў. Вось і любяцца людзі.

— Не, я думаю, гэта біялагічнае. У небяспецы ўключаюцца механізмы відавой абароны, — ён зноўку задумаўся. — І вось яшчэ назіранне. Знаходзіш, напрыклад, рэдкую ўпакоўку анальгетыкаў. Тэрмін вартасці — да дзве тысячы пяцідзясятага. І вось стаіш, і думаеш: гэты дзве тысячы пяцідзясяты ўжо наступіў? Ці не? Як вы думаеце, Бібліятэкар? Які зараз год, калі адкідаць умоўнасці?

Я паціснуў плячыма і мякка выправіў яго:

— Я — Кнігар, не бібліятэкар. Бібліятэкары — тыя, хто дазволілі ўвесь фонд дзіцячай бібліятэкі Гусоўскага ў нас у Грушаўцы пусціць на распал.

— У нас была бібліятэка?

— Так, — я хмыкнуў, — і някепская бібліятэка. Там кніг было разоў у дзесяць болей, чым у мяне. Але калі пачаўся хаос, бібліятэкары пазамыкаліся ў хатах і за кнігі не біліся, не замяналі рабаўнікам іх па кошце дроваў на рынкавай плошчы прадаваць. А мая прыватная калекцыя засталася.

— І як людзі маглі прыдумаць кнігі паліць? Іх жа зараз нават не купіш!

— Гэта зараз так. А быў час — адразу пасля блэкаўту, калі людзі яшчэ не згадалі, якая гэта асалода — чытаць. Пра каштоўнасць кніг памяталі адзінкі. А на адным томіку можна, як пісаў адзін рускі аматар гасстраноміі, нават стэйк прапачы. То ацяплялі свае жытлы назапашанай чалавецтвам мудрасцю.

У пакоі запанавала цішыня. Было толькі чутно, як сапла Герда — яна Доктару давярала, а таму не прачыналася ў ягонай прысутнасці.

— Дык што вам параіць гэтым разам? Можа быць, Булгакаў, “Запіскі маладога доктара”?

— О, не! Ні ў якім разе!! — ён акругліў вочы. — Вы думаеце, мне ўсяго гэтага ў аперацыйнай не хапае? Я б папрасіў чаго-небудзь лёгкага. Такого, як бы не пра гэты дурны свет. А дзе ёсць сяброўства, прыгоды, можа, вайна якая, але так, каб без крыві і бінтоў.

— Зразумеў! Пачакайце, калі ласка!

Я ніколі не запрашаю сваю кліентуру ў трэці пакой, што месціцца за замкнёнымі дзвярыма маёй спальні. Які б ні быў заможны чалавек, няма чаго яго спакушаць відовішчам шчыльна — ад падлогі ад столі — выстаўленых кніжак. Найбольш каштоўныя для мяне асобнікі — прыжыццёвыя выданні класікаў, творы з аўтографамі славетных аўтараў, старанна застаўленыя таннымі прыгодніцкімі раманамі ў папяровых вокладках. Перасцярога залішняя, бо, на думку сярэднестатыстычнага рабаўніка, найбольш каштоўнымі з’яўляюцца акурат прыгодніцкія раманы. Але як жа прыемна адсунуць зборнік “Прадаецца планета” ды выцягнуць шэранькую папяровую тэчку з бляклым водціскам “Kochanek wielkiej niedźwiedzicy” і пазнакай “1937, Таварыства выдаўнічае РОЙ”. Ці знайсці пад зацягнутым да дзюраў “Клічам Ктулху” — абсалютным хітом новых часоў — сціпленую сіненькую кніжыцу “100 años de soledad” з адціснутым золатам пазначэннем “1967” на карэньчыку.

Падумаўшы над доктаравым запытам, я выцягнуў першую частку “Уладара Пярсцёнкаў”. Цвёрдая вокладка, падобны да Гацака Гэндальфа на вокладцы. Усё, як Доктар запытаў: і сяброўства, і прыгоды, і вайна без бінтоў. Да таго ж, хутка можна будзе чакаць вяртання па другую і трэцюю часткі. Доктар уручыў мне адзін цынк за стандартныя тры дні ўтрымання ды пайшоў адпачываць. У калідоры ўжо таптаўся другі чытач,

Шахцёр. Герда дык нават напружылася адразу, як толькі ён увайшоў: узняла галаву і пачала сачыць за ягонымі рухамі. Шахцёр прастрэліў мой пакой прафесійным позіркам чалавека, чый прыбытак і жыццё залежаць ад узважвання пагроз ды хуткай ацэнкі даступных воку каштоўнасцяў у прыцемненых стылых памяшканнях. Пакруціўшы галавой па сценах, ён сеў на гасцявы зэдлік так, каб адначасова кантраляваць і вокны, і Герду, і ўваходныя дзверы. І толькі пасля гэтага паставіў свой М-16: прыклад на падлогу, руля да сцяны.

Я не ведаю, чаго іх празвалі *шахцёрамі* — тых, хто рыскае за межамі гарадоў у пошуках рэчаў і рэчываў, якія болей не вырабляюцца чалавецтвам, але ў якіх чалавецтва дагэтуль мае сталую патрэбу. Ёсць шахцёры, якія вышукваюць артэфакты на замову, ёсць тыя, што проста бадзяюцца па пустэчах, збіраючы тое, што забыта, закінута і не было здабыта рабаўнікамі. Што іх адрознівае ад апошніх? Тое, што яны ніколі не нападаюць на жывых. Наваколле ўспрымаецца шахцёрамі як некранутыя зямныя нетры, з якіх трэба выкалупаць умоўную руду.

— Здароўкі, Кніжнік. Мне патрэбна кніжка на пачытаць, — сказаў візіцёр. — Такая, каб, значыць, не моцна мозг грузіла. І, каб пра ноч было. І пра небяспеку. Каб нехта праз ноч ішоў. І кругом — варожы свет. Хачу падвучыцца. Папярэдня мяне спадабалася, — ён вярнуў мне “На Заходнім фронце без перамен”. — Смешная. Але зараз хачу без ржакаў. Каб пра жыццё. Вось табе за ператрымку. Быў на місіі, у полі. Не здолеў вярнуць раней, — ён дастаў з кішэні камізэлькі злепленыя скотчам, нібы патроны, дзесяць батарэек ААА.

Я не доўга выбіраў, што б яму параіць. Поўзаць па бібліятэцы, калі ў суседнім памяшканні з Гердай сядзіць такі ўзварак, неяк не хацелася. Вярнуўся і ўручыў “Сотнікава”.

— Вось. Гэта пра жыццё. Пра ноч там таксама ёсць.

— Дзякуй, Кніжнік. Аддам, як вярнуся, — ён падхапіў вінтоўку і ўстаў.

— Слухайце, я хацеў у вас запытацца. Вы толькі прабачце, што гэта будзе як быццам бы крышачку пра вашу працу. — Я зрабіў выбачальную паўзу, бо *шахіёры* сапраўды не любяць казаць пра тое, што бачаць за агароджай. — Але ці бачылі вы калі-небудзь неўра?

Ён схваў Быкава, выпрастаўся. Задумаўся, вочы зрабіліся страшнаватыя. Потым усміхнуўся — і гэта была не надта прыемная ўсмешка.

— Неўра жывога не бачыў. Але таго, хто бачыў, — бачыў, — жылка пад ягоным вокам уздрыгнула. — Раздзертая разгрузка — выедзенае ўсё разам з косткамі. Ні галавы, ні хрыбта. І берцы стаяць. Зашнураваныя. А ў берцах — ногі. Не кранутыя. Вось так выглядае той, хто бачыў неўра. Воўк такога не зрабіў бы.

Я падумаў, што забіць чалавека мог іншы чалавек. А абгрызці парэшткі — сабака. Мабыць, маё ваганне адлюстравалася на твары. Таму што ён працягнуў:

— Нежывых у кватэрах шмат. За сценкай. У халодных дзяржавах. У пустках. Людзі засынаюць і не прачынаюцца. Ад холаду. Ці праз хваробы. Але звяры такіх не чапаюць. Цела на марозе не ўгрызці. Але самае страшнае — не неўры. А казлакапытыя. Я іх таксама не бачыў. Але бачыў тых, хто бачыў. На поўдні ёсць дзяцюк з мянушкай Двуххвосты Барсук. Ён адзіны, хто аднойчы казлакапытага забіў. А так — кожны другі разварочаны караван — казліныя сляды навокал. Хто збег ці выжыў — кажа пра рохканне. Некаторыя дадаюць пра свіныя лычы. Свіныя. Вось такі Заходні фронт, Кніжнік.

Ён закінуў вінтоўку за спіну і збіраўся ўжо выходзіць.

— Слухайце, я хацеў яшчэ адно пытанне задаць. Вось калі б я раптам сабраўся пайсці на Поўдзень. Бо маю патрэбу... Што б вы парайлі? Так, з большага?

— Параіў бы гэтага не рабіць, — ён цяжкім позіркам прасканаваў маю фігуру. — Але калі патрэба пільная — апануцца цёпла. Узяць цынку. Узяць зброю. Ежу і пітво можна не браць. За сценкай гэтага болей, чым тут. Зайсці да Апальшчыка ў Кацельню. У яго ёсць вялікая карта. З тых яшчэ часоў. Ён таксама хацеў некуды падацца. Замовіў мне. Я цягаўся з ёй, наносіў, што бачу. Там і Горад Святла пазначаны, і чыгунка, і ўсё. Атрымаў, расплаціўся. Шмат каштавала яму. 50 цын-качоў. Але потым нешта ў яго з каленам здарылася. Не пайшоў. Карта ў яго.

Ён кінуў на развітанне. Закрываючы дзверы, павярнуўся да мяне:

— І кнігі гораду перадай, калі пойдзеш. Не хачу тваю кватэру цішком шмаравач, калі ты знікнеш.

Пасля шахцёра зайшла Гандлярка з рынку, таксама сталая кліентка. Той выпадак, калі цынку шмат, але чагосьці не хапае. Добрыя вочы, разумны твар. Дзеткі і муж засталіся ў Крыме, калі сонца не ўзышло. Спачатку прасіла сентыментальную літаратуру, потым зрабілася іранічнай і пачала паглыбляцца ў філасофію. Пачынала з Платона і, праз франкфурцкую школу дайшла да постструктуралізму. Імкнулася далей, але “далей” скончылася. Я бачыў, як, прадаючы мачоны часнок, яна спрытна заганяла пакупніку пра ўяўнае ў Лакана. Здаецца, гэта апошняе прымяненне філасофіі ў нашым свеце, дзе нават папяровым грашам людзі верыць перасталі. Зараз яна вярнула “Ляльку і карліка” Жыжэка. Вярнула са стрыманым выразам на твары. Папрасіла што-небудзь “разумнае”, але каб было “пра чалавека і яго жыццё”. Я, паду-маўшы, выдаў ёй “Лісты да Луцылія” Сенекі са словамі

“вы вывучыце некаторыя выразы з гэтай кнігі на памяць”. А потым прабачыўся за Жыжэка і вярнуў цынк, заплачаны за яго. У будучыні трэба будзе прытрымлівацца антычнасці: усё сказанае там трымае і пасля таго, як згаслі кінаэкраны.

— Зараз на праспекце Свабоды пачынаецца парад. Я акурат па супадзенні кіруюся туды. Не хочаце наведаць разам? — запыталася яна будзённа, як інтэлектуал у інтэлектуала.

— Я не люблю вялікія групы людзей. Я не люблю зброю. Тым больш не люблю вялікія групы людзей, якія прыйшлі павытарашчвацца на зброю. То прабачце!

Яна, здаецца, не пакрыўдзілася: калі чалавек столькі чытае, ён губляе здольнасць крыўдаваць:

— Вайсковы парад — гэта не пра зброю, а пра радасць. Людзі збіраюцца, бо хочуць разам паглядзець на праход трыкстэраў. Замест узброеных вайскоўцаў там могуць ісці прыбраныя ў квяцістыя строі фігуры Бурмістра і Гацака, неўраў і Цемры. Сэнс ад гэтага не зменіцца. Мы глядзім, і ў нашай адасобленасці, у гэтай бяспецы вызначаных роляў — крыніца карнавальнага шчасця.

— Так, так, але ж я вельмі заняты, — падняў рукі я. — Проста сёння ну ніяк.

Цікава, што разумныя жанчыны, калі ім адмаўляеш, выглядаюць куды болей бездапаможна, чым прыгожыя дурніцы.

— Ну то добра, — было бачна, што болей спрабаваць яна не будзе. — Пайду на парад з гэтым вашым Сенекам. Яна ляснула дзвярыма крыху больш гучна, чым гэта было б ветліва. Я ж сеў за стол, узяў агрызак алоўка і накрэмзаў на паперцы:

- 1) цёплая вопратка
- 2) шмат цынку

3) зброя

4) мапа

Потым насупраць зброі паставіў пыталынік: я не жартаваў, калі казаў Гандлярцы, што не пераношу стрэльбы і аўтаматы. Калі браць з сабой у паход ружжо, з яго, як вучыў Чэхаў, абавязкова давядзецца па кімсьці стрэліць. А страляць па жывых істотах мне не падабаецца.

Неўзабаве здалёк данеслася буханне барабанаў: там пачаўся парад.

Пасля шостаі рэйкі зайшоў Немец.

— Добрай ночы, — ціха сказаў ён і назваў мае імя. Апошні чалавек, які выкарыстоўвае імёны ў гэтым горадзе.

— Добрай ночы, пан Рэйтан, — сказаў я і запрасіў яго на кухню. Герда падсела пад ягоную руку, і Немец пачаў чухаць ёй за вухам. Герда любіць Немца. Можна гадзінамі сядзець вось так, загіпнатызаваная яго далікатнымі дотыкамі.

Немец выглядаў стомленым і састарэлым. Мы нейкі час не бачыліся, а раней праседжвалі ў мяне за спрэчкамі ад вечаровага звана да ранішняга гацакоўскага дзінькання. Потым ён як быццам знік некуды — я не заходзіў да яго, не хацеў турбаваць. Рэйтан быў самотнік, дзяцей у яго не завялося. Падкрэсліваў, што “з тых самых Рэйтанаў” і што на ім “Рэйтаны скончацца”. Добрыя манеры не дазвалялі мне запытацца, што гэта за “Рэйтаны” і што такога “тыя Рэйтаны” адметнага зрабілі. Неяк ён зазначыў, што ягоны далёкі продак спрабаваў не даць раздзерці Беларусь на кавалкі. Але прайграў “балбатунам”. І пра Грушаўку ў ягонай гісторыі таксама нешта было. Без Google дэталёў ужо не высветліць, але з яго блытанай прамовы я зразумеў, гэты продак ляжыць як быццам проста тут, на лютэранах. Бо немец жа. Дзе яшчэ ў Грушаўцы могуць немцаў хаваць?

Некалі Рэйтан працаваў гейм-дызайнерам. Ён быў, як тады казалі, “айцішнікам”. Айці — прэфектура на японскай выспе Хансю, дзе ў сямнаццатым стагоддзі было прадугледжана смяротнае пакаранне для хрысціян, якія спрабавалі авалодаць японскай мовай. Айцішнікі таксама карысталіся ўласнай мовай, мовай праграмавання, якая прыносіла ім добрабыт. Ад падабенства стаўлення японцаў Хансю сямнаццатага стагоддзя і насельнікаў сіліконовых далін да мовы, апошніх і назвалі айцішнікамі.

Рэйтан ствараў лічбавы свет. Адукацыя — фізмат, таму адказваў не за дызайнерскую, а за лічбавую частку. Быў паважаным і заможным. Задаваў законы, паводле якіх жылі мільёны геймераў, ствараў для іх “ландшафты” і “ўзроўні”. Увесь час сумуе па велізарным доме, які пабудоваў у Ратамцы, як і належыць Богу — стваральніку электрычных сусветаў. Але потым нехта больш магутны выцягнуў шнур з разеткі.

І засталася толькі цемра і аднапакаёўка ля праспекта Свабоды. Каб дайсці да Ратамкі зараз трэба перасячы межы шасці гарадоў-дзяржаваў, прычым гэтая рызыка не будзе мець аніякага сэнсу: дом ацяпляўся газавым катлом, каміна ці печкі ў ім паводле колішняй экалагічнай моды не прадугледжвалася. То зараз пражыць у ім немагчыма.

Працы ў Немца пасля Зацямнення не было. Ён жыў на капітал, што паспеў намяняць, калі зразумеў, што трэба імкліва здаваць даляры (ён як матэматык зразумеў гэта адным з першых). Геній рацыянальнасці, ён да апошняга спрабаваў растлумачыць усё, што адбывалася вакол, нейкай навукай. Пра гэта мы, уласна, і спрачаліся з умоўнай ночы да ўмоўнага ж рання. Але, паўтаруся, апошнім часам ён неяк скуксіўся, вочы згаслі.

Рэйтан дастаў з кішэні герметычную бляшанку з пад гуталіну, урачыста скруціў з яе вечка. Унутры быў невялічкі цэлафанавы скрутак.

— Вось, зберагаў на чорны дзень. Кіпяці ваду. Зараз будзем ласаватца.

— Што гэта? Ды няўжо? — ускрыкнуў я, не паве-рыўшы. Бо пах пайшоў ужо нават праз цэлафан.

— Так, гэта апошнія запасы. Можа, нават апошнія на Зямлі. Сапраўдная. Не жалудовая. Не цыкорыевая. Я некалі асабіста з Явы прывёз. Чорная. Сярэдне-смажаная. Свежазмолатая. Кава! Хацеў раздзяліць з сябрам. Бо радасць, спажытая на самоце, не сапраўд-ная. Не застаецца ўспамінаў!

О, як мы пілі гэтую каву! Майк Скофілд, што ў апавя-данні Руала Даля “Дэгустатар”, паставіўшы на кон свой дом, спрабаваў адгадаць месца і год вытворчасці віна, прыслухоўваўся да смакавых адценняў свайго напою не так пільна, як мы. Жартачкі вам: апошнія глыткі кавы на зямлі! Якіх толькі нотах мы, па чарзе, не зна-ходзілі! Якіх цудоўных на смак рэчываў, сапраўдных пахі якіх, што праўда, паспелі сцерціся з памяці, не заўважалі!

“Цынамон! Адчуваю цынамон!” — роў я. “А гэты лёгкі арэхавы дотык! Смажаны фундук, на другой се-кундзе паслясмаку!” — закрываў вочы Рэйтан. “А вось зараз, як крышку састыла — натуральны шакалад!” — шчоўкаў я пальцамі. Герда назірала за намі з пагардай: яна не магла разумець, чаму смешныя людцы не даю-ць рады вызначаць добрую рэч праз уласцівыя ёй ад-ной якасці. Свежазмолатая кава пахне свежазмолатай кавай і мае смак свежазмолатай кавы. Менавіта таму ў часы, калі каву можна было набыць у любой краме, мы пілі яе з такой асаладай.

— Лепшая рэч пад цёмнымі нябёсамі, — прамовіў я, калі вадкасць у нашых кубках скончылася.

— Не такія яны ўжо і цёмныя, — прагматычна заўважыў Рэйтан.

— Ты пачаў бачыць нават сонца? — усміхнуўся я.

— Бачыш абрысы галінаў таго дрэва за акном? — кіўнуў немец на яблыню, што мерзла ў цемры ля дома. — Калі б нябёсы былі абсалютна цёмныя, калі б там, за аблокамі, абсалютна нічога не было, ніякай крыніцы святла, тваё вока не здольнае было б пабачыць тыя галінкі. Не задумваўся пра гэта?

— Павер, дружа, у пераліку рэчаў, пра якія мне варта рупіцца, гэтая стаіць на апошнім месцы. Што там адсвечвае за аблокамі? Ды мне ўсё роўна!

— Што дае такі перламутравы бляск... Калісьці падобную засветку забяспечваў горад, ягонія ліхтары. А зараз? Не разумею... Але ж гэта былі не ўсе мае гасцінцы.

Немец запусціў руку ў сваё паліто і пад мой захоплены вох вывудзіў адтуль блакітную бляшанку згущонкі. Дастаў з кішэні нож, пракалупаў дзве дзюркі. Я наламаў буйных кавалкаў праснаку ды скарыстаў астатні кіпень на бураковую прынцэсу “Нуры”. Рассыпісты, амаль без смаку, прэсны эрзац-хлеб са згущаным рагачоўскім малачком — гэта быў бы каралеўскі ласунак і ў больш блаславёныя часы.

— Браце, ну скажы, што ты знайшоў таемны склад са скарбамі мінулай цывілізацыі! Бо і кава, і згущонка ў адзін прысест — гэта ўжо на мяжы чалавечых магчымасцяў! — тарахцеў я.

Але Рэйтан зрабіўся сур’ёзны. Ад самага пачатку адчувалася, што ён знаходзіцца пад прыгнётам нейкіх думак, што смяецца і весяліцца з намаганнем.

— Ты ведаеш, што я падумаў днямі? — вымавіў ён. — Што папярэднія дастаткова развітыя цывілізацыі маглі гінуць менавіта так. Чаму скончылася Старое царства ў Старажытным Егіпце? Чаму ў мінус 2200 тыя ж егіпцяне, якія пабудавалі адзіную ірыгацыю ў пустыні, ужо не ведалі проста як падтрымліваць яе ў працаздольным стане? Што з імі здарылася? Акадская

дзяржава ў Месапатаміі, народ майя, усе гэтыя закінутыя старадаўнія мегаполісы ў Азіі, пра якія ты расказваў з вашых сумесных... вандровак: хаця б той жа Баган у М'янме. Магчыма, так яны і гінулі?

— Ты пра сонца? Знікала святло, пачынаўся голад. Ніякіх разбурэнняў. Храмы стаяць, як пасля нейтроннай бомбы. Гісторыкі чэшуць рэпы.

— Я пра тэхналогіі. Пра карціну свету. Як толькі яны дасягалі пэўнай тэхналагічнай мяжы, з'яўляўся нейкі фактар, які адпраўляў іх назад у каменны век. Я раней быў думаў, што для нас такім фактарам стане інтэрнэт. Бо людзі тады перасталі жыць і пачалі заліпаць.

— Не без вашай дапамогі, вашамосць! Не без вашай дапамогі! — я піхнуў яго ў бок. Але Немец заставаўся сур'ёзным.

— Слухай, ты што, зрабіўся містыкам, дружа? Ты ж заўсёды так спрытна ўсё тлумачыў навукай! Памятаеш нашу спрэчку пра тое, чаму газ і бензін перасталі гарэць адначасова з блэкаўтам па ўсёй зямлі? Я настойваў, што гэта болей нагадвае нябеснае пакаранне, чым вайсковае ўмяшальніцтва ці нешта рацыянальнае.

— О, гэта акурат вельмі проста растлумачыць.

Ён падняўся, падышоў да пліты, адкрыў падрапаную крышку, уключыў газ і стаў пстрыкаць крэсівам. Іскры ляцелі багатымі снапамі, пакрываючы гарэлку, але, натуральна, ніякага запальвання не адбылося. Ён глядзеў на гэта задуменна.

— У атмасферы, што складаецца са фтору, будзе гарэць вада, — сказаў ён, цвыркаючы крэсівам. — Драбнюткае змяненне ў хімічным складзе паветра цягне за сабой перафарматаванне ўсіх хімічных рэакцый.

— Слухай, ну хопіць! — я кінуў яму на газавую гарэлку, але ён самнабулічна працягваў крэсаць іскрамі.

— Першасным тут магло стаць Зацямненне. Калі растлумачыць яго, зробіцца зразумелым і астатняе.

Напрыклад, чаму вуглеводароды перасталі рэагаваць на агонь, а порах, вугаль і драўніна захавалі свае ўласцівасці.

— Годзе, Рэйтане! Атруцімся! — зноўку прыкрыкнуў я.

— Метан не таксічны і ніколі не быў шкодным для здароўя, — роўным голасам запырэчыў ён і працягнуў: — Наша бяда ў тым, што мы выбудавалі цывілізацыю хімічных рэакцый. Мы ездзілі на аўтамабілях, якія прыводзіліся ў рух пераўтварэннем аднаго рэагенту ў другі і спалі ў дамах, ацепленых паводле гэтага ж прынцыпу.

Я падхапіўся, мякка адсунуў яго ад пліты, выключыў гарэлку ды перакрыў вентыль:

— Годзе, брат! Герда чмыхаць будзе. Пашкадуў саблюю, у яе ад метану поўсць чэшацца і соплі цякуць, праўда, Герда?

Тая ляжала на падлозе і нават не ўзняла галавы — была пакрыўджаная, што Рэйтан забалбатаўся і перастаў яе часаць. Немец затарможана сеў за стол. Я паспрабаваў перавесці тэму:

— Ты быў на парадзе?

— Так, праходзіў побач, — ягоныя вочы ажылі. — Гожых такіх галаварэзаў Кальварыя падагнала. З “калашамі”. Набыў сабе Бурмістр балячку на зэро. Калі яны ўзбычаць, брыгада Качавога з Манькам — увесь наш сілавы блок — будуць мець макаронны выгляд і калатун у суставах. Яны не толькі добра ўзброеныя, яны выглядаюць спрактыкаванымі ў разбоі.

— А што нявольніцы? Ці не крыўдзілі іх?

— Дзяўчаты следам ішлі. Расфуфыраныя такія. У кароткіх футрах. З аголенымі нагамі. Холадна ім, мабыць, было. Мужыкі з натоўпу світалі, жонкі абразы выкрыквалі. Я лічу — дарэмна, у чым яны вінаватыя? Яны ж рабыні. Як паставілі, так і пайшлі. Калі калона да трыбуны Віталюра падыходзіла, ззаду адной ня-

вольніцы нейкі п'яनावаты агрызак прыстроіўся. Наздраты такі. У бабрынай шапцы. З купцоў па выглядзе. Ён мабыць не зарыентаваўся, чым парад ад оргіі адрозніваецца. Нават ужо і прычындалы свае агаліў. Але яго людзі адцягнулі, павалілі на зямлю, пнулі пару разоў, каб Грушаўку не сароміў. Мы ж вольны горад, дзе чалавечую годнасць паважаюць. Не нейкая там сярэднявечная тыранія.

— Ну а хіба Бурмістр дзяўчат сабе не забраў? Ці кальварыйскім аддаў?

— Што ты! Ён проста там, з трыбуны, абвясціў, што Грушаўка дорыць ім свабоду. Што яны цяпер — вольныя грамадзянкі нашай муніцыпаліі і могуць абіраць сабе любую прыстойную прафесію.

— А як кальварыйскія?

— Камісара і набліжаных перакасіла. Бо зараз жа ўсе кальварыйскія нявольнікі задумвацца пачнуць, чаму ў сяброўскім полісе рабаўладання і прыгнёту няма. А цяпло ў дамах ёсць.

— Нічога, там у іх таксама мусяць нейкія газеты быць. Адмыслова для нявольнікаў. Ужо як-небудзь ім існы расклад растлумачаць. Як адзіны прымальны.

Я шчодро заліў кавалак хлябца згущонкай і паклаў у рот. Чаму ніхто не разумеў, як гэта смачна, пакуль не надарыўся блэкаўт? Нейтральны, падобны да вільготнага кардону, праснак ды салодка-вяршковая поліўка!

— Таксама чытаў пра край зямлі? — Рэйтан зрабіўся раптам змрочны. — Што ты пра гэта думаеш?

— Ды поўная бздур. То бок, пра неўраў ці некага, хто падаўся баязліўцам неўрамі, я яшчэ магу паверыць. Але які край? Калі гэта Зямля плоскай зрабілася?

— Можа, заўсёды была, — з сумневам паціснуў плячыма Рэйтан. — Нашы веды пра галактыку, далёкі космас, зямныя нетры і прыдонную прастору вялікіх глыбіняў паходзілі з экстрапалявання вядомага на

невядомае. Уяўленне пра структуру планеты мы чэрпалі з вымярэнняў хуткасці распаўсюджвання адлюстраваных сейсмічных хваляў падчас землятрусаў. Мы склалі карціну пра зямную кару, мантыю і ядро выключна на ўскосных падліках. А што было бліжэй да нас за зямлю ўвесь гэты час? І ці маглі мы на падставе хуткасці распаўсюду сейсмічных хваляў выключыць, што замест ядра ў цэнтры зямлі знаходзіцца, напрыклад, Пекла? У межах той, ранейшай, сістэмы, зараз тут, на кухні, павінна быць мінус дзвесце семдзесят тры градусы па Цэльсію.

— Мы з табой як быццам бы месцамі памянліся, дружа! — хлопнуў я яго па плячы. — Ты гаворыш тое, што заўсёды казаў я. А мне даводзіцца прамаўляць твае словы. У гэтага ўсяго мусіць быць лагічнае тлумачэнне. І яно ёсць! Дакладна!

— Аднак, магчыма, не ў межах логікі, якой мы карысталіся дагэтуль, — невясёла ўсміхнуўся ён. — Ведаеш, што мяне ў гэтым усім крыху бянтэжыць? У неўрах гэтых? У андрафагах? У скіфах? Тое, што як быццам я пра гэта недзе чытаў. Раней. Быццам нешта знаёмае. Ты не прыгадваеш такога? Ты ж у нас болей кніжак прачытаў.

Я задумаўся. У галаве Тацыт танцаваў брэйк-данс з Іосіфам Флавіем, чамусьці на фоне галівудскага фільма “Троя” (Брэд Піт у ролі Ахілеса прыгадваўся асабліва выпукла). Узважыўшы, я адказаў:

— Ведаеш, чым больш кніг чытаеш, тым горш памятаеш адну асобную. Пагатоў, калі не заглядаў у яе дзесяцігоддзямі. А такіх, аднойчы прагартаных, большасць. Калі я першы раз сустрэў згадку пра неўраў у газеце, было адчуванне чагосьці знаёмага. Як быццам бы са школы нешта. Але зараз асацыюецца хіба з апошнімі навінамі нашага свету.

— Вось у мяне тое самае! Але нешта свярбіць вось тут, — ён тыцнуў пальцам у галаву.

Рэйтан рассыпаў па кубачках рэшткі кавы, дадаў цукру і заліў кіпнем. “Польскае эспрэса” ўспенілася тлуста адбліснулай пенкай. Немец узяў сваю філіжаначку так, нібыта ў ёй быў наліты каньяк, ды ўрачыста прамовіў:

— У мяне ёсць тост. Я хачу выпіць за чалавека бяздзеянага. Прадукт нашай з табой эпохі. Якая скончылася і зараз чакае, калі скончымся і мы. У антычнасць, цёмныя стагоддзі, рэнэсанс і новы час людзі, сутыкнуўшыся з праблемай, нешта рабілі. Стымул — рэакцыя, крый яго трасца! Пасля з’явіліся Google і Instagram. Першы прывучыў нас гугліць, другі — сэлфіць. Да гэтых дзвюх базавых рэакцый і звязлося ўзаемадзеянне чалавецтва з наваколлем у час, калі мы не заліпалі. Бо мы чым далей, тым меней з тым наваколлем узаемадзейнічалі. Бо ўтаропліваліся. Віслі. Пяліліся. Свідравалі. У Менску было шэсць ТЭЦ! Шэсць, халера! Палова з іх — спраектавана, каб працаваць на вутлі і мазуце. Што зрабіў чалавек бяздзеяны, калі спыніліся газавыя турбіны? Ён паспрабаваў загугліць, але ў яго не атрымалася, бо інтэрнэт скончыўся разам з электрычнасцю. Потым ён зрабіў сэлфак, паколькі *яблычнікі* яшчэ працавалі. А калі высветлілася, што Instagram не запусціцца болей ніколі, чалавек бяздзеяны ўсю сваю энергію скіраваў на рабаванне таго, што было каштоўнага на тых ТЭЦ. У гвалт і вайну. У цікаванне па гіпермаркетах. У бойкі за цёплую вопратку. А калі паўсталая новая сярэднявечная недадзяржаўнасць, ужо не было інфраструктуры, якую можна было б ўзнавіць. Ды і як! Усе тэхналогіі, усе нашы здольнасці аказаліся завязанымі ўсё на тую ж электрычнасць! А выпрацаваць новыя тэхналогіі ды здольнасці чалавек бяздзеяны не можа! Google развучыў! То па заслугах нам! Мы мусілі скончыць вось так: халоднымі берлагамі і

фальшывым хлебам. І не, я не ўдаю містыка. Гэта цалкам рацыянальны фінал!

Ён, крышку пацешны ў сваёй урачыстасці, зрабіў глыток з кубка. Я дыпламатычна каўтнуў са свайго і мармытнуў:

— Ну ты песіміст, браце!

— А галоўнае! — ён адставіў свой напой ды паляпаў далонню па сталю. — Галоўнае! Вось глядзі. Калі тэмпература паўсюль застыла на той кропцы, у якой была на момант Зацяжнення, значыць на поўдні будзе значна камфортней. Не трэба цягнуцца ажно ў Турэччыну. Нават у Берасці — памятаеш такі горад? — зімы былі не такія паскудныя, як у тут. У лістападзе — плюс пяць цяпла. Снегу амаль няма. Ніхто ў кватэрах не мерзне насмерць. Вынік: трэба ісці на поўдзень! Кідаць увесь гэты — не, не камфортны, а проста прыдатны для паганага, сабачага, жыцця горад, збірацца групай і валачыся! Але ж ніхто так не робіць! Бо страшна! Бо за сценкай жа неўры! Бо там жа казлакапытыя! Там жа андрафагі з амазонкамі змагаюцца, хай бы іх халера перакусіла! Там жа край зямлі, яшчэ ўвалішся! Мы дагэтуль чакаем, калі нам уключаць Google, які растлумачыць, “як выжыць пасля канца свету”. Кажу табе, мы заслужылі тое, што маем. Я не здзіўлюся, калі недзе ў гэты самы момант блакітнае неба і на ўсю ззяе сонца. Бо не бывае так, каб не заставалася выйсця для таго, хто рушыць наперад і мае сілы і характар змагацца. Але мы — не такія. Мы — вырачаныя.

Неўзабаве пасля гэтага ён запытаў, ці ёсць у мяне Юкія Місіма, і я выдаў яму зборнік “Сповідзь Маскі”. Серыя “Азбука Класіка”, папяровая вокладка, дзвесце старонак. Я памятаю, як перад тым як падняцца і развітацца, ён пільна ўгледзеўся ў забыты мной на сталю кавалак паперы са спісам, які я падрыхтаваў паводле размовы з *шахцёрам*. Калі б Рэйтан запытаў, што гэта,

я б не стаў хаваць. Выклаў бы свае планы пакінуць Грушаўку. Хутчэй за ўсё, мы пайшлі б ўтрох: я, ён і Герда. Мы б зведалі ўсе тыя прыгоды, якія чакалі мяне наперадзе, разам. Мы б жартавалі, калі нам рабілася вусцішна, і падбадзёрвалі б адзін аднаго, калі складала. Галоўнае: трагедыі ўдалося б пазбегнуць.

Чаму ён не спытаў? Таму, што заўсёдна, па-нямецку, паважаў прыватную прастору іншых. Рэйтан ён і ёсць Рэйтан. Чаму я не распавёў пра намеры сам?

Бо збіраўся пайсці з Грушаўкі зусім не праз тое, што шукаў цяпла альбо камфорту.

РАЗДЕЛ ТРЭЦІ

ГАЦАК ТОЛЬКІ-ТОЛЬКІ СТУКНУЎ ПА РЭЙЦЫ Ў ВОСЬ-
мы раз, як мой уваходны званочак блямкнуў. Я
здзівіўся: зазвычай прага да літаратуры пра-
цінае маіх кліентаў толькі ў другой палове чорнага
дня. Першую палову яны марнуюць на спробы зарабі-
ць цынк, якім акурат і можна было б аплаціць прагу да
чароўнай славеснасці. А тут як быццам нехта чакаў
раніцы проста пад дзвярыма. Я адамкнуў.

Спачатку з'явіўся водар — старасвецкі ў сваёй даска-
наласці (зараз такія парфумы не робяць), трапічны ў
сваёй крыху задушлівай салодкасці. Спачатку ўвай-
шоў водар, і толькі за ім — жанчына. Прастрэліла маю
гасцёўню позіркам з гэткім жа прафесіяналізмам, як
шахцёр учора, зрабіла няўлоўны рух усярэдзіну, да
спальні, але я з непахісным выразам твару дрыгануў
плячом: маўляў, туды нельга, там я не прымаю.

Яна зразумела знак і ўселася на зэдлік. Апанутая
была па-багатаму, але больш ярка, чым лічыцца пры-
стойным у Грушаўцы. Пафарбаваныя ў блонд валасы.
Адметнасцю адзежы было і тое, што ўсе яе складнікі
вельмі лёгка — адным рухам — здымаліся. Вось хоць
проста тут і цяпер. Усеўшыся, яна правяла пальцамі ад
шыі да жывата, і ейнае футра расшпілілася, агаліўшы
каўнер, пад якім бліснула аголеная клавікула. Усё гэта
адбывалася ў цішыні. Я чакаў, калі яна нарэшце наза-
вецца, яна чакала моманту, каб эфектна назвацца.

Асобна трэба сказаць пра Герду. Сабуля назірала за госцяй з пільным і хіба крышачку іранічным выразам на пысе. Ніякай пагарды. Ніякай агрэсіі. То можна не напружвацца.

Мая візіцёрка была немаладая. Мая візіцёрка была вельмі прыгожая.

Як апісаць гэтую прыгажосць? Быў у маім ранейшым жыцці момант, калі я мусіў праглынаць адну за адной кніжкі сучаснай беларускай прозы, бо мусіў тэрмінова ўкласці калекцыю для аднаго вельмі значнага замоўцы. У гэтых кніжках я ўвесь час натыкаўся на эратычныя сцэны. Пісьменнікі, перабіваючы адзін аднаго, нахвальвалі знешнія якасці тых жанчынаў, на якіх збіраліся ўскараскацца іх героі. Дык вось. На другім тузіне зборнікаў і раманаў апісанне дзявочай красы злілося ў манатонны гулкі вулей. Азначэнні паўтараліся з тэксту ў тэкст: вусны, грудзі, лыткі, майткі пазліпаліся ў адно суцэльнае шмаравідла. Сучасная проза гула роўна і нейтральна, як рухавік аўтобуса, што вязе амерыканскіх дзетак у школу. І вось, каб адпачыць ад цыцак і прасцінаў, я адкрыў класічны твор мінулага стагоддзя. “Каласы пад сярпом тваім” Уладзіміра Караткевіча.

І на першай жа старонцы зачапіўся вачыма за настолькі красамоўнае апісанне прыгажосці, што ўсё прачытанае перад гэтым паблякла. Аднак майстар апісваў не жанчыну. Майстар апісваў дрэва. Грушу ў квеце.

Дык дазвольце мне намаляваць маю візіцёрку словамі Караткевіча.

Гэтая груша цвіла апошні год. Усе галіны яе, усе вялікія расохі, да апошняга пруюіка, былі ўсыпаны бурным бела-ружовым цветам. Яна кіпела, млела і раскашавалася ў пчаліным звоне. І была яна такая магутная і свежая, так утрапёна спрачаліся ў яе ружовым

раі пчолы, што, здавалася, не будзе ёй зводу і не будзе канца. І, аднак, надыходзіла яе апошняя часіна.

— Я — Касандра, — нарэшце з пачуццём уласнай годнасці прамовіла жанчына. — Да ўчора я была нявольніцай на Кальварыі. Але ваш Бурмістр падарыў мне свабоду.

Я не ведаў, што на гэта адказаць. Любая рэпліка тут была б не надта прыстойная. Нават проста “вітаю вас у сябе”.

— Ён добры чалавек, гэты ваш Бурмістр, — заўважыла яна, роўна трымаючы галаву і глядзячы проста перад сабой. — Добры, але наіўны. Ён прапанаваў мне заняцца любой працай, якая мне па душы. Калі я сказала, якая праца мне па душы, Бурмістр сказаў, што не можа пакінуць мяне ў сваім доме. Бо ён жанаты, а ў вашай дзяржаве гэта замінае ўтрымліваць такіх, як я. Гэта лічыцца непрымальным. Як ён мяне запэўніў. І вось я не ведаю: гэта напраўду так, ці, можа, я яму проста не спадабалася?

Тут яна павярнула ўсю сваю постаць ў мой бок, скіраваўшы прыцэлы вачэй проста твар.

— Гэта так, так, — замармытаў я, адчуваючы, што чырванею. — У сэнсе не тое, што вы там не спадабаліся Бурмістру, але ж. Не, не! Вы вельмі прыгожая жанчына! — вушы ў мяне пачырванелі настолькі, што ў іх пачала пульсавать кроў. Асабліва адчувалася гэта ў тых жалабках, што ідуць па ўскрайку вушных лапушын. — Проста ў нас сапраўды жанчын не прынята... — я стаў пакутліва падбіраць слова і ўчарашняе спатканне з Жызэкам падказала. — Не прынята эксплуатаваць! Тут жанчына сама абірае, каго. У сэнсе, з кім. Не аб’ектывецца. Я заблытаўся ды змоўк. Герда апетытна, працягла, пазяхнула. Адчувалася, што яна б растлумачыла ўсё красамоўней, карацей і ярчэй, чым я. Але я — не Герда, мне бракуе ейнага цынізму, іранічнасці ды розуму.

— Жанчын тут не прынята эксплуатаваць, — Касандра паўтарыла гэтае слова маёй інтанацыяй. — Але тут прынята жанчын крыўдзіць. Калі я запытала ў Бурмістра, якія яшчэ варыянты могуць быць для вольнай Касандры, ён параіў мне ісці працаваць на рынак. На рынак! А пасля таго, як я рассмяялася яму ў твар, ён сказаў, што на паўднёвай мяжы муніцыпаліі, у прыватных дамках пад сценкай, сяляне разводзяць свіней і курэй. І што там спатрэбяцца рукі. Мае! Рукі!

Я зноўку не ведаў, што адказаць, таму змаўчаў.

— Ну, вы ўяўляеце? У свінарнік? Курам гаўно прыбіраць! Хіба гэта прыстойная прапанова? — маё маўчанне пачало яе бянтэжыць. Яна схавала маску пакрыўджанай Неферціці (версія для правінцыйнага тэатра), ды спыталася чалавечай інтанацыяй: — То вось, як вы тут жывяце? Вось, што ў вас тут за свабода?

— Гэта не ў нас тут свабода. Гэта свабода як такая, — выціснуў я з сябе. — Той, хто цябе спажывае, цябе і корміць. Калі гаспадара няма, даводзіцца шукаць праснак самастойна.

Яна зноўку агледзела маё жытло, і я пабачыў у яе вачах адценне сумневу.

— Бурмістр сказаў, што вы — вельмі заможны чалавек.

Я пра сябе назваў хітраватага галаву Грушаўкі нехарошым словам.

— Заможны і самотны, — працягнула Касандра. Яна гаварыла гэта ўжо без тэатральных позаў, жэстыкулявала свабодна. Пачуццё няёмкасці паміж намі знікла.

— Што самотны, так, — пагадзіўся я, — жыву адзін. З сабачкам. Ну, а заможнасць — адносная. Дзесяць цынкаў на трыццатым ранішнім звоне за камуналку і бяспеку Грушаўкі сплочваю спраўна.

Яна зрабіла паўзу, зазірнула мне ў вочы і вымавіла амаль па-сяброўску:

— А давай я буду тваёй, самотнік. Давай я буду дапамагаць табе на кухні, гатаваць ежу, запарваць табе гарбаты. Гуляць з тваім сабакам. Давай я буду кахаць цябе, — яна счытала рэакцыю майго твару і паправілася: — Цябе і тваіх сяброў. Ты будзеш даваць мяне ў пазыку, расплачвацца мной за паслугі з іншымі. Давай ты будзеш валодаць мной, самотнік.

Пакуль я падбіраў словы для адказу, яна ўзнялася з зэдліка, скінула расшпіленае футра і адным жэстам аслабіла кафтан, што быў пад ім. Агаліўся бурны бел-ружовы квет. Яна кіпела, млела і раскашавала ў пчаліным звоне, што гуў у маіх вушах.

— Я вельмі майстравітая, самотнік, — казалася гэтак патанулае ў белым квецені дрэва. — Ты не будзеш ведаць скрухі і суму са мной.

— Прабачце, Касандра, — сказаў я, адвёўшы вочы, — вы вельмі прыгожая жанчына. Але я адданы іншай. Я кахаю яе, і...

— І дзе яна? Тая іншая? — запыталася шапаценне кветак.

— Яе зараз тут няма, — я асіп.

Герда дапамагла, выдаўшы працяглы жаласлівы энк, вось ужо не ведаю, па кім ён быў, па мне ці па маёй візіцёрцы. Але энк дапамог — я ўтаропіў вочы ў Герду і выдаў, строга:

— Апаніцеся, калі ласка.

Я не ведаў, як сказаць Касандры, каб яна пайшла ад мяне. Пажаданне пайсці — не самае ветлівае, што можна прапанаваць жанчыне, якой аднойчы ўжо адмовілі. У яе магло скласціся ўражанне, што свабода — гэта калі мужыкі ўвесь час кажуць табе “не”. Мяне выратаваў званок у дзверы — што за незвычайны ранак сёння! Я пачуў гук зашпіленай маланкі і асцярожна павярнуўся да Касандры. Тая была ўжо цалкам апанутая. Мне было няёмка, і я паабяцаў шчыра:

— Калі ласка, не крыўдуйце. У мяне ёсць ідэя. Вельмі хутка для вас знойдзецца прыстойная і добра аплатная праца. Пачакайце крышачку. Ці ёсць у вас грошы? Я магу дапамагчы вам на першыя дні, — Касандра фыркнула.

Дзверы адчыніліся, і на парозе я пабачыў Апальшчыка з кацельні. З чаго, цікава, ён прыпёрся да мяне? Няўжо *шахцёр* сказаў яму штосьці наконт маёй цікаўнасці да карты?

Касандра выйшла, не развітаўшыся. Апальшчык праводзіў яе ацэньваючым позірмам, прычым узважваў яе (мяркуючы па выразы на ягоным твары) выключна, як бярвяно — на вагу. На прадмет таго, колькі градусаў цяпла і джоўляў энергіі можна атрымаць шляхам змяшчэння нешматлікіх кілаграмаў Касандры ў топку. Потым ён кінуў мне спадылба. Быў ён увесь закопчаны ды прысыпаны вугальным пылам. Толькі вочы вылучаліся на твары дзвюма нехарашымі белымі кропкамі. Пры гэтым вельмі лёгка апрануты — чорная саколка і лёгкая скураная куртка наросхрыст. Як быццам ён выскачыў з пекла ды ніяк не мог астудзіцца.

— Немец, Рэйтан. Твой знаёмы? — спытаў Апальшчык, разглядаючы Герду.

— Так, мой. Добры сябра. Яшчэ са светлых часоў. А што здарылася?

— У яго болей нікога не было. Збірайся, пройдзем. Патрэбна. Па працэдуры.

Ён кінуў мне складзеную ў чатыры рэдзі газету. Я разгарнуў яе. На заўважным месцы была карцінка. Намаляваная мужчынская фігура, што застыла на зямлі ў ненатуральнай позе. І чорная пляма, што расплылася пад ёй. Ніякага падабенства. Нават прыблізна. Кароткі тэкст побач паведамляў:

“Сталы рэзідэнт муніцыпаліі Грушаўка Рэйтан (вядомы таксама, як “Немец” ды “Фізік”) быў знойд-

зены сёння раніцай ў нежывым стане патрулём народнай міліцыі пад кіраўніцтвам брыгаднага камандзіра, тав. Манькі. Паводле словаў афіцыйных асобаў, смерць наступіла ў выніку выпадання Рэйтана з аднаго з апошніх паверхаў недабудаванага хмарачосу, які стаіць на паўднёвай мяжы муніцыпаліі Грушаўка, з далейшым сутыкненнем цела з паверхняй асфальту на вялікай вертыкальнай хуткасці. У выніку чаго Рэйтан атрымаў шматлікія траўмы ўнутраных органаў, не сумяшчальныя з далейшым жыццём, і мусіў памерці. Слядоў барацьбы, акрамя выкліканых асфальтам, на цэле не заўважана. Пры цэлы заўважана пасмяротная запіска, са зместу якой можна зрабіць выснову, што трагедыя адбылася дзякуючы суіцыду, выкліканага нестабільным псіхічным станам (вар'яцтва). Паводле сведчанняў суседзяў, Рэйтан апошнім часам пакутаваў на дэпрэсію, меў фінансавыя складанасці, а таксама загадзя занёс увесь запас сваіх дроваў і харчовыя прыпасы старым, што жылі ў суседнім доме. Крымінальнага разбіральніцтва з нагоды здарэння ўзбуджаць не плануецца. Развітанне з Рэйтанам адбудзецца сёння а дзясятай гадзіне ў зале апошніх ушанаванняў муніцыпальнай Кацельні, пасля чаго, згодна з традыцыяй і ўстаноўленай практыкай, цела будзе аддадзена полымю”.

Пасля гэтага мы моўчкі ішлі з Апальшчыкам праз цёмныя двары, у мяне было дзіўнае адчуванне ў галаве, і, толькі калі мы дайшлі, я зразумеў, што не ўзяў шапку і моцна змёрз. Тут я запанікаваў і спытаўся, дзе мая сабуля, і Апальшчык сказаў, што я замкнуў Герду ў кватэры, што яна гаўкнула некалькі разоў з-за дзвярэй, але хутка супакоілася. У кацельні было задужна, высветлілася, што гэта адзінае сапраўды гарачае месца ва ўсёй муніцыпаліі. Тут сабраліся людзі, большасць з якіх мела выгляд, які маюць зывакі, зацікаўле-

ныя горам, пра якое распавяла газета. Стаяла пажылая пара, абодва плакалі. Была прафесійная плакальшчыца, насельніца жалобных цырымоній, і была яна ў той стадыі, калі ёй не плакалася як след, бо яна пачынала разумець, што плацежаздольных блізкіх на развітальнай цырымоніі не назіраецца (я супакоіў яе, выдаўшы цынк, і яна заенчыла голасна і вельмі прафесійна).

Грамада атачала вялізны бляшаны паднос, прыкрычаны да прычыненага жарала топкі. Сцэна асвятлялася водбліскамі, што праціскаліся праз шчыліны люка, і было іх багата — настолькі сквапнае і яркае штучнае сонца лютавала ў печы. На бляшанцы ляжаў пляскаты прадмет, страшная нерухомасць якога не дазваляла назваць яго “чалавекам” нават у мінулым часе. Я наблізіўся, нехта прамармытаў “сябра ягоны”, і людзі расступіліся. Парэшткі былі накрытыя чорнай анучай. Гэта быў Рэйтан, якога за час, пакуль Грушаўка спала, нехта ўвасобіў у жоўценькім пясчаніку: каменны лоб, каменныя скроні, каменныя вочы, адно — напаўадкрытае.

У гэты момант Апальшчык адчыніў суседні люк і пачаў шуфлем падкідваць вугаль у другі кацёл. Памяшканне асвятлілася дрыготкім пякельным вогнішчам, на маім твары выступіла вільгаць, але я сцёр яе рукавом. Ад топкі несліся хвалі распаленага паветра, іскры знічкамі праносіліся праз цемру і згасалі на падлозе, вугальных гурбах, каменным Рэйтану. Вочы забалелі ад святла, а жар вымусіў прысутных параспільваць паліто і паравязваць намоткі і шалі. Неўзабаве кацельшчык зачыніў люк і абалёў на шуфель, каб аддыхацца. Я падышоў да яго і не прыдумаў нічога больш дарэчнага, чым запытаць пра сваё:

— Мне *шахцёр* казаў, што ў вас ё карта. Што вы атрымалі старую мапу з нанесенымі арыенцірамі но-

вага свету. Я збіраюся пайсці адсюль. Ці не маглі б вы прадаць мне яе? Я разумею, што яна мусіць каштаваць вялікіх грошай, назавіце цану.

— Хадзем, — коратка загадаў ён, паклаўшы шуфель на горку вугалю.

Крыху наводдаль ад жалобных і зывак стаялі тры высокія фігуры з пісталетамі ў кабурах. Калі мы наблізіліся, яны павярнуліся ў наш бок.

— Таварыш Манька, дравія джэлау! — гаркнуў Апальшчык, па-блатному прыклаўшы далонь да скроні ў вайсковым вітанні. Ён выцягнуў сваю камлюкаватую фігуру ў падабенстве стойкі “зважай”. — Прывёў! — ён кіўнуў на мяне.

Адзін з трох, лысы, апрануты ў чорную ўніформу, узіраўся ў мой твар.

— Хто гэты малады чалавек? — спытаў вajak пра мяне.

— Кніжнік.

— Вам знаёмы гэты малады чалавек? — ён кіўнуў у бок бляшанага падноса, дзе ляжалі парэшткі Рэйтана. Рэйтан быў старэйшым гадоў на дваццаць за таго, хто толькі што назваў яго “маладым чалавекам”.

— Так. Гэта мой сябра. Быў мой сябра.

— Назавіце яго.

— Рэйтан. Таксама ведаюць, як Немца. Альбо Фізіка.

— Калі вы бачыліся з ім апошні раз? — вочы лысага свідравалі мяне, вымушаючы старанна падбіраць словы. Як быццам я гаварыў няпраўду, і адно лішняе слова здольнае было выкрыць брахню.

— Учора. Мы пілі каву.

— Пра што размаўлялі?

— Пра цемнач. Пра неўраў. Пра форму Зямлі.

— Форму Зямлі! Відавочна, свістануўся! — звярнуўся да Манькі адзін з ягоных падначаленых.

— А што, з'явіліся сумневы ў прычынах здарэння? — задаў я стандартнае пытанне з колішніх фільмаў. — Мяркуеце, гэта можа быць забойствам?

— Сумневаў няма, гэта ўсё фармальнасці. Паводле рэгламенту няяснасці мусяць быць высветленыя да жалобнай працэдуры. — Манька пачухаў шчацінне на сківіцы. — Проста ваш сябра пакінуў даволі дзіўную пасмяротную запіску.

— Дзіўней няма куды! — падхапіў падначалены.

— Запіска выклікала ваганні адносна яснасці ягонай свядомасці. Выпадкі вар'яцтва мы мусім фіксаваць асобна. У мэтах каранціннай бяспекі.

— І што там гаварылася? — запытаў я.

— Што, калі законы фізікі больш не дзейсныя, ён, адштурхнуўшыся, мусіць паляцець за далягляд, бы птушка.

— Мы ж з вамі стаім, а не лётаем, — не сунімаўся падначалены. — Вось, глядзіце, хіба я палячу вось так? — ён зрабіў некалькі ўзмахаў рукамі, імітуючы палёт, ды пранёсся вакол нас па залі. Ягоная амуніцыя пры гэтым гучна бразгала.

— Дык як вы думаеце, ці быў ваш друг Рэйтан вар'ятам? — утаропіўся ў мяне Манька.

Я доўга не вагаўся. Вар'яты перад смерцю не заносаць свае прыпасы тым, каму яны больш патрэбныя. Ці заносаць? Але ж Місіма. Ён папрасіў Місіму.

— Не. Я ўпэўнены, Рэйтана згубіла самота і неўладкаванасць.

— Добра, — Манька каротка кіўнуў. — Прыступаем да працэдуры! — крыкнуў ён.

Але Апальшчыка ў залі не было.

— Пачынаем, я сказаў! — скамандаваў Манька гучнай. Кацельшчык паказаўся з чорных дзвярэй, схаваных ля аднаго з катлоў — відаць, там ягонае жылло. Ён адчыніў топку, падражніў полымя некалькімі поўнымі

шуплямі чорнага апетайзэру, ды агледзеў прысутных, чакаючы, ці скажа хто што-небудзь.

Усё ж было нешта прыцягальнае ў старасвецкай завядзёнцы, калі на хаўтурах выступалі святары ці запрошаныя поп-зоркі. Але Грушаўка — секулярная дзяржава, рэлігія тут — на каціных правах, а апошняя поп-зорка ўладкавалася прадаваць салёныя свіныя вушы на рынку яшчэ тады, калі яе пазнавалі на вуліцы. Апошнія прафесіяналы, якія яшчэ апекаваліся працэсіяй — бабулькі-плакальніцы. То развітанне прайшло ў цішы, пад хлюпанне насоў.

Усё, што я мог сказаць майму сябру Немцу, я ўжо не сказаў учора, калі мусіў.

Апальшчык ірвануў рычаг пад развітальнай бляшанкай, тая ўстала на папа — і Рэйтан саслізнуў у полымя. Бразнуў люк, павярнулася стальная клямка, ды ў зале зноўку зрабілася напаўцёмна. Людзі пачалі разыходзіцца. Брыгада Манькі пайшла яшчэ раней. Мы засталіся з апальшчыкам сам-насам. Пякельная крэатура падышла да мяне і ўстала побач. Расцерла вугальны пыл па твары.

Штораз, калі ён рабіў гэтак, на яго абліччы праступалі новыя рысы. Канфігурацыя чорных плямаў ды прасветаў скуры змянялася. Зараз ён выглядаў амаль добрым. Вочы — адзінае, што не змянялася праз гэтыя дзеянні. І таму цяпер яны выпраменьвалі нешта чалавечае.

— Цыдулку тую ён у руцэ сціскаў, — сказаў Апальшчык. — Тую, каторую Манька канфіскаваў. А вось гэта ў кішэні было. Ад удару яно крыху ў яго ўвайшло. Давалося з цела выкалупваць. Ты не падумай, што я па кішэнях нябожчыкаў перад спальваннем шныпару. То бок, я шныпару, але ж гэта што? Гэта хіба кепска? Жывым патрэбна, мёртвым — не.

Я прамаўчаў.

— Дык вось, гэта штукенцыя, здаецца, прызначалася табе.

Апальшчык працягнуў мне невялічкі бляшаны прадмет. Ён меў скарыначку запеклай крыві. Узяўшы, я пазнаў герметычную бляшанка з-пад гуталіну, пабачаную ўчора.

— Што там? — спытаў я. — Кава?

— Якая кава, дурань! Цыдулка! Табе!

Я крутануў вечка, пальцы праслізгвалі па змазаным чалавечым сокам метале. Нарэшце мне ўдалося зачапіцца як след, і скарбонка адкрылася. Там была паперка. На ёй два словы. Першае: “Кніжніку”. Другое: “Герадот”. Я задумаўся, што б мог значыць той “Герадот” і прыгадаў учорашнюю размову пра газетныя навіны, пра тое, што яны Рэйтану нагадваюць ужо некалі прачытанае. Я быў збіраўся выйсці з кацельні, калі Апальшчык мяне аклікнуў:

— Скрыначку пакінь! — загадаў ён, выцягнуўшы далонь.

Я аддаў яму гуталінніцу.

— А вось гэта — табе, — ён працягнуў складзены ў шмат разоў аркуш цвёрдай паперы. Разгарнуўшы, я адразу пабачыў словы “Карта Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі”, і толькі пасля разабраў абрысы дарог, салатавыя абшары лясоў, блакітныя плямы азёраў, падобны да цацачнага лабірынту (загані шарык у цэнтр) Мінск пасярэдзіне. Папера шмат дзе была пакрэмзаная малюнкамі, абрэвіатурамі і зацёмкамі.

— Цынку не трэба. Бяры бясплатна. Ты ў гэтым маеш патрэбу. Я — не. Усё як з мёртвымі і жывымі. Добрай дарогі.

Я выйшаў на вуліцу і не адчуў холаду. Прагрэтае цела пачувалася ў адвечным беларускім “каля-нуля” так жа, як і калі мы жылі ў цёплых кватэрах, елі сытную ежу і

спажывалі ультрафіялет. Адамкнуўшы пад'езд, я пачуў прывітальнае гаўканне Герды — яна заўжды пазнае мае крокі. Калі мы расстаемся на некалькі гадзін, з яе злітае ўся з'едлівасць з іранічнасцю, і яна робіцца самай адданай гаспадару жвавай куртай, якая надзвычай рада яго бачыць. І хвасцішчам мяце з боку ўбок так, быццам яна — звычайны дварняк, а не чорны, высакародны, аўчаркападобны дварняк, які колькі часу таму пацяшаўся з Касандры.

Я пачухаў Герду за вухам, як гэта рабіў Рэйтан. Яна заскуголіла, нібы зразумела, што адбылося з тым, хто ўмеў вольна гэтака далікатна яе лашчыць. Пасля я ўзяў драбіны, залез на антрэсоль і выцягнуў адтуль запалены дзевяносталітровы трэкерскі запlechнік. Чорны, з тлустымі лапінамі шлеек ды варанёнай спражкай паясной папярэчыны. Надзейны, воданепранікальны, ён за сваё жыццё бачыў больш краін, чым сярэднестатычны жыхар Грушаўкі. Некалі ў гэтым запlechніку я насіў нашы агульныя з ёй рэчы. Ёй прыемна будзе яго пазнаць, калі мы нарэшце сустрэнемся.

Я заглыбіўся ў бібліятэку і пасля працяглых пошукаў усё ж знайшоў тое, што шукаў. “Герадот. Гісторыя ў дзесяці кнігах”. Серыя “Помнікі гістарычнай думкі” Акадэміі навук СССР. Капітальная цвёрдая вокладка з выціснутай музай гісторыі на франтоне. Вокладку мне адразу ж захацелася аддзерці — падарожнік пачаў перамагаць ува мне зберагальніка кніг. Цвёрдая вокладка мае празмерную вагу і будзе нязручнай падчас пакавання. Але ж я пашкадаваў Герадота, беражліва змясціўшы яго на самае дно маёй вандроўнай торбы. Так у запlechніку з’явілася першая рэч.

Пасля гэтага я з натугай выцягнуў два важкія паддонныя цынку з майго сейфа, былой лядоўні. Золатавалютныя рэзервы не змясціліся нават на сталё, давалася пералічваць рэшту на падлозе. Чатыры тысячы шэс-

цьсот адзінак. Да халеры! Гэтага б хапіла, каб плаціць за жылло ў Грушаўцы цягам 38-мі гадоў (калі б гады яшчэ існавалі). Але тут прадказальна нагадала пра сябе адна заўважная перавага папярковых грошай над постапакаліптычнымі.

Я ссыпаў батарэйкі ў пляцак і паспрабаваў адарваць яго ад падлогі. Не атрымалася. Жаласліва захрабусталі швы, і я зразумеў, што днішча заплечніка хутка адасобіцца разам з каштоўным, але цяжкім змесцівам. Я зацягнуў заплечнік на механічныя шалі, з дапамогай якіх сачыў за дыетай тады, калі асноўнай праблемай чалавецтва яшчэ быў набор вагі, а не страта. Паглядзеў, дзе спынілася стрэлка, і вохнуў — 80 кілаграм. Уздыхнуўшы, я стаў цярпліва выгружаць цынк з торбы, пакуль стрэлка на шалях не зрушыла да адзнакі 35 кг. Я акуратна ўзняў заплечнік і паставіў яго на плечы. З нязвычкі спіну працяў боль, скура пад шлейкамі заныла. Я зрабіў колькі крокаў па пакоі. Прымальна. Ісці можна. Першыя дні, пакуль не абвыкнуся, будзе цяжкавата, але набяру тэмп і перастану заўважаць, што на спіне боўтаецца палова маёй вагі.

Я закінуў у пляцак віскі з сейфа (бясцэнныя дзве траціны сапраўднага Teacher's, якімі можна разлічыцца за штосьці звышкаштоўнае, як скончыцца цынк), грэчку, соль і цукар у герметычных пакетах, напіхаў усярэдзіну дадатковых швэдраў і ваўняных шкарпэтак, каб грэцца, калі ў не здолею знайсці дровы для вогнішча. Паклаў арктычны спальнік, пра які прадаўцы калісьці казалі, што ў ім можна камфортна спаць на снезе пры мінус дзесяці, а таксама кілім-пенку.

Пасля я насыпаў сорок пяць кіло астатняга нікель-метал-гідрыту — сумесі ў нашым цёмным свеце каштоўнейшай за золата з плацінай, разам узятых, — у дзве вялікія клятчастыя торбы і паставіў іх на санкі.

— Збірайся, Гердачка! Хадзем, зробім добрую справу, — прапанаваў я сваёй курце, як быццам ёй трэба было доўга падфарбоўваць вочы, вусны і кіпцюры.

Цукерка! Я не забыў пра цукерку, і праз тры хвіліны мы ўжо стаялі ўнізе. Яшчэ праз хвіліну я збіраў нікель, які разляцеўся з торбы, што раптам лопнула, па ўсім двары і пакутліва ўзважваў, уключаць налобнік, ці не? Паводле старых паняткаў сцэна выглядала так, быццам нехта раскідаў пачкі з банкнотамі па снезе, а пасля корпаецца ў цемры, выкалупваючы іх.

Шлях да маярату мы адолелі так: Герда валакла санкі, я прытрымліваў разарваную сумку. Калі хто-небудзь надумаў арганізаваць пераслед, ён мог бы знайсці нас па батарэйках, якія выпадалі з нашага вазка, як хлебныя крошкі ў грымаўскім “Гэнзэлю і Грэтэлі”. У мяне не хапала рук, якімі я мог бы іх падбіраць. Выраз Гердзінай пысы нагадаў пра таго бурлака з карціны Ільі Рэпіна, які ўжо не ідзе нават, а проста вісіць на кабестане. Вочы яе поўніліся прагай той жа класавай літасці з боку прыгнятальянкаў, то бок — мяне.

— Ну пацярпі, дзявулечка! — енчыў я, але ганарлівая сабачыца з годнасцю адварочвала пысу ўбок.

Адчувалася, што ў чорным нататнічку, куды яна запісвае усе злоўжыванні гаспадара, дадаючы будучыя захады па непазбежнай адплаце, з’явіцца новая пазнака.

Працоўная рэзідэнцыя Бурмістра знаходзілася на другім паверсе былога кардыялагічнага цэнтра, і гэта было натуральна, бо Бурмістр быў у нас чалавек сардэчны. Раней ён прымаў проста ў сваёй хаце, што месцілася акурат пад званарнай вежай, на пагорку, з якога за памежнай сцяной адкрываўся прыгожы краявід — чорныя сілуэты далёкіх шматпавярховікаў Пушкінскага княства. Але натоўп уцекачоў і асобаў, якія шукалі від на жыхарства ў муніцыпаліі, хутка перастаў змяшчацца не толькі ў прыёмным пакой

бурмістравага маёнтку, але і на ягоным падворку. Прыёмную перанеслі ў гулкі і адносна цёплы карыды-ялагічны цэнтр, каб хаця б часткова кампенсаваць нязручнасць непазбежнай адмовы большасці шукальнікаў шчасця: Грушаўка прымала толькі самых заможных. У стылым Пушкінскім княстве за дзесяць цынкаў камуналкі можна было жыць год, хай сабе і без цяпла ў батарэях.

Наша з'яўленне ў застаўленай людзьмі прыёмнай было сустрэтае без энтузіязму. Бамбіза ў татуіроўках абвясціў, што нам трэба заняць месца “ў электроннай чарзе”, і што месца гэтае будзе — дзвесце семдзесят шостае. Ён нават выдаў нам паперчыну з накрэмзанай ад рукі лічбай. Падумаўшы, што ён дзвесце семдзесят пяты, я моцна памыліўся, бо неўзабаве бамбіза прапанаваў нам прадаць дзевяноста першую пазіцыю ўсяго за два цынкi. Хутка я зразумеў, што дзяцюк і ёсць тая чарга, таму адвольна вырашае, хто за кім ідзе і на якой падставе.

Прыгадаўшы адвечны ў такіх выпадках адгавор “я на секундачку” і выкарыстоўваючы баржу санак у якасці тарану, я прабіўся да дзвярэй нашага вярхоўнастаршыннага і запхнуўся ўсярэдзіну. Тут быў яшчэ адзін бар’ер — сакратарка Магдалена, для якой у мяне была адмысловая варажба.

Яна толькі паспела раскрыць рот, каб паведаміць, што Бурмістр заняты, што мне трэба дачакацца сваёй чаргі, як я вылавіў з кішэні цукерку — самую танную салодкую “камфекту”, два тузіны за цынк на рынку, ды падмасціўся да мегеры:

— Вітаю яснавельможную панну Магдалену! Мушу каротка зазірнуць да Бурмістра з мецэнацкімі намерамі! — я пабразгаў цынкам у торбах.

— Калі з мецэнацкімі, дык можна, — сардэчна сказала яна, прымаючы камфект.

Як усё ж такі проста ўзламаць сістэму, заснаваную на спалучэнні квольх дэмакратычных парасткаў і бетоннай наменклатурнай традыцыі з часоў, да якіх належыць карта Апальшчыка! Гердачка афарбавала сваю пысу грэблівасцю да гаспадарскай пранырлівасці: яна б стаяла ў чарзе ажно да світанку.

Пакой Бурмістра быў асветлены адразу васьмю вялікімі (на чатыры батарэйкі), ліхтарамі, расстаўленымі па кутах. Як заўжды падчас наведвання, я вымушаны быў прымружыцца, сутыкнуўшыся з ззяннем славы грушаўскай сістэмы дзяржаўнага кіравання. З вачэй пырснулі слёзы. Бурмістр сустрэў мяне ў дзвярах — ён толькі што адмовіў чарговаму шукальніку грушаўскага грамадзянства. Твар выказваў рытуальны смутак.

— А, Кніжнік! — сказаў ён пастарскімі інтанацыямі. Калі дазволіць яму развіць афект, ён пачне чытаць пропаведзь на тэму таго, што дэмакратыя ў першую чаргу азначае роўныя каштоўнасці (пад каштоўнасцямі ён разумеў цынк).

Я выпусціў сабулю наперад, яна па-сяброўску абнюхала Бурмістра, знішчаючы сімвалічныя бар'еры між намі. Як можна захоўваць нясмеласць перад уладальнікам васьмі запаленых чатырохцынковых ліхтароў, калі яго толькі што панюхала твая сабулька?

— Маю да вас кароткую справу, — я паставіў клятчастыя торбы ля ног Бурмістра. — Тут — сорака з чымсьці кіло грошай. Хацеў бы ахвяраваць на патрэбы горада. Можна, гэта дазволіць дапамагчы і шукальнікам месца жыхарства.

— А сам што? — ён дастаў адну батарэйку і ўважліва агледзеў яе, круцячы сваімі тоўсценькімі пальчыкамі.

— А сам прыйшоў прасіць права выйсці з горада.

— Як гэта? — Бурмістр вытарашчыўся на мяне. — У нас такога не просяць. У нас звычайна просяць наадварот.

— Мушу ісці на поўдзень. Праз пільную патрэбу.

Бурмістр паглядзеў на мяне, падышоў да стала, яшчэ раз паглядзеў на мяне, абышоў стол вакол, спыніўся, сеў, і зноўку ўтаропіўся на мяне. Пачухаў лысаватую галаву з вылупленымі разумнымі вачыма. Хекнуў. Пахістаў галавой і запытаў:

— Што, у скіфы вырашыў падацца?

— Скіфы вандруюць на конях, спадар Бурмістр, — ціхмяна адказаў я, апусціўшы вочы. — У мяне няма каня. Толькі сабуля.

Гердачка радасна гаўкнула, малайчына якая. Бурмістр здрыгануўся ад нечаканасці.

— Хлопец, растлумач! Ты ж — паважаны грамадзянін. Грошы, прыбытак. Бібліятэка. Я неяк пакуль не знайшоў час да цябе завітаць. Дзяржаўныя справы. Але можа па кніжку і зайшоў бы. Такую, не надта мудрагелістую, каб галаву не зламаць.

— Дык а што тут тлумачыць? Жыву самотнікам. Мушу ісці.

— Да амазонак пойдзеш? Дзеўку сабе шукаць?

— Ёсць ужо дзеўка, — гэтаксама пакорліва вымавіў я, не падымаючы вачэй.

— Ай, вось не пачынай! — справа ў тым, што мы ўжо аднойчы з Бурмістрам на гэтую тэму размаўлялі. Ён лічыць, што добрапрыстойны бюргер мусіць жыць з пухлявай жонкай і пладзіць дзетак тут і цяпер. Каханне — гэта пачуццё, якое пасля куфля мёду адчуваеш да піханай пальцам каўбасы. — Не пачынай, чуеш? Я цябе нармальнай жанчыне параіў. Не ганарлівай. Без залішніх патрабаванняў. На ўсё гатавай! І што ты з ёй зрабіў?

— Акурат пра Касандру будзе другая частка маёй прапановы. Я пакідаю грошы. І пакідаю бібліятэку. Гораду. Можаце зрабіць яе бясплатнай для ўсіх.

— Ну зараз жа! — выкрыкнуў Бурмістр. — Ужо адну бясплатную бібліятэку разрабавалі!

— Пакідаю бязвыплатна. Больш за тое, яшчэ і вам грошы даю. З адным запытам. Хай адміністратаркай бібліятэкі будзе Касандра. Ёй патрэбная праца. Яна хутка вывучыць фонды. Не дурная.

У Бурмістра быў такі люты выгляд, быццам ён хацеў плюнуць на падлогу, але разумеў, што самому ж плявок давядзецца адмываць (сакратарка Магдалена да такой працы была яўна непрыдатная праз антычны склад характару).

— Касандра? — ён крыкнуў званчэй: — Касандра? Паведамляю, малады чалавек, што жанчына, імя якой Касандра, сёння з трохдзённым харчовым абозам вярнулася ў Народную дыктатуру Кальварыя. Хутчэй за ўсё — каб зрабіцца там нявольніцай зноўку.

— Як вярнулася? — я быў настолькі агаломшаны, што сеў на крэсла пры стале, хаця Бурмістр мне гэтага не прапанаваў. — Як вярнулася? Яна ж стала вольнай грамадзянкай муніцыпаліі Грушаўка! Учора! Вы ж падарылі ёй грамадзянства!

— Вольныя грамадзяне маюць раскошу самастойна вырашаць, што рабіць са сваім жыццём. У тым ліку, могуць абраць ахвяраваць свабодай і зрабіцца рабамі.

Я прыгадаў, як кіпела, млела і раскашавала ейнае цела, на якое я не меў права глядзець. Мне хацелася сказаць ёй, што яна зрабіла памылку, што яна не разабралася. Што свабода — гэта цудоўна і не страшна, што воля — лепшая за рабства. І што варта было толькі крышачку агледзецца, і яна сама б гэта зразумела. Але ў нашым свеце няма тэлефонаў, на які можна пазваніць, каб патлумачыцца.

Я моўчкі зняў ключ ад сваёй паштовай скрыні і паклаў на стол.

— Я пайду заўтра пасля ранішняга звону. Ключы ад кватэры і бібліятэкі ўкіну ў паштовую скрыню.

Бурмістр пасвідраваў позіркам, відаць, у спадзеве, што дзіркі ад гэтых свідраванняў паслабяць маю волю і вымусяць змяніць рашэнне. Пасля ўзяў аркуш паперы, хутка напісаў на ім штосьці, прыклаў пячатку і праінфармаваў:

— Па ключы заўтра прышлю. Кнігара абяру з ліку разумных людзей, вартых даверу. Ты — свабодны! Шыю сабе не звярні там, за сценкай.

Я выйшаў на вуліцу, уключыў налобнік ды разабраў напісанае Бурмістрам:

“Дурню, прад’яўніку дадзенай паперы, не чыніць аніякіх перашкод пры аднаразовым выхадзе ў адзін бок за любую браму вольнай муніцыпаліі Грушаўка”. Пасада, пячатка, усё.

На шляху дадому я зайшоў на рынак, набыў кансервы для Герды. Збочыў на шэрагі з ламаччам і механічнымі прыборамі, у продажы якіх яшчэ быў хоць нейкі сэнс. “Ці ёсць у вас кампас”? — спытаў у адным, у другім, у трэцім месцы. Першы, малады, не ведаў, што гэта такое. Апошні апытаны накіраваў да старога каўказца, які меў на прылаўку мядзяныя млынкі для памолу крупы, ступкі для таўчэння, латунныя шалікі, срэбраныя кандэлябры ды іншую танную шлабуду.

— Кампас? — засмяяўся гандляр. Пытанне яго развесяліла. — Вядома, ёсць! Ды не адзін!

Ён нахіліўся да эмаляванага вядра, дзе трымаў ні да чаго не прыдатны хлам, пакалупаўся ў разабраных гадзінніках і кампутарных мікрасхемах і выклаў на прылавак адну за адной чатыры прылады розных вытворцаў рознай ступені скарыстанасці. Першая, навяюткая, паказвала, што Поўнач знаходзіцца справа. Стрэлкі дзвюх іншых паказвалі ўверх і ўніз. Апошняя, падраная, надзейны савецкі “Азімут”, паведаміў, што Поўнач — роўна злева.

— Табе які? — ён задаволена паглядзіў вусы.

Я расчаравана буркнуў і быў сабраўся сыходзіць, калі ён сказаў:

— Пачакай, дарагі! Глядзі, фокус табе пакажу! — ён узяў першы компас і крутануў яго вакол ягонай восі. Стрэлка, пракруціўшыся некалькі разоў, спынілася не справа, а зверху.

— Звар'яцеў гэты свет, — пракаментавалі каўказец. — І, калі свет звар'яцеў, дык компас дакладна не дапаможа намацаць розум. Ён не для гэтага прызначаны.

Пакуль вяртаўся, я ўсё думаў, як вызначаць, у якім жа кірунку знаходзіцца Поўдзень, калі гэтага не ведае нават компас. Дома ўзяў найлепшы бытавы ліхтар, запаліў яго ў поўную сілу, не шкадуючы батарэйкі, ды расклаў на сталае мапу. Сталіца Беларускай ССР, горад-герой Мінск быў раскрэслены рукой *шахцёра* на шматлікія кавалачкі гарадоў-дзяржаваў. Большыя з іх, такія як “Матрыярхат Зялёны Луг”, былі падпісаныя поўнымі словамі. Меншыя, як “Груш.”, ці “Пушк.” — дробненькімі абрэвіятурамі.

Справа ад “Груш.” было “Каралеўства Цэнтр”, направа і ніжэй — “Інстытут Культуры”, форма дзяржаўнасці якога не была вызначаная, што трэба было разумець як панаванне анархіі ды бандытызму. За каралеўствам Цэнтр расплылася падобная да амёбы плямка. Унутры яе былі накрышаныя драбнючкі літары, з якіх, склаўшы ў словы, я распазнаў: “Гадзіннікавы завод. Моўнае гета”. Ніколі не чуў пра такую форму дзяржаўнасці, але ў нас жа ўсё магчыма.

Далей ішла “Рэнесансная рэспубліка Дана Мол”. Пад надпісам намаляваны човен. Пра гэтае ўтварэнне вандроўныя гандляры нерухома сцю казалі, што яно больш заможнае за Грушаўку, бо тамтэйшыя жыхары назапасілі вялікія скарбы, выгодна прадаўшы качэўнікам частку архіва Нацыянальнай бібліятэкі, а

саму бібліятэку пераўтварыўшы ў аналаг тэматычнага луна-парку, прысвечанага найбольш уплывовым кнігам чалавецтва: “Песням Ільду і Полымя”, “Гары Потэру” і “Пяцідзсяці адценням шэрага” (апошняе — толькі для дарослых, вядома).

Рэкламісты распавядалі пра каналы гэтай дзяржавы, па якіх “сноўдаюцца” гандальеры з запаленымі свечкамі на чаўнах. Гандальеры нібыта чароўнымі галасамі пяюць “А соле мія”. Я нават бачыў іх постаці ў намаляваных ад рукі брашурах, што прапаноўвалі цалкам бяспечна правесці зацікаўленага легкаверца ў Рэнэсансную рэспубліку ўсяго за дзве тысячы цынкаў, з перспектывай прاپіскі ва ўжо здадзеным жылым комплексе.

З улікам таго, што тэмпература ля бібліятэкі можа быць толькі такая ж, як у Грушаўцы, “сноўдаць” гандальеры могуць хіба прабіўшы ў гандолах дзюркі для лыжнай цягі.

Пад “Дана Молам” знаходзілася велізарнае “Братэрства Аўтаз”, злева — “фэстывальны лагер Аэрапорт”, з фігуркай, якой *шахцёр* з усіх сілаў пастараўся надаць танцавальную позу. Адсутнасць ацяплення і інфраструктуры часам вядзе да вельмі цікавых формаў дзяржаўнасці. З іншага боку, калі нічога не змянілася ў чалавечай прыродзе пасля Зацямнення, шмат якія хіпі з Аэрапорта з часам мусілі б спыніцца танчыць, выбраўшы кар’еру вандроўных трэйдараў нерухомасцю ў Дана-моле, і скончыць у цёплай двушцы на праспекце Свабоды ў Грушаўцы. Лявей ад Аэрапорту месцілася “герантакратыя Малінаўка — Паўднёвы Захад”, якая, праз “дзяржаву квітнення і дабрабыту Навінкі”, пераходзіла ва ўжо згаданы “Матрыярхат Зялёны Луг”.

Месцы, якія *шахцёр* бачыў на ўласныя вочы, ён падпісваў упэўнена. Побач з тымі, пра якія толькі чуў, —

ставіў пытальнікі. Так, прынамсі, расшыфраваў яго-ную пунктуацыю я, не маючы непасрэдных падказак у “легендзе” гэтай рукатворнай мапы. З мінскіх дзяржаваў ён не быў толькі ў Матрыярхаце Зялёны Луг, што цалкам зразумела, з улікам расповедаў пра тое, што робяць з мужчынамі ў гэтым даволі заможным праз працаздольную вугальную Кацельню Марысі Ямант полісе.

Маштаб карты не дазваляў падпісаць хаця б якія мінскія вуліцы, ды і сэнсу ў гэтым не было, бо зараз яны змянілі назвы, у залежнасці ад каштоўнасных пераваг дзяржаваў, што ўзнікалі вакол плошчаў і завулкаў. Авальчык Грушаўкі быў прылеплены да магістралі, якая вяла ў горад Дзяржынск. Цьмяны ўспамін, варухнуўшыся ў галаве, нагадаў, што праспект, ліхтары якога калісьці праглядалі праз таполі, называўся акурат імем Дзяржынскага — магутнага ведзьмака, які калісьці дапамог заваражыць вялікую краіну на доўгія гады. Дзяржынск быў змешчаны на мапе ў паўднёва-заходнім напрамку, а мне пажадана было рушыць у паўднёва-усходнім.

Я мог бы выйсці на гэты праспект праз Брану Світанку і рушыць да кальцавой, з якой збочыў бы ў кірунку закінутага горада, абазначанага, як Гомель. Калі, вядома, дарогі захаваліся ў належным стане. Калі яны не перакрытыя дзяржаўнымі межамі полісаў. Калі, калі, калі.

Я паглядзеў на ніз мапы БССР больш пільна, прасачыўшы аўтастрады ў паўднёвым баку. З *шахцёр-вых* пазнак вынікала, што межы заселенага ўмоўнага Мінска сціснуліся да ўнутранай прасторы кальцавой, далей чалавечыя паселішчы і гарады-дзяржавы трапляліся з вялікімі прамежкамі. Між тым, да Зацямнення сталіца распрасціралася ажно да Смалявічаў, Радашковічаў і Заслаўя. Вялікая зона наўкола

мінскіх полісаў была падпісаная словамі “пусткі” ды “лясы-пусткі”. Там-сям быў намаляваны нязграбны і зусім не страшны воўк.

Выходзіць, пасля катастрофы людзі закінулі аддаленыя ад агламерацыі мінскіх полісаў кватэры і ці то перабраліся ў межы кальца, ці то загінулі.

Ажно да самых Асіповічаў па Гомельскім кірунку пры дарозе не было ніводнай падпісанай жылой лакацыі. Затое проста пад Мінскам была старанна намаляваная трапецыя, падобная да плоскіх ўзвышшаў Каларада. Побач стаяла незразумелая пазнака: “Цар Гары”.

На ўзроўні колішняга Слуцка (побач з якім не засталося аніякага сучаснага дзяржаўнага фармавання, у якое заходзіў бы *шахцёр* ці пра якое ён хаця б чуў), праходзіла пункцірная мяжа. Яна цягнулася гарызантальна праз усю карту і ахоплівала плошчу каля пяці сантыметраў ушырыню. “Вобласць туманаў”, – было напісана тут. Землі, вышэйшыя за Ашмяны, таксама былі прабітыя адносна роўнай гарызантальнай рысай. Уся поўнач карты вышэй за гэтую рысу была дастаткова шчыльна замаляваная значкамі, падобнымі да дрэва, у якога галінкі выраслі толькі з аднаго боку ствала. “Пер’е, што стаіць у паветры (непраходна)”, — зазначыла *шахцёрава* рука. Побач з запісам быў шмат разоў абведзены пыталнік.

Пад былымі “Брэстам”, “Пінскам” і “Мазыром” былі прымаляваныя стрэлкі, скіраваныя ўніз. Побач з кожнай значылася слова “скіфы”. Усе тры — у суправаджэнні пыталніка. *Шахцёр* дапускаў, што скіфы жывуць на поўдні ад гэтых гарадоў-прывідаў, але ён не бачыў гэтага на свае вочы, — я зразумеў гэта так. На ўсход ад Гомеля было напісана “саўраматы”, таксама з пыталнікам. Слова “неўры” траплялася на мапе чатыры разы: каля няісных ужо гарадоў Нясвіж, Магілёў, Баранавічы і Ліда. Усе — з пыталнікамі. Было

не зразумела, ці азначае гэта, што неўры водзяцца толькі тут, альбо што яны насяляюць усю выяўленую на мапе прастору, якая не кантралюецца скіфамі і саўраматамі.

Зрэшты, не гэта падавалася самым турботным. Я не да канца верыў у пярэваратняў, і факт, што побач са згадкамі ўсіх нязведаных істот на мапе стаялі пыталынікі, запэўніваў мяне, што гэты свет мог змяніцца не настолькі моцна, як на гэтым настойвала газета. Але што было пытаннем сапраўды надзённым, дык гэта арыентацыя ў цемры па мапе і без компаса.

Разлічваць на дапамогу дарожных знакаў і ўказальнікаў не выпадала — праз выкарыстанне якаснай ацынкаванай сталі, іх знішчэнне прыняло масавы характар амаль адразу пасля таго, як людзі дапалілі апошнюю драўляную мэблю з кватэраў. У мяне быў танны эдлік, на абаротным баку якога можна было прачытаць дзіўны тапонім “Шабаны”.

Збірацца ў дарогу трэба хутка — гэтае правіла я засвоіў яшчэ тады, калі вандраваў у нашмат больш прыдатныя для вандровак часы. Збірацца трэба хутка, каб не паспець адмяніць ужо прынятыя рашэнні. Усё, што ты можаш забыць, — насамрэч табе не патрэбнае. Пашпартам мне зараз мусіла служыць азначаная пячаткай паперка, у якой мяне называлі дурнем. Квіткам — мапа ўжо не рэальнага свету, паверх якой пра-явіўся свет, у існаванне якога не да канца верыў нават той, хто яго картаграфаваў.

Сны ў ноч перад вандроўкай заўжды прарочыя. Калі выпраўляешся ў нязведанае, кошт прароцтваў узрас-тае, бо ці можа хаваць нейкія загадкі будучыня чалавека, які ходзіць па адным і тым жа маршруце? Я клаўся спаць з надзеяй на сненні.

Мне не пашчасціла.

Я не здолеў заснуць ажно да ранішняга звону.

ДРУГІ СШЫТАК

РАЗДЗЕЛ ПЕРШЫ

ЗА СВАЁ ЖЫЦЦЁ Я ПРЫЗВЫЧАІЎСЯ ЛІЧЫЦЬ РАДЗІМУ СТЫЛЫМ, НЕПРЫДАТНЫМ ДЛЯ ІСНАВАННЯ МЕСЦАМ, ЗАСУМАВАЦЬ ПА ЯКІМ МОЖНА ХІБА ТАДЫ, КАЛІ ТРАПІШ У ПЕКЛА. ДЫ І ЯК, ДЫ І ПА ЧЫМ ТУТ НУДЗІЦЦА? ПА ПАЧВАРНАЙ ЗАВОДСКАЙ ТРУБЕ? ПА РЫНКУ, ДЗЕ Ё ЦЯБЕ ПАД НАГАМІ ВЕЧНА ЧАЎКАЕ БРУД? ПА ШУРПАТЫХ ХРУШЧОБАХ? ЗАРАЗ, ІДУЧЫ ПРАЗ МУНІЦЫПАЛІЮ Ё АПОШНІ РАЗ, Я АДЗНАЧАЎ, ЯК ЖА ШМАТ ТУТ ГОЖАГА. НАКОЛЬКІ ЛЮБЫЯ ЗАСТЫЛЫЯ ЛУЖЫНЫ, ПАЛОВА З ЯКІХ МАЕ ДАДЗЕННЫЯ ЛЮДЗЬМІ ІМЁНЫ. ЦІ ГУРБЫ СНЕГУ, ШТО НІКОЛІ НЕ РАСТАНЕ. ЦІ ГЭТЫЯ ЧОРНЫЯ ДРЭВЫ, ЧЫЯ КАНФІГУРАЦЫЯ ГАЛІНАЎ АДБІЛАСЯ Ё МАЁЙ СВДОМАСЦІ, НІБЫ РЫСЫ НА ДАЛОНЯХ. ГАЛОЎНЫМ ЖА ЁМІШЧАМ РАДЗІМЫ РАПТОЎНА АВЕСЦІЛІ СЯБЕ МАЕ КНІГІ. ТУГА ПА ІХ СХАПІЛА МЯНЕ ЗА СЭРЦА АМАЛЬ АДРАЗУ ПА ВЫХАДЗЕ З КВАТЭРЫ.

У ГАНДЛЯРА МЯДКОМ Я ЎЗЯЎ ГАРАЧАЙ ГАРБАТЫ Ё ПАПАРОВЫ КУБАК. ЗБОЧЫЎШЫ З ПРАТОРАНЫХ СЦЕЖАК, НА ЯКІХ НАГА ВЕДАЛА КОЖНУЮ ВЫБОІНУ, Я ЎКЛЮЧЫЎ НАЛОБНІК. ГЕРДА ІШЛА ПОБАЧ З ТАКОЙ ЭМОЦЫЯЙ НА МАРДАГЛЯДЗЕ, З ЯКОЙ ВЯДОЎЦЫ ТЭЛЕВІЗІЙНЫХ НАВІНАЎ У ЭРУ ТЭЛЕБАЧАННЯ ПЕРАХОДЗІЛІ ДА ПАВЕДАМЛЕННЯ, ЯКОЕ ТОЛЬКІ ШТО ПАСТУПІЛА Ё СТУДЫЮ І НЕ МАЕ РЭЖЫСЁРСКІХ ПАЗНАК, А ТАМУ НЕВЯДОМА, ЯК ЯГО АЦЭНЬВАЦЬ. ПСЮЛЯ НЕ РАЗУМЕЛА, ШТО АДБЫВАЕЦЦА, ЧАМУ Ё ГАСПАДАРА ЗА ПЛЯЧЫМА ВЕЛІЗАРНЫ ПЛЯЦАК, З ЯКОЙ ГАЛАМАЗДЫ АД ЯГО ПРЭ НЯЎПЭЎНЕНАСЦЮ І АДРЭНАЛІНАМ. А ТАМУ ІШЛА НЕЙТРАЛЬНАЯ І ЎРАЧЫСТАЯ, ЯК

былая дзяўчына жаніха на вяселлі. Мы заглыбіліся ў тапаліны гаёк, што цягнуўся ўздоўж сцяны. Некалі, падчас моцнага ветру, гэтыя таполі рыпелі, бы мачты агромністага парусніка. Цяпер, калі вецер знік разам са святлом, тут панавала маўклівая вусціш.

Неўзабаве я знайшоў разбіты тракт, які вёў да памежнага КПП — адтуль цягнулася шмат вандроўных зорачак, туды — анікога. Дарога ўпіралася ў два недабудаваныя хмарачосы, вузкі праход паміж якімі і празвалі Брамай Світанку, зладзіўшы на ім мытны пункт.

Нас прынялі цёпла. Калі да брамы заставалася дваццаць крокаў і ў светлавым снапку майго налобніка сталі бачныя два стацыянарныя кулямёты на распорках, жаўнер, які цёрся каля аднаго з іх, падхапіўся, завярнуў рулю да нас ды бразнуў затворам. Ён завішчэў уголас, зрываючыся на фальцэт:

— Хто там? Што за нах? Стаяць на месцы! Зброю ўніз! Рукі ўгору! Стаяць, я сказаў!

Адначасова з гэтым зараўла механічная сірэна ды ўспыхнуў велізарны галагенавы пражэктар, імгненна пазбавіўшы нас з маёй дзявуляй зроку.

— Стаяць! Ні з месца! Страляю!! Зброю прыкладам уніз на зямлю! — верашчаў ужо асіплы ад крыку голас. Адначасова аднекуль за ім пачуліся больш спакойныя галасы.

— Што за шубат?

— Спакойна, дзядзька!

— Глядзіце, што гэта там за хрэнь? — адказаў ім вісклявы голас. — Вунь там во! Што за монстр, чорны! Зяпа зубатая!

— Сабаку не бачыў, дурань? — адказаў яму бывалы. — То ж наш Кніжнік. Са сваёй сучкай. Гэта проста цюцька.

— А чаго ён зброю не кінуў? — не сунімаўся нервовы жаўнер.

Я наважыўся асцярожна падняць руку і прыкрыць ёй твар: боль у вачах быў нясцерпны нават праз закрытыя павекі.

— Няма ў мяне зброі! — крыкнуў я.

— Во, бачыш! — супакоіў бывалы голас. І потым пракаментываў некуды ўбок: — Набралі з Кальварыі салаг. Барбоса пабачыў — абассаўся.

— Як няма зброі? А чаго ты сюды прыцягнуўся? — я пачуў пстрык — жаўнер паставіў кулямёт на засцерагальнік.

Пражэктар згас, сірэна сціхла. У святле майго налобніка праступіла агаламшаная пыса Герды. Яна была ў выціснутых святлом слязах.

— Я іду за сценку. Маю справы ў пустках. Ёсць дазвол на эміграцыю ад Бурмістра. Прад’явіць?

— Праходзь! — сілуэт бывалага адпіннуў жаўнера ад кулямёта. Зрабіўшы некалькі няпэўных крокаў, я наблізіўся да памежнай будкі ды пазнаў у бывалым Маньку.

Ён пільна агледзеў мяне і дадаў:

— Дарма ты за сценку без рулі прэш. Купіў бы сабе хоць якую бздзелку. Ён падышоў да палахлівага жаўнера, бесцырымонна зняў з яго апаясак з цяжкай пластыкавай кабурай ды выцягнуў здаравенны пісталет з даўгой руляй.

— Раю ўзяць хаця б гэта, — сказаў Манька, — счэчкін, стараваты, але рэсурс яшчэ не выбраны. З дзесяці метраў у звера трапіш нават ты. Дзевяць міліметраў, у магазіне дваццаць патронаў. З кабурай і чатырма дадатковымі магазінамі — 30 цынкачоў. Калі няма зараз — аддасі, калі вернешся.

Я неспакойна паглядзеў на зброю. Думка пра тое, каб страляць у нейкага “звера”, мяне не цешыла. Урэшце, Гердачка таксама была зверам, і ў яе толькі што ледзь не стрэлілі. Уся агрэсія ў свеце ўзнікае з непаразумен-

няў і няздольнасці дамовіцца. Калі ў чалавека, які ідзе ў свет, ёсць прылада забойства, ён ператвараецца з вандроўніка ў салдата. Болей спакою ў свеце праз гэта дакладна не будзе. Я збіраўся прайсці пешкі палову Зямлі, пры тым, што мапа ў мяне была толькі да колішняга Гомеля, а компаса зусім не было. Каб дамагчыся чагосьці пры такіх планах, трэба каб моцна фарціла. А фарт — я ведаю гэта праз досвед ранейшых вандровак — вельмі залежыць ад тваіх дзеянняў у дарозе і таго настрою, з якім ты выходзіш. Таму я расшуча адчаканіў:

— Не, не бяру. Гэта, кшталту, прынцып.

— Ну то бывай, Кніжнік. “Да сустрэчы” не кажу, бо збіраюся яшчэ пажыць.

Двайная брама, паверх якой быў калючы дрот, павольна адчынілася. Я прайшоў праз яе і апынуўся ў вузкім калідоры, утвораным глухімі сценамі будынкаў. З таго боку таксама чакаў жаўнер, гэтым разам свой, Грушаўскі, бо Герды не спужаўся. Пільна аглядзеўшы мяне, ён моўчкі прапусціў нас наперад, а потым адсунуў браму настолькі вузка, наколькі паграбавалася, каб я праціснуўся.

Што было з таго боку?

Натоўп! Як толькі брама паказала прасвет, гурба чорных постацяў заварушылася і зараўла. Мне насустрач з лямантам выціснуўся тузін прагных увайсці ў Грушаўку.

— Назад! — скамандаваў жаўнер, але яны працягвалі змагацца за тое, хто пройдзе першым. — Назад! — крыкнуў ён зноў і ўскінуў рулю сваёй вінтоўкі ўверх.

Людзі адступілі, дазволіўшы нам з Гердай выйсці, а пасля зноўку населі на браму. У адрозненне ад прыёмнай бурмістра, ніякай чаргі тут не было ў прынцыпе — толькі табар гандляроў, шукальнікаў месцажыхарства,

бадзяг, авантурыстаў, астралагаў ды іншых дзікуноў. Гэтыя людзі з такой прагай намагаліся прабіцца туды, адкуль я толькі што сам і па сваёй волі пайшоў, што я зніжкавеў. Чым далей ад КПП, тым менела людзей. З’яўляліся тыя, хто прыйшлі з валізкамі ў спадзеве правезці тавар праз абложную браму. Нарэшце па пратапаным і раскатаным тысячамі ног гасцінцы я выйшаў на раздарожжа. Адна спежка вяла наўпрост па чорнай паверхні шырачэзнай шашы, другая вяла налева. Тут жа быў самаробны паказальнік напрамкаў, зроблены з адзінага непрыдатнага для сугрэву ў холад матэрыялу: вялікага ліста пластыку. Таксічнасць пры спальванні захавала гэты “прыдарожны камень” не-кранутым. Стрэлка налева была падпісаная “Каралеўства Цэнтр”. Наўпроставая стрэлка мела подпіс “Інстытут Культуры”.

Я паправіў заплечнік і паплёўся направа. Для майго кірунку не было назвы. На мерзлым снезе амаль не траплялася чужых слядоў. Дарога ўзабралася на эстакаду і пасля велізарнай развязкі перайшла ў шасціпалосную магістраль. То тут, то там трапляліся закінутыя машыны, якія назаўсёды спыніліся там, дзе ў іх рухавіках перастаў запальвацца бензін ці дызель. На скрыжаваннях, пад святлафорамі, пакінутых машын было болей.

Я ішоў па шырокай праезнай частцы паміж гэтых абледзянелых касцякоў і думаў пра тое, што, калі сонца нарэшце ўзыходзіць і рухавікі запрацуюць, у людзей будзе да халеры работы па прыбіранні гэтага паржавелага ламачча з дарог, па якіх можна было б ездзіць на працаздольных тачках. Хаця, калі сонца нарэшце ўзыходзіць, гэта будзе адной з найменшых праблем цывілізацыі, якая ўжо загінула і плануе адраджэнне.

Перад вачыма міналі знаёмыя абрысы жылых шматпавярховікаў, кінатэатраў, “шматфункцыянальных

гандлёва-забаўляльных цэнтраў” (прыгадаў жа назву!). Памяць шаптала назвы: “Глоба”, “Тытан”, “Бярэсце”. Я збочыў да аднаго з іх. На першым паверсе тут некалі была кавярня, дзе я любіў пасядзець за неабдымным кубкам з капучына. Чырвоныя літары пры ўваходзе не аблупіліся, дзверы нехта ўскрыў да мяне. Усярэдзіне ўсё было некранутым: тыя ж канапы са штучнай скуры (натуральную ўжо абадралі б), тыя ж столікі з тоўстага шкла. Аднак холад і цемра рабілі месца непазнавальным, ніякай настальгіі. Усе мы любім не сценкі, не мэблю (і тое, і другое засталося тут), але ж — знаёмыя твары афіцыянтаў, пахі інтэр’еру і, га-лоўнае, святло. Тут заўсёды была такія ўтульныя прыцемкі, можна было заліпаць у *яблычнік* гадзінамі.

Калі мы вярталіся да праспекта, я заўважыў, што дагэтуль вясёлая і неўтаймаваная Герда раптам сцішылася і зрабілася асцярожнай. Пройдзе некалькі крокаў, наострыць вушы і стаіць, слухае. Яна не гаўкала, але была чымсьці ўстрывожаная. Настрой сабакі імгненна перадаўся мне. Я пачаў наступаць з пяткі на носок, так атрымлівалася цішэй, хаця асаблівага плёну ад гэтай цішыні не было: мяне выдаваў ліхтар. Я выключыў налобнік і адразу ж яго зноўку ўключыў. Без светлавога снапка наперадзе было занадта вусцішна. Раптам удалечыні справа я заўважыў тры рухомыя кропкі.

Яны нагадвалі зорачкі ліхтароў, але плылі занадта хутка для чалавека. Так спрытна не маглі рухацца нават бегуны. Усё гэта адбывалася ў абсалютнай цішы. Я не чуў ні ўскрыкаў, ні гукаў. Гэта дакладна былі не людзі. Па спіне прабег халадок. Я згадаў кожную з міфічных істотаў, пра якіх распавядала газета. Герда ўтаропілася ў бок светлых кропак і, здаецца, нават дыхаць перастала. Я зразумеў, што яны рушаць акурат па тым праспекце, па якім мы толькі што прайшлі. Вось адна з

зорачак вывернулася, яўна абыходзячы аўтамабіль, за ёй тое ж зрабілі астатнія. Яшчэ адна штука. Кропкі паўзлі вышэй за чалавечы рост. Што б гэта ні былі за істоты, яны здаравенныя і дужа спрытныя. Я ўявіў сабе трох неўраў, якія, аблізваючыся, нясучца з налобнымі ліхтарамі на ваўчыных галовах. Галовах, якія толькі што, да перакідання, былі чалавечымі.

Мільганула думка што зброя, у прынце, не самая дурная рэч, калі ты не зух і разумееш, што ў справу яе пусціш хіба ў самым скрайнім выпадку. Я, не надта кантралюючы сябе, пачаў падавацца назад. Герда моўчкі пайшла за мной, таксама не адварочваючы галаву ад пагрозы наперадзе.

І тут мяне аж сцяла — тры вясёлыя знічкі збочылі з перспектывы і панесліся проста на нас. Я спрабаваў разгледзець хаця б нешта — клькі, разяўленую зяпу, бляск вачэй, але, як заўсёды ў такіх выпадках, цэпра вакол крыніцы святла была толькі чарнейшая.

У той момант, калі яны падбеглі блізка, дужа блізка, я паклаў далонь Гердзе на загрывак і пачухаў яе за вухам, падбадзёрваючы — гінучь, дык разам. Прыблізна ў гэты момант я пачуў гукі: гэта былі засяроджанае сапенне і аднастайны шolah. Калі пачвары наблізіліся на дыстанцыю вялікага скоку да нас, у кожнай з іх расплюшчылася па другім, яшчэ больш яркім, воку. На ўзроўні пояса. Нясцерпае бялявае святло. Не чалавечае, жахлівае. Яно падсвятліла агідныя тонкія шкілеты, падобныя да металу косткі, нейкія жудасныя спіцы. У мяне з грудзей міжволі выраваўся вох. І тут ад першага монстра пачуўся прыязны чалавечы голас:

— О, а вы тут з сабачкам!

— Добрай ночы! — сказаў другі голас запыхана.

— Вітаю вас, вандроўны! — абазваўся трэці.

Прамень майго ліхтара трапіў на тое, што варушылася ў цемры, і я ледзь не зарагатаў. Гэта былі ровары.

Колькі ўжо я не бачыў такіх прылады! Па Грушаўцы на іх рассякаць няма сэнсу: муніцыпалія занадта малая, усе дыстанцыі лёгка адольваюцца нетаропкім крокам.

— Вы адкуль? — спытаў раварыст, які стаяў першым.

— Я з Грушаўкі, іду на поўдзень, — язык слухаўся мяне з неахвотай.

— Мы з Цэнtru. Атрымалі бласлаўленне караля на разведку тэрыторый поўдня! — было паведамлена ў адказ.

— Мы палічылі, што, чым далей на поўдзень, тым мусіць быць цяплей, — бадзёра ўступіў другі.

— У нас жа кацельні няма, як у вас, шчасліўцаў! Эканомікі — ніякай, гандлю — нікага, вугаль купіць няма на што. Паспальвалі ўсё, што можна было спаліць. Каралеўскі палац стаіць халодны. Палім дошкамі з узарваных падлог дамоў-сталінак ды бэлькамі іх перакрыццяў.

— А мы з юнацтва разам на роварах. Усю Беларусь аб'ехалі, — падхапіў новы голас. Гэтыя былі такія пазітыўныя, што нават не крыўдна было, што так смяротна напалохалі, — і вось, мы вырушылі. Калі дарогі засталіся, трэба паглядзець, што на поўдні робіцца.

— У выведку пайшлі! Кароль дазволіў!

— Вела-выведнікі! — выхваліўся адзін з іх (я ўжо блытаўся, хто з іх гаворыць, настолькі аднолькава-бадзёрымі былі велааматары).

— Рыскуны! — паправіў трэці. — Ёсць такое старажытнае слова для таго, хто ідзе наперад: “рыскун”!

— Служалі вы мяне, рыскуны, — шчыра прызнаўся я.

— Дык мы ж бяскрыўдныя! — пачалі на розныя галасы запэўніваць тыя. — Мы нават без зброі. Бо навошта нам зброя?

— Вось і я лічу: навошта нам зброя? — падхапіў яшчэ адзін.

— Мы ж на роварах. Нас не дагоніш, — засмяяўся трэці.

— Што дзіўна, у той бок дарога наогул не пратаптаная. А гэта ж поўдзень! Нам усім трэба рушыць туды! З нашых снягоў!

— А як сабаку завуць?

— А вы таксама без зброі?

— А чаму не на ровары?

— Можна сабаку пагладзіць?

— Ён не кусаецца?

Я не паспяваў адказваць на іх пытанні. Гердачка, напалоханая іх напорам, адступіла за мяне і назірала за мітуснёй іх ліхтарыкаў з-за маіх ног. З чаго ўсе мы зразумелі, што сабаку гладзіць нельга. І што, не выключана, ён нават і кусаецца.

— У мяне ёсць мапа з пазнакамі бывалага *шах-цёра*, — паведаміў я пра самае галоўнае. — З яе вынікае, што ўсе дарогі яшчэ ў працаздольным стане. Па праспекце выедзеце на кальцавую, гэта мусіць быць шырачэзная шасціпалоска з добрым пакрыццём. Другі буйны з'езд з кальца направа вядзе строга на поўдзень. Прынамсі, поўдзень быў там, калі складалася карта.

— Ён думае, у нас няма мапы, — сказаў адзін з галасоў такой інтанацыяй, быццам распавядаў анекдот. Той, хто гаварыў, скіраваў снапок свайго налобніка на руль ровара — тым быў прымацаваны заклеены ў ламінат атлас.

— Ён думае, мы не ведаем, як рушыць на поўдзень! — з такім жа інтанацыйным узыходжаннем адгукнуўся другі.

— Ён не паверыў, што мы некалі аб'ехалі ўсю Беларусь уздоўж і ўпоперак! — звярнуўся да астатніх трэці.

— Ну то добрай вам дарогі! Беражыце сябе! — абарваў я іх рогат. — Я хацеў пажадаць ім чаго-небудзь

добрага, напрыклад “энергіі вам ды цяпла”, але зразумей, што яны адгукнуцца прыкладна так: “Ён думае, мы не ўзялі з сабой энергетычных напояў!” ці: “Ён не пабачыў, што на нас спецыяльная вела-тэрмабялізна!”

— Мы павінны зрабіць што-небудзь добрае чалавеку з сабакам, — асляпіў астатніх першы светлавы слупок.

— І без ровара! — падтрымаў яго першы, пахістаўшы слупком у паветры.

— Бо ЗЛЖ гэта не толькі цела, але яшчэ і этыка, — трэці зрабіў нейкі рух рукой, магчыма выцягнуў наперад кулак з паднятым вялікім пальцам. Але ў цемры гэта было незаўважна. — Мы павінны дапамагаць людзям з сабакамі і без ровара.

— А што такое ЗЛЖ? — асцярожна спытаўся я.

— Здаровы лад жыцця!

Я адразу пашкадаваў, што запытаў. Галоўнае, каб у іх не было складзенага чацвёртага ровара — давядзецца засвойваць этыку ЗЛЖ ажно да павароту з кальцавой. Прычым, не выключана, пяты, складны, маленькі роварчык, у іх адкладзены адмыслова для сабак. І Гердзе трэба будзе вучыцца ціснуць на педалі.

— Мы не ямо мяса, — з годнасцю паведаміў першы голас.

Я хацеў сказаць, што я таксама мяса не ем, бо тое, што прадаецца як мяса ў нашым свеце, ім ужо даўно не з’яўляецца.

— У нас ёсць фалафель. Мы самі робім, з бабовых.

— Хочаце фалафель? — запыталі яны ў мяне.

— Яго і сабачкам можна.

— У мяне дастаткова ежы, — збрахаў я. Насамрэч, паверыўшы *шахцёру*, я не ўзяў нічога для сябе — заплечнік і так быў занадта важкім.

— Тады што мы зробім?

— Для чалавека з сабакам?

— І без ровара?

— Мне нічога не трэба, — шчыра звярнуўся да іх я. — Я прывык быць самотнікам і разлічваць выключна на сябе.

— Мы будзем пакідаць вам запіскі! З важнай інфармацыяй! Якую здабудзем па дарозе!

— І ХКС побач, каб падсвятліць!

— Ён не ведае, што такое ХКС! — здаецца, яны пачалі папраўляць не адзін аднаго, а самі сябе, на розныя галасы.

— ХКС – гэта “хімічная крыніца святла”! — адзін з іх скіраваў ліхтарык на пук падобных да лакрычных палачак люмінафораў, прывязаны да рамы.

— Добрай вам дарогі! — паўтарыў я ўжо выказанае пажаданне.

Яны ўскочылі на сёдлы і, ужо едучы, шмат разоў паварочвалі снапкі ліхтароў назад, каб развітацца. Я паспеў моцна змерзнуць, пакуль стаяў нерухома ды размаўляў з імі, і цяпер з асалодай разганяў кроў у целе, набіраючы хуткасць. Як жа добра думалася ў дарозе! Дома, над кнігай, за пісьмовым сталом, думкі былі быццам заціснутыя ў вокладку. Тут яны разляталіся ў розныя бакі, падхоплівалі і перабівалі адна адну, нібы тыя раварысты.

Я глядзеў на прыцёмнены горад пад небам колеру чорнай, з рудымі падпалінамі, каровы, ды думаў, што гэта цалкам натуральна, што ўсе былыя дзяржавы разваліліся, а на месца вялікіх гарадоў прыйшлі маленькія феадальныя княствы. Нейкім цудоўным чынам менавіта святло — сонечнае ўдзень, электрычнае па начах – было тым шнуром, што нас знітоўваў ва ўяўныя адзінствы. Калі тройчы ўдзень на шляху дадому бачыш плакат “Завадскі раён горада Мінска вітае вас!”, паняволі пачынаеш лічыць сябе грамадзянінам таго “Завадскога раёна” і таго мегаполіса “Мінск”. Калі

святло знікае, калі словы ператвараюцца ў нішто, знікаюць і тапонімы, і еднасць. Застаюцца толькі холад, змрок і неабходнасць змагацца за жыццё. У гэткім свеце за жыццё найлепш змагацца невялічкімі сярэднявечнымі каралеўствамі, а не буйнымі сучаснымі дзяржавамі.

Я не адчуваў, што іду праз “горад” — горада не стала, калі згаслі мачты асвятлення, калі адгарэлі шыльды крамаў ды кавярняў, калі зніклі водбліскі прыватнага камфорту ў вокнах чалавечых мурашнікаў. Горада на стала, калі выключыліся каралі далёкіх светлавых перлін, што пазначалі далягляд. Без рэкламы, аўтамабільных фараў, лямпачак над уваходам у пад’езды, прастора пераўтварылася ў створаны чалавекам, агідны і стылы лес. З высокімі плячыма закінутых цёмных хмарачосаў, з адзінокімі бетоннымі дрэвамі слупоў, з асфальтавымі магістралямі, што ўдавалі вусці перасохлых рэк.

Адно слова: пусткі.

Бог аддзяліў свет ад цемры, а потым прыйшоў чалавек і заліў цемру святлом. Па выніках цемра пакуль што перамагае.

Яшчэ я падумаў, што ўсе гэтыя “неўры” ды “краі Зямлі” ёсць наступствам таго ж, што і дэурбанізацыя. Забяры ў чалавека святло — і ён пабачыць неўра, а не раварыста. Святло выключае фантазію. А фантазія ў цемрадзі часцяком працуе на тое, каб як мага мацней напалохаць.

Пасля размовы з рыскунамі, свет зноўку падаваўся мне бяспечным і зразумелым. Як у Грушаўцы. Адно што з арыентаваннем здарылася неспадзяванка: паводле мапы, кальцавая была адзінай вялікай пашой, што сустракалася з праспектам на ўсёй яго працягласці, а насамрэч шырачэзныя магістралі адхадзілі ў бакі кожныя два-тры кіламетры. Я спрабаваў пазнаць

мясцовасць і не панікаваць. Прынамсі, перад кальцавой жылых дамоў на нейкі час мусіла зрабіцца меней, бо хто ж захоча жыць з аўтамабільным морам пад вокнамі.

Разважаючы гэтак, я адзначыў, што ў шмат якіх машынах на шляху адсутнічаюць колы, і, чым бліжэй я падыходзіў да двух раздзеленых праспектам гіганцкіх жылых комплексаў, тым болей “бязногіх” машын сустракалася.

Я памятаю рэкламу гэтых вежаў. Адна падобная да піраміды, другая ўзнеслася да аблокаў стопалярховым паралелепіпедам. Яны некалі належалі аднаму забудоўшчыку і прадаваліся пад адной паэтычнай назвай, здаецца — “Лісіцкі і Малевіч”. Іх узвядзенне адносілася да піку буму ўшчыльнення, калі высачэзнымі будынкамі для тых, хто лічыў сабе багатым, забудовваліся цэлыя раёны ля метро. Цяпер аграмадзіны на шмат тысяч кватэр узносіліся да цёмных нябёс мёртвымі згусткамі цемры — ні агенчыка, ні руху. Праз частку паверхаў перфараваным пункцірам свяціліся рудаватыя нябёсы: там былі вялікія кватэры на ўсю даўжыню дома і панарамныя вокны дазвалялі бачыць і ўсход, і захад. Яшчэ б узгадаць, да першай кальцавой яны месціліся, ці пасля яе.

Герда, унюхаўшы нешта, пранеслася наперад, а потым вярнулася з таямнічым выразам на мордзе, маўляў, зараз сам пабачыш.

Машыны ўздоўж праспекта стаялі ўжо не проста без колаў, але і без дзвярэй, без капотаў, без багажнікаў. Сям-там, у пошуках таннага ўзмацняльнага матэрыялу з іх адвінцілі нават крылы.

Барыкады былі абсалютна чорныя, у два чалавечыя росты. Матэрыял, з якога іх склалі, нагадваў мяккую цэглу, што блішчэла ў святле налобніка. У некалькіх месцах назіраліся моцныя, ажно да ржавага дроту,

прапаліны. Я не хутка зразумеў, што гэтыя ўмацаванні ўздоўж дамоў збудаваныя з аўтамабільных колаў. Асфальт паміж імі быў прысмалены ды выкрышаны выбухамі, закіданы буйнымі кавалкамі шкла, самаробнымі стрэламі і цяжкімі камянямі.

Кулявых адмецін у гуме барыкад было няшмат: выглядае, сапраўднай зброі ў тых, хто біўся, знайшлося небагата і патроны скончыліся хутка. Падобна, што кулі праходзілі праз пакрышкі наскрозь, нават не зрушаючы важкіх дыскаў з месца. То будавалі барыкады не для абароны ад куляў.

Па зямлі былі раскіданыя брудныя мяхі з пяском. Герда старанна іх абыходзіла. З аднаго тырчэла самаробная дзіда, у якой я пазнаў лыжную палку з прывязаным да яе кухонным нажом. Чамусьці ў тым месцы меха, куды ўвайшла дзіда, блішчэла замерзлае чырвонае павідла. Падышоўшы, я зразумеў, што мех з пяском быў мёртвым чалавекам. Нябожчык ляжаў тварам да зямлі. Ягоная шэрая рука была абгрызеная да косткі. Над локцем — намаляваны чорным маркерам трохкутнік.

Мне зрабілася млосна. Я адышоў ад барыкады і, упёршы прамень святла сабе пад ногі, стаў асцярожна прабірацца па самым цэнтры праспекта. Галава, як я не забараняў ёй рабіць здагадкі, малявала розныя версіі нападу, адна болей галівудская за другую. Зомбі, скіфы, андрафагі. Безабаронныя людзі двух апірышчаў гуманізму разам змагаюцца з аблогай нелюдзяў, што прэ з-за кальцавой. Барыкадуюць уваходы, выстаўляюць варту, гінучь ад ранаў.

У прамень пад нагамі трапіла частка чэрапа, вока якому замяняў буйны камень. Шпурнуты, не інакш, з дапамогай самаробнай прашчы, бо што яшчэ магло так патрушчыць костку. Над локцем рукі, якую нябожчык паспеў паднесці да твару перад тым, як памер-

ці, красаваўся старанна выведзены маркерам паралелепіед.

Я павярнуў галаву направа: над барыкадай перад уваходам у пірамідальны дом вісеў сцяг з адрозным трохкутнікам. Над пад'ездам аграмадзіны злева слуп святла паказаў прымацаваную пластыкавую шыльду са старанна выведзеным паралелепіедам. Вось табе і зомбі. Вайна чырвонай і белай ружаў. Ланкастэры супраць Ёркаў. За што яны змагаліся? Адбівалі адзін у аднаго рэшту ежы замест таго, каб аб'яднацца і адправіцца на яе пошукі разам? Я паскорыў хаду.

Пасля перасвараных Лісіцкага з Малевічам адкрылася невялічкае поле, пасярод якога прызямліўся вялікі гіпермаркет. Я збочыў да мола ў спадзеве набраць прыпасаў да таго моманту, калі мне зноўку захочацца есці пасля пабачанага. Але з вялізарнага ангару было вынесена ўсё дашчэнту. Нехта спрабаваў аддзерці нават зробленыя з фольгі трубы вентыляцыі. Выцягнулі не толькі касавыя апараты (для чаго яны маглі спатрэбіцца?), пазабіралі нават алюмініевыя прылаўкі, на якіх калісьці быў тавар. Уся здаравенная прастора крамы была пустой ад сценкі да сценкі. Адчувалася, што доўгі час гіпер быў Мекай для марадзёраў усіх гатункаў, адтуль цягнулі спачатку каштоўнае, потым карыснае, а калі каштоўнае і карыснае скончылася, перлі тое, што проста можна лёгка звалачы — на памяць, што былі тут. І гэта скончылася татальным спусташэннем, як у царкве падчас нашэсця Залатой Арды. Адно што пад нагамі блішчэлі змакрэлыя ды ўмёрзлыя ў лёд купюры. Чаму ніхто з прафесійных рабаўнікоў не забраў і іх, было акурат зразумела: якая карысць з паперы, што не гарыць?

Каля залы мне трапілася адзінокая каляска, якую нейкім чудам не заўважылі альбо забылі. Зняў заплечнік, паклаў у яе і на ўсе грудзі ўдыхнуў паветра. Узнік-

ла адчуванне, што цела набыла адмоўную вагу, а я з кожным крокам узлятаю на невялічкую вышыню. Я старанна размяў плечы і спіну. Але далёка такім вось чынам адысці не ўдалося: прыблізна праз два кіламетры кола трапіла ў выбоіну і, крэкнуўшы, схілілася ўбок. Я паспрабаваў яго выраўняць, яно нібыта паддалося, ды хруснула, застаўшыся ў мяне ў руках. Уздыхнуўшы, я зноўку забраўся пад свой крыж. Адчуванне палёгкі, якое напаткала мяне на той кароткі час, як я зняў вагу, было несупастаўляльнае з тымі пакутамі, якія сустрэлі мяне падчас вяртання грузу на хрыбет.

Герда зірнула на мяне спачувальна і вінавата махнула хвостом. Маўляў, бачыш, дзядзька, усё вяртаецца. Гэта табе за тое, што нядаўна сабулю ў санкі з цынкам запрог. Карма, брат. Я цяжкім позіркам паглядзеў на каляску, потым на Герду, у памяці ажылі вобразы закілзаных сланоў, скарыстаных для перавозкі грузаў. Дзявуля гэты позірк зразумела і збегла наперад. Маўляў, ты мяне, гаспадарыку, усё роўна не дагоніш, дык не марнуй час на спробы закілзаць вольны вецер, чэпай ужо сам.

Не сабачка, а шоу-бізнес.

Паабапал праспекта пайшлі ангары, аўтацэнтры, стаянкі ды харчэўні, жылая забудова адступіла назад. Па ўсім было бачна, што набліжаецца вялікая транспартная развязка. Неўзабаве праступілі абрысы высокай эстакады, пад якой налева і направа разгорталася чорная рака аўтастрады. У лагчынцы ля ўзножжа моста бачылася каляровае мігценне. Нешта ззяла на зямлі колерам маладой канюшыны. Герда была спакойная, значыць, небяспека нас наперадзе не чакае. Паскорыўшы крок, наколькі гэта дазваляла ўскінутая на плечы шафа, я пабачыў старанна ачышчаны ад снегу і лёду схіл пагорка, на ім — прадаўгаваты металічны прадмет, якім да зямлі было прыцісну-

тае нешта белае. Сцэна асвятлялася ХКС — люмінафорам, які я бачыў у раварыстаў.

Металічны цыліндр выявіўся невялічкім тэрмасам, пад якім была напісаная алоўкам цыдулка. Я скінуў з сябе вагу, дастаў з пляцака кілімчык і Гердзіны кансервы.

— Прывал, — скамандаваў я стомлена, расклаў кілім на змёрзлай траве ды ўпаў на яго.

Герда з галодным гырчэннем накінулася на сваю страву. А я ўзяў тэрмас, спрабуючы здагадацца, што там можа быць, які, прабачце, фалафель. Але выявіў унутры гарачую натуральную і амаль не салодкую гарбату. Гэта было так дарэчна, настолькі дапасоўвалася да стомы, холаду і працяглай пешай хады, што я ўголас выгукнуў “дзякуй!” Зрабіўшы некалькі каўткоў, я зразумеў, што схіл ад снегу і лёду пачысцілі таксама мае нябачныя сябры, хай педаль ім заўсёды будучь лёгка! Сёрбнуў яшчэ, ссунуў заечую шапку да патыліцы, адкінуўся на зямлю, паляжаў крышачку, адпачываючы, потым разгарнуў паперчыну. Дальбог, гэта вельмі кранальна:

“Не сумуй, чалавек з сабакам. Ты не адзін на гэтай дарозе”.

Як заўжды пасля прывалу, ісці зрабілася не лягчэй, а цяжэй. Пасля адпачынку цягліцы з неахвотай прыняліся за прыкрую работу на перастаўлянні ног. Герда спрабавала развесяліць мяне, гуляючыся з плямкай святла ад майго налобніка, зазіраючы ў вочы і пасміхаючыся сваёй гарэзлівай чарнявай мордухай.

Мы забралі яе шчанюком на Гурскага — утульным пякельцы для хатніх жывёлін. Адлоўленых на вуліцах коцікаў і сабак у гэтым гестапа трымалі ў сярэднім два тыдні. Тых, хто паводзіўся “агрэсіўна”, ужо на пяты дзень калолі атрутай, разбіралі на карысныя для індустрыі (клей, мыла, жэлацін) запчасткі, а астатняе ад-

праўлялі на камбінат па паленні смецця. Я рады быў бы распавесці гісторыю пра мамку, якая загінула пад коламі грузавіка і пра тры пухнатыя камячкі, што каўкалі ля яе цела, пакуль не былі падабраныя клапацлівымі рукамі адлоўшчыкаў і змешчаныя на ператрымку ў ветстанцыі.

Але ўсё было не так.

Наш пухнаты камячок быў “адмоўніцай». Ад яе мамы, а таксама двух брацікаў, гаспадары адмовіліся па верасні, калі завяршыўся дачны сезон. Прывезлі самі, папярэдне знялі ашыўнік і казалі, што гэта чужая шчэнная, дварняк. Але супрацоўнікаў пякельца цяжка падмануць, яны дасведчаныя ў сузіранні сабачага гора: якая ж “чужая”, калі слухалася гаспадароў і ніяк не магла паверыць, што яе з дзеткамі змяшчаюць у клетку, толькі што прадэзінфікаваную пасля папярэдняга сабачага гора. Не ведаю, хто ідзе на такія пасады, але “вядучы спецыяліст”, які нам усё гэта паведаў, падаўся добрым чалавекам, які некалі любіў жывёл таксама, як і ўсе людзі. Проста неабходнасць штодня прымаць рашэнні, каму жыць, а каму не, зрабіла ягоныя пачуцці да коцікаў і сабак дужа спецыфічнымі. Гэта ён паведаміў нам, што мамку Герды давялося “ўсыпіць” на пяты дзень, бо тая паводзілася “агрэсіўна”. Не змагла дараваць здраду гаспадароў. Брацікаў Герды забраў на ператрымку нейкі міліцыянер, які спадзяваўся вырасціць са шчанюкоў суровых службовых амаль-аўчарак, а нашу дзявулю ўсё ніхто не браў. Яна спала, калі мы везлі яе ў таксоўцы. Скруцілася ў мяне на далонях і сапла: чорная і гарачая. Пасля, што праўда, болей палюбіла гаспадыню. Аж пакуль тая ў сваю чаргу ад нас з ёй не адмовілася. У апошнім, што праўда, вінаваты я, а не яна.

За калцавой, колькі было бачна, грувасціліся аднолькавыя скрынкі таннага тыпавага жылля. Сваёй

безаблічнасцю гэтыя раёны аднойчы мне нагадалі атачэнне аэрапорта імя Атацюрка ў Стамбуле. І дзе гаспадары ўсяго гэтага майна? У якой жаночай камунальцы ў Зялёным Лузе? Ні аднаго запаленага акенца. Ні руху, ні дымку.

Без сонца ці зораў на небе зразумець, наколькі працяглым ёсць твой пераход, можна толькі з дапамогай гадзінніка. Гадзінніка не было, таму заставалася давярацца ўласным суб'ектыўным адчуванням. Па мапе ад кальцавой да павароту на Гомель было два разы па столькі, як ад Грушаўкі да кальца. Па адчуваннях я ўжо столькі і адолеў. “Адчуванні” часу цяпер складаліся са ступені змерзласці ног, з колькасці думак, якія я паспеў прадумаць ад павароту, з болю ў храбціне ад вагі за спінай. Ногі замерзлі ладна, трэба будзе пасля начоўкі нацягнуць дадатковыя шкарпэціны; спіна ныла роўна, па ўсёй плашчыні, кожны крок суправаджаўся болем. Што да думак, дык іх амаль не стала — цела занадта стамілася, каб летуцець.

Па шчырасці, з кожным новым пратаптаным кіламетрам я адчуваў рост расчаравання. Тут, за высокімі сценкамі муніцыпаліі, усё было не так, як я чакаў. Мне мроілася, што як толькі я адыду ад Грушаўкі настолькі далёка, каб не бачыць Гацакавай вежы, як толькі ўздымуся на дастаткова высокі пагорак, на даляглядзе прагляне хача б нейкая надзея. Якая надасць сілаў рушыць далей. Сам пераход уяўляўся інакш. Натоўпы гандляроў спецыямі, караваншчыкаў з вугалем, перасоўных крамнікаў з гарачымі напоямі, мядком, экспартаванымі з не нашых месцаў слодычамі... Меў спадзеў, што за сценкай таксама ёсць нейкі рушнік. Што слова “пусткі” — метафара, якая азначае папросту менш заселеную тэрыторыю. Дзе замест мядку табе нальюць кепскага піва, замест піханай пальцам каўбасы ўцюхаюць кебаб з сабачым харчам, але будуць і людзі, і хоць

нейкі сэрвіс. І, маючы дастаткова цынку, тут ты не загінеш з голаду і холаду.

Але пусткі — прынамсі, на першы погляд — выявіліся сапраўднай прамерзлай і бязлюднай пустыняй. Надзея, што недзе за паваротам цывілізацыя ўсё ж аднавілася і за дзве батарэйкі можна будзе з’есці *gare* бургер з халапенья ды бульбай па-вясковаму, адносілася як мінімум на дваццаць кіламетраў наперад — дыстанцыя да бачнага з вялікай эстакады гарызонту.

Што, цікава, меў на ўвазе *шахцёр*, калі казаў, што ежы тут болей, чым у Грушаўцы.

Направа адкрылася шырачэзная траса, на якой грувасціліся замёрзлыя машыны. Я падняў са ўзбочыны камень, садануў па шкле “Порш Каена”, адкрыў дзверцы і, пакінуўшы пляцак ля колаў, залез усярэдзіну разам з Гердай. На скураных крэслах было настолькі холадна, што пад азадак давялося падкласці кілімок. Спаць у машынах — не варыянт, адзначыў я аўтаматычна. Трэба шукаць больш прыдатныя ўпіскі. Я параўнаў бачную воку паваротку з трасай на Магілёў-Гомель, пазначанай на мапе. Выгін, як мне падалося, быў падобны. Агулам я настолькі стаміўся, што, на секунду прыкрыўшы павекі, ледзь не праваліўся ў сон.

— Стоп! Не спаць! Захварэш ці не прачнешся! — загадаў я сабе. — Шукаем жылло і харч!

Выбраўся з машыны, падлез пад запlechнік і паволі падняўся, абапіраючыся на капот. Герда сыходзіць з машыны не хацела — паглядзела на мяне ўмольна: маўляў, давай застанемся адпачыць тут, садысце! Яе батарэйка таксама сканчалася.

Я стаў пільна азірацца па баках у пошуках месца, дзе можна было б заночыць. Праз некалькі кіламетраў ад калыцавой былі роўныя шэрагі тыпавых дзевяціпавярховых панэлек, расстаўленых на аднолькавых адлегласцях. Ні дрэўца, ні хмызняку — усё, што не вы-

карчавалі падчас забудовы, пасля паспальвалі для ацяплення.

Мы збочылі з праезнай часткі (я паспеў здзівіцца, заўважыўшы свежыя па выглядзе сляды трох роварных шын, — раварысты мусілі завярнуць на свой поўдзень значна раней) і заглыбіліся ў мікрараён. Герда вырашыла ўзяць сітуацыю пад свой кантроль — загнуўшы хвост уверх, яна падбегла да пад'езда аднаго з дзевяціпавярховікаў і пачала зазыўна брахаць. Сюды, сюды, дурань!

Я пільна агледзеў дом звонку. Па-над некаторымі вокнамі былі выразныя чорныя палосы, што падкрэсліваліся таксама моцна закуранымі шклопакетамі. У іншых месцах са сценак ці заканапачаных анучамі дзюрак у шыбах тырчэлі бляшаныя трубы буржук. Але былі і кватэры без слядоў чарнавога ацяплення. Лагічна дапусціць, што там ніхто не жыве пасля блэкаўту. І прыпасы не мусілі быць высмактаныя дашчэнту.

У гэтым пад'ездзе чыстыя вокны — на трэцім паверсе злева, на пятым справа і на сёмым злева. Я свабодна прайшоў усярэдзіну. На ўваходзе не было нават кодавага замка.

Дзверы ўсіх памяшканняў на пляцоўках былі замкнёныя: выглядае, марадзёры сюды не дайшлі, усведамляючы галечу кварталаў. Трэці паверх. Шкляныя дзверы ў фае на дзве кватэры. Я зняў пляцак, разбіў шкло нагой і асцярожна, каб не падрапацца, намацаў клямку простага кнопкавага замка з таго боку. Адцягнуў, адмыкаючы. Паправіў налобнік. У вестыбюлі было два ўваходы. Адзін — направа, вокны гэтай кватэры мусяць глядзець на іншы бок дома, другі — налева. Мой варыянт.

Простыя дзверы з дзвюх пласцінаў ДВП і крохкай стружкавай пліты між імі. Танны замочак. Зараз па-

глядзім, што за гэтым хаваецца. Я адштурхнуўся ад сцяны ды з усёй моцы ляснуў нагой па палотнішчы дзвярэй. Храбуснула стружка. Нага загразла ва ўмяціне, давялося з высілкамі яе выцягваць. Яшчэ два нямоцныя ўдары, і язычок замка выскачыў з пашкоджанага трымальніка. Герда не пайшла наперад, і ўжо гэта мусіла насцярожыць. Але трыумфальнае адчуванне першы раз у жыцці ўзламанага чужога жытла пагнала наперад. Пакрыты шэранню кілім, раскладзеная і зашцеленая канапа, налева — кухня. Я, уяўляючы сабе банкі са згущонкай і пачкі з сухарамі, ледзь не спатыкнуўся на гэта.

Чалавек сядзеў спінай да мяне. У інвалідным вазку. Нежывы. Вельмі схуднелы.

Мне зрабілася сорамна, што я так нахабна парушыў ягоны спакой. Я адступіў з ускрытай кватэры і акурат-на прычыніў зламаныя дзверы.

Герда ўсярэдзіну так і не ўвайшла.

Было вялікім аптымізмам нацягваць запlechнік перад праходам наверх. Бо можна ж было яго пакінуць тут і збегаць у выведку. Рыскуном. Вестыбюль на пятым паверсе быў зачынены надзейнымі жалезнымі дзвярыма. Рыгелны замок, легіраваная сталь. Гэта не здолеў бы ўскрыць голымі рукамі нават Супермэн. Пагрукаў без асаблівай надзеі, панаціскаў латунную ручку ўваходу, ды, уздыхнуўшы, пацягнуўся яшчэ вышэй. Сёмы паверх, фае абароненае дзвярыма з армаваным шклом. Я ляснуў па шкле нагой — паверхня, прашытая тонкімі сталёвымі ніткамі, спружыніла. І не паддалася. Тады я дастаў свой паляўнічы нож, засунуў лязо паміж касяком і замком, а потым без асаблівай навукі ўціснуў язычок, што адмыкаў замок.

У вестыбюлі было шмат абсалютна новага абутку — такі на рынку ў Грушаўцы ішоў па дзесяць цынкаў за пару. Патрэбныя мне дзверы былі фанерныя, я высад-

зіў іх з першага разу, ударыўшы нагой бліжэй да ручкі з замком. Гэтым разам Гердачка праслізнула ў памяшканне як бывалая рабаўніца. Я зацягнуў заплечнік усярэдзіну.

Стандартная панэльная двушка: спальны пакой на супраць уваходу, раскошны ложак, коўдра, клятчасты ваўняны плед. Вялікая гасцёўня справа: модульная клееная мэбля, крышталь за шклом, некалькі кніжыц (тут раблюся ўважлівым): “Танна Карэніна” Талстога, “Бадзянні отрака Варфаламея (серыя “Перлы праваслаўнай думкі”), альбом Сальвадора Далі, два тамы Оша, брашурка “Жывая дхарма”, ілюстраваны даведнік “Падлодкі другой сусветнай вайны”, чацвёрты том “Хронік Нарні” Клайва С. Льюіса.

З вывучэння бібліятэкі раблю выснову, што тут жыла разведзеная жанчына, халерык, няўстойлівага характару, з вышэйшай адукацыяй, ва ўзросце ад 40 да 50 гадоў, нізкі прыбытак, сын-падлетак, палюбоўнік-візіцёр працаваў кіроўцам маршрутнага таксі.

Спяшаюся на кухню. Мільён дэталей паказвае, што кватэру пакідалі вельмі паспешліва, забіраючы тыя рэчы, якія падаваліся каштоўнымі. Але не вярнуліся за тымі, што былі каштоўнымі насамрэч. Адзін ваўняны плед чаго варты. Ці здлікі з сапраўднага дрэва. Адчыняю лядоўню, рот таксама адкрываецца — сам. Нутро запакаванае прадуктамі: змерзлы бяргвенчык вэнджанай каўбасы, клінчык галандскага сыру, колеру муміі, увесь у шэра-белай цвілі, — ён паспеў сапсавацца да таго, як тэмпература ў лядоўні апусцілася ніжэй за нуль, гэтаксама, як і селядзец, увесь пакрыты грыбком у саланаватым і праз тое не прамерзлым расоле. Высахлыя за гады ляжання палачкі сасісак, грыбочкі ў слоіку з уздзьмутаі накрывкай, памёрзлыя ў камень бульба, бурачкі, капуста ў паддончыку, кетчуп, маянэз, гарчыца, двухлітровая пляшка квасу,

двухлітровая пляшка мінеральнай вады, не адкаркаванае “Кіндзмараулі” ў дзверцах. Ды яшчэ варэнікі з бульбай і кропам у маразілцы.

Палову з гэтых прадуктаў нельга нават на язык каштаваць. За час, што мінуў з моманту, калі іх паклалі ў лядоўню, Герда паспела вырасці з вясёлага, дурнаватага цюцкі ў цынічную сабачыцу бальзакаўскага ўзросту. З пысай, якая выказвае настолькі разнастайныя эмоцыі, што ў ТБ-эпоху яна магла б працаваць стэндап-камікам, і ніхто б не заўважыў, што на сцэне — не чалавек. То можна ўявіць, наколькі складаныя цывілізацыі аэробных і анаэробных бактэрый нараслі за гэты час на селядцы ці грыбочках. Яны там ужо, бадай, інтэрнэт вынайшлі. Іх там настолькі шмат, што толькі адкусіш — пырснеш у розныя бакі ўжо спажытай і пераваранай біямасай. Можна, квас? Не, ён за гэты час таксама скіс у нешта прагорклае, цягучае, з вострым бражным прысмакам. Я прапіхнуў корку віна ў бутэлкае рыльца, зрабіў глыток і выплюнуў: не ведаў, што разлітае ў бутэлькі віно таксама псуецца пры нізкіх тэмпературах. Але ж бульбяныя варэнічкі!

Пакуль на балконе разгаралася вогнішча з зэдліка, Оша і драўляных фрагментаў фатэля, я абшныпарыў гаспадарчыя шафкі пры газавай пліце. Маімі трафеемі сталі двухлітровая пляшка брэндавай “Кока-колы”, кіло рысу, кіло грэчкі, кансерваваныя бычкі ў тамаце і — падрыхтуйцеся — велізарны пакет некранутых чыпсаў “Лэйс”.

Тэарэтычнае дапушчэнне дасведчанага кніжніка пра сына-падлетка, зробленае на падставе кантэнт-аналіза бібліятэкі, здабыла сваё эмпірычнае пацверджанне ў смачнюткім падлеткавым далікатэсе.

Чыпсы зусім не паялчэлі. Я паклаў адну ў рот, асцярожна раскусіў яе і ледзь не захлынуўся слінай: смак тых часоў, калі чалавецтва яшчэ было цывілізацыяй,

а Герда яшчэ была маладой. Я пачаў знішчаць джанк-фуд жменямі, і хруст у пакоі стаяў такі, што закладала вушы. Герда, назіраючы за маёй забавай, гаўкнула, і я працягнуў ёй некалькі бульбяных пялёсткаў. Яна пахрабусцела імі і зірнула з сумневам. Тыпу, ці не канчаткова пацыент крануўся? Спачатку за сценку пацягнуў, бо не сядзелася ў хаце хлопчыку малому, потым пачаў жэрці нейкую падфарбаваную пластмасу.

Сабуля віскнула з жалем да мяне: не еш, дзядзька, катом зробішся! Як заўжды пры абжорстве чыпсамі, калі пакет ужо амаль быў спустошаны, мяне напаткала пякучае пачуццё віны, перамяшанае з агідай і выразным хімічным прысмакам дадаткаў, якія арганізм спачатку прыняў за смятанні і папрычны смак. Але было запозна. На руках застаўся слой хімічнага тлушчу, які я старанна абцёр аб драп канапы. Потым згасіў налобнік, запаліў чатыры свечкі, знойдзеныя ў шуфлядах, і хутка заварыў сабе варэннічкі на мінералцы.

Гэтыя бульбяныя кнэдлікі спадабаліся і Гердзе, яна стаптала жменю. Потым я сядзеў пры свечках, асалавеўшы ад жэртага (ніколі так не наядаўся ў Грушаўцы), пацягваў з крыштальнага куфля пакрытую шампанскімі бурбалачкамі “Кока-колу” і млява разважаў, што калі нават я і не дайду да канцавога пункту свайго маршруту, бо гэта пакуль не выглядала рэальным, дык хаця б добра павесялюся цягам рэшты жыцця. Перспектыва перціся праз вымерлы і вымерзлы свет ужо не падавалася такой маркотнай, мроіліся незвычайныя гарады і новыя цікавыя знаёмствы — вось што значыць добра пад’есці. Я перабраўся ў спальню, выставіў недагарэлыя свечкі на падваконне і вакол ложка, улез у спальнік, нацягнуў на сябе коўдру і ваўняны плед. Дагараючы, свечкі выпраменьвалі яшчэ і надзвычай роўны прыемны настрой.

Падазраю, менавіта праз іх святло *яны* мяне і засяклі. Але, пакуль я быў у памяшканні, не сунуліся, бо былі ўпэўненыя, што я ўзброены, як і любы вандроўнік у пустках.

Я заснуў хутка і смачна, з Гердай ля ног. А жажы, наснёныя ўначы, можна растлумачыць успамінам пра нябожчыка, што сядзеў у сваім вазку чатырма паверхамі ніжэй.

Вастракутны ліст явара, утвораны наледдзю з боку вуліцы, не прывітаў мяне гэтым разам на раніцу. Не было за шклом і далёкіх таполяў Грушаўкі на тле перламутрава-мядзянага неба. Але само неба, падобнае да споду велізарнай чорнай пярліны, было тут. З-пад гэтага неба, выглядае, сысці не так проста.

РАЗДЕЛ ДРУГІ

ГЕРДА ПАЧАЛА БРАХАЦЬ, ЯК ТОЛЬКІ МЫ ВЫЙШЛІ З пад'езда. Спачатку мне думалася, яна голасна асуджае мяне за тое, што я самавольна забраў яе з гэткіх утульных малінаў. З месца, дзе было яшчэ столькі непажэртага. Раскошная грэчка на сняданак, бляшанка бычкоў, падзеленая па-братэрску (усе з'еў я, на выпадак, калі раптам яны сапсаваліся — Герда шыкавала бяспечным каціным кормам) стварылі зусім бестурботны лад. Я спрабаваў злавіць яе пысу ў прамень налобніка, каб зразумець ейны настрой, але яна ўвесь час рухалася, навастрыўшы вушы. Таму я ішоў ды ўшчуваў:

— Чаго гэта ты разлямантавалася? Прывыкла да камфорту, дзявуля? Дык усынавіся якім катом! Бо гаспадар у цябе мяцежны. Ён патрабуе буры. Нібыта ў буры ёсць спакой!

Тут мне зрабілася не па сабе, бо снапок святла нарэшце спыніўся на яе галаве, і я пабачыў, што Герда ўстрывожаная. Яна ўперылася некуды ўбок, у праменьжак паміж дамамі. Хвост уніз, уся напружаная. Гаўкне колькі разоў і павернецца да мяне з красамоўным выразам, маўляў, ты што, не чуеш там нічога, двухногі дурань? Праменя ліхтара хапала толькі на дзясятка метраў. Далей святло праглыналася сутоннем. У якім нібыта і не праглядалася рухаў.

— Што ты там сабе ўжо напрыдумляла? — я нядбала пасунуўся ў той бок. Падышоўшы, запэўніўся, што ля

дома не было нічога і нікога, толькі свежыя сляды, якія мы пакінулі ўчора.

Можа быць, слядоў было і больш, як быццам у мяне вырасла яшчэ пара ног. Але выглядае, мы тут проста ладна натапталі ўчора з сабуляй. Я паспрабаваў выблукаць з мікрараёна да трасы, але не даў рады: аднастайныя панэлькі, аднастайныя праезды паміж імі. Я пайшоў па ўчорашніх слядах, але яны хутка раздвоіліся, нібы мяне зрабілася два, і кожны пайшоў у сваім кірунку. Тады я ўскараскаўся на адну з машын, пакінутых на праездзе, выключыў налобнік, даў вачам прызвычаіцца да цьмянага зьянення неба і пабачыў яўны прагал паміж панэлькамі — там было больш неба, значыць мусіла чакаць шырокая прасека вакол дарогі. Герда ўсё брахала.

Зрабіўшы некалькі крокаў без ліхтара, я ўсвядоміў, што вочы бачаць нашмат далей без налобніка — з'яўляецца такая сабе шэрая перспектыва. Спаткнуўшыся на яміну ў лёдзе, зрабіў выснову, што шую сабе ў сутонні зламаць шэрая перспектыва абсалютна не замінае. Уключыў ліхтар, скіраваў яго так, каб бачыць напрамак і паверхню, па якой іду, ды нарэшце выйшаў на трасу. Спатрэбілася некалькі секунд, каб узгадаць, з якога боку я прыйшоў: без светлавых арыенціраў дарога, што патанала ў цемры, выглядала як шлях з нікуды ў нішто. Герда працягвала брахаць.

Хутка я разгледзеў і тры стужкі роварных шын, якія бачыў учора. Нейкая трасца тут адбывалася з адбіткамі.

Я паспеў прайсці некалькі кіламетраў у бок гары — за мной цярпліва назіралі. Мабыць, хацелі запэўніцца, што абцяжараны грувасткім заплечнікам гаспадар сабакі напраўду такі нежыццяздольны недарэка, як і падалося на першы погляд. Браханне сабулі паспела мяне стаіць, і я ўцягнуў яе ў любімую забаўку — пе-

раключыў прамень налобніка на вузкі фокус ды стаў па дарозе круціць галавой, матляючы маленькай плямкай па прыснежаным асфальце. Псюля яшчэ пагаўкала для парадку, але нарэшце скарылася жарсці даганяць спрытны агенчык. Зрабілася ціха — толькі мае крокі, яго задыханае сапенне, скокі ды буркат у момант, калі прамень выслізгваў проста з-пад лапаў. Калі ў чарговы раз я рэзка перавёў галаву з боку наперад, снапок налобніка не адбіўся на зямлі. Замест гэтага ён падсвяціў мядзведзя, які стаяў перада мной. Праз імгненне мядзведзь вырабіў наступнае. Ён весела сказаў:

— Драсьці!

Пасля крутануў рулю вінтоўкі, якая вісела ў яго на плячы так, што, зрабіўшы паўкола, доўгі драўляны прыклад лягнуў мне ў падбароддзе. Я пачуў, як цокнулі мае зубы, верхні шэраг аб ніжні, дзякуй богу, язык паспеў уцягнуць ад здзіўлення. Потым інерцыя ўдару падкінула мяне ўверх і па прыгожай дузе павяла назад. Я ляцеў доўга і хораша, вага запlechніка надала маёй глісадзе авіяцыйнай вытанчанасці. Я паспеў вяла падумаць: з якой гэта халеры мядзведзі пачалі хадзіць па палях са стрэльбамі. Ды чаму яны гэтымі стрэльбамі вось так загання б'юцца, хаця маглі б інтэлігентна загрызці ці хаця б зухавата бабахнуць. Мабыць, эканомія патронаў, — адказаў я сам сабе ў той момант, калі мая патыліца ацаніла ўсе перавагі сустрэчы з абледзянелым асфальтам у хай сабе і моцна заношанай, але ўсё ж тоўстай заечай шапцы. Цікава, ці раздушылася пляшка з віскі, бо я ж так старанна закруціў яе ў швэдар акурат на выпадак падзення на спіну.

Налобнік з мяне сарвалі, а зверху палыхнула два ліхтары, скіраваныя проста ў твар.

— Супакой сабаку! — загадаў другі, меней медзведзяваты голас. — Супакой, а то застрэлім!

Я хацеў узняцца ды запырэчыць, што сабаку няпроста супакоіць, калі на яе гаспадара здзяйсняюць напад мядзведзі з ружжамі, але ўзняцца я не здолеў — не дазволіла руля дубальтоўкі, што ўперлася мне ў грудзі. Ад рулі моцна пахла паленым порахам, то я зрабіўся вельмі ветлівым.

— Вітаю вас, паны мядзведзі! — сказаў я ў цемру. — Чым мы вас пакрыўдзілі?

— Ён думае, што здольны нас пакрыўдзіць, — маладжавы голас узняў прамень ліхтара на медзведзяватага. Мядзведзем выглядаў барадач, апрануты ў сабалінае футра. Было складана зразумець, дзе канчалася поўсць ягонай барады ды пачыналіся космы футра.

— Супакой сабаку! — яшчэ раз рыкнуў ён.

Я, лежачы, намацаў Гердаў ашыійнік і пацягнуў яго ўніз, прыгаворваючы:

— Гердачка, усё нармальна! Дзядзі проста вельмі хацелі з намі пазнаёміцца! І не ведалі, як далікатней гэта прапанаваць!

Сабуля перастала кідацца на варвараў, якія нас захапілі, але брахаць не спынілася.

— Падымайся, пойдзем! — тыкнуў мядзведзь руляй у мяне.

Я з цяжкасцю падняўся, працягваючы трымаць Герду за ашыійнік. Расправіў паліто пад шлейкамі заплечніка, бо складкі балюча ўпіліся ў спіну. Пагладзіў Герду па ўзвухах, супакойваючы. Ёй неяк перадалася мая ўпэўненасць у сабе. Яна прымоўкла. Захопнікі зайшлі мне за спіну ды падштурхнулі наперад вінтоўкай:

— Давай, ідзі. Наперад. Мы — за табой. Сабаку трымай, бо шарахнем шротам.

Я пайшоў, прыслухоўваючыся да гукаў з-за спіны. У пляцаку прыцішана булькала. Віскі не разбілася.

У промнях налобнікаў нашых захопнікаў паблісквалі зубы Герды — яна ішла выскаліўшыся ды ціхенька гырчэла — ёй не падабалася, што людзі, якія ўдарылі гаспадара, беспакarana цягнуліся цяпер ззаду, наставіўшы на нас стрэльбы. Часам мне здаецца, што Гердачцы трэба было нарадзіцца бульгэр’ерам, часам — памеранскім шпіцам. Вельмі шырокі дыяпазон настрояў у характары.

Захопнікі мірна тупалі за намі і праз нейкі час пачалі перамаўляцца.

— Ці не было ў цябе калі-небудзь адчування, што ўсе нашы дзеянні прадвызначаныя, Мазай? — інтымна спытаўся малады голас.

— Не разумею, пра што ты, Заяц, — груба адказаў кудлаты.

— Як быццам бы ёсць нейкі план. Ці сцэнар. І мы ў ім — нават не актёры. Марыянеткі. І можа вось зараз — адзінае, для чаго мы народжаныя, гэта каб гэтае вось бібабо і ягонага сабаку завезці да Цара.

— Мне дык наадварот замала прадуманасці ў гэтым свеце. Такі, як ты, Заяц, дык даўно павінны быў скончыць нявольнікам у матрыярхаце “Зялёны Луг”, — медзведзяваты тупаў нейкі час моўчкі, потым дадаў: — Але вось праўда, неяк шмат паўз нас дурнаватых візіцёраў пачало цягацца. Спачатку хіпстары на веліках. Зараз гэты, з сабакам. Яшчэ і спаць застаўся, ну? Нічога не баяцца.

— Секундачку! — я перапрашальным тонам улез у іх размову, не збаўляючы хуткасці, каб не раздражняць людзей з узведзенай зброяй. — Вы, мабыць, пераблыталі. Хіпстары на веліках збочылі на Слуцк. А мы зараз ідзем па трасе на Гомель, ці не так? Паўднёвы ўсход?

— Вось бачыш, Заяц, з якім матэрыялам прыходзіцца працаваць. Сунецца кудысьці. З сабакам. Запlechнік сабраў здаравенны, толькі вушы з-за яго відаць. І не

ведае, куды ідзе, — растлумачыў свайму суразмоўцу медзведзяваты.

— Мы на Слуцкай трасе. Поўдзень. Кіруемся да Цара Гары. Якому можа спадабацца твой сабачка.

Герда прыняла дапушчэнне пра сабачку чарговым гырканнем. Не ведаюць яны, з кім звязаліся. Думаюць, з памеранскім шпіцам.

Я спрабаваў зразумець, як умудрыўся схібіць з на-прамкам, не дайшоўшы да патрэбнага павароту амаль чвэрць маршрута. Моцная стома ды адсутнасць трэніроўкі падоўжылі адлегласць адоленай пасля выхаду на кальцавую дыстанцыі, вось і паспяшаўся. Пасля таго як людзі са стрэльбамі нас адпусцяць, а здарыцца гэта мусіць хутка (бо што ім да нас?!), трэба будзе на першым жа павароце забіраць правей. Каб сустрэцца з кірункам на Гомель.

— Прабачце, яшчэ адно пытаннечка, — я паспрабаваў азірнуцца, але атрымаў нямоцны штуршок у спіну, — а ў вашага Цара Гары які парадак? Ці ёсць там рабаўладанне? Бо, ведаеце, я неяк не люблю, калі свабоду чалавека абмяжоўваюць.

— Яшчэ адзін хвілосаф пра маю бараду! — нязлобна прыкрыкнуў Мазай.

— Мы не ўтрымліваем нявольнікаў на Гары, — супакой маладзейшы. — Калі нам нехта непатрэбны, мы яго проста расстрэльваем.

— А, ну то дзякуй! Значна лягчэй стала! — адгукнуўся я. — А раварыстаў вы таксама расстралялі?

— Мы псіхаў не чапаем, — праявіў сябе медзведзяваты.

— Нам ровары не патрэбныя, — дадаў Заяц. — У Мазая шуба ў ланцуг заблытвацца будзе.

— А ў Зайца язык, — папікнуў калегу барадаты.

Шэрагі панэлеў расступіліся, вызваляючы вялікае не занятае нічым поле: ні молаў, ні таных жылых

мурашнікаў, ні аўтастаянак, ні складоў — дзіўная анамалія гарадской прасторы, скалечанай сквапнасцю апошніх перад блэкаўтам гадоў. Толькі снег ды чэзлыя парасткі ссохлай да папяровага стану травы. Пасярод пустэчы, усё яшчэ вельмі далёка ад нас — гіганцкае ўзвышша, падобнае да мура сярэднявечнага палаца. Чарнейшая за цёмныя нябёсы паверхня гэтай велізарнай, на некалькі кіламетраў у даўжыню, трапецыі была ўся панатырканая рухавымі памяранцавымі агенчыкамі. Адкуль гэта ўзялося тут? Як структура такіх маштабаў магла ўзнікнуць у нашым свеце, дзе ніхто нічога новага даўно не будзе? Бо ўсе тэхналогіі скончыліся з электрычнасцю, а новых Рэйтанаў “чалавек бяздзейны” не вынайшаў? Ці гэта ўжо было тут? Яшчэ да Зацямнення? І, калі гэта было тут, чаму ніхто не звяртаў увагу на велічэзны зікурат?

Узіраючыся ў цёмныя абрысы і адмаўляючыся зразумець паходжанне трапецыі сваёй галавой, я запытаў Мазая і Зайца:

— Прабачце, а што там такое цікавае свеціцца?

— Гэта гара, — агучыў відавочнае кудлаты.

Я абдумаў сваю наступную рэпліку і не знайшоў нічога разумнейшага, чым запытацца так:

— А што гэта такое — гара? Бо ніколі раней не бачыў.

— Гара — гэта гара, — адрэзаў Мазай.

Да краззнаўчых экскурсіяў ён быў не схільны.

— Ты не бойся, Сабакар, гара — гэта царства справядлівасці. Усё для ўсіх. Ніхто не пакрыўджаны, — растлумачыў больш ахвочы да размоваў Заяц.

Падумаўшы, я вырашыў усё ж такі ўступіць у дыскусію — тупаць да той гары было яшчэ далёка:

— А вам не падаецца, што справядлівасць не можа мець форму абсалютнай манархіі? Бо сам выраз, ведаеце, “царства справядлівасці” — ён крыху такі, спрэчны.

— Толькі царства і можа быць па-сапраўднаму справядлівае, — катэгарычна адказаў Заяц. — Бо хто будзе адбіраць у адных і аддаваць іншым, як не Добры Цар?

Характар справядлівасці я зразумеў, засталося высветліць галоўнае:

— А Цар у вас — пасада выбарная ці спадчынная?

Пытанне паставіла Зайца ў тупік.

— Ну, мы Цара неяк не мянялі пакуль. Ён жа добры.

— А як вы яго абралі? Каго зрабілі Царом?

— Таго, хто страляў трапней, — паведаміў Заяц як нешта відавочнае.

— Вось набегла хвілозафаў на маю бараду, — адна-тыпна пракаментавалі дыскусію Мазай. Ісці ў важкай сабалінай шубе было цяжка, ён адсопваўся і пыхцеў.

— Не перажывай, Сабакар! — зноўку супакоіў Заяц. — Мы цябе моцна рабаваць не будзем. Мы не звяры, а табе яшчэ ісці куды. Так, крышачку пашчыпаем паводле вынікаў прафесійнага сумоўя, якое табе Добры Цар зладзіць. Ён так з усімі, каго мы ловім: высвятляе абгрунтаванасць нажытага майна. Можа, давядзецца цябе раскулачыць, а можа і рассабачыць.

Мазай за спінай усміхнуўся нягледзі наватвору. Мы прайшліся ў цішыні, і я звярнуў увагу на тое, што хуткасць нашае хадзі падае насамрэч Герда — яна спрытна цягнула мяне наперад за ашыўнік з выразам грэблівасці да ўсёй нашай камунікацыі. Калі прамень ліхтара адбіваўся на яе пысе, я быў здольны прачытаць яе мізантрапічныя думкі. Сабуля лічыла, што захопнікаў варта было б пакусаць за геніталіі і пакінуць паміраць на снезе, а не ўступаць з імі ў размовы, датычныя ў тым ліку далікатных пытанняў сабаказнаўства. Я ў чарговы раз моцна расчараваў яе, і цяпер для выпраўлення непаразумення ў нашых стасунках мушу пасля сканчэння прыгоды зрабіць усе намаганні для

паляпшэння яе рацыёну — гэта створыць прастору для магчымасці майго прабачэння.

Нарэшце, мы наблізіліся да зікурата. Пах заявіў пра сябе толькі тут — сваё зрабіла халадэча, падмарозіўшы ўсё, што мусіла гніць. Паветра было прасякнутае смуродам доўгі час не вынесенай сметніцы. Мы абышлі памерлы “МАЗ”, кузаў якога быў з горачкай нагужаны ўсякай дрэнню: цэлафан, гума, ламачча, нейкія рамы ды пластык — у святле ліхтара таксама мільгануў надпіс на борце “Палігон ЦБА “Самахвалавічы”. Пакруціўшы ў галаве абрэвіятуры даўно памерлага свету, я прыгадаў, што ЦБА расшыфроўваецца, як “цвёрдыя бытавыя адкіды”. Зікурат, ці, як паэтычна назвалі гэта мае захопнікі, “гара”, была нічым іншым, як велізарнай гарадской сметніцай.

У павернутай да нас сцяне, што складалася з сумесі пяску ды ўжо згаданых “ЦБА”, быў праход у вышыню чалавека. Ля яго гарэла дзве паходні і ўзвышаўся хударлявы мазурык у куртцы а-ля “Аляска”. Выглядаў бамбіза інтэлігентна: запалыя вочы, падрапаны стары “Калашнікаў”, неад’емная частка вобразу — фікса ў роце, шчацінне, неандэртальскія бровы, адсядзеў як мінімум пяцёху.

— Ша. Што за шухер? — спытаў ён маіх канваіраў.

— Прынялі ў пасёлку будаўнікоў. Вядзем знаёміць з Добрым Царом.

— А з гаўкалам хіба можна? — працяўся ён сумневам.

— Ён выхаваны, — запэўніў бамбізу я, выклікаючы яшчэ большую пагарду сабулі.

Зэк адступіў, мы праціснуліся ў праход. Тунэль цягнуўся даволі доўга — там-сям ён быў падпёрты рэйкамі, месцамі — абкладзены дошкамі, праз якія на кожны наш крок ссыпаўся пясок. Перспектыва быць пахаваным пад тонамі смецця пры выпадковым абвале самаробнай інжынернай канструкцыі вабіла так

сабе. Я бег за Гердачкай, радуючыся яе спрытнасці. Смярдзела тут так, што хацелася затрымаць дыханне ажно да моманту, калі нас адпусцяць. На выхадзе са смеццевага калідора чакаў яшчэ адзін мазурык, які вартаваў выхад да драўлянай лесвіцы, што ўзбіралася на смеццевы бруствер. Ён агледзеў нас важкім позіркам ды дазволіў праход самым ветлівым з чалавечых жэстаў — пляўком ўбок.

— Атмасферна ў вас тут, — падзяліўся я ўражаннімі. — Бы на сходцы аўтарытэтаў!

— Гэта браты з братэрства “Аўтаз”. У нас з імі дамова аб двухбаковым узаемадзеянні. Яны забяспечваюць нам ахову перыметра, мы іх дапускаем да распрацоўкі нетраў.

— Пашанцавала вам, — не стрымаўся я.

— Яны нармальныя. Проста выглядаюць так. Не пазбавіліся пакуль звычак ды дрэс-коду, — запэўніў Заяц. — На Аўтазе зараз рэфармацыя. Як яны гэта завуць? “Рух джэнтрыфікаў”, здаецца. Заняліся цывільнымі работамі. Дэвіз: “Хто быў братком, хай стане братам!” Гэтыя сметніцу распрацоўваюць. Брат Ягорый — іхны аўтарытэт, тры ходкі, дваццаць пяць гадоў турэмнай насідкі, ферму завёў. Свіней гадуе.

Мы трапілі ў штосьці накшталт дзядзінца — нізіну, з усіх бакоў аточаную высокім валам. Па плошчы ў некалькі гектараў расстаўленыя вайсковыя намёты з трубамі буржук, паўсюль людзі з паходнямі, лябёдкі чэрпаюць вёдрамі ўзламаную “пароду” з распрацаваных свідравінаў. Млоснатворны пах некуды знік, можа, праз тое, што смецце тут было прысыпанае слоём пяску, ці магчыма, я проста прызвычаіўся. Заяц з Мазаем закінулі дубальтоўкі на плечы і проста ішлі побач. Мы кіраваліся да невялічкага брукаванага дамка пад металічным дахам, змешчанага далекавата і ад намётаў, і ад зоны распрацоўкі.

— Гэта — цытадэль, — тлумачыў Заяц. На тле брутальных спецыялістаў братэрства “Аўтаз” ён зрабіўся балбатлівым. Праступіла нават нешта падобнае да агульнай выхаванасці. — Раней тут быў газаразмеркавальны пункт. Газ, які давала сметніца, скіроўвалі на асвятленне некалькіх населеных пунктаў. Калі газ перастаў быць крыніцай энергіі, усе прыстасаванні вынеслі. Усярэдзіне Добры Цар зрабіў свае пакоі.

— А што яны шукаюць тут? — спытаў я, кінуўшы на людзей з паходнямі.

Гэтае пытанне выклікала смяшок нават у Мазая, які паводзіўся дагэтуль не надта інтэрактыўна.

— Як што? — здзівіўся Заяц. — Ты думаеш, усе тыя чаравікі, паліто, футра, кашулі, што прадаюцца на рынках у полісах, адкуль бяруцца? Думаеш, самі гаспадары іх прыносяць, альбо *шахцёры* здабываюць? Ніякіх *шахцёраў* бы не хапіла, каб мільён чалавек апрацаваць цягам столькіх сненняў. Мы даўно ўступілі ў фазу паўторнага спажывання. Асноўнай крыніцай багацця для ўсіх навакольных дзяржаваў ёсць нашая гара. Менавіта ў ёй закладзена самае каштоўнае, што засталася ад індустрыяльных часоў. Адкіды чалавечай дзейнасці назапашваліся тут з 1968 года, дык можаш сабе ўявіць. Зараз мы, як гномы, капаем, сартуем ды запускаем на рынак.

— А навошта Цару Гары трэба рабаваць такіх, як мы? — я тыцнуў пальцамі ў сябе і Герду. — Калі ён такім тлустым рэсурсам валодае?

— Раскажы яму пра генерала і гаўно, — прапанаваў Зайцу Мазай.

— А ты што, думаеш гэта дзеля грошай? На-смяшыў! — Заяц пры гэтым нават не ўсміхнуўся. — Для яго гэта — хобі. Забіраць нажытае сумнеўным чынам і размяркоўваць праз братоў сярод тых, каму патрэбна. Я ж кажу, ён — за справядлівасць.

— Раскажы пра гаўно і генерала, ну! — настойваў Мазай.

— Добры Цар любіць расказваць гэты апокрыф, каб праілюстраваць, што такое справядлівасць, — Заяц спыніўся, каб завершыць гісторыю да таго, як мы зойдзем у царскія палаты. — Яму яе распавёў брат Ягорый, а Цар дадаў духоўны складнік і перарабіў у навуку. Дык вось. Быў некалі ля Мінска такі раён, Дразды. І жыў там адзін сілавы генерал. Аднойчы ля брамкі ягонага дома, проста на кілімчыку, з’явілася куча гаўна. Паколькі ў задачы генерала ўваходзіла задушэнне ўсяго, што расло ў краіне не ў той бок, ён прыняў гаўно на свой рахунак. Помста і ўсё такое. Пачаў змагацца. Паставіў камеру назірання. Праз два дні — зноўку гаўно. Праглядае запісы: дысідэнты з голымі дупамі ў кадр не трапілі. Генерал зрабіўся надумлівы. Замовіў яшчэ адну камеру. Схаваў у хмызняку за сценкай, на выпадак, калі гаўно кідаюць зласліўцы на матацыклетах. Гаўно з’яўляецца. А азадкаў — няма. Ну што? Містыка! Генерал змяніўся. Стаў духоўны чалавек. Пачаў насіць крыжык. Знайшоў усіх, каго пакрыўдзіў, і палепшыў ім умовы ўтрымання. Перастаў матам размаўляць і пачаў ім зрэдку лаяцца. Аж пакуль па вяртанні дадому не спудзіў велізарнага кацяру, сапраўднага бегемота. Ён прыладжваўся на кілімчык ніжэй за ахоп камеры, таму на запіс не трапляў. З гаўном генерал разабраўся, а муднем назварот не зрабіўся. Бо такая ў чалавека прырода. І — што галоўнае, каб ён жыў па справядлівасці, а сумленне ягонае было чыстым, адразу зразумеў бы, што сярэ не чалавек, а жывёліна. Ён жа сілавы генерал, а не балерына.

Я хацеў запытаць, як гэты апокрыф уплывае на неабходнасць затрымліваць нас з Гердай, але вырашыў не вымушаць Цара чакаць. Бо ясна ж было, што гэта яшчэ адна горкая праўда пра кепскіх катой, ад якіх усё

ліха на зямлі. І праз якіх даводзіцца пакутаваць прыстойным людзям і яшчэ больш прыстойным сабачкам.

Мы ўвайшлі ў дамок. Унутры тлела некалькі жароўняў з вугалем, сцены былі завешаныя арабскімі дыванами, якія нават да апакаліпсісу выглядалі б раскошна. Некаторая падрапанасць надавала ім дадатковай антыкварнай вабы. Тут было цёпла, жароўні вытваралі шмат сухой гарачыні. На скураной канапе сядзеў чалавек, які быў у тым узросце, што і герой карціны Ільі Рэпіна “Іван Грозны забівае свайго сына”. Я маю на ўвазе не цара Івана Грознага, а якраз забітага царовага сына, Івана Іванавіча. Такая ж бародка, такі ж нездаровы выгляд. Што яшчэ дадаць да партрэта? Над сэрцам прышчэплены залаты рэгал — памета ў выглядзе ўпісаных ў кола кіркі ды цыркуля, з густоўнай каронай, выкладзенай невялічкімі дыямантамі на нізе. Выглядала на выраблены напрыканцы васьмнаццатага стагоддзя значок кіраўніка адной з тутэйшых магонскіх ложаў.

Што яшчэ? У эру Хэмінгуэя сярод *шасцідзясятнікаў* Савецкага Саюза былі распаўсюджаныя драўляныя тыгунёвыя люлькі, зробленыя ў выглядзе галавы Мефістофеля. Ад майго прадзеда засталася такая. Дык вось, Цар нагадаў Мефістофеля — але не таго, якога мы ўявім, прачытаўшы Гётэ. А спрошчаную версію, з драўлянай савецкай люлькі. Для мадэлявання якой разьбяр натхняўся старымі карыкатурамі на Льва Троцкага (тая ж бародка кліночкам).

Поруч з Царом сядзела жанчына, прыгожая такім хараством, з якім мне ніколі не хацелася пераходзіць з “вы” на “ты”. У форме яе вуснаў было нешта драпежнае. Мефіста перабіраў раскладзеныя на століку перад ім каштоўнасці, хіба што толькі здабытыя ў штольнях сметніцы. Тут ляжала шмат зброі, напрыклад, багата інкруставаная вінтоўка, стары, а можа і старадаўні

нож, некалькі кніжак у скураных вокладках, адрэз чорнага аксаміту, бірузовыя каралі. Цікава, хто і з якіх прычын мог выкідаць такія скарбы. Як мы ўвайшлі, царова спадарожніца з незадаволеным абліччам узнялася з канапы ды вышмыгнула ў чорны калідор, які хаваўся за адным з дываноў. Цар узняў галаву ды выкрыкнуў, ці то ветліва, ці то з'едліва:

— Намастэ, амігас!

Герда, пачуўшы гэтае вітанне, адразу пачала гырчэць — ёй Цар катэгарычна не глянуўся. Я не веру людзям, якія кажуць, што ім не падабаецца мая сабуля. Але я веру сабулі, калі ёй не даспадобы нейкі чалавек.

— Што ўпаляваў Дзед Мазай і ягоны Заяц? — спытаў Цар, звяртаючыся да маіх канваіраў. Нейкага ваўка з сабой прывялі! Малайцы, выведнічкі!

— Рыскуны, — падаў я голас з намерам зрабіць уражанне.

— Што сказаў? — запытаўся Цар.

— Ёсць такое старажытнае слова: “рыскуны”. Азначае тых, хто ідзе наперад.

Цар бліснуў вачыма ды зарагатаў:

— Добрая pozyўка! Дрыстуны! Дык што скажаце, дрыстуны? Хто гэта такі, што мае з сабой?

Мазай з Зайцам змушана засмяяліся. У прысутнасці самаўладніка іх характар і манеры яшчэ больш палагднелі. Яны паводзіліся як два блазны перад асобай гаспадара, дзеля якога і былі прывучаныя выштукоўвацца.

— Нарэшце ўдалося загад вашай вялебнасці выканаць, — звярнуўся да Мефіста Заяц. — Вашай вялебнасці быў патрэбны сабака, мы яго вашай вялебнасці здабылі. Амаль суткі адсочвалі. Змушаны былі заночыць у снезе ў крытцы, каб не ўпусціць.

— А што за хер? Хто сам? Адкуль сабака ў яго? — царок упарта звяртаўся да сваёй чэлядзі, а не да мяне.

— Мы неяк не пацікавіліся, ваша мосць! Не было часу! Не прымалі руляў з ягонаі спіны!

— Каб не збег! — дадаў Мазай.

— А ў заплечніку што?

— Не мелі калі часу абшукаць! — працягваў крышыць словамі Заяц.

— Каб не збег і сабаку не звёў! Сабакі ж бегаюць вой як хутка, — падтрымаў яго Мазай.

— Вось дрыстуны дык дрыстуны! — жартаўліва нахмурыўся Цар. — А што, калі ў яго за спінай кілаграм тратылу? І ён зараз Цара вашага ўзарве? Зброя хоць у яго была якая?

Яны карцінна пераглянуліся. Я толькі цяпер усвядоміў, што мае нягеглыя захопнікі забыліся мяне абшукаць. Трэба было браць лейцы гутаркі ў свае рукі, бо гэтыя Болек з Лёлекам маглі пацяшаць свайго гасудара яшчэ вельмі доўга.

— Я з Грушаўкі. Сам — кнігар. Іду на поўдзень. Збіўся з пуці. Сабаку не аддам. А зараз пайшоў бы, спяшаюся.

Самаўладнік паглядзеў на мяне з цікаўнасцю. Здаецца, мая борздасць яго заінтрыгавала.

— Ведаеш, што я звычайна кажу тым, каго ловіць Мазай з Зайцам на маіх дарогах?

— Пра генерала і гаўно ўжо чуў, можна апусціць гэтую частку, — прапанаваў я. Герда працягвала гырчэць, і я загадаў ёй сесці. Яна з неахвотай падпарадкавалася.

Цар, велічна паправіўшы дыяментавы рэгал на грудзі, працягнуў:

— Кажу я так. Калі ты некуды ідзеш, значыць у цябе нешта ёсць. І, калі ты не здольны абараніць тое, што ў цябе ёсць, табе не трэба было нават выходзіць.

— Але ж ёсць яшчэ людзі, якія ідуць таму, што яны ўжо ўсё згубілі. І ідуць яны для таго, каб гэта вярнуць.

— Набегла хвілосафаў на маю бараду, — паспрабаваў усунуць сваю стандартную рэпліку Мазай, але Цар махнуў рукой, даючы знак змоўкнуць.

— Тыя, у каго нічога няма, сядзяць па хатах і назапашваюць, — з націскам сказаў ён. — А ўсе астатнія мусяць быць асцярожнымі. І не хадзіць уздоўж дарог. Дзе ёсць не толькі мае патрулі. А калі ходзіш — дык не крыўдуй і не здзіўляйся. Мазай, Заяц, даглядзіце ягоны пляцак.

Памагатыя самаўладніка былі зрабілі рух да мяне, але я іх спыніў жэстам.

— Не трэба калупацца ў маіх рэчах. Я сам скажу, што маю за спінай. У запlechніку — трыццаць пяць кілаграм цынку, цёплыя рэчы ды недапітая пляшка віскі. Нічога з гэтага я вам не аддам, бо забіраць патрэбнае для дарогі несправядліва.

— Трыццаць пяць кілаграм цынку? У пустках забіваюць за адну батарэйку, — Цар паглядзеў на мяне з недаверам. — Ды сабака. Жывы сабака. Пад чорным небам даўно паелі ўсіх сабак, а ты маеш магчымасць штодня карміць свайго. Сабака патрэбны аднаму майму вельмі важнаму сябру. Які мае вялікія грошы. Я хацеў бы яму падарыць твайго, і калі ты на гэта пагодзішся, я пакіну табе твой цынк.

— Сабаку нельга падарыць. Гэта не рэч. Герда аддадзена мне і ў чужыя рукі не пойдзе, — я казаў проста, не падвышаючы голасу. — Да таго ж вы імкняцеся да справядлівасці і не будзеце рабіць ганьбы.

Цар паківаў галавой, ці то пагаджаючыся з маёй думкай, ці то абдумваючы, што спачатку прыкласці да вуголля ў жароўні: маю далонь, ці маю лабаціну?

— Ты сам завёў пра справядлівасць, — ён развёў рукамі. — Усе багацці ў нашым свеце здабытыя праз злачынствы.

— Маё багацце паходзіць з утрымання вялікай бібліятэкі, — спакойна адказаў я.

— Якая была здабытая праз злачынствы! — квакнуў ззаду Заяц.

— Зadoўга да таго, як сцямнела, — я павярнуўся да Зайца ды ўзважыў яго позірмак — так, што ён неяк адразу нават зменшыўся ў памерах. — Маёй працай было ўкладанне прыватных бібліятэк. Да мяне прыходзілі людзі — а маё імя прываблівала больш плацёжаздольных кліентаў, чым я мог прыняць — і прасілі зрабіць ім, да прыкладу, збор першадрукаў нямецкага рамантызму ў арыгінале і перакладах, пераважна рускіх, на 600 тамоў. Ці дапамагчы ўкласці калекцыю кніг па юрыспрудэнцыі для працоўнай рэзідэнцыі канцлера, былога міністра юстыцыі. Пачынаючы ад антычнасці і заканчваючы новым часам. Толькі прозвішчы, назвы прац і самыя прстойныя рэдакцыі. З улікам таго, што ў тых часы рэпутацыя ў пэўных колах шмат у чым залежала ад прозвішчаў, якія можна было пабачыць на кніжных шафах, а цаной памылкі (напрыклад, уключэння ў бібліятэку дзяржаўнага ці палітычнага дзеяча томіка Макіявелі), магла стаць пахаваная кар’ера, мае веды вельмі высока ацэньваліся. Звычайна я атрымліваў пятнаццаць адсоткаў ад цаны набытых кніг у якасці ганарару за дапамогу ў фармаванні бібліятэкі. З часам, я пашырыў свой профіль і стаў складаць персанальныя чытанкі пасля сумоўя з чалавекам. Гэта ўжо быў той час, калі людзі сталі меней прыглядацца да кніг, а кнігі ўсё яшчэ лічыліся прыкметай розуму. Праз нейкі час мне стала дастаткова дзесяці хвілін размовы, каб зразумець, якія кнігі чалавек чытаў, якія не прачытае ніколі і за парадку якіх будзе вельмі ўдзячны мне. Кніжнікам, здаецца, мяне пачалі клікаць яшчэ тады.

— Ну і якая ў нас з Мазаем любімая кніжка? — улез Заяц, выштукоўваючыся перад Царом.

Я зноўку кінуў на яго крытычны позірк, вагаючыся паміж “Міколкам-Паравозам” і “Прыгодамі Арбузіка і Бебешкі”.

— Не, сур’ёзна, Кнігар, — звярнуўся да мяне Цар. — Як думаеш, якая кніга любімая ў мяне?

— Хутчэй за ўсё — “Байцоўскі клуб” Чака Паланюка, — я пабачыў, як бровы ў Цара ўзляцелі ўверх. — І чыталі вы яго ў знакамітым перакладзе Сяржа Мядзведзева.

Самадзержац змоўк, і я працягнуў:

— Большасць кніг нашай часткі свету загінула тады, калі з’явіліся электронныя чыталкі. Бібліятэкі цэлых кватэр выпраўляліся сюды, да вас, і гніюць недзе за дзесяць метраў пад нашымі нагамі. Тыя, што засталіся, былі спаленыя за першыя месяцы гэтай чорнай зімы. Я захаваў сваю калекцыю і ад першага, і ад другога. Калі людзі зноўку пачалі чытаць, я стаў здаваць кнігі ў арэнду за невялікія грошы. Адсюль маё багацце. І што тычыцца майго паходу. У ноч Зацямнення мая каханая паспела патэлефанаваць мне. Яна была на іншым канцы нашага кантынента. Таму я ўзяў столькі цынку, колькі мог цягнуць з сабой, і вырушыў ёй насустрач.

За спінай было ціха: языкі прыкусілі і Заяц, і Мазай.

— Твая гісторыя — гэта гісторыя годнага чалавека, — з павагай у голасе адгукнуўся Цар. — Я паважаю цябе і выбачаюся за тое, што мы зашкодзілі тваёй пілігрымцы.

Ён памаўчаў, разважаючы над нечым. Потым прапанаваў — іранічным тонам, каб перадухіліць няёмкасць перад прысутнымі, калі я адмоўлю:

— А ці не не пагодзішся ты застацца з намі, каб дапамагчы разабраць тыя папяровыя скарбы, што мы падымаем са штольніяў? У нас не стае часу прачытваць усю літаратуру, бракуе адмыслоўца, які мог бы параіць, што адразу прадаваць, а што прачытаць папярэдне.

— Я мушу ісці. Я і так згубіў багата часу, — ветліва пакланіўся я.

— І што ты, чалавек які прачытаў мільён кніг, скажаш пра тое, што здарылася са светам? Ці ты сустракаў недзе на старонках уцямны адказ? — пацікавіўся Цар.

— У мяне быў сябра. Ён быў немцам і вучоным. Ён заўсёды даказваў мне, што любую рэч можна растлумачыць навукай. А я з ім спрачаўся і цытаваў фрагмент з адной прыгожай кніжкі былых часоў. Зараз гэты сябра пайшоў з жыцця. А перад гэтым расчараваўся. І болей няма нікога, здольнага даказваць мне, што ў цёмных нябёсаў ёсць лагічнае вытлумачэнне.

— А што там быў за фрагмент? Як ты з ім спрачаўся? — падаўся наперад Цар.

— Я прачытаю на памяць, — мне было прыемна адзначыць, які эфект займела прапанова. Зараз цытаванне завучаных тэкстаў — рэдкая здольнасць. — Вось ён: *“Яны ад пачатку ўсё збыталі. Прычым цалкам свядома. Яны прыдумалі самаабмежаванне і падпарадкавалі яму ўсё. А затым пераадоленне гэтага самаабмежавання зрабілі сэнсам свайго жыцця. На маю думку, гэта быў цалкам ірацыянальны шлях. Ну, да прыкладу. Для прасторы яны прыдумалі адлегласць — усякія далёкія шляхі і светлавыя гады. Хоць у сведчаннях іх старажытных продкаў вы не знойдзеце ніякіх праблемаў з перамяшчэннем у прасторы. Выправіўся кудысьці за трыдзевяць зямель і дастаўся да месца. Ніякага пераадолення, ніякіх намаганняў, ніякай стомы. Яны паверылі, што адлегласць трэба пераадоляваць. І каб гэта ўсё не здавалася абсурдам, прыдумалі гравітацыю. Каб ужо зусім цяжка было рухацца”*.

Запанавала цішыня. Я чакаў, калі мне прапануюць ісці ды пажадаюць добрай дарогі. А Цар, выглядала, чапляўся за нашу камунікацыю. Магчыма, вагаўся ў няпростым рашэнні, якое мусіў прыняць. Тут дыванок

за ягонай спінай адхіліўся ды жаночы голас добра чутным шэптам спытаўся: “Саш, ну як? Доўга яшчэ?” Гаспадар зрабіў рэзкі рух рукой з адтапыраным пальцам сабе за спіну, і жанчына знікла ў цемры.

— Я некалі геафак БДУ скончыў, — сказаў Цар зусім іншай інтанацыяй, кінуўшы хуткі позірк на падначаленых. Як быццам разважаў, ці не прагнаць Мазая і Зайца з пакояў, пакуль ідзе даверлівая гутарка. — Памятаеш, як у “Недараслі” Фанвізіна памешчыца Прастакова пра геаграфію казала? “Навука рамізніцкая”. Бо хто яшчэ, апрача возчыкаў, мог цікавіцца, дзе Пецярбург у дачыненні да Масквы знаходзіцца? І вось зараз для вачэй былога географа цікавы час: спазнаны свет зноўку робіцца непазнавальным. Узнавіліся недасяжныя адлегласці. Адсюль прэ ўсялякая дурасць. Прачытаў нядаўна ў газеце. Як там было напісана? Брытанскія вучоныя ідуць да краю Зямлі. І ўжо нават дайшлі нібыта. Лазяць па ім. Па краі. І гэта не проста дурасць. Не проста падман. Гэта сервіроўка. Прычым, рабіў яе не вельмі дасведчаны кухар. Нехта хоча прымусіць нас паверыць у тое, што Зямля плоская.

— І што па ёй гойсаюць неўры, скіфы, казлакапытя, — дадаў я ў тон яму.

— Не, пра неўраў я нічога не скажу, у нас патрулі такое, бывае, бачылі... Я не пра тое. А што нам сервіруюць плоскую Зямлю пад гэткім сярэднявечным соўсам. Маўляў, усё, што мы думалі, што ведаем пра космас, — фэйк. Сузор’і былі проста намаляваныя на небасхіле, а касмічная праграма, пачынаючы з Гагарына, рабілася на “Масфільме” і ў Галівудзе. А вось сярэднявечныя людзі — яны не памыляліся! Тры сланы, чарапахы, кіт! Скіфы, амазонкі, горы па краі, каб вада з нябеснай плашчыні не сцякала. Але той, хто гэта сервіраваў, не ведае, што ў сярэднявеччы людзі былі выдатна абазнанымі пра тое, што Зямля ёсць шарам.

Бо манахі чыталі антычных філосафаў і астраномаў. Бо яшчэ Арыстоцель па зямным ценю на Месяцы давёў тэзу Піфагора пра зямную скружанасць. А міф пра плоскую Зямлю, разам з карцінкай з трыма сланамі і чарапахай узнік як успамін пра Сярэднявечча. У дзевятнацатым стагоддзі. Калі, на тле дасягненняў рацыянальнага стагоддзя, узнікла патрэба зачарніць старыя часы цемрашальствам. Любы географ у курсах. Але гэты свет сервіруе не географ.

Цар перабраў скарбы, што ляжалі перад ім. Паглядзеў на мяне, на Герду, пазакручваў сабе кліночак бародкі спачатку ў адзін бок, потым у другі. Нарэшце вымавіў, з інтанацыяй судовага выраку:

— Мазай праводзіць цябе да дарогі на поўдзень. Ты ідзеш на былы Слуцк?

— Я трымаю курс на Гомель, — радасна напавіў яго я. — Проста блукануў трохі, калі паварочваў з кальцавой. Зараз забяру направа.

— Трымайся падалей ад шырокіх дарог, — параіў Цар. — Я адпускаю, неўры — не адпускаць. Пойдзеш пакуль па занябанай Слуцкай шашы. За адно сненне адсюль знойдзеш вялікую ферму. Яе цяжка прапусціць, стаіць проста пры дарозе.

— За адно сненне? — перапытаў я.

— Мы так пазначаем адлегласці. Адно сненне — калі на прамежку шляху трэба адзін раз застацца на грунтоўны адпачынак. Сем сненняў — гэта збольшага былы тыдзень. Хаця, канечне, залежыць ад вынослівасці ды кроказдольнасці таго, хто ідзе.

Я адзначыў пра сябе разумнасць такога вымярэння прасторы.

— Пасля фермы павернеш налева ды праз Садкі Рыбароў, праз Вытоку Змушанасці, выйдзеш да Пасёлку Слодычаў. Цукерні там вырабляюць большасць прысмакаў нашага свету. Ад фермы туды ісці толькі

два сненні. На шляху ёсць карчма “У Ляйбы” і заезны двор “Пшымыслаў”, яго трымаюць тры палякі. Пасёлак Слодычаў стаіць ужо фактычна пры былым Гомельскім кірунку, там табе дапамогуць з далейшай арыентацыяй.

— Дзякуй шчыры! — я пакланіўся.

Цар апусціў вочы долу — магчыма, не хацеў глядзець у мае, абдумваючы тое, што збіраўся сказаць. А можа быць, проста не прызвычаіўся некага пра нешта прасіць і таму пачуваўся няёмка.

— Але хацеў запытаць пра адну паслугу. Там, на ферме, жыве адзін мой добры сябра. Ён там валадар. Магчыма, самы багаты чалавек з жывых сёння. Яго людзі разводзяць свіней, гадуюць коняў на продаж. Ён паходзіць з братэрства “Аўтаз”. Гара ад яго па-ранейшаму шмат у чым залежыць. Клічуць брат Ягорый. Перадай яму, калі ласка, ад мяне падарунак. На знак глыбокай павагі.

Ён узяў са століка нож у скураных ножнах і працягнуў мне. Цяжкае дзяржальна, зробленае з збанітавых і касцяных пласцін, складанае цісненне па скуры, узбагачанае срэбнай ніткай. Я расшпіліў гузік, агаліў лязо. Нічога адметнага. Пачатак дваццатага стагоддзя. Шараватая, неахайна адпаліраваная сталь. Паляўнічае прыстасаванне настаўнікаў гімназіі. На царскі падарунак не цягне. Але часам цары дораць не рэчы, а мэсіджы. Мабыць, я вагаўся даўжэй, чым ад мяне чакалі, бо Цар палічыў неабходным дадаць:

— Я б паслаў Мазая ці каго з ягоных зайцаў. Але брат Ягорый іх не любіць за дуракаватасць.

— Чаго й та? — паспрабаваў уступіць у дыскусію Мазай, але самаўладнік пранікліва зыркнуў на яго, і барадач прымоўк.

— А, каб усё было па справядлівасці, — тут ён зрабіў вялікую паўзу, а я ў той момант не змог зразумець, пра

якую “справядлівасць” ён кажа і чаму апелюе да яе зараз, — дык вось, для справядлівасці і раўнавагі, я хацеў бы падарыць табе капыт. Бо без капыта ў цябе ў пустках наогул ніякіх шанцаў.

Перад ім ляжала раскошная на выгляд дубальтоўка: з рулямі адна пад другой, з інкрустацыяй па цаўі ды шчоках прыклада. Ён падняў яе са століка, падкінуў высока ў паветра ды злавіў за шыйку прыклада.

— Хутчэй за ўсё, на гэтым капыце кроў, інакш бы яго не скінулі на сметніцу. Бачыш, які лёгкай? Сапраўдны твор мастацтва. Не вельмі стары, дарма, што ўпрыгожаны золатам. Васьмідзясятны гады дваццатага стагоддзя. Іжэўскі завод, лімітаваная серыя.

Ён нечакана кінуў ружжо мне, і яно ледзь не грывнулася на падлогу — я паспеў падхапіць яго ў апошні момант. Узяў дубальтоўку левай далонню пад цаўё, правую паклаў на ложа: даўжыня была ідэальная. Па каробцы ішла выява: срэбны стрыжань палыну пераплёўся з залатой галінкай явару, усё гэта — на тле намаразі ў форме вастракутных яваравых лістоў.

— Прыгожы... механізм. — не ўтрымаўся я. Думкі пра тое, каб зноўку адмовіцца ад зброі, не ўзнікла. Я надта добра памятаў смак страху ў роце, калі навакол чэрнь, сэрца сцінае вусціш, а з сродкаў абароны — хіба зубы Гердачкі.

— Мазай дасць табе тры скрыначкі васьміміліметровай карчечы ды балістолу, — распарадзіўся Цар, — з дваццаці метраў прабэш башку нават тыраназаўру. Адно што зважай: аддача лютая.

Я зноўку пакланіўся і стаў выцягваць Герду прэч з пакояў самадзержца. Той праводзіў нас спачувальным позірам. Калі мы былі ўжо пры дзвярах, дыванок за ягонай спінай адхіліўся, ды той самы добра чутны дзявочы шэпт з цемры спытаўся: “Саш, ну ўсё? Скончылі вы?”

Падсвечаныя паходнямі калідоры і тунэлі, па якіх мы вярталіся на дарогу, выглядалі палеанталагічна. Дарма, што былі прабітыя ў самых новых акамянеласцях, створаных не Зямлёй, а чалавекам з адкідаў уласнай дзейнасці.

Мазай на развітанне нечакана выгукнуў: “Ну давай, параны!” і палез абдымацца. Сентыментальныя людзі гэтыя зламыснікі. Пыса ў Герды была амаль ухвальная: па выніках спробы рабавання мы прыдбалі неблагі *капыт*.

РАЗДЕЛ ТРЭЦІ

Пасля добра прагрэтых Царовых палатаў вулічнае каля-нуля непрыемна аблізвала холадам ікры ног, забіралася за каўнер ды пакусвала пальцы. Нягледзячы на папярэджанне, мы пацягнуліся далей па дарозе. У якасці перасцярогі я скіраваў налобнік проста сабе пад ногі — так, каб ягоны струмень не расцягваўся на шмат метраў. Мне падавалася, што так нас горш бачна з адлегласці. Як арыентавацца ў абсалютнай цемры, не маючы поруч белай стужкі дарожнай разметкі, я проста не разумеў.

Мы паспелі зрабіць два прывалы да таго моманту, калі, забраўшыся на ўзгорак, я пабачыў россып светлавых кропак, застылых у цемры нізіны наперадзе. Гара была ўжо вельмі далёка, дапамогі ў выпадку чаго чакаць не было адкуль. Я памятаю, што Герда ў той момант выразна і вельмі жаласліва скавытнула.

Я выключыў налобнік і, спатыкаючыся, пачаў асцярожна прасоўвацца ў кірунку збяднелага сузор'я. Зорчак у ім я налічыў пяць, тры аднолькавых памераў ды дзве большыя, разнесеныя па баках. Сузор'е блішчэла значна слабей за стандартны налобны ліхтарык, нагадваючы хутчэй балотныя агні ці памерлых велізарных светлякоў. Дарога ў гэтым месцы ішла праз лясок, што падціскаўся блізка да праезнай часткі. Там, за дрэвамі, магло хавацца немаведама што, але агні нібыта застылі менавіта на асфальце.

Калі крадзеся праз абсалютную чарнату, трымаючы вочы на нерухомах светлавых плямах, пачынае мроіцца, што агні варушацца. Я некалькі разоў спыняўся — заміралі і светлавые водбліскі. Нарэшце я прысеў, павольна зняў заплечнік, расшпіліў бакавую кішэню і дастаў скрыначку з патронамі. Разарваў, рассыпаў прыпас сабе пад ногі, вылаяўся, навобмацак сабраў патроны. Паслізгаў далонню па дубальтоўцы, спрабуючы ў прыцемках зразумець, як адчыніць патроннік. Рычаг механізма быў зверху, засцерагальнік — на абводзе спускавага кручка. Устаіў карцеч у ствалы, схаваў астатнія патроны ў пляцак, шчоўкнуў засцерагальнікам. Шапнуў Гердзе сядзець пры заплечніку, тая не стала спрачацца. Пачаў павольна набліжацца — да плямаў заставалася метраў дзвесце.

Ружжо трымаў перад сабой, углядаючыся ў зоры. Яны, здаецца, усё ж не варушыліся. Палец на гашэтцы. Навокал, як заўсёды, панавала ціша — ні гукаў, ні ветрыку. Тут мая нага правалілася ў яміну на ўзбочыне, руля дрыганулася ўніз, адзін са спускаў паддаўся ды зброя выплонула полымя. Адразу ж хлопнула па вушах, пасля стрэлу ў іх застаўся звон. Карцеч высекла піратэхнічныя іскры з асфальту за дзесяць крокаў ад мяне, адрыкашэціла ды пайшла высока ўгару. Зорачкі не варухнуліся — гэта было ці то нешта нежывое, ці то нешта ну зусім не пужлівае. Я пераламаў ствол, вылузаў гарачую гільзу, потым падняў рулю ў неба, паклаў палец на абводку спуску: бяспецы ўтрымання зброі давалося вучыцца на ўласнай нягегласці.

Яшчэ некалькі крокаў. У водблісках найбліжэйшай светлавой плямкі выразна праступіў контур чалавечага твару. Я кльпнуў засцерагальнікам, закінуў ружжо на плячо ды пабег да месца. Спатыкнуўся, ледзь не ўпаў — пад нагамі зарыпела нешта металічнае, нага захрасла ў падабенстве мяккага дроту. Я запаліў свят-

ло. Гэта быў ровар. Я дастаў ступню з пасткі веласіпедных спіц. Гаспадар ляжаў за некалькі метраў наперадзе. Тры ярчэйшыя кропкі — налобныя ліхтары. Дзве большыя плямы — светлавыя адбіткі снапоў у чорным снезе. Батарэйкі ліхтароў амаль скарысталі рэсурс, значыць, ляжаць яны тут ужо доўга.

Адзін раварыст памёр, лежачы на спіне, галава павернутая да гары, яго налобнік не даваў адбітку. Таму зорчак было пяць, а не шэсць. Снег чорны, а чаму ён чорны? Крыві было шмат, яна замерзла лужынамі на асфальце, пафарбаваўшы чорным і лёд і снег узбочыны. Святло бегала па застылых пальцах, вывернутых лытках, збылелых пятках, раскрытых у немых крыку ратах. З іх сцягнулі абутак. Дзіўна, што не забралі налобнікі дзеля цынку, што можна дастаць з іх. Другі веласіпедыст памёр проста пры сваім ровары — відаць, яго атакавалі, калі ён спыніўся і ўглядаўся ў цемру, каб зразумець, што здарылася з першым. Акуратны, па-хірургічнаму роўны, надрэз. Ад вуха да цэнтра горла. Шмат крыві. Звер так не задзярэ. Тут патрэбная сталь, а не кіпцюры. Трэці спрабаваў абараняцца. У ровара сагнутыя колы — выглядае, ён адбіваўся, трымаючы веласіпед за раму. Ровар — нязручная зброя. Занадта нязграбная для таго, каб ударыць нападніка як след, пры гэтым цяжкая нават для таго, хто абараняецца. Гэтага парэзалі моцна. Некалькі счарнелых ран на спіне, набрынялая крывёю вопратка на грудзях і жываце.

Калі мы знаёміліся, я не здолеў разгледзець іх твары. Усе трое для мяне былі энергічнымі, вясёлымі галасамі з цемры. Зараз я ўзіраўся ў рысы людзей, над якімі нядаўна нязлосна пацяшаўся. Маладжавыя, нягледзячы на пасівелыя скроні. Гладка паголеныя. Крыху наіўныя. Кроў падфарбавала іхныя вусны барвовым. Хто з іх прапанаваў мне фалафель? Хто з іх

пытаўся, як завуць Герду? Каму я так і не адказаў, ці можна яе паглядзіць?

“Не сумуй, чалавек з сабакам. Ты не адзін на гэтай дарозе”. Цяпер адзін.

Усё, што было далей, я рабіў не вельмі ўсвядомлена. Сцягнуў целы на ўзбочыну. Сабраў ускрытыя ды выпатрашаныя запlechнікі ды роварныя торбы, паклаў побач з гаспадарамі. З іх вытраслі ўсё, скруцілі нават люмінафор з рамаў.

Заглыбіўся ў лес, набраў ссохлай драўніны і расклаў вялікае развітальнае вогнішча. Паклаў ровары наверх. Вагаўся, ці не вярнуць ім тэрмас, у якім яны перадавалі мне гарбату, ды вырашыў, што падарункі памерлым не вяртаюць. Герда ўвесь гэты час сядзела пры дарозе ды моўчкі назірала. Выкрасіў іскры на бяроству — тая хутка занялася, полымя перакінулася на галіны сухастою і неўзабаве навокал зрабілася вельмі светла. Вырыць глыбокую яміну ў прамёрзлай зямлі я б не здолеў нават з дапамогай сваёй карлікавай сякеркі. Таму гэта было адзіным спосабам праводзіць маіх знаёмых па-людску.

Зрабілася светла, як быццам сонца наведала лясок на развітанне. Я прысеў адцёрці снегам кроў з пальцаў. І пабачыў тое, на што раней не звярнуў увагі. Уся ўзбочына, таксама, як і снег дарожнага адхону, што звязваў каляіну з лесам, былі шчодро ўсыпаныя слядамі.

Выцягнутыя парныя кропелькі, вострыя наверх ды скругленыя да нізу. Парныя адбіткі болей за ўсё нагадвалі Гердзіны вушы ў той момант, калі тая напружана прыслухоўвалася да чагосьці. Выраз “казлакапытыя” ўдарыў у галаву неяк сам сабой, без усялякага жадання асэнсаваць пабачанае. Некалькі ланцужкоў слядоў вялі за дрэвы, іншыя цягнуліся ўздоўж дарогі. Шмат у якіх унутры чырвоная абводка — так, быццам капыты былі запэцканыя свежай крывёй. Я ўявіў сабе істот,

ногі якіх маглi пакiдаць такiя парныя востранькiя сляды, а рукi — вось так хiрургiчна ўскрываць горла, i мне зрабiлася вельмi некамфортна ля яркага полымя. На колькi кiламетраў распасцiралася засветка ад яго? Цi паспею я скарыстацца стрэльбай перад тым, як выпатрашаць i мяне? Каго чакаць, нарэшце? Якога яны росту, тыя нападнiкi? З казла цi з чалавека?

Пачакаўшы, пакуль полымя сцiшыцца, я сышоў з дарогi ў лес ды павалокся па снезе. Болей нiякiх магiстраляў. Налобнiк — толькi ў крайнiм выпадку, калi без яго — нiяк. Пра тое, што я забыўся на свой заплечнiк, згадаў толькi тады, калi вырашыў глыгнуць вiскi за супакой iхных душаў.

Давялося далекавата вяртацца, i сам паварот выклiкаў цень думкi пра блаславёнасць жыцця ў вольнай мунiцыпалii. Зараз была хiба апошняя магчымасць для бюргерскага шчасця там. Паспеў пабачыць, якiя небяспекi абячае прагулка. Цэнтральныя полiсы замярзаюць насмерць, а за гадзiны пешшу ад iх стаяць нескранутыя, насечаныя лясы, з якіх можна не вярнуцца. Парадак, што ўсталяваўся ў былым горадзе-героi Мiнску, выкшталтаваўся з сотняў вось такiх смярцей. I цi не дарэмна я кiдаю выклiк гэтаму парадку? Ад гэтай кропкi магчымы шлях — толькi наперад. Калi праз тузiн сненняў я зразумею марнасць сваёй “пiлiгрымкi”, вярнуцца будзе ўжо няможна. Убер з пустак не выклiчаш.

Я каўтнуў вiскi з рыльца — на ўспамiн сяброў i за рашэнне iсцi далей. Некалi самы танны з даступных у крамах купажаваных шатландцаў, Teacher's, расцвiў на языку смакам старога добрага свету. Хваля цяпла дастала ажно кончыкаў пальцаў.

Гердачка чорным ценем цягнулася побач. Вочы хутка паабвыклiся — тут было болей снегу, i праз гэта лепей была бачная страла дарогi, уздоўж якой трэба

было трымацца. За сто метраў ад шашы на шарпаку ды ў снежнай прысыпцы, якой быў прыпраўлены лес, была пратапаная сапраўдная магістраль. Я на імгненне запаліў ліхтар ды пабачыў сотні адбіткаў: людскія чаравікі, боты, красоўкі, конскія падковы, што выдзіралі снег ажно да дзёрну, кабаны, на асобнай дарожцы якіх трапляліся масіўныя раскопы — вепрукі шукалі ежу, здзіраючы лычамі слой зямлі. Выглядала, што дарогамі карысталіся самыя непужаныя дурні.

Мне падавалася, што пасля перажытага шоку я здолею дайсці да пажаданай фермы без адпачынку і “снення”, але дарога з цяжкай ношай спачатку супакойвае, пазбаўляе трывожных думак і ўвогуле думак, а потым павольна выцягвае ўсе жылы, высмоктвае апошнюю энергію. Так што, наколькі б напружаны ці спужаны ты ні быў, колькі б твая кроў не ўскіпала ад адрэналіну, праз трыццаць, сорок кіламетраў абавязкова пачнеш чапляцца заплечнікам за дрэвы, спатыкацца ўсё часцей ды нарэшце павалішся і будзеш гатовы спаць проста на снезе. Закінутых мікрараёнаў на маім шляху болей не траплялася, спрабаваць намацаць іншы населены пункт па мапе, не ведаючы месцазнаходжання, было дурасцю, таму як толькі пасярод заснежанага поля я пабачыў самотную адрыну, адразу збочыў да яе. Без спадзеву дайсці да чаго-небудзь лепшага.

Ад гаспадарчага дома ля пуні застаўся толькі падмурак. Хутчэй за ўсё, будынак калісь разабралі на бярвенне ды перавезлі ў іншае месца дачнікі. Адрыну не чапалі, бо навошта хлявок вяскоўцам-аматарам. Унутры пуні яшчэ быў пах жывёлы — ля ўваходу месціўся загон для каровы. Сенасховішча было на вышках, туды вялі драбіны і, пасля лаканічнай, але эмацыйнай дыскусіі ў стылістыцы брытанскага парламента, Ейная Вялікасць дазволіла зацягнуць яе на-

верх. Вырашальную ролю ў абмене тэзісамі падчас дэбатаў адыграла бляшаначка сабача-кацінага харчу, супраць якой у Герданькі аргументаў не знайшлося.

Закапаўшыся ў сена, я амаль адразу заснуў. Быў бы рады збрахаць, што сніў я лета на вёсцы, але гэта не так: ноч зноўку палохала мяне жахамі.

Першым пачуццём па прачынанні быў люты голад. Як і папярэдняя ноччу, я не меў нават драбнюткай ідэі пра тое, колькі гадзін праспаў. Без Гацаковых званаў адлічэнне часу, праведзенага за хадзьбой і сном, канчаткова зрабілася ўмоўным. Ногі вынеслі мяне на сцежку, я амаль бег наперад, уяўляючы сабе свіную каўбасу, якую набуду на ферме (калі да яе дабяруся). Лямкі запlechніка парывалі ад хуткай хадзьбы, Герда млява трусіла побач, яўна не ўхваляючы абраны мной тэмп. Менавіта ў гэты момант я ўпершыню пабачыў мінака.

Трэба сказаць, што святла навокал зрабілася як быццам болей, і колер нябёсаў змяніўся. Стаўшыся срэбрана-туманным, а не мядзяным, як было ў Грушаўцы. Магчыма, заслона, што адрэзала нашыя *белыя снягі* ад загадкавай крыніцы святла наверху, вылічанай Рэйтанам, зрабілася танчэйшай. Так ці інакш, ідучы праз белае поле, я ясна бачыў частакол ссохлага чароту здалёк наперадзе. І вось, з праходу ў гэтым сухастой выйшла чорная постаць — да яе было далекавата, але было бачна, што гэта чалавек, ён адзін, з руляй за спінай і ідзе хутка.

Тут адбылося нечаканае: я паскорыў хаду, каб сустрэцца з ім ды запытацца, колькі засталася да фермы, але ён, не змяняючы тэмпу, забраў роўна на сто крокаў лявей ад сцежкі. Прычым, зрабіў гэта аўтаматычна і без ваганняў, так, як нібы гэта было негалоснае правіла размінання мінакоў у пустках. Я скіраваў да яго, і тут ён, заўважыўшы гэта, рэзка

спыніўся. Калі да мінака заставалася крокаў сто, ён зняў з пляча стрэльбу. Герда рыкнула і ўжо была гатовая бегчы да яго адкусваць геніталіі.

— Побач! — спакойна загадаў ёй ды таксама спыніўся. — Дзень добры! — крыкнуў я мінаку, паспрабаваўшы зрабіць голас як мага болей ветлівым. — Я літаральна на секундачку! Спытаць хачу! — я ўзняў рукі дагары, паказваючы, што мае намеры самыя добранадзейныя.

Постаць нічога не адказвала, азіраючы мяне з узнятай руляй. Я зрабіў некалькі крокаў насустрач. Ён крыкнуў:

— Стой тут. Бліжэй не ідзі. Буду страляць.

— Скажыце калі ласка, а ці далёка да фермы? — запытаў я.

— Блізу сарака кіламетраў. Уздоўж трасы, — глуха буркнуў ён.

— Вой, то прабачце, калі ласка, але, можа, у вас знойдзецца што пажавец? Вельмі есці хочацца, а пры дарозе нічога няма.

— Так не робіцца, — спакойна адказаў мінак.

— Я добра заплачу! Буцэр які. Ці каўбасы. Хаця б што. Жывот рыпіць, ажно кішкі ў банцікі завязваюцца.

Фігурка пастаяла з хвіліну, утаропліваючыся ў мяне, потым зноўку вымавіла:

— Так не робіцца. Бачыш чалавека — забірай на сто крокаў правей, ён робіць тое самае. Інакш можна страляць. Так не робіцца.

— Паміраем з галадухі з сабачкам, — вырашыў я націснуць на мінака Яе Вялікасцю.

— Свіны стэйк. Поўны праснак і кавалак сала з камень крэсіва. Дзесяць цынкаў, — прапанаваў ён. Цана была касмічная, але што паробіш. — Я пакладу мяса на зямлю і адыду на сто метраў. Ты забяры ды пакладзі побач цынк. Калі падманеш, буду страляць!

— Згода! — ледзь не пачаў пляскаць у ладкі я.

Пакуль мы танцавалі з ім гэты гандлярскі танец, я зразумеў, што чалавек быў *шахцёрам*: пра гэта недвухсэнсоўна паведамлялі не толькі ягоныя манеры, але і М-16 з падствольным гранатамётам. Калі б ён быў злодзеем, ён мог лёгка зрэзаць мяне чаргой са свайго прыстралянага ствала. Але ў *шахцёраў* свой кодэкс. Мы паважліва разышліся, я завярнуў да лесу, якім у нашых краях сканчаецца любое поле, зайшоў глыбока ў гушчар, наламаў ельніку, разгарнуў пластыкавы пакет і знайшоў там таўсценную, шчодро пасоленую ды як след праперчаную свіную паляндрвіцу. Пра тое, як я еў яе, запечаную на галінках да хрусткай скарыначкі, людзі Зямлі калі-небудзь складуць вершаваны эпас. У ім знойдзецца месца і прысмаку дымка, і похрусту буйных драбінак сапраўднай марской солі на зубах, і Гердзе, якая глядзела на мяне, як жонка Бога мусіла глядзець на Бога, калі той ствараў гэты свет. Канечне, знайшоўся маленькі кавалачак і ёй. Здаецца, яна заплюшчыла вочы ад асалоды, калі глытала яго.

Як заўсёды пасля гарачай сытнай ежы, настрой рэзка пайшоў угару, а жаданне ісці некуды, наадварот, наблізілася да нуля. Праз ляноту я ледзь перастаўляў ногі, і наступныя сорок кіламетраў у маёй галаве круціліся розныя — вядома, самыя дасціпныя — варыянты выкарыстання дробных чорных істотаў з чатырма лапамі ды хвостом для пераносу моцна наетага чалавека. Герда мой настрой адчувала і трымалася падаль. І толькі разлітая па цэле лянота не дазволіла мне прадметна заняцца яе закілзваннем.

Паблізу ад фермы мінакі пачалі трапляцца часцей. Я болей не дзівачыў і, пабачыўшы постаць, дысцыплінавана забіраў убок, каб не правакаваць сутычку. Ферма з'явілася з-за павароту без папярэджання: пастаўленая проста пры дарозе, яна з усіх бакоў была аточаная ле-

сам. Над гаспадарчымі прыбудоўамі дамінавала цяжкая цагляная фартэцыя, выкананая ў варварскім раманскім стылі, распаўсюджаным у дзевяностыя гады мінулага стагоддзя, калі гэтай часткай сушы запраўлялі варвары, прыязныя да раманскіх аздобаў.

Круглая вежа з акенцамі-байніцамі, у кожным гарыць святло — прыкмета сапраўднай заможнасці гаспадароў. Тэрыторыя была асветленая жоўтымі ліхтарамі — гэта не было падобна ні да люмінафору, ні да святладыёду, я ніколі раней не бачыў такой крыніцы святла. Для дома быў вершнік — на кані ён трымаўся настолькі ўпэўнена, што нагадваў кентаўра. Што цікава, вакол прыбудоў і побач з лесам не было ні капітальнага плоту, ні нават невялічкай агароджы. Выглядала, што аўтарытэт гаспадара гэтых мясцінаў быў настолькі высокі, што ніхто нават думаць не мог, каб зайсці на тэрыторыю ды скрасці нешта. Тут не баяліся ні неўраў, ні бандытаў.

Падышоўшы бліжэй, я зразумеў, што некалі гэты дамок быў нечым кшталту прыдарожнай харчэўні з матэлем. Хлявы і стайні, зробленыя з бярвення і дошак, з'явіліся тут пазней. Я ўзяў Герду за ашыўнік, паправіў запlechнік і дубальтоўку на спіне ды скіраваўся да невялічкага загончыка пры ўваходзе ў адзін з хлявоў. На габляванай сасне, што ўтварала парэнчы, сядзеў грузны лысы мужчына ў расшпіленай кацавейцы. Пад ватнікам бачная была цяльняшка. Час ад часу ля твару мужчыны загаралася чырвоная кропачка, і пасля гэтага ягоную фігуру ахутвала воблака тумана. Яшчэ тут муляў рэзкі пах. Нешта з мінулага. Там, у загінным свеце, ён сустракаўся настолькі ж часта, як і паганы віскі Teacher's. А тут і цяпер гэты пах знік.

Лысы лянiва падняў руку да вуснаў і прыняў ад твару цыгарэту. Збіў попел. Зноўку зацягнуўся. Ён паліў тытуць. Цыгарэтка была бялая, з жоўтым фільтрам. Гэ-

тая старадаўняя забаўка каштавала, мабыць, усяго таго цынку, што ў мяне быў з сабой. На Грушаўцы апалкі прадаваліся спачатку вёдрамі, потым паштучна, потым — па міліметрах да фільтра, потым яны зніклі зусім.

— Добрай ночы, — сказаў я, набліжаючыся. — Не так часта пабачыш чалавека за такім каштоўным хобі.

Лысы ўперыўся ў Герду, а потым падняў галаву на мяне, відавочна не разумеючы, пра што я кажу. Я кіўнуў на агеньчык у ягонай руцэ.

— А. Ты пра гэта, — ён зацягнуўся. — Няма нічога лепей у свеце за першую зацяжку тытуню, — ён пацягнуўся. — Люблю ўсмактаць дымку, калі прачнуся. Нават да кавы яшчэ.

Так я зразумеў, што гэты чалавек п'е каву, магчыма, па кожным сваім прачынанні.

— Хочаш? — ён выцягнуў са штаноў поўны пачак “Кэмэлу” ды працягнуў мне.

Ніколі да гэтага я не адмаўляўся ад настолькі дарагой прапановы.

— Пазнавата вы прачынаецеся, — я скінуў заплечнік на зямлю ды прысеў на агароджу загона ля яго. — Я паспеў ужо сорок кіламетраў прапаўзці.

— Рассінхрон, — усміхнуўся лысы. — Ідзеш, бадай, здалёк. У нас світанак. Тут толькі пеўні адспявалі.

— Я з Грушаўкі, — кіўнуў я. — У нас быў бы падвячорак. Хаця халера ведае, гадзінніка не маю, спаў без будзільніка на шляху.

Лысы працягваў углядацца ў Герду. Яна адчула ягоную цікаўнасць да сябе ды прыткнулася да маёй нагі, маўляў, дзяўчына занятая, нічога не выйдзе.

— Ты таксама пры кучаравым хобі. Кабель ці сука? — ён кіўнуў на сабулю.

— Дзяўчынка, — далікатна пазначыў я пол сваёй сяброўкі.

— Як завуць?

— Герда.

Мужчына прымружыўся ды глыбока зацягнуўся.

— Прадасі? — спытаў ён, выдыхаючы дым.

— Не, што вы!

— А калі шмат прапаную? — ён зноўку ўвабраў у лёгка дым.

— Дык сабаку нельга прадаць, — я думаў, што кажу відавочнае. — Яна аддадзеная гаспадару. Яна не змога жыць з іншым.

— Хлапчуком яшчэ марыў я, — лысы ўкруціў цыгарэту ў паўнюткую попельніцу, прыкручаную да парэнчаў. Відаць, любіў ён тут курнуць. — І спачатку бацькі не дазвалялі. Яны катоўнікамі былі. Кацістымі. А потым лёс склаўся так. Доўга адсутнічаў на волі. Трымаў дарогу роўна. Мяне ціснулі, я ціснуў. Не здолеў бы апекавацца сабакам. А зараз іх паелі ўсіх. А каго не паелі — тыя самі ядуць, на людзей кідаюцца. Жарабца здолеў знайсці, шчэнных не засталася. Прыносілі мне ваўчанят — яны людзей не прымаюць. Сабака патрэбны. Нармальны, хатні сабака.

Жоўты ліхтар на куце загону даваў роўны водбліск на аблічча лысага. Нос бульбінай, мясістыя вушы, рухомыя, нервовыя вусны — спачатку ён пажоўваў фільтр цыгарэты, потым пачаў пакусваць ніжнюю губу. Цікава, што пры такім неспакойным роце, вочы ягонныя глядзелі цяжка, як бы забіваючы суразмоўцу ў зямлю. Ён быў падобны да злога Буды, гэты дзядзька.

Я прыгледзеўся да незвычайнага ліхтара: крыніцай святла ў ім быў няроўны празрысты камень памерам з кулак, прывязаны да драўлянай распоркі. Камень меў няроўную фактуру, у ім трапляліся ярчэйшыя зярняткі, цямнейшыя жылкі, рудаватыя і залацістыя слаі. Ягонае тленне было адносна роўным, падобным да фосфарнага, але значна ярчэйшым. У такім святле можна было б чытаць.

— Ніколі не бачыў такога вялікага? — спытаў лысы.

— Я першы раз сутыкаюся з нечым падобным. Што гэта?

— Слёзы Геліядаў, — лысы дастаў з кішэні маленечкі тэрмакубак для эспрэса, адвінціў накрыўку — там зіхацела некалькі вугельчыкаў. Ён падпаліў ад іх цыгарэту ды прыбраў сваю “запальнічку”. — Слёзы Геліядаў, — паўтарыў ён зноўку з пэўным сарказмам у голасе. — Насамрэч проста бурштын.

— А чаму ён свеціцца?

— Таму што, як кажуць дылеры, ён здабыты ў рацэ Эрыдан. Балтыйскі бурштын не свеціцца, мы з братамі правяралі. Толькі той, што з Эрыдана. Бо толькі ён — “слёзы Геліядаў”, — лысы прамаўляў без энтузіязму ды даволі блытана. — Эрыдан — звычайная рэчка, ідзе за Горадам Святла. Шырокая. Я не памятаю, як яе раней звалі. Дняпро? Ці, можа, Прыпяць? А можа, Дзвіна? Каму гэта зараз цікава? Зараз яе называюць “нябеснай плынню”. “Нябеснай”, — лысы хмыкнуў. — Я думаю, гэта для таго каб задраць на бурштын цану вышэй за аблогі. Але бурштынавыя дылеры кажуць, што яе так прызвалі за тое, што калі бурштын у таўшчыні вады пачаў свяціцца, а здарылася гэта зусім нядаўна — ты ж бачыш, гэтая забаўка нават да Грушаўкі пакуль не дабралася — дык вось, у гэты момант людзі падумалі, што ў рацэ адбіваюцца зоры.

Я паглядзеў у зацягнутую срабрыста-чорнымі абломкамі вышыню ды здзівіўся:

— А як зоры, якіх не бачна на небе, могуць адбівацца ў рацэ?

— Гэта ты ў бурштынавых дылераў спытай, — хмыкнуў лысы. — Адно што, калі будзеш таргавацца, дык пераканайся, што бярэш фарт, а не лажу. Нам тут нядаўна прадалі каменьчык, а ім унутры жоўты дыёды ліхтарык быў схаваны. Дык замахаліся за гэтым

фраерам бегаць, а потым яму гэты кавалак шкла піхаць у...

— А вы не ведаеце, як мне знайсці брата Ягорыя? — я перарваў лысага, каб не слухаць, куды дакладна быў запханы фальшывы бурштын.

Лысы глыбока зацягнуўся, і я звярнуў увагу, што над адным з пярсцёнкаў, вытатуіраваных на ягоных пальцах, прысутнічае невялічкая карона.

— Дык гэта я і ёсць, — усміхнуўся ён.

— Мяне да вас Цар Гары накіраваў, — я саскочыў з парэнчы ды расшпіліў заплечнік, каб дастаць адтулю падарунак.

— А, Сашка, — лысы махнуў рукой, маўляў, які ён Цар — так, дзіцяня пры пясочніцы.

Я працягнуў брату Ягорыю нож у скураных похвах ды зноўку прымасціўся побач на жэрдачцы.

— Ён сказаў перадаць вам гэта. Падарунак.

Лысы насупіўся, расшпіліў ножны, агаліў клінок, пачаў уважліва яго разглядаць. Тут, побач з велізарным домам лысага, шэрая шурпатая сталь выглядала асабліва нягэглай. На твары ўладальніка фермы адбілася — не, не расчараванне, але засяроджанасць. Ён круціў паляўнічы ножык і так, і гэтак.

— І што гэта значыць? — неўзабаве запытаў брат Ягорый. — Як гэта разумець? Сашка, можа, што на словах перадаваў?

— Я думаю, з яго боку гэта было кшталту прывітання. Гэткае “намастэ, аміга”! Пацверджанне таго, што ён вас шануе. “На знак глыбокай павагі”, – ён сказаў. Ён проста папрасіў мяне завітаць на ферму ды пакінуць гэты падарунак брату Ягорыю. З вялікай пашанай пра вас адгукаўся.

Позірк лысага спыніўся на сабулі. Жэрдачка яшчэ мацней заціснулася за маю нагу, спрабуючы зліцца з сутоннем і не адсвечваць.

— А, зразумеў, — сказаў брат Ягорый нарэшце. Ён нядбайна кінуў ножык сабе ў кішэню. — Ну то ў якасці адваротнай паслугі маю цябе запрасіць сёння ў нас пераночыць. З нас — панскі пачастунак ды, калі захочаце, конны шпацыр у краіну туманаў.

Я не чуў, што ён казаў. Мой позірк утаропіўся ў гліну пад нашымі нагамі. На ўнутраную паверхню загончыка, на агароджы якога мы сядзелі. Уся яна была ад кута да кута пакрытая добра бачнымі востранькімі слядкамі — падвойныя, востранькія зверху, закругленыя ўнізе.

— Што такое? Чорта пабачыў? — лысы ўжо нейкі час нешта казаў мне ў твар. — Што з табой?

— Там у вас. Сляды. Што гэта за сляды? Вы што, казлакапытых тут гадуеце? — мне вельмі хацелася зняць з пляча стрэльбу, каб проста трымаць яе ў руках, на ўсялякі выпадак. Але гэта было бессэнсоўна — патронаў у ёй не было.

Брат Ягорый паглядзеў на адбіткі на зямлі пад парэнчамі ды пашчоўкаў пальцамі перад маімі вачамі.

— Якія казлакапытыя? Ты крануўся? Свіння тут хадзіла. Бо вось там — ён паказаў на ўваход у ферму. — Хлеў. Мы свіней выпускаем пагуляць на свежым паве-тры. Ты свінню хоць бачыў, хлопча?

У тым, што ён казаў, быў сэнс. Але апрача свіней у сваім жыцці я бачыў яшчэ парэзаных людзей. Месца, дзе яны загінулі, было ўсё затаптанае гэткімі ж слядамі. Выцягнутыя, востранькія. Бы вушкі ў Герды, калі яна пільна да чагосьці прыслухоўваецца.

— Даруйце, але мушу ісці, — каротка сказаў я ды саскочыў з парэнчаў. Падсеў пад лямкі запlechніка, устаў, абাপіраючыся на жэрдку.

— Сам не хочаш адпачыць — пашкадуй сабаку. Сучцы трэба пад’есці, загоніш — памрэ.

— Нічога, яна ў мяне трэніраваная. Мы здолеем дайсці да карчмы. “У Ляйбы”, здаецца. Тут жа яшчэ

толькі ранак. Пеўні ледзь праспявалі, вы казалі. Спаць удзень шкодна для Гердзінай поўсці. З яе знікае бляск.

Я азіраўся, каб зразумець, з якога боку я падышоў і куды вырушаць далей. Позірк брата Ягорыя зрабіўся яшчэ больш цяжкім, рухавыя вусны сцяліся, нібы ён вось-вось прыме нейкае нялюдскае рашэнне. Але ён зірнуў на Гердачку, якой перадаўся мой неспакой, ды ў галаву гаспадару фермы заскочыла іншая думка. Рысы твару палагаднелі.

— Карчма Ляйбы стаіць пры дарозе, высокі плот з паходнямі, не прамінеш. Да яе ўсе сцэжкі прастуюць. Кіламетраў трыццаць да яе.

— Бывайце! — я крочыў назад, тварам да яго, трымаючы руку на прыкладзе. Але той паводзіў сябе мірна. Дастаў яшчэ цыгарэту.

— Беражы сучку! — параіў мне лысы. Ды дадаў, глядзячы ўбок: — Нават ежы не набыў. Так, бядак, спяшаецца.

Аддышоўшы на адлегласць прыцэльнага стрэла, я развярнуўся да дарогі ды хутка пацягнуўся ўздоўж яе. Трэба было адшукаць паварот на былы гомельскі напрамак, пра які казаў Цар Гары. Неўзабаве гасцінцы сапраўды разгалінаваліся. На гэтым рагу стаяў надмагільны помнік, клееная гранітная крошка, залачоны подпіс па ёй:

Жырнюк Міхаіл Афанасьевіч

1960 – 2019

Дакуль ты ў сэрцах нашых жывы,

Мы, будзем помніць — пра цябе!

І ўсе прыгожыя парывы

Ты нас пачуеш на сабе.

Дзеду — ад жонкі і ўнучак.

Помнік быў вырваны з надмагілля разам з кавалкам бетону. Паварх эпітафіі Міхаілу Афанасьевічу белай фарбай з балончыка чыясыці рука цынічна вывела: “Насамоны наўпрост, Слодыч налева, Ферма ўзад”. Левая дарога была шырэйшай, чатыры паласы, добры асфальт. Тая, што вяла наперад, была даўно не рамантаванай двухкалейкай. Я выключыў ліхтар, знайшоў прыстойную сцяжыну за сто метраў правей ад напрамку на Слодыч ды пайшоў па ёй. Трыццаць кіламетраў. Амаль поўны дзень пехатой з маёй не самай лепшай хуткасцю. У жываце адчувальна бурчэла — з’едзеная свініна даўно ўжо пераўтварылася ў чыстую энергію, якая засталася далёка за плячыма. Пераход будзе няпростым.

Я ішоў і думаў пра сляды. Не ведаю, як выглядаюць тыя казлакапытыя і ці моцна адрозніваюцца ад іх дзікі, якія тэарэтычна маглі патаптацца на месцы забойства, ад свойскіх свіней, якіх па цэнтры лесу быцц не магло. Але адбіткі, якія я бачыў на ферме, не проста нагадвалі тыя сляды. Яны была абсалютна аналагічныя. Я зняў з пляча вінтоўку, дастаў патроны, два засадзіў у ствалы — цыліндрыкі ўвайшлі з прыемным выгукам, як быццам нехта падзьмуў у рыльца бутэлькі, па два кінуў у правую і левую кішэню паліто. Паставіў зброю на засцерагальнік ды рушыў наперад, спрабуючы ствараць як найменей шуму.

Ісці рабілася ўсё цяжэй: мне падалося, што навокал крыху пацяплела. Час ад часу трапляліся чорныя пляміны лужынаў, кранутых лядком па цэнтры. Месцамі чорная вадзічка паблісквала на донцах асабліва глыбокіх слядоў. Галаве зрабілася гарача ў заечай шапцы — трэба будзе адшукаць замену. Праз неспакой, мне ўвесь час падавалася, што за намі нехта крадзеца. Таму я адышоў яшчэ на сто метраў направа ад асноўнай сцяжыны ды стаў прадзірацца праз цалін-

ны шарпак. Герда мела пячатку вялікага сумневу ва ўсёй сваёй паставе, ад вушэй да хваста. Магчыма, яна згодная была на перастрахоўкі пасля сустрэчы з залішне настырным лысым кавалерам, але падмятаць брухам падлесак не наймалася.

Неўзабаве думкі канчаткова расталі, выціснутыя лютай стомай. Засталіся толькі рэфлексy ды рэакцыі. Асноўнай з якіх быў боль. Мы зрабілі тры прывалы, падчас апошняга Герда з'ела бляшанку харчу. У нас заставалася яшчэ пяць такіх перакусаў, у Пасёлку Слодычаў трэба будзе грунтоўна папоўніць прыпасы. Калі есці хацелася невыносна, я падбіраў ільдзінку ды рассмоктаў яе ў роце. Галава круцілася як пад страбаскопам на дыскатэцы. Час ад часу я прымружваў вочы і бачыў усё тое ж — белы снег, галінкі, камлі дрэваў, хмызняк, праз які можна праціснуцца, хмызняк, які трэба абходзіць, зноўку белы снег, галінкі, камлі дрэваў.

Галоўнае — нейкая незразумелая трасца рабілася з напрамкам. Пасля доўгага сляпога пераходу па цёмнаватым ельніку я збочыў налева ды паспрабаваў намацаць ці дарогу, ці хаця б грунтоўна пратаптаную сцяжыну, па якой мы ішлі напачатку. Але сустрэў толькі ваўчыныя сляды ды разарваную ўшчэнт галку. Дарогі не было там, дзе мы яе пакінулі. Супакоіўшы сябе, што часам шаша робіць розныя шматкіламетровыя выгіны, я працягнуў ісці проста (ці туды, дзе, як мне падавалася, ёсць тое “проста”). Ды неўзабаве наткнуўся на асфальтавы гасцінец справа. Я паспрабаваў састыкаваць, як дарога магла пераскочыць праз мяне ды змяніць бок, але не здолеў гэта зрабіць. Агулам жа я быў занадта стомлены, каб рабіць адэкватныя высновы. Мне трэба было дацягнуцца да гэтай. Хрэнавай. Карчмы. Упасці там на ложка. Ды выключыцца гадзін на сорок. А пасля з'есці палову цяля.

Раззлаваны на зніклую дарогу, на сабулёўну, якая ўсім сваім выглядам паказвала, што ў Букінгемскім палацы ўжо залезлі пад балдахіны альковаў, на ноч, якая збівала з панталыку, на сябе, на фермера, — я выйшаў на самы цэнтр асфальту ды патупаў на разметцы. Я быў гатовы сустрэцца з казлакапытымі, свінарогімі, жабаротымі, катахвостымі — хоць з чортам лысым, абы адразу пасля мне дазволілі прылегчы. Але насустрач мне не выходзілі ні казлакапытыя, ні карчмападобныя. Свядомасць пачала мільгаць — яркі выбліск, і я задаюся пытаннем, як магла чатырохпалосная дарога ператварыцца ў занядбанае двухпалоснае абы-што. Пасля – прыцемкі думкі, крокі, цішыня, боль у цягліцах. Зноўку сполах, і ўжо свідруе неспакой: чаму гэта я не бачыў мінакоў аж ад моманту, як збочыў са сцяжыны? Ці, можа быць, напрамак на Пасёлак Слодычаў настолькі ніякі? Пасля — цемра, крокі, рух, дыханне. Гердачка жаласліва паскугольвае — сэр, мне б ужо на масаж ды паляжаць. Зноў прытомнасць, і разуменне, што я ляжу спінай на сухім дрэве, што павалілася ля дарогі. І я, здаецца, нават на нейкі час праваліўся тут у сон.

Гэта ўключыла галаву. Не знайду ложка — засну на зямлі. Прычым, ужо хутка. А запаленне лёгкіх — не самы прыемны спадарожнік на шляху.

Я пабачыў, што пры дарозе стаялі скручаныя ды паржавелыя бляшаныя навесы. Выглядае, некалі сяляне тут прадавалі сталічным баярам рыбу, ягады і грыбочкі. Гэта значыць, недзе яны, тыя сяляне, мусілі жыць. Патаптаўся па падлеску навокал — ніякіх трывалых прагалін, просек ці праходак. Прайшоў наперад, — там з аднаго боку дрэвы расступаліся, агаліўшы чорнае рэчышча рачулки. Я прагуляўся ўздоўж, спачатку ў адзін бок, потым у другі. Што цікава, вада была не замёрзлая, лядком былі забраныя толькі косы ля берагоў.

Прайшоў праз крохкі масток — добрая прыкмета, бо ў нялюдных месцах масткі не ладзяць. Абмінуў пагорак ды пабачыў пабеленыя шэранню шыферныя дахі.

— Ура, таварышы! — бадзёра павіншаваў я Герду, твар якой ужо быў нечым сярэднім паміж фотаздымкам Махатмы Гандзі пасля галадоўкі і накідам партрэта “Першы ў свеце сабачка-аскет”.

П’янай хадой прайшоўся па мулкім падталым снезе ды ўторкнуўся ў занесены прасёлак, што змейкаваў да хацін. Вёска стаяла настолькі далёка ад маршрутаў руху прыстойных сучасных людзей, што тут не быў здэртны нават арыгінальны дарожны ўказальнік. На бляшанцы значылася назва “Габляны” — ні слядоў ад куляў, ні мацэрных прымалёвак паверсе.

Я пайшоў па вулачцы, выбіраючы для сябе і Яе Вялікасці хату папрыстойней. Дзіўнае відовішча: вёску гэтую закінулі яшчэ да таго, як людзі перасталі чакаць світанкаў. Снег быў не растаптаны — аніводнага слядка. Каб гаспадары выходзілі, яны пакінулі б адбіткі ў вечнасці бялуткай прасціны, што ніколі не растане. Да таго ж, аканіцы былі сарамліва прычыненыя на зашчэпы — мабыць, каб сонца не выпальвала фіраначкі ды цікаўныя не выглядалі пакінутыя ў доме каштоўнасці (шкляныя слоікі для варэння і радыё-кропку “Маяк”).

Хутчэй за ўсё Габляны сталі ахвярай вялікага перасялення, якое здарылася ў момант, калі былыя сяляне ў вёсках вырашылі спыніць прадаваць сталічным бабярары рыбу, ягады і грыбочкі ды самім зрабіцца бабярары са сталіцы. Яны высяляліся з раскошных прыватных хатаў на прыродзе ды заязджалі ў крэдытныя панэльныя хуткабуды за кальцавой. Ёсць адчуванне, што аматарка духоўнай літаратуры, у панэльцы якой я ночыў перад знаёмствам з Мазаем, зрабілася ахвярай гэтай жа тэндэнцыі.

Я пастукаў у невялічкі каменны палацык пры дарозе — капітальныя дзверы былі капітальна зачыненыя на замок. Наступнае жылло было сціплейшым — абкладзенае цэглай бяровенне, трэснутае ды замазанае пластылінам шкло на вокнах, блакітныя дзверы з наздратых дошак. Замок тут быў хаця і важкі, але на-
вясны.

— Прыехалі! — сказаў я сабулі стомлена, зняў стрэльбу ды ў тры ўдары прыкладам знёс клямку, што яднала замок з вушаком.

Выцягнуў дзверы — яны, рыпнуўшы, правіслі на петлях. Уключыў налобны ліхтар.

— Сардэчна вітаем! — я зрабіў гасцінную жэстур Гердзе, запрашаючы яе ўсярэдзіну.

Тая, не верачы, што здзекі марш-кідком на сёння скончыліся, задраўшы хвост, забегла ў цемень. Сенцы ад жылых пакояў былі адасобленыя покрывай ад мух — сведчанне таго, што гаспадары пайшлі са сваёй хаты ўлетку. Сабуля праслізнула паўз тканіну, зрабіла крок у прыцемкі, ды раптам нешта там звонка грукнула, дом агаласіўся пранізлівым віскатам.

Узняўшы зброю, я пабег у гасцёўню, і першае, што я пабачыў, былі поўныя крыўды сабулевы вочы. Я не ведаю, пра каго яна падумала горш: пра тых вылюдкаў, што назаўсёды сыходзячы з хаты, пакінулі пры дзвярах узведзены мядзведжы капкан, ці на гаспадара, які загадаў ёй бегчы туды, дзе хавалася небяспека.

Герда скакала на трох лапах ды скуголіла, пярэдняя правая была заціснутая ў прымацаваную да лядоўні ланцугом пастку. На падлогу падалі кроплі крыві. Добрыя людзі ладна пралічылі ўсе захады сваёй гасціннасці — скалечаная ахвяра не магла проста выбегчы з дома, яна была прыкутая да пакоя.

Я кінуўся на дапамогу, расціснуў скобы, што былі для большай злосці аздобленыя заостранымі зуб-

камі, агледзеў Гердзіну лапу. Костка перабітая, ступак бязвольна звісаў на цягліцах і скуры. Кроў ішла шчодра, цурчэла праз баразну, пакінутую скобамі, выплёўвалася праз дзіркі, вырваныя зубкамі. Я выняў з запlechніка сваю кашулю, адарваў ад яе вузкую стужку ды пераматаў лапу ніжэй за локаць, каб спыніць кроў. Пасля выйшаў на двор, адсек ад грушы пры доме сухую галінку ды зрабіў з яе дзве лангеты, у якія замацаваў ступак.

Герда енчыла ўвесь час. Толькі я кранаў параненую лапу, як яна спрабавала мякка адцягнуць яе. З вачэй сабулі беглі слёзы. Мае рукі дрыжэлі, я паўтараў: “Пацярпі, дзяўчыначка мая, пацярпі! Так трэба, гэта дапамога”, — але, папраўдзе, сам не надта верыў у свае словы.

Калі мы толькі забралі цюцьку з пітомніка, як адказныя сабакары вырашылі праслухаць па *яблычніку* гожаы цыкл лекцый пра першую дапамогу чатырохногім у крытычных сітуацыях. Самавіты доктар з падкручанымі вусікамі ў запамінальнай — як тады падавалася — манеры распавядаў, што і ў якой паслядоўнасці рабіць, калі гадаванца збіла машына, калі ён атруціўся бытавой хіміяй ці атрымаў раны ў бойцы з іншым сабакам. Быў там і лекторый на выпадак траплення ў пастку.

Я спрабаваў прыгадаць хаця б слова з медычных парадаў, але адзінае, што ўзнаўлялася ў памяці — шрыфт, якім за доктарам пазначаліся запісаныя ключавыя словы, ці ягоныя франтаватыя, запраўленыя лакам, вусікі. Медыі навучылі нас на выпадак чаго бегчы ў Google. Ды шукаць франтаватага. Яны знішчылі саму здольнасць запамінаць, пераўтварыўшы веды ў адну з праяваў шоу-бізнесу. О, як жа я шкадаваў, што не прачытаў пра першую дапамогу псюлю якую-небудзь кнігу.

Бінтоў у закінутым доме не было. І тым болей спірту. Разварушыўшы шафу аматараў капканаў, я знайшоў там тонкую баваўняную сукенку, прыдатную для перавязкі. Выдраў з коўдры шматок воўны, паліў яго віскі, прыклаў да раны, каб знішчыць мікробы, пасля зрабіў тугую перавязку паверх лангеты. Аднёс Герду на канапу, сеў пры ёй і гладзіў па вушах і спіне, пакуль яна не перастала паскульваць ды не пачала дыхаць роўна, заснуўшы. Я не заўважыў, як пайшоў у сон і сам. Я працягваў лашчыць яе праз дрымоту, ахутваючы літасцю. Але ў сненні мне падавалася, што гэта мяне зверху па галаве клапаціліва гладзіць вялікая пушыстая лапа, ад дотыкаў якой робіцца спакойна і мірна. Мабыць, менавіта праз гэта я і плакаў.

РАЗДЗЕЛ ЧАЦВЁРТЫ

ДОБРАЯ НАВІНА БЫЛА Ё ТЫМ, ШТО ПЕРАВЯЗКА СПЫНІЛА КРОЎ. На анучы, намотанай паверх лангеты, праступіла невялічкая плямка, якая за наш адпачынак не павялічылася. Яшчэ адна добрая навіна была ё тым, што, прачнуўшыся, Герда выглядала бадзёрай, хоць ад каціных харчоў і адмовілася. Пра кепскія навіны я казаць не буду — і так усё зразумела. Нам вельмі патрэбныя былі антыбіётыкі. А таму сядзець у хаце не выпадала — калі недзе ё акрузе яшчэ ёсць не разрабаваная аптэка, да яе трэба ісці на сваіх капытах.

Пры святле ліхтарыка я зрабіў развітальнае кола па няветлівай хаце. У разваленай адзежнай шафе я знайшоў рыбацкую шапку — ваўняная нітка, простае вязанне. Джэк Нікалсан у “Палёце над гняздом зязюлі”. Спадзяюся, яна належала не таму, хто пакінуў ля дзвярэй капкан і здольны зрабіць інвалідам чалавека. Нацягнуў на вушы — дастаткова цёпла, пры гэтым нішто не абцяжарвае галаву, не лезе ў вочы, змяншаючы агляд, і не замінае слыху.

Паклаў зашмальцаваную, раскудлачаную, прапаленую і нягелую заечую вушанку на стол. Увесь гэты цёмны час яна была фрагментам маёй самасці. Выйшаў з хаты з пачуццём, што пакінуў там частку сябе — баўдзілаватую, вясёлую ды яшчэ не абстраляную. Герда адразу пайшла наперад, задаючы хуткасць нашага агульнага з ёй руху. Спачатку яна спрабавала

скакаць на трох лапах, але потым асцярожна абаперлася на лангету, прамацала яе і пакульгала наперад. Мы няспешна выбраліся на дарогу, я паспрабаваў узяць Герду на рукі, але яна незадаволеная віскнула, маўляў, пайду сама. Характар у дзеўкі.

Зараз, пасля адпачынку, я добра зразумеў, што мы збочылі на памылковы гасцінец і праставалі ну ніяк ні да Пасёлку Слодычаў. Тут не было ні гандляроў, ні *шахцёраў*, ні іншых абслугатараў папулярнага маршруту. Ля сцяжыны да фермы ўвесь час траплялася смецце. Чалавек вырабляе яго непазбежна — паўсюль, дзе ён ёсць. Лес навокал нас быў некранутым. Дарога 66, Палессе — Пекла.

Аднак тая краіна, на месца якой заступіў сённяшні маўклівы парадак, ніколі не мела вялікіх незаселеных адлегласцяў. Мы цягнуліся не праз Сібір і не праз Манголію. То рана ці позна вырачаныя былі напаткаць райцэнтр, вёску, гарадок ці якое яшчэ паселішча са шпіталем ці, прынамсі, медпунктам пры аўтастанцыі. Далей задача будзе паспрабаваць разабрацца ў інструкцыях ды назвах прэпаратаў. Ці знайсці доктара — у залежнасці ад памераў удачы.

Асфальт зрабіў паварот, за якім прыцемнены лес, дарога ды і неба раптам зніклі ў суцэльным бялявым нішто. Гэта было настолькі нязвыкла, што я зняў з пляча дубальтоўку і ўключыў налобнік. Ягонае святло патанула ў малацэ, якое было разлітае наперадзе. Я падышоў бліжэй да мяжы нябачнасці. Вока адзначыла драбнюткія іскрынкі вільгаці, што заплывалі ў светлавы струмень. Адначасова з гэтым я адчуў пах — прэлая зямля, якая дыхае надзеяй на вясну, але ўжо спіць ці яшчэ не прачнулася. Я адчуў гэты пах, ды прыгадаў адразу ўсё. Туман. Белая вата называецца “туман”. Я не бачыў яго з тых часоў, як у горадзе яшчэ здараўся кастрычнік. Кастрычнік у Мінску часцяком бываў туман-

ным. Жоўтае змакрэлае лісце ў Парку Горкага. Мост, альтанка, будынак пад шпілем вымалёўваюцца на шэрай акварэлі так, як быццам іх няўлоўнымі рухамі накідвае на вільготную паперу рука майстравітага жывапісца.

Герда схавалася ў белай завесе, я чуў яе дыханне ды кльпанне кіпцюроў па дарозе. Кожны чацвёрты слядок — ружовы. Перавязка стала падцякаць. Далёка так адысці не атрымаецца.

Якімі ж дурнымі мы былі пасярод таго кастрычніцкага хараства! На якія другасныя дробязі звярталі ўвагу! Якое глупства нас засмучала, якая невымоўная прыгажосць была побач незаўважанай, не ацэненай, не перажытай!

Шоргат шынаў па вільготнай дарозе, пах кавы з папяровага кубачка, ліловыя і памяранцавыя ліхтары, што пільнуюць спакой ракі — Герда спынілася ды пачала брахаць рэзка, з подвіскам, з усёй сілы. Я нагнаў яе. Вочы ў сабулі былі вытарашчаныя, морда перапужаная, зяпа павернутая ў той бок, адкуль мы прыйшлі. “Хадзем, даражэнькая”, — я падцягнуў яе за ашыўнік, думаючы, што дзявульцы нешта прымоілася, але тая непакорліва схіліла галаву, падціснула вушы ды працягнула брахаць.

Я абярнуўся, пераклучыў налобнік на максімум, але праз гэта сцяна туману толькі зрабілася на два метры бліжэйшай. Вата, розныя па шчыльнасці слаі непразрыстасці. За імі да нас можа ціхенька набліжацца хоць батальён казлакапытых — мы не пабачым нічога. Мой позірк трапіў на крывавыя Гердзіны слядкі. Зрабілася не па сабе. На якой адлегласці моцна згаладалы драпежнік можа адчуць пах параненай здабычы? Дзесяць кіламетраў? Не, здаецца, гэта з youtube-лекцыі пра акул. А якія звяры вадзіліся ў беларускім лесе? Калі адкінуць неўраў, якіх ніхто з жывых не бачыў?

І тут я выразна пачуў гук. Ён даносіўся ззаду ды злева — адтуль, дзе мусіла быць узбочына лесу, схаванага смугой. Нешта хруснула з гучным стрэлам, як быццам на павалены таўшчэзны сук наступіла важкая, вельмі важкая нага. “Супакойся, — сказаў я ўголас. — Акул тут быць не можа, а з бурундучкамі мы неяк дамо рады”. Герда працягвала надрывацца — я нават не ведаю, ці яна спрабавала папярэдзіць мяне, ці напалохаць нешта. Пачуўся шолах, які бывае, калі нехта асцярожна спрабуе праціснуцца праз гушчар прыдарожнага хмызняку. Аточаная з усіх бакоў лесам дарога працавала як неблагі гукавы тунэль, у якім, нібы ў саборы св. Пятра, на вялікай адлегласці можна было разабраць нават шэпт. Зноўку шорхат, па-кацінаму далікатны. Больш за ўсё бянтэжыла гэтая асцярожнасць паляўнічага, які з усяе моцы намагаўся не спужаць ахвяру.

— Намастэ, аміга! — выгукнуў я як мага гучней. — Буэнас ночэс, тваю душу мац! Мы цябе чуем! Калі не жадаеш атрымаць дозу карцечы, мяўкні, хто ты ёсць! Бо буду страляць!

Ціш перарвалі некалькі асцярожных, вельмі павольных, крокаў. Хто б там ні быў, інстынкты ў яго добрыя. Я зняў запlechнік, паставіў яго перад сабой, прысеў за ім, паклаўшы рулю на ягоную крышку. Пачвара можа быць узброенай, кулю пляцак не спыніць, а вось небуйны шрот можа і заблытаецца. Зняў засцерагальнік. Герда працягвала брахаць з подвіскам, яе пыса з вытарашчанымі перапужанымі вачамі рухалася — крышачку ўправа, крышачку лявей. Яна разбірала рухі лепш за мяне, дапамагаючы зразумець, дзе дакладна хаваецца істота.

Адно што калі я скіроўваў светлавы струмень на Герду, я губляў кантроль за тым, што рабілася з боку нападніка. Адцягнуўшы сабулю за сябе, я ўтаропіўся ў

смугу. Наш таямнічы госць зрабіўся нячутны. Нават Герда перастала брахаць і пачала пільнаваць ягоныя рухі. Як пачуе нешта — гаўкне колькі разоў, а потым выставіць вушы, слухае. Мы замерлі, цікуючы адно аднаго. Я ўглядаўся ў бялёсую муць у пошуках драпежніка, мая патэнцыйная мішэнь абірала найлепшы момант для атакі. І вось раптам, гучна фыркнуўшы, істота пусцілася ў галоп. Герда папярэдзіла мяне гаўканнем, але гэта было і не патрэбна: тупат быў не толькі чутны вуху — я адчуваў яго па ўздрыгваннях зямлі. Гэта быў не конь і не чалавек на кані. Гырканне, якое істота стварала падчас скачкоў, больш за ўсё нагадвала ваўчынае. Але ваўкі не жывуць самотна ды звычайна палююць зграяй.

З туману вылецела здаравенная чорная постаць. Па памерах яна набліжалася да каня, — так ва ўсякім разе мне падалося пры гэтай першай сутычцы. Конскім жа было яе бліскачае, быццам палітае алеем, цела. Але вышчараныя клькі месціліся ў здаравеннай пашчы, з якой падчас скачку пырснула сліна. Абазначыўшыся з бялёсага марыва, монстр прабыў у святле майго налобніка долю секунды, адразу пасля гэтага скочыўшы наперад. Ён нават не змяніў хуткасці, проста пранёсся паўз нас, пакінуўшы віхуры ў тлустых космах вадзяной завесі. Я націснуў на абедзве гашэткі праз секунду пасля таго, як постаць сіганула за нашы спіны. Занадта позна.

Чаму пачвара не пайшла ў атаку? Што яе засмуціла? Заплечнік, за якім хавалася маё горла? Да якога было не так проста дабрацца? Гэта было зараз нават важней, чым здагадкі пра тое, што за халера на нас наляцела. Што не воўк — дык дакладна. Ваўку, каб набыць такі выгляд, трэба было спарыцца з мінівэнам, пажыць ў Чарнобыльскім рэактары, захварэць на прамянёвую хваробу, страціць усю поўсьць ды замяніць завостраную

ваўчыную зяпу нейкай тупарылай, амаль тыгрынай з выгляду, пашчай.

— За мной! Перамяшчаемся! — Герда не слухалася мяне, гаўкаючы наўздагон монстру, і я перацягнуў яе за ашыійнік, пасаdziўшы побач з сабой за плецаком. Выставіў рулю, выпсчаўкнуў гарачыя гільзы, зарадзіў патроны з кішэні.

Нейкі час было ціха, і я ўжо нават паспеў запэўніць сябе, што драпежнік перадумаў на нас нападаць, нападоханы стрэламі, але вось зноўку пачуўся галоп. Я ўжо ведаў, чаго чакаць. Істота ўзнікла з падсвечанай плямы туману роўна на той час, які патрэбны, каб міргнуць. Я праводзіў яе руляй вінтоўкі, але не паспеў павярнуць галаву, на якой вісела крыніца святла. Хуткі рух — і монстр знік у цемры, хаця быў у мяне на прыцэле. Я зноўку стрэліў, аўтаматычна, і зноўку ведаў, што пацэліць не мог.

Гэтым разам я паспеў выхапіць позіркам мёртвыя вочы нападніка. Чырвоныя, пільныя, яны не выказвалі абсалютна нічога. Такія вочы бываюць у неразумных старажавых сабак пры злых гаспадарках. І вось тут варухнулася нейкае пазнаванне. Нібыта я такое ўжо недзе бачыў. Вось гэтыя вострыя вушкі ды квадратную, бы ў “Месершміта”, пысу. Хай не такіх пameraў, але. Істота была з нашага, вытлумачальнага свету. І гэта давала надзею, што ад яе можна абараніцца. Я зразумеў і яе тактыку. Яна паступова выглядала нашае сховішча, штораз набліжаючыся ў сваіх скоках. Наступны раз можа быць смяротным.

Мы зноўку схаваліся за заплечнік, і зноў Герду давялося ўцягваць за сабой, бо яна ўсё яшчэ гаўкала на прарэднім краі. Я набіў рулі і, каб не паўтараць памылку з прыцэльваннем, сцягнуў налобнік з галавы ды прыладзіў яго да правай рукі. Цяпер прамень святла біў роўна ў тым жа кірунку, у які была скіраваная дубаль-

тоўка. Уздых, выдых, тупат, гук прадзірання вялізарных кіпцюроў па асфальце. І зноўку чорны сілуэт — я даў падляцець яму да нас бліжэй і толькі тады націснуў на спуск. Бабахнула — першы, другі раз, дыстанцыя была невялікая, я не разумеў, як я мог не дастаць яго, нават падумаў, што патроны халастыя, але ж чаму тады карчеч выбіла іскры з асфальту? Не, я проста паганы стралок — я думаў усё гэта, уладкоўваючыся з другога боку заплечніка. Раскрыў патроннік, выкінуў гарачыя пластыкавыя цыліндрыкі, палез у кішэню па новыя ды схаладнеў. Ні ў правай, ні ў левай кішэні прыпасаў болей не было.

Таропкімі пальцамі я расшпіліў маланку, намацаў скрынку, разадраў яе і зноўку пачуў набліжэнне скачкоў. Герда засталася наперадзе, таму я кінуў і дубальтоўку, і скрынку з патронамі і з адным ліхтаром у руцэ стаў цягнуць сабаку ў бяспеку. Пачвара з'явілася адначасова з гэтым, яна рухалася проста на нас, і вось, калі прамень ад ліхтара трапіў ёй проста ў вочы, яна гыркнула, адскочыла ўбок і скурчылася там, матляючы галавой. Насельніца ночы, яна мела зрок, прыстасаваны да палявання ў абсалютнай цемры. Мой ліхтарык асляпіў яе. Затрымка падарыла мне тры секунды, каб уставіць патроны ды зашчоўкнуць ствалы. Калі монстр зноўку панёсся наўпрост на нас — ужо не для таго, каб разведваць, а каб рваць на кавалкі, я зрабіў павольны выдых і плаўна націснуў на гашэткі. І адбылося гэта акурат у момант, калі грудзіна драпежніка амаль кранула рулю вінтоўкі. Я быў гатовы да таго, што стрэл зноўку не будзе мець аніякага эфекту, і ў наступнае імгненне вышчараныя зубы вырвуць мне кусок мяса з пляча.

Але нападнік трапіў на нябачную сценку — інерцыя падкінула яго, перакруціла праз галаву ды скіравала назад. Герда сцішылася, уражаная тым, што адбылося.

Я пераламаў вінтоўку, вытрас з патронніка гільзы, нахіліўся падабраць прыпас. Нешта вішчэла і гыркала ў цемры наперадзе. Я ўзвёў куркі ды, прыцэліўшыся ў бок гукаў, зрабіў некалькі асцярожных крокаў. Спачатку я пабачыў велічэзныя заднія лапы — яны стукалі па снезе на ўзбочыне. Потым светлавая пляма трапіла на выкінутыя куляй праз разварочаны азадак вантробы. Нарэшце, яшчэ праз два крокі —такі здаравенны гэта быў звер — я пабачыў вастравухае мурло. Скрываўленая пашча з рыкам угрызалася у зямлю.

Монстр канаў, але ўсё роўна выглядаў небяспечным. Угледзеўшыся ў ягоныя вочы з чырвоным абадком па ўскрайку, у цёмна-шэрую гладкую поўсць, я зразумеў, што мы ледзь не сталі ахвярай велічэзнага здзічэлага дога. Відаць, у сабак таксама адбылася зваротная эвалюцыя. Пакуль людзі рабавалі электрастанцыі ды забівалі адзін аднаго за батарэйкі ды тушонку, галадуха зрабіла з самай памяркоўнай ды прыязнай сабачынай пароды драпежнага забойцу.

Я сядзеў ля звера, ажно пакуль ён не перастаў дыхаць. Адыходзіць у цемру, пакідаючы за спінай яшчэ жывога монстра, не хацелася. Герда ляжала побач, выцягнуўшы параненую лапу. Кроў сачылася праз павязку — я вырашыў грунтоўна перабінтавацца, як толькі дойдзем да якога жылта. Нарэшце, узняў заплечнік ды, абапёршыся на вінтоўку, выпрастаўся. Сутычка адабрала ў мяне ўсю энергію — зараз, калі адрэналін пайшоў з крыві, я зразумеў, наколькі знясілеў. Мабыць, так пачуваліся жаўнеры пасля бою. Па дарозе я падабраў са ўзбочыны даўгую сухую палку — крочыць з кіем лягчэй. Туман тым часам рабіўся гусцейшым, і мне цікава было, ці ляжыць ён тут увесь час —як над Грушаўкай увесь час вісіць аднолькавая коўдра мядзяных аблокаў. Я выключыў налобнік — ён усё роўна не вельмі дапамагаў — ды стараўся не за-

біраць у бакі, трымаючыся ў межах асфальтавага рэчышча.

Час зноўку некуды знік, вымяраючыся выключна ступенямі стомы ды голаду — пачуццяў, якія плаўна саступалі адно аднаму. То есці хацелася мацней, чым адпачыць, а то і наадварот. І вось, у гэтай утрапёнай цішыні, сярод непрагляднай заслоны, проста над вухам раптам раздаўся бадзёры тэнарок:

— О! Вітаечкі вам!

Я спачатку быў прысеў, потым брудна вылаяўся, намацваючы на ілбе ўключальнік ліхтарыка. Але ні ўключальніка, ні ліхтарыка на галаве не было — я забыў скруціць налобнік з правага запясця. Калі, нарэшце, я сарваў з пляча стрэльбу, запаліў святло, нацэліў у напрамку голасу ды зняў засцерагальнік, я пачуваўся ідыётам. Бо калі за час, што я вошкаўся, нам не зрабілі аніякай шкоды, дык значыць намеру шкодзіць і не было. Герда глядзела на маю мітусню няўхвальна. Кшталту, было б чаго кіпішыць, пане дурань, я б падала гукавы сігнал, ну!

У промні святла паказаўся хударлявы, парослы шчаціннем, дзядзечка. Апануты ён быў у моцна заношаны камуфляж, побач з якім мая шапка выглядала навінкай апошняга паказу высокай моды ў Мілане. Ягоная вопратка была не проста дзіравай. Дзіркі ў ёй былі нават на тых заплатах, што закрывалі іншыя дзіркі. Ці не ў той момант я дапусціў, што дзядзечка не падсвятліў мяне ліхтаром проста таму, што ў яго папросту не было цынку, які можна было б у той ліхтар заправіць?

Камуфляжны шырока, прыязна ўсміхаўся. Ягонныя зубы былі прыкладна ў тым жа стане, што і вопратка.

— Вітаечкі вам! То не вы там стралялі? — ён паказаў рукой у напрамку, у якім, як яму падалося, мы з Гердачкай маглі страляць. Праз туман напрамак падаваўся вельмі прыблізным.

Я кіўнуў, спрабуючы зразумець, чаго ён ад нас хоча.

— А то я думаю, хто гэта там страляе ў лесе? І га-
лоўнае – і страляе, і страляе. Ці патронаў многа, ці то
палкое на ізюбра. Вы там не на ізюбра часам палявалі?

— На нас здаравенны монстр палез, — неахвотна
адказаў я, не апускаючы рулю.

— Не, я таксама люблю паляванне. Але зараз і звера
ў лясах не засталася, і шрот увесь выйшаў. Дык пстры-
каем па-старынцы, — ён адхіліў барціну свайго камуф-
ляжу ды ганарліва прадэманстраваў драўляную рагат-
ку з парэпанай гумкай.

— Далёка засталася да Пасёлку Слодычаў? — спы-
таўся я.

— Да Пасёлку Слодычаў тут як да Кракава ракам.

— То бок, далёка? — на ўсялякі выпадак удакладніў
я, бо афарызму не зразумеў.

— “Далёка” — гэта як ракам да Ракава, даражэнчкі.
А “як ракам да Кракава” — гэта проста капец як далё-
ка. Вы на старой слуцкай шашы.

— І як мы сюды саскочылі? — разгублена запытаўся
я ў Герды.

— У вашага сабачкі нага зламалася, — выдаў му-
жычок.

— Я ведаю, — наша камунікацыя праставала ў тупік.

— Але тут недалёка ёсць іншае паселішча, — шыро-
ка ўсміхнуўся ён. — Завецца Насамонамі. Магу пра-
весці.

— Аптэка там ёсць? Доктар? Хаця б якая медыцына?
— запытаў я, прыбіраючы стрэльбу за плячо.

— Вось вы туды прыйдзеце, там і спытаецеся. І я вас
туды магу завесці. Але для гэтага вам трэба заплаціць
Грыбку два цынкі.

Я зняў ліхтарык з запясця ды замацаваў яго паверх
вязанай шапкі.

— Грыбок — гэта я, — удакладніў дзядзечка.

— Добра, вядзі.

— Э, не! Грыбок працуе толькі па перадаплаце. То будзьце ласкавыя, два цынкі. А то не павяду. Ці тры, калі хочаце, каб на шляху я травіў анекдоты.

Я, незадаволеная пакракваючы, зняў з плячэй пляцак, засунуў руку глыбока ў ягонае нутро, доўга рыўся там, нібы ў мяне засталася літаральна некалькі батарэек, ды выдаў настырнягу два цынкі. Той запіхаў іх у паляўнічы патранташ на поясе, у іншых аддзяленнях якога былі каменьчыкі розных памераў. Пасля гэтага ён шырачэзна ўсміхнуўся ды павёў нас роўна ў тым кірунку, у якім мы з Гердай ішлі і да таго, як ён нас аклікнуў.

— Вось такі велічэзны сабака! — не змог не падзяліцца я перажытым, паказаўшы вышыню забітага нападніка на ўзроўні сваіх грудзей.

— Прычым гэта токі яйцы. А галавешка ў яго яшчэ вышэйшая, — пагадзіўся Грыбок. — Так, ва ўсякім разе, кажуць тыя Грыбкі, хто яго бачылі.

— Што гэта за Люцыпар такі? З якога пекла ён вылез?

— От, то не наш, кажу вам! Усе думаюць, што наш, але ён не наш! Нам у Насамонах гуркоў хапала. Нашто яшчэ сабаку гадаваць? А вось там, за лесам, вёска была. Іншая вёска. Вялікая. Не такая, як Насамоны. Дамоў на дзвесце. У ёй — прэсэдацель. Вялікі дом маў. Джып, крэдыты на развіццё сельскай гаспадаркі маў. А гаспадарка, зразумела, у дупе. А дом расце, на крэдытах. І быў у прэсэдацеля ў доме вялікі нямецкі дог. Яго прэсэдацель вельмі любіў, бо калі не любіш людзей, будзеш любіць хаця б сваю псіну. І, калі божанька на нас угнавіўся ды неба згасіў, пабралі хлопчыкі вілы ды прыйшлі да прэсэдацеля. І, значыць, нямножка яго забілі. І жонку ягоную, і дзетак. Бо, думалі, што гэта з-за прэсэдацэлевага нахабства, і, думалі, як толькі яго пакараць, сонца зноў зайграе па палетках. Але не.

Прэсэдацель ляжыць. Дом гарыць. А сонца няма. А галоўнае — сабака, дог гэты, здолеў уцячы. І, як другія Грыбкі расказваюць, ён спачатку тых мужыкоў з'еў, якія з віламі прыйшлі. Потым — тых, хто падбухторваў. А потым — ваабшчэ ўсіх. Бо трэба ж было сабачку нечым пітацца. А вось не чапалі б прэсэдацеля — яшчэ не зразумела, у якой паслядоўнасці ён іх еў бы.

— Але я забіў гэтую пачвару!

— От, даражэнчкі, кожны, хто да Насамонаў даходзіць, кажа, што гэтага бегемота забіў. Ён-та, можа, і забівае. Бо як бы прайшоў? Але колькі ж іх тады, догаў? Вось хлопцы, Грыбкі, нядаўна, з фермы свінню па дарозе вялі. Кажуць, выйшаў гэты звер. І яны яго проста палкамі адкатытавалі. Нібыта. Але хто ж ім паверыць? Такого хіба палкамі заб'еш? Ці з вінтоўкі? Тут вертаплёт нужан, — Грыбок летуценна закінуў галаву, думаючы пра вертаплёт.

Я не стаў спрачацца з цьмянай сялянскай метафізікай і вырашыў памяняць тэму:

— А я вось таксама з фермы іду.

— О, дак ты пад братам Ягорыем ходзіш?

— Не, я толькі пазнаёміўся. Нейкі ён падазроны. Я разумею, што гадаваць свіней — тое самае, што расціць цынк. Але занадта ён заможны. Цыгарэту паліў. Сапраўдную.

— Мы ў яго дзялы не лезем, — адмахнуўся Грыбок. — Мы таксама некалі фермерамі былі. За светлым часам. А калі трэба ў каго свінню купіць, дык у каго ты яшчэ яе купіш?

Грыбок адгукваўся пра лысага, старанна падбіраючы словы — так, быццам брат Ягорый мог яго пачуць і не прадаць наступным разам свінню ў Насамоны.

— Дык адкуль ты ідзеш, калі не з фермы? — пацікавіўся Грыбок.

— З Грушаўкі.

- Во на табе! А дзе гэта? — ён ажно спыніўся.
- У былым Мінску. Для Каралеўства “Цэнтр”.
- Ды ідзі ты! — не паверыў Грыбок. — Ты ажно з Мінска давалокся? Сюды? І як там справы? Праўду кажуць, што там бабы ўладараць?
- Гэта толькі ў адным полісе. Матрыярхат “Зялёны Луг”.
- От я бы туды ў рабства пайшоў! — твар у Грыбка зрабіўся такі ж летуценны, як калі ён разважаў пра “вертаплёт”.
- Нічога прыемнага ў няволі няма.
- Але ж кормяць? — удакладніў Грыбок.
- Кормяць. Яны ж памруць без гэтага. Але пра не-павагу да жанчын рабы хутка пачынаюць шкадаваць.
- От я і кажу! — Грыбок, здаецца, не пачуў апошня-га сказа. Ён змоўк і я зразумеў, што ў чалавека ў жыцці з’явілася мэта.
- Наперадзе ў тумане пазначыліся два слабенькія зіхоткія агенчыкі. Яны трымцелі проста пры даро-зе — нават не сустрэўшы Грыбка, мы б з Гердай га-рантавана выйшлі да іх. То пытанне пра мэтазгодна-сць двух выдаткаваных цынкаў паўстала даволі вос-тра. Наш суразмоўца паскорыў хад — так, каб наблізіцца да брамы першым. Яшчэ да таго, як з ту-мана вынырнулі дзве нягеглыя постаці вартаўнікоў, ён загаварыў з імі.
- Вітаечкі вам, Грыбкі! Грыбок прывёў вам навед-ніка! Заможны, бо з сабакам! Хай сабе і кульгавым. Ідзе ажно з Мінска. Яму там бабы пісюн жгутом пера-вязвалі ды тапталі яго да пасінення. Дык ён і збег, небарака, каб мужчынскае здароўе спасці. Я яго пася-род лесу знайшоў, ён там з догам змагаўся. Лічу, што маю маральнае права на сваю долю з уваходнай платы. Дваццаць адсоткаў?
- Прастуй адсюль, Грыбок, — млява адказала адна з постацяў.

— Колькі ён з цябе здэёр? — запытала другая ў мяне.
— Два цынкi, — чэсна адказаў я. — Пры тым, што я ў любым выпадку сюды б выйшаў.

Мой спадарожнік тым часам загадкава растварыўся ў паветры. Магчыма, ягоныя мары матэрыялізавалі-такі нябачны “вертаплёт”, што забраў летуценніка ў бласлаўёным напрамку матрыярхату “Зялёны Луг”.

— Тое, што ён распавёў пра мяне, — няпраўда, — на ўсялякі выпадак, удакладніў я. — Паходжу з вольнай муніцыпаліі Грушаўка.

— Няслаба ў вас там прыпакло, — незразумела пракаментываў адзін з вартаўнікоў.

— А ты не звяртай увагі на тое, што Грыбок кажа, — параіў другі. Што цікава, гаворка і нават тэмбр голасу ў іх былі амаль ідэнтычнымі з апранутым у камуфляж круццалём.

Побач з дзядзечкамі капцілі дзве падпаленыя ды ўваткнутыя ў зямлю палкі. Лесу навокал ставала, каб не карыстацца цынкам для асвятлення. А вось з цынкам, падобна, у паселішчы было так сабе. Як напісаў бы барочны аўтар вандроўнага рамана васямнаццатага стагоддзя, “вопратка гэтых сінёраў выяўляла вартае жалю відовішча”. Асабліва цяжка было не заўважаць ізастужкі, якая прымацоўвала падэшву да бота аднаго з вартавых.

— Уваход у нас каштуе як бы дзесяць батарэчак, — з выбачальнай інтанацыяй сказаў адзін.

— Інакш немагчыма, скідак і спецыяльных праходак не маем, — падхапіў другі, адказваючы на пытанне, якое, падобна, ім задавалі часта.

Я, незадаволена пакракваючы, зняў з плячэй пляцак, засунуў руку глыбока ў ягонае нутро, доўга рыўся там, нібыта ў мяне засталася літаральна некалькі цынкаў, ды адлічыў дзясятку.

— За сабаку плаціць, спадзяюся, не трэба?

— Не трэба! — дазволіў першы. — Тым больш, што яна ў вас гэткая. Так бы мовіць, кульгавая.

Пакуль яны старанна правяралі ёмістасць кожнай прынятай батарэйкі, я яшчэ раз падзівіўся, наколькі падобнымі да першага сустрэтага мужычка былі гэтыя двое. Такое ж нехайнае, кудлатаватае шчацінне. Такая ж худоба. Такая ж паспешлівасць рухаў. Такія ж востранькія твары з вочкамі-пацеркамі. Такія ж сінюшныя губы, як быццам іх уладар паласаваўся буякамі.

— Усё нармальна, — здзіўлена заключыў адзін з вортаўнікоў. Мабыць, не так часта ім трапляліся госці, што плацілі без спрэчак і поўным цынкам.

Ён дастаў звязку старасвецкіх ключоў ды доўга калупаўся ў замку стальных дзвярэй, якія бараніў. Было бачна, што сам працэс адмыкання брамы яму падабаецца, бо падкрэслівае ягоны высокі сацыяльны статус. Я звярнуў увагу на выгляд уваходу ў паселішча. Брама мела дужа незвычайны для нашых цёмных часоў выгляд. Сталёвыя дзверы, высокая агароджа з карычневай гафраванай сталі паходзілі яшчэ з той эпохі, калі людзі карысталіся металічным профілем для межавання сваіх паселішчаў. Усе сучасныя полісы вымушаныя былі ўзводзіць мытныя сценкі нанова з матэрыялу, які знаходзілі навокал. Часцей за ўсё гэта былі буйныя бетонныя пліты, разабраная тратуарная цэгла, але ну аніяк не маднявы метала-штaketнік. Выглядала, Насамоны склаліся ў якасці замкнёнага феадальнага паселішча яшчэ да таго, як замкнёныя феадальныя паселішчы сталіся асноўнай формай аб'яднання людзей у дзяржавы.

Калі дзверы нарэшце адчыніліся, другі двайнік Грыбка дастаў з кішэні бляшаны кубак, зачарпнуў вады з невялічкай пластмасавай купелі, што вісела пры дзвярах, пляснуў сабе ў далонь ды працягнуў мне, скамандаваўшы:

— Пі!

Я з сумневам паглядзеў на кашчавую ды, як сказаў бы барочны аўтар вандроўнага рамана васьмнацатага стагоддзя, “не адораную чысцінёй у яўнай ступені” далонь.

— Пі, гэта рытуал. Без гэтага не прапусцім, — напіраў другі.

Я правёў вуснамі па бруднаватай жыжы, робячы выгляд, што п’ю. Гаспадар далоні загадаў мне:

— Цяпер ты выцягні руку.

Ён пырнуў дробку вадкасці ў караблік маёй жмені ды таксама прыхіліўся да яе, удаючы, што п’е.

— Цяпер ты — адзін з нас. Можаш праходзіць, — сказаў ён рытуальным тонам, які не вельмі пасаваў да ягонага прасцецкага твару, востранькага носа ды вачэй-пацерачак.

— Унутры распукай Тамаду. Ён у нас за галоўнага. Хутчэй за ўсё ў канторы сядзіць, — параіў той, што стаяў пры ключах.

Мне падалося, за агароджай туман быў крыху радзейшы, хаця чысціні ўспрымання тут маглі замянаць некалькі вялікіх вогнішчаў, раскладзеных тут і там па зямлі, што падсвятлялі смугу яркімі памяранцавымі плямамі. Праз іх у сутонні колеру *чорнага малака* з’яўлялася перспектыва, і сценка вільгаці ўжо не падавалася такой непрабівальнай. Вогнішчы тыя, здаецца, мелі сацыяльную ролю — вакол іх сядзелі і гаманілі людзі.

Вока адразу выхапіла буйную драўляную вежу, хутчэй за ўсё — колішнюю супрацьпажарную каланчу, што ўзносілася высока-высока: яе верхавіна патанала ў цемры ды тумане. Я прашпацыраваў уздоўж сценкі, пабачыў ладны цагляны дамок пры агароджы, закінутую фуру пад тэнтавай накрывкай, збочыў да дзіўнаватых цэлафанавых шатроў, якія таксама ўпіраліся ў мяжу, знайшоў яшчэ тры вялікія жылыя будыніны, з трубаў якіх курыўся дымок.

Насамонам болей пасаваў статус хутара, чым вёскі ці поліса. Аптэкай тут нават і не пахла. Наблізіўшыся да вежы, я пабачыў драўляны стэнд ля яе ўзножжа. Да стэнда былі прымацаваныя вялікія аркушы белай грубай тканіны. Паверх быў тэкст, накарэмзаны ад рукі вугалем — неблагая замена рэдкай удалечыні ад горада паперы. Запаліў налобнік. То была насценная дошка аб'яваў, сумешчаная з выпускам апошніх сусветных навінаў. Выглядае, на хутары не было плацёжаздольнага попыту, які дазваляў бы штодня друкаваць некалькі экзэмпляраў газеты.

Я адзначыў, што, як толькі запаліў ліхтарык, да мяне пачалі падцягвацца мясцовыя — постаці маўкліва праходзілі міма, пільна ўглядаючыся ў прыхадня з ліхтаром і цынкам. Асабліва прагнымі да дэталяў былі вочы ў жанчын — сярод цікаўных сустракаліся і прывабныя, — і ва ўсіх іх былі востранькія носікі, чарнічныя вусны ды пацерачкі пад бровамі.

— Здароўкі! А хочаце, я вас у кантору правяду? — прапанаваў мужчынка, які ўзнік побач. — Токі вам трэба будзе адзін цынк Грыбку выдаць! Ці паўтара, калі з экскурсіяй. Грыбок — гэта я, — сказаў ён хуткай гаворкай.

У мяне ад Насамонаў пачынала выразна часацца ў глуздах. Я прыгледзеўся да просьбіта і ўпіэўніўся, што ён вельмі падобны да майго ляснога суразмоўцы — нават колькасць заплат на вопратцы была супастаўная. Але то дакладна быў не ён. Тут — маладзейшы ды нахабнейшы.

— У вашага сабачкі нага паламалася, — працягнуў мясцовы жыхар. — Яму блукаць у туманчыку складаненька будзе.

Я пахістаў галавой: знойдземся як-небудзь самі. У трох соснах. Тут тузін двароў, унутры сцяны. Я прабег вачыма запісы на дошцы:

“Горад Светла гатовіцца да набліжэнню карнавалу і значна абмяжоўвае ў ваход у сабе”.

“Падземная секта шукальнікаў сонца на Багушэвічскай галінцы метрапалітэна ў каралеўстве “Цэнтр” кажа, што натыкнулася на сляды вадаплаўнага пцерадакціля, праайца ўсіх лятучых пацукоў”.

“На карчму ў “Ляйбы” звершанае нападзе, усіх гасцёў парэзалі, выжыўшых няма. Сведкі кажуць, што злачынства здзейснілі казлакапытыя”.

А вось гэты слупок рукапіснага летапісу вымусіў мяне наблізіцца. І прагна чытаць. І павольна перачытваць:

“У Вольнай Муніцэпаліі “Грушаўка” здарэўся ваенны паварот. З мэтай навядзення парадку і законнасці цэплавая інфраструктура праблемнай тэрыторыі перайшла пад кантроль Камісара Унутраных і Знешніх спраў Народнай Дыктатуры Кальварыя. У прыцэле паляпшэння ўзроўню жыцця і недапушчэння хаосу, у Вольнай Муніцэпаліі “Грушаўка” часова ўзведзены рабаўладальніцкі строй. Бурмістр арыштаваны і змешчаны пад варту на падазрэнні ў стварэнні перадумоў да пагаршэння адносінаў паміж дзвюма братэрскімі народамі. Яго пільнаваннем, гэтаксама як і аховай ад парушэнняў каменданцкага часу, займаецца Народная Дружына пад кіраўніцтвам генерала Маньцы. Кіраванне “Грушаўкай” па запыту насельніцтва “Грушаўкі” здзяйсняе Намеснік Народнай Дыктатуры Кальварыя пры наяўнасці ўзброеных сілаў Народнай Дыктатуры Кальварыя. Усе паўсталыя навольнікі прысуджаны да смяротнага пакарання”.

Я ўжо нейкі час не паведамляў пра выраз мордухны ў маёй даражэнькай псюлі, і звязана гэта было з тым, што я не хацеў вас засмучаць. Бо сабуля мая павесіла хвост і выглядала, як Карл Арлеанскі падчас ягонага ўтрымання ў лонданскім Таўэры. Мне было балюча на

яе глядзець. Але, прачытаўшы навіну, я ўкленчыў перад маёй дзявулькай, абняў яе і прасядзеў так некалькі хвілінаў. Два небаракі засталіся без роднага дому. Вяртацца нам больш няма куды. Хіба што ў кайданкі ды турму для нявольнікаў.

— Зараз знойдзем табе лекі! — паабяцаў я сабулі ды скіраваўся да вялікай хаты, што стаяла на дальнім ад уваходу краі паселішча. Вогнішча непадалёк ад яго давала водбліскі на велізарны, у паўтара чалавечыя росты, прадмет, больш за ўсё здалёк падобны да помніка банану. Праз некалькі крокаў я ўпэўніўся, што гэта сапраўды быў манумент: стаяў на каменным пастаменце з маленькай металічнай шыльдачкай унізе. Але героіка абеліска заставалася поўнай загадкай — у тумане вымалёўваўся бронзавы лінгам, падобны да пастаўленага на папа цэпеліна. Ці яшчэ да чагосьці, праз што прыстойныя сабулі звычайна чырванеюць. Вока адзначыла старанна абазначаныя пупырышкі, падобную да свінячага хваста загагуліну наверсе — гэта дакладна не магло быць бомбай, ракетай ці нейкай іншай трасцай, якую браўся ўхваляць Чалавек тады, калі яшчэ займаўся такім глупствам, як узвядзенне манументаў. Помнік быў стары і дакладна належаў да той жа эпохі, што і метал-профільная агароджа вакол Насамонаў. Я скіраваў ліхтар на шыльдачку і прачытаў адціснутыя ў медзі словы: “Турок звычайны. *Cusumis Sativus*”. Часанне ў мозгу зрабілася зусім невыноснае.

— Тут раней фермачка была. Сямейная, — праспяваў тэнарок побач. Я нават не стаў паварочвацца, бо зразумеў, што маю справу з чарговым праважатым. — Мы былі агурочнымі каралямі рэгіёна. Усё радня. Толькі Грыбкі. Фурамі прадукт гналі ў Расію. Кожны быў мільянерам. За палову цынка магу паказаць нашы парнікі.

Я адварнуўся і пайшоў бліжэй да вялікага дома за статуяй. Агароджа ішла роўна пасярэдзіне будынка, задняя частка была за сценкай. І адтуль, ззаду, чуліся гучныя воплескі. Як быццам нехта плёскаўся ў вадзіцы. “Кантору” дамок не нагадваў катэгарычна, але ж ягоныя дзверы былі адчыненыя, і я наважыўся зайсці. Памяшканне ўнутры нагадвала офіс, імкліва перабудаваны ў гатэльнае лобі. Крыніцай святла тут з’яўляўся нядбайна зроблены камін з шырокім жаралом. Дыму ён даваў амаль столькі ж, як і ўласна цяпла. За канторскім сталом сядзеў стараваты Грыбок. Перад ім стаяла ўскрытая банка тушонкі ды ляжала некалькі лістоў, падобных да ільняных прасцінаў. Ягоны твар быў адзначаны велічным выразам, што выдаваў чалавека з вялікі досведам адміністрацыйнай працы. Ён змерыў нас з Гердачкай бухгалтарскім позірам ды запрасіў жэстам прысесці за стол побач з ім.

— Бежанцы? — лаканічна спытаў Грыбок.

— Можна сказаць і так, — я скінуў стрэльбу, заплечнік, прысеў, прагна ўглядаючыся ў тушонку.

— З поўдня? — ён хутчэй сцвярджаў, а не цікавіўся.

— З поўначы. Ідзем з Грушаўкі.

— З Грушаўкі? Няслаба ў вас там прыпакло, — паўтарыў ён рэпліку вартаўніка. — Але вы першыя адтуль. Што ж. Сардэчна вітаем, — ягоны твар выдаў тую невялікую порцыю ветлівасці, якую стомлены ад гасціннасці гаспадар аграсядзібы выдаткоўвае як непазбежны аванс. — Я — Тамада.

— Я — Кнігар. — Мы абодва вырашылі не клапаціцца тлумачэннямі паходжання нашых імён. — У Насамонах ёсць доктар?

Ён паглядзеў на мяне як на дзівака.

— А аптэчка? Майму сабаку пільна патрэбныя антыбіётыкі.

— Антыбіётыкі? — перапытаў ён з націскам.

— Так. Пеніцылін, тэтрацыклін. Можна нават ле-
ваміцэцін.

— Сабаку? — вусны Грыбка ўзняліся ў кутках.

— Любая цана. Заплачу.

— От, даражэнечкі, у нас днямі маладая Грыбчыха
ад ангіны згарэла, бо не было чым горла лячыць! А вы
кажаце, антыбіётыкі! З’елі даўно ўсе антыбіётыкі.
Трэба шмат цынку да ветрака занесці, каб антыбіёты-
кі здабыць.

— А што такое вятрак? — не зразумеў я.

— Ёсць тут гандляры пры запраўцы, — выглядала,
яму не падабалася ідэя выправаджваць нас некуды, не
выціснуўшы тых батарэек, якія мы маглі пакінуць у
Насамонах. — Калі пажадаеце — дасце нам грошай, мы
даставім медыкамент. На колькі гуркоў застаяцеся?
Дваццаць? Сорок?

— Гуркоў? — гэтае пазначэнне часу мяне збянтэжыла.

— Статуя пры ўваходзе полая. Добры гук дае. Б’ем з
раніцы раз, увечары раз. Два гуркі — былы дзень.
Чатыры — суткі.

— Давайце я заплачу за чатыры, — асцярожна пра-
панаваў я. — А потым даплачу, калі вырашым у вас
пагасціць.

— Оптам было б танней, — крытычна заўважыў Та-
мада. — З ежай, лазняй і вяселлем — дзесяць цынкаў.

— З лазняй? — я не паверыў вушам.

— Так, з лазняй. І з вяселлем. Абодва пункта прагра-
мы абавязковыя.

Я вырашыў не задаваць пытанняў і, незадаволеная
пакракваючы, засунуў руку глыбока ў нутро заплеч-
ніка, доўга рыўся там, быццам у мяне засталася літа-
ральна некалькі батарэек. Насамоны цягнулі грошы з
мяне, бы агурок сок з зямлі.

— Вы нешта казалі пра ежу, — сціпла вымавіў я,
аддаючы Тамадзе цынк.

Ён пахмурна кіўнуў на ўскрытую бляшанку, аддзёр ад абруса на сталe кавалак, наклаў на яго палову лыжкі тушонкі ды закінуў сабе ў рот.

— Што гэта за дзіва такое? — спытаў я, асцярожна кранаючы пляскаты бялявы ліст. Навобмацак ён нагадваў вільготны кардон.

— Праснак. А што, хіба ў Грушаўцы хлеб па-іншаму выпякаюць? — здзівіўся ён.

— У нас ён боханамі ідзе, — я адправіў аркушык у рот. Смак таксама нагадваў крыху вільготны кардон. А вось з тушонкай зайшло весялей. Адно што, калі я працягнуў невялічкі кусок мяса Гердзе (тая не ўзяла), гаспадар нахмурыўся. Гэтым людзям не хапала ежы, лекаў, прыпасаў. І нават прадаючы паслугі за вялізныя грошы, яны раўнавалі. Я паспеў з'есці толькі тры лыжкі тушонкі, калі Тамада паспешліва працягнуў мне недагарак свечкі, ключ з бірачкай ды распарадзіўся:

— Ваш нумар — на другім паверсе справа. Як уладкуецца — кіруйцеся ўніз у лазню. Сабаку ў лазню нельга. Там гігіена. Зараз у нас раніца, толькі прабіў першы звон. Вяселле пачнецца ўначы пасля другога звана. То ў вас будзе вольны час.

— Зноў раніца? — не вытрымаў я. — З маёй раніцы шмат часу мінула.

— У нас з фермай дванаццаць гадзінаў розніцы, мы правяралі з адным братам, які аднекуль здабыў хранограф. Была ідэя падладзіцца, але мы не дамовіліся, хто пад каго мусіць. Нас болей, яны заможнейшыя. Вось і не паразумеліся.

Ён нецярпліва ўстаў. У мяне было адчуванне, што Тамада зараз накрые абрус праснака рукамі і схавae бляшанку тушонкі ў кішэню, каб паказаць, што на большую колькасць ежы разлічваць з майго боку было б няветліва. То мы пацягнуліся па драўлянай лесвіцы наверх. У нумары было вельмі цёпла, пры

дзвярах стаяла вядро з калодзежнай вадой, ложка быў засланы бялюткай бялізнай.

Я запаліў усе свечкі, якія знайшоў у пакойчыку, зямніў цынк у ліхтарыку ды пры такой ілюмінацыі асцярожна раскруціў павязку на Гердзінай лапе. Поўсць на ране змяніла свой колер, зрабілася святлейшай. Перабітае месца моцна напухла ды гарэла. Як толькі я прыбраў лангеты і ўзяўся за ступак, сабуля жалобна заенчыла. Лапа павісла, з дзюрак пырснуў гной. Пяшчотна прыгаворваючы, я сцадзіў жаўтаватую погань, прамыў лапу вадзіцай ды апрацаваў тампонам, спырнутым віскі. Унутры, пад скурай, храбусцела раздробленая ў крошкі костка. Што з гэтым рабіць — незразумела. Нават калі б у нас былі антыбіётыкі, для лекавання патрэбная была аперацыя. І рэнтген. І гіпс. Я зрабіў новую перавязку ды асцярожна паклаў Герду на коўдру. Пасля дастаў карту Апальшчыка ды пільна ўглядзеўся ў пазнакі.

Опытка змянілася: вока ўжо не звяртала ўвагі на тапонімы, заўважаючы толькі малюнкi і подпісы *шахцёра*. Няісны свет “Гомеляў”, “Магілёваў” і “Слуцкаў” не суадносіўся са сцяжынамі, па якіх я мусіў цягнуцца. Я адразу ж пазнаў трапецыю Гары, скіраваў позірк уздоўж лініі пад ёй ды напаткаў маленечкую кропачку “Насамонаў”. Хутарок знаходзіўся ў даўгім, праз усю мапу, прамежку, падпісаным “Вобласць туманаў”. Патрэбны мне кірунак на паўднёвы ўсход ад маёй існай лакацыі ўпіраўся ў вялікае паселішча, названае “Горад Святла”. Каля яго сапраўды цякла шырачэзная рака, перайменаваная паверх былой назвы, *шахцёравай* рукой у “Эрыдан”.

Шлях да Горада Святла пачынаўся ніжэй за вобласць туманаў, побач з паваротам тырчаў загадкавы значок “Мерседэса” на палачцы. Далей пры гасцінцы высіўся велізарны штыр, з якога ў два бакі біў клінападобны

струмень. “Аракул”, — было пазначана побач. За Аракулам кірунак быў пракрэслены дзвюма рыскамі, па якіх ішоў часцюткі вертыкальны штыкетнічак. Адсутнасць подпісу не дазваляла зразумець, што менавіта меў на ўвазе выведнік, малюючы гэтыя краты.

Ужо пройдзены адрэзак ад Грушаўкі да Насамонаў быў даволі ладным. Калі мы здолелі прабіцца так далёка без кампасу ды арыенціраў, дык, можа, аднойчы дасягнем і фінальнай кропкі нашай вандроўкі. Якая знаходзілася настолькі далёка, што пры існым маштабе карты яе давялося б шукаць не толькі за межамі майго пакоя, але і недзе за агароджай Насамонаў.

Але не вырашыўшы — не дасягнеш, не шукаючы — не знойдзеш. Калі не можаш нечага дачакацца, трэба імкнуцца да гэтага дайсці.

РАЗДЕЛ ПЯТЫ

“ГЭТЫЯ КРАІНЫ АДДЗЯЛЯЮЦЬ высокія непадступныя горы, і ніхто іх яшчэ не пераходзіў. Паводле словаў лысых, на гарах жывуць – хаця я гэ-таму не веру – казлакапытыя людзі, а за гарамі — іншыя людзі, якія спяць шэсць месяцаў у год. Гэтаму я ўжо зусім не веру” (Кніга 4. Мельпамена. 25).

“Пра ўзгадае пер’е, якім, паводле скіфаў, напоўненае паветра, і таму, маўляў, нельга ні бачыць, ні прайсці, я трымаюся такога меркавання. На поўнач ад скіфскай зямлі пастаянныя снегапады, летам, канечне, меней, чым зімой. Такім чынам, кожны, хто бачыў падобныя камякі снегу, зразумее мяне; бо снежныя камякі нагадваюць пер’е, і праз такія суворыя зімы паўночныя вобласці гэтай часткі свету не населеныя. Такім чынам, я мяркую, скіфы і іх суседзі, вобразна кажучы, называюць сняжынкі пер’ем. Вось сведчанні, якія у нас ёсць пра самыя аддаленыя краіны” (Кніга 4. Мельпамена. 31).

“У неўраў звычаі скіфскія. За адну генерацыю да паходу Дарыя ім давялося пакінуць сваю краіну праз змеяў. Бо не толькі іх уласная зямля выгадала мноства змеяў, але яшчэ болей напала іх з пустыні ўнутры краіны. Таму неўры былі вымушаны пакінуць сваю зямлю і пасяліцца сярод будзінаў. Гэтыя людзі, хутчэй за ўсё, чарадзеі. Скіфы і прысутныя сярод іх эліны, прынамсі, сцвярджаюць, што кожны неўр

штогод на некалькі дзён ператвараецца ў ваўка, а пасля зноўку прымае чалавечае аблічча. Мяне гэтыя чуткі, канечне, не могуць пераканаць; тым не менш, так кажуць і нават клятвенна сцвярджаюць” (Кніга 4. Мельпамена. 105).

“Сярод усіх плямёнаў самыя дзікія норавы ў андрафагаў. Яны не ведаюць ні судоў, ні законаў і з’яўляюцца качэўнікамі. Адзежу носяць падобную да скіфскай, але мова ў іх адрозная. Гэта адзінае племя людзедаў у краіне” (Кніга 4. Мельпамена. 106).

“Будзіны, карэнныя жыхары краіны, — качэўнікі. Гэта — адзіная народнасць у краіне, якая харчуецца сасновымі шышкамі. Гелоны ж, наадварот, займаюцца земляробствам, садаводствам і ядуць хлеб. Паводле знешняга выгляду і колеру скуры яны зусім не падобныя да будзінаў. Аднак эліны і будзінаў завуць гелонамі, хаця і дарэмна. Уся зямля іх пакрытая густымі лясамі рознай пароды. Сярод лясных гушчароў знаходзіцца велізарнае возера, аточанае балотамі ды зараснікамі трыснягу. У гэтым возеры ловяць выдру, баброў і іншых звяроў з чатырохкутнай мордай” (Кніга 4. Мельпамена. 109).

Я чытаў Герадота, і ў галаве віравала ці то пер’е, ці то сняжынкi. Нейкі валацуга дзве з паловай тысячы гадоў таму зазірнуў адным вокам у маю краіну, нічога ў ёй не зразумеў, расказаў іншым, якія таксама нічога не зразумелі, але валацугу паверылі. Яны старанна пераносілі глупствы з рукапісу ў рукапіс, захоўвалі ў кляштарх, друкавалі in folio. Потым — смяяліся з іх. Потым ставіліся як да мастацкай літаратуры, гістарычнага фэнтэзі. І вось зараз паводле эскізу з чужых забабонаў нехта трэці пачаў выбудоўваць рэальны свет. Вось жа яно, пер’е, намалёванае на мапе, якую замовіў Апальшчык і выканаў *шахцёр*. Вось рыса, якая пазначае мяжу белых герадотавых “сняжынак” — вышэй за былыя “Ашмяны”, праз “Смаргонь” да “По-

лацка”. Хай сабе і пытальнік побач. Вось яны, казлакапытыя, у апошняя зводцы светлавых навін, а таксама — неўры, якія перакідаюцца ваўкамі, андрафагі, якія выядаюць цэлыя паселішчы людзей, і скіфы, якія змагаюцца з андрафагамі, не злазячы з коней. Адкуль выскачыў гэты свет? З якой дзіркі ў гістарычнай тканіне? І дзе былі скіфы з казлакапытымі, калі мы расшчаплялі атам, мадэлявалі базон Хігса і гулялі ў Майнкрафт? І ці выскачыў ён насамрэч, ці, можа, камусьці прымроіўся ў цемры?

Я адклаў кнігу, пагладзіў Герду — яна спакойна спала, яе цела было гарачае. “Пачакай мяне тут, дзяўчыначка”, — папрасіў я і, пакінуўшы паліто, пляцак з цынкам ды стрэльбу каля яе, узяў свечку і пайшоў па драўляных сходах уніз. У канторы ля каміна збіраліся нейкія людзі — я чуў з-за дзвярэй галасы, у кожным з іх мелася адценне грыбкоўскага тэнарка. Чуўся скрыгат узразання бляшанак з тушонкай і дзынканне пляшак з нейкай вадкасцю. Я вырашыў не выходзіць знаёміцца, каб сквапныя Грыбкі не падумалі, што я натачыў лыч на іх каштоўную ежу. Таму спусціўся яшчэ на ўзровень уніз найпрост паводле кірунку стрэлкі, што паказвала, дзе лазня.

У фрыгідарыуме ці, калі прасцей, халоднай распрадальні, за сталом сядзелі два мажныя дзядзькі, захутаныя ў прасціны. У наш час заможнасць незнаёмага вызначаецца з першага погляду, паводле складу ягонай фігуры. Чым шырэйшы пры пупе, тым алігархічнейшы. То былі вельмі багатыя джэнтльмены. Багацце звисала з іх кумпякоў, набрыняла шматлікімі складкамі на валасатых жыватах. Нават шыі ў іх былі вельмі заможныя, у тры ахопы. Ды што там! Насы — у насах яны былі шырэйшыя, чым тыя-сія Грыбкі ды Грыбчыхі! На стала стаяла пластыкавая бутэлька са сцюдзёнай вадой — яшчэ адно сведчанне выключнай грыбкоўскай

гасціннасці. Мужчыны выглядалі згаладнелымі і крыху расчараванымі.

— Дабраніч! — сказаў адзін з іх. — Я Мыкола. А тэй — Андрон.

— Я — Кніжнік, — павітаўся я.

— Чы можа ё ў вас з собою штось пад'ісці? — Мыкола карыстаў цікавую сумесь некалькіх гаворак. У менскіх полісах так не размаўлялі.

— На жаль! Мяне Тамада пачаставаў трыма лыжкамі тушонкі.

— Жадібній ён, падлюка! — падаў голас Андрон. — Але суджаныя ў яго гарні!

— Мы — біженцы. З поўдню, — патлумачыў Мыкола.

— Бежанцы? — перапытаў я з сумневам. Занадта ж гладка выглядалі абодва.

— А ты на цыцкі ў Андрона не дывіся! — засмяўся Мыкола. — Бягуць заўжды першымі тыя, кому ё, што втрачаці.

— Каб не было ў нас цынку, досі бы не дасталіся, — пракаментавалі Андрон сур'ёзна.

— Біжанцы незначае бідолахі, — звузіў думку Андрона Мыкола. — Часта наўпакі. Біжанцы найзаможнішшы і е.

— Козлакапытыя, — каротка патлумачыў Андрон прычыну ўцёкаў. — Зараз яны за півдзень пільна узяліся.

— Тры села в нас было побач. Спачатку пірше. Ёму шчэ спробувалі дапамагчы. Спілкуваліся. Пацанов высілаі з калашамі. Але ўсіх парызалы. Наступным разам — друге. Тут вжэ ўсе схаваліся.

— Бо шчо ты з імі зробіш? Іх куля не берэ! — дадаў Андрон.

— Як не бярэ? — не паверыў я.

— А от так! Яны не від цяго світу! Не звідсі! Півні ріжок высандальваеш в спінак — і анычога!

— Вы гэта самі спрабавалі? Ці сказаў хто вам? Бо я, ведаеце, нядаўна з адным сабачкам змагаўся. Таксама было адчуванне, што ён заварожаны. З дзвюх руляў карцеччу частую, тры метры, а нічога яму. Але гэта проста паніка. У цемры пацэліць складаней. І рукі дрыжаць. І святло ўбок ідзе. То проста цэліцца трэба трапней!

— Цылітыся! Влучней! — перадражніў Мыкола. — Пабачыш свінячу морду з нажом — пагляджу во як ты влучно цылітыся меш!

— Як “свінячу”? Вы ж казалі “казлакапытыя”!

— Дый це іх клікаюць так. “Козлакапытыя”. Памілково. З газет пійшло. Свінячы след дужа падобны на казліны. Вось і зблыталі. Насамрэч — свінні. У людзей перакідваюцца.

— Вы самі бачылі? — зноўку спытаў я.

— І, головне, на конях пересуваюцца. Ты ўяві собі свіняку, які на коні з мачэте на тобі прэ. І подумай, ці будеш з ій в бійку ўступаці.

Было бачна, што іх сумленне дагэтуль падкідае ім цяжкіх сумневаў, ці варта было збягаць з ахопленых гвалтам родных мясцінаў. Але я дакладна не меў аніякага права іх асуджаць ці сумнявацца ў іх смеласці. Адно што перапытаўся ў Мыколы ды Андрона яшчэ раз:

— Дык вы самі бачылі? Свінарылых двухногіх? З нажамі?

Яны прымоўклі, збіраючыся з сіламі для новай порцыі страшных баек. І я зразумеў, што зараз ужо пойдучь зубрагаловыя з паласатымі, бы ў зебраў, дупамі. І што яны, канечне, пра свінагаловых казлакапытых толькі чулі, але трэба быць псіхааналітыкам з дваццацігадовым стажам, каб выціснуць з іх такое прызнанне.

— Пайду, папаруся! — перапыніў я нашу размову, узняўшы руку.

— О, ну добрэ дзіло! — з энтузіязмам саскочыў Мыкола з праблемнай тэмы.

— Там на адваротнай сценцы дзвярцяты ё з сакрэцікам. Як прыпарыцца — заглянь, не расчаруецца!

Яны з бачным шкадаваннем да сябе разлілі чыстую вадзічку па пластыкавых чарачках, а я пакрочыў у апраметную. У парылцы было цёмна, адна са сценак падпіралася добра разагрэтым катлом, у якім крахталі камяні. Прагнілая масніца пад нагой крэкнула, і я ледзь не прыскварыўся да распаленага чыгуна. Спераду, пры яшчэ адных дзверцах, мрела адзінокая свечачка, яе кволая плямка патанала ў выпарэннях. Лазня была натопленая люта, я гэта адчуў, калі праз хвіліну сядзення скура на маіх вушах пачала скукожвацца ды пакрэкваць. У галаве цюкалі малаткі. Цела пайшло леапёрдавымі плямамі, у дыханні з'явіўся похрып. Зрабілася млосна, вочы часаліся ды як быццам выкіпалі, з іх ліліся гарачыя слёзы, апальваючы шчокі, а вейкі прыліпалі адна да адной. Ніколі ў жыцці я не адчуваў сабе настолькі нездаровым чалавекам, як у той парылцы — сэрца тахкала, лёгка не насычалі кроў кіслародам, скура свярбела. І разам з тым, упершыню вось не ведаю за які час, мне было абсалютна, безумоўна і шчасліва гарача. Цела нават не адразу прыгадала, *як пацець*, бо ўсе потавыя залозы былі заканапачаныя пастаянным усёахопным холадам. Усе поры на жываце і плячах былі забітыя супрацьстаяннем адвечнай зіме. Я ацякаў, як стэарынавы недагарак. Мне падавалася, што холад не вернецца ніколі, я болей не адчую яго ўнутры, у сваіх вантробах.

І калі ў вачах ужо сцямнела, я зрабіў некалькі крокаў да дзвярэй, не пабачыў побач з імі катла, зразумеў, што дзверы — не тыя, усё ж ірвануў іх на сябе, адчуваючы, што зараз ляснуся непрытомны проста на падлогу. Але раптам апынуўся ў тумане сцюдзёнай ночы. Пад нагамі

плюхала чорная вада, у яе вялі гладкія драўляныя драбіны. Я зрабіў крок, яшчэ крок — па-ранейшаму не адчуваючы цела, увесь суцэльна складзены з гарачыні і цюкання малаткоў у кіпні крыві. І, калі вада дастала да каленаў, даў нырца ў яе шыяй наперад. Цела, імкліва састываючы, зашыпела. Мне падалося, што сцюдзёная вада пайшла бурбалкамі, бы шампанскае. Я глытнуў гэтай ледзяной газіроўкі, і зубам зрабілася балюча, а вантробам — прыемна.

Гэта была глыбокая і імклівая рака. Яе нябачныя рукі падхапілі мяне і панеслі прэч ад драбінаў, мне давалося пераходзіць на кроль і грэбці з усіх сілаў, каб заставацца на месцы ды мець магчымасць ухапіцца за галіны ледзь бачнай у тумане вярбы. Я разгледзеў будынак канторы. Дзверцы лазні выходзілі за плот да вады, падысці да якой з тэрыторыі Насамонаў было немагчыма. Плюхаючыся ў рацэ галяком, ты абсалютна нябачны для астатняй вёскі — добрая прыдумка.

Нельга сказаць, што пасля апраметнай парылкі ў рацэ было не халодна. Мозг аўтаматычна фіксаваў, што вада вельмі сцюдзёная. Але для закіпячонага цела гэта перастала мець нейкае значэнне. Я вісеў на галінах той вярбы, дазваляючы чорным струменям абцякаць запараную тушку. Калі нарэшце я ўзняўся на драбіны, адчуваў сябе ўжо зусім іншым чалавекам. Усё, што не магло згарэць ува мне, — патанула.

У фрыгідарыуме мяне чакала свежая прасціна, у якую я з асалодай заматаўся. Адчуванне было прыкладна такім жа, як калі доўгі час ішоў з саракакілаграмовым запlechнікам, ды раптам зняў яго і пакінуў на зямлі за спінай. Прычым, перажыванне палёгкі распаўсюджвалася як бы не на цела, а на душу. Я наліў сабе вадзічкі і адзначыў, што ў яе з'явіўся выразны смак. Змучанае пеклам цела ўсмоктвала кожную кропельку вільгаці, святкуючы яе так, нібы гэта быў нек-

тар райскіх кветачак. Я прыслухаўся да размовы Андрона і Мыколы, якая займела дабратворны лад.

— Я пра чо сумую найперш? — казаў Андрон. — Бадай шчо по тым момінтам, як мчав на Мінск на сваіму “Круізёры”. Пам’ятаеш, у мэне трохлітровы був японец? Ідзеш, усе тобі дарогу паступуюць. Бо ты страшны такі, тонуваны. І перэдне вікно наўстыж, а ў магнітолі — нешта таке прыемнойе, свое. “Смог он зе воотэр! Пымж пымж пымж! Пымж пымж пымж пымж! Пымж пымж пымж — джы джы джы!!” Ось цэ жыцця было.

— А ты пра шчо шкадуеш? Са ўтрачанага назаўждзі? — спытаўся ў мяне Мыкола.

Я адкінуў галаву, удаючы, што разважаю, хаця думаць на такія эмацыйна акрэсленыя тэмы зараз, пасля кіпчэння ды паласкання, было ляготна.

— А ў мяне така втрата, — Мыкола, не дачакаўшыся майго адказу, пачаў распавядаць сам. — Мне це навіць сніцца, бывае. Шчо ўізджаю я до Бабруйску, а там дужэ вялікі гіпермаркет буў. Як же ён зваўся? “Крона”, здаецца? І вось ты ідзеш — і ўсё ёсць. Вось тут — рады з бухлом, тэкіла, коньяк, ета, як ее? Бекхероўка! Далі — м’ясо: вэнджаны парсюковы вухі, ласіныя губы ў воцаце, далі — ріба, сукхая, солэна, жыва. І ківбаса, і сірі з сіньюю і білою плесянёю. І ты ідэш, і бярэш, і бярэш. Якшчо ў грібнім лесе! Якшчо вось борівікі пойшлі, богато, дуже богато борівікі! І ты бярэш, і яно не скончаецца. Такі ось шчодры буў свет. Чому не ўбэрэгли?

Тут з вулачкі пачуўся нягучны металічны “дзынк”, які прывёў суразмоўцаў у настальгіі ў стан ажытацыі. Яны кінуліся апрацацца з такой хуткасцю, быццам ад гэтага залежала, ці пакормяць іх. І, калі пакормяць, — наколькі сытна.

— Вечар! — растлумачыў Андрон.

— Вяселле! — дадаў Мыкола.

Слова “вяселле” намякала на тэарэтычную магчымасць запечанага парсюка, фаршыраванага шчупака, халадцу з хрэнам, піханых пальцам каўбас, і таму, паспешліва апрабуючыся ўслед за бежанцамі, я пацікавіўся:

— А што чакаць? *Сапраўднага* вяселля?

Маё пытанне мела гастронамічны, а не матрыманіяльны прыцэл. Як любому чалавеку, які толькі што выйшаў з парылкі, а за папярэдні дзень меў у роце толькі тры невялічкія кавалкі тушанай свінні, закручаных у вельмі дрэнна згатаваны эрзац-лаваш, мне было ўсё роўна хто, з кім і пры якім пасагу жэніцца. Але Андрон адказаў цямяна і як быццам больш пра шлюбны складнік, чым пра харчовы:

— Ну воны накруцілі тут, канечне, з цімі нарачонымі маладухамі. Але шчо паробіш. Звічай! — пры гэтым ён крануў сабе прамежнасць. Жэст быў не вельмі прыдатны для выказвання пра чужое вяселле.

— Тут ранішэ не так было. Цэ Аракул. Аракул іх так навчів, — яшчэ больш цямяна растлумачыў Мыкола.

— Дык а карміць будуць? — запытаў я ўжо наўпрост, але яны не адказалі мне, спяшаючыся наверх па лесвіцы.

— Аракул гэта чалавек нейкі? — запытаўся я ў спіны Андрона.

— Цэ не чалавек. Це светлавы стовп.

— Страшэнны стовп! Я був побіч, там жудасць охоплюе! — дадаў спераду Мыкола.

— У його можна запытацца — таксама святлом, якшчо ў тэбэ вежа ё. Той, бывае, і адказвае.

— Адкуль ён адказы бярэ? — я чуў пра Аракула ўжо шмат разоў, але разумення, што гэта за трасца, так і не прыйшло. Не дапамог і адказ спіны Андрона:

— Не звідкі не бярэ. Ён усё сам ведае. На тое він і Аракул.

Маім чаканням што да раскошы шлюбнага балявання не было як спраўдзіцца. Казка разбілася аб суво-

рую рэальнасць харчовых будняў хутара Насамоны. На стол, за якім мяне раней сустракаў Тамада, былі выстаўленыя шэсць банак тушонкі, дзве банкі чорных маслін без костак, вялікі керамічны паднос з васьмю мачонымі гуркамі, парэзанымі на чатыры часткі кожны. Меліся тут праснакі, глякі з брагай, керамічныя жбанкі з мацнейшым алкаголем (апошняе я заключыў з таго, што смярдзела са жбанкоў вастрэй). На лаўках пры стале сядзела два тузіны Грыбкоў. Гаманлівыя, лакцістыя, згаладнелыя. Жаніх і нявеста былі ссунутыя гэтай прагнай плоймай на самы край стала. Так, вы не памыліліся чытаючы: пры поглядзе на вяселле, я спачатку звярнуў увагу на пачастунак, потым — на колькасць канкурэнтных ратоў і толькі напрыканцы — на маладых.

Жаніх быў адзеты ў шыкоўны шэры касцюм з іскрай. Людзмі, якія жаніліся ў гэтым касцюме да яго, а гэтаксама іх дзецмі і ўнукамі, можна было б засяліць сярэдніх памераў выспу ў Ціхім акіяне. Так, прынамсі, думалася пры першым поглядзе на размачаленую тканіну. Хлапчук быў бялявы, грыбкоўскае шчацінне ў гонар свята было старанна выскабленае з твару. Заўважна п'яны, ён глядзеў на гасцей з падкрэсленай прыязнасцю. Нявеста была ўбраная ў добра вымытую белую суценку, пашытую з амаль не зацяганай гардзіны. Дзявулька-Грыбок: маладая, вастрасосенькая, са святочнай укладкай валасоў. Нафарбаваныя вусны, падведзеныя вочкі-пацеркі. Прыгожанькая і вяртлявая — вобраз выдатніцы, якая расчырванелася перад іспытам. Гэтая дык, наадварот, імкнулася не глядзець на гасцей і ўтароплівала позірк на адкрытую тушонку. Усе чагосьці нецярпліва чакалі, не ў змозе дакрануцца да ежы. Мой страўнік, сценкі якога прагрызаў шашаль голаду, маліўся, каб тое, што яны чакаюць, нарэшце настала. Усе паселі і нават перасталі варушыцца.

І тут падняўся Тамада. Нехта з-за спіны падаў яму баян, ён ірвануў мяхі ды заспяваў. Голас у яго быў урачысты і строгі, нібы ён чытаў літургію ў храме.

*Матка не гледзіць у тэлевізар,
Матка не седзіць на лаўцы з Воляй,
Матка гатуе ўвесь дзень мачанку,
Каб расшчытацца за працу ў полі.*

Усе госці падхапілі апошнія два радкі, прычым выходзіла ў іх добра: жанчыны напрыканцы сказаў забіралі ўверх, мужчыны басамі цягнулі ўніз, атрымлівалася па-грыгарыянску гарманічна, нягледзячы на бязглузды тэкст.

*Дочца маменьцы дапамагае,
Дочца мачанку да столу крые,
Хлопец ужо з поля, баранаваўшы,
Стаіць ля студні ды шыю мые.*

*Выйшла матуля ў сенцы па шчавель,
Выйшла дзявуля, каб хлопца вітаці,
І тут унязапна, праз фортку ўляцеўшы,
Мачанку сокал стаў пажыраці.*

*Плача мамуля — нету мачанкі,
Плача дзявуля — няма чым аддаці,
Прыдзеца зараз за хлопца дачочку,
У жонкі на векі па-да-ра-ваці.*

Апошняе двухрадкоўе хор паўтараў разоў пяць. Перад тым, як змоўкнуць, людзі цягнулі гэтае “па-да-ра-ваці” на розныя лады амаль хвіліну. Атрымалася вельмі пранікнёна. Хаця, як заўсёды з народнымі спевамі, было незразумела, адкуль, з якіх дакладна

выкрутаў мелодыі ці рыфмы, тут узяўся трагізм. Дарма я чакаў, што пасляпеваў Тамада прапануе нам пачаць есці. Ён шырокім рухам пляча скінуў з сябе баян, пачакаў, пакуль грамада прыцішыцца, налье ды возьмецца за чаркі. Пасля пляснуў сабе з глянца брагі і строгім позіткам прапантраляваў, каб наліта было ў кожнага. Мне хутка сунулі ў руку чарку са смярдзучым алкаголем. Зразумела —зараз будзе тост. І, як заўсёды, калі ў цябе плешчацца дрэннае варыва, піць дэвядзецца да дна. Не выключана — яшчэ і стоячы.

Тамада загаварыў селектарным тонам, і па тым, як уважліва слухалі яго Грыбкі, стала зразумела, што тост ён нараджае штараз новы, без паўтораў:

— Што чалавека выдзяляе з жывёльнага царства? — ён акінуў прысутных позіткам, у якім праглядаўся сумнеў у тым, каго менавіта ён бачыць навокал — людзей альбо прадстаўнікоў жывёльнага царства. — Што, груба кажучы, дзелае чалавека чалавекам? Я скажу вам, што. Здольнасць рабіць дзяццёў. Бо гэта толькі коцікі і сабачкі вытвараюць гэта самае дзеля задавальнення. Пстрыкнуліся, і пайшлі ў розныя бакі. Ні абязцельстваў, ні адказнасці. Чалавек — разумная лічнасць. Ён гэта робіць дзеля будучыні. Дзеля прадаўжэння роду. І гэта тое, чаму мы, Грыбкі, сёння сабраліся тут, каб правадзіць у дарослую жыццё новых Грыбкоў. У кожным агурку сядзіць 136 семчак. І толькі тры з іх здольныя прарасці і даць жыццё другім гуркам. Што вызначае, якое насенне сапрэе, якое зьесць мыш, а якое прарасце ды засее зямлю другімі агуркамі? Рытуал. Толькі роблячы ўсё так, як нам кажа традыцыя, мы не будзем пацэтыя кратамі, сапсаваныя генамі ці спорчаныя сарняком! Маладым — савет да любоў!

Усе, гучна паддакваючы, чокнуліся і выпілі. Я быў пацягнуўся да праснакоў з тушонкай, але на мяне

шыкнулі і ледзь не далі па руцэ. Іх рытуал прадугледжваў бесперапыннае наліванне яшчэ па адной. Прыблізна на гэтым этапе я зразумеў, чаму шчаслівейшымі былі тыя, хто трымаў у руках глякі ды жбаны. Сабе яны цурылі па палоўцы, іншым — да краёў. Зараз трэба было чокнуцца толькі з тымі, хто сядзеў справа: усе каўталі моўчкі, шануючы першы тост. Мыкола паспрабаваў не дапіць сваю вадкасць да дна, і на яго прыкрыкнулі за абразу рытуалу. Увабраўшы ў сябе пяць вялікіх глыткоў млоснатворнага варыва, я зразумеў, што есці ўжо і не надта хачу. Страўнік быў запоўнены цягучым кісялём, ён булькаў і пузырыўся ўнутры, бы вулканічная лава. Калі яны пачалі разліваць — ужо у трэці раз без магчымасці заесці пітво, — я хуценька замяніў сваю чарку на кілішак, за што атрымаў іншай, цяжкай рудой вадкасці да самых краёў. “Хочаш і нашага крупніку пакаштаваць?” — усміхнуўся разлівач, быццам у маёй жэстуры быў нейкі выклік, а не спроба застацца ў жывых падчас гэтых “рытуалаў”. Смярдзела ад напою так, быццам дракон выжар тону сельскага самагону, а потым ікнуў табе ў твар.

Гэтым разам чокаліся з суседам злева, зноўку без тостаў, моўчкі. Пілі да донца. Хітрасць спрацавала супраць мяне. Дзве алкагольная плыні, слабейшая і мацнейшая, роўныя ў сваёй смярдзючасці, сустрэліся і ўскіпелі ў крыві. Брага прыйшла хутчэй, хлопнуўшы мяне па вушах ды вымусіўшы вусны знямець. Потым дакльпаў і крупнік, акуратненька ўскрыўшы мне чарапушку, дастаўшы мозг і засыпаўшы замест яго колкай трухі. Стол скрануўся і паплыў па акіянскіх хвалях, усе мае суседзі ператварыліся ў маракоў, яны трымалі локці ля талерак, каб іх не змыла. Твары ва ўсіх расчырванеліся, вочкі зрабіліся шчырымі, бы ў чарцей. Усе нешта казалі, ніхто нікога не слухаў. Казаў і я — пра тое, што ў мяне сабуля наверсе, ёй кепска,

яна вымагае дапамогі, а не ведаю, як ёй дапамагчы. Тут я заўважыў, што нечая лапа зграбае са стала апошні праснак, бляшанкі з тушонкай даўно ўжо выскраблі. З ежы мне дасталася квадра салёнага агурка, якая пакінула ў роце настолькі цвілы прысмак, што брага і крупнік у параўнанні з ім выглядалі ялавічынай па-правансальску. Ежу змялі са сталоў з той хуткасцю, з якой можна зашнураваць бот. Андрон з Мыколам, выглядае, правялі ў гэтым месцы дастаткова часу, каб навучыцца выжываць пры тутэйшых “традыцыях”: у кожнай руцэ яны трымалі па мажным скрутку з запраўленага тушонкай лаваша. Гледзячы на мой распачны твар, Андрон ткнуў Мыколу локцем, і яны перадалі па адным сувоі мне.

Я жэр іх, не кожны раз трапляючы скруткам у рот, бо гайданне нашага карабля зрабілася невыносным. Тут грымнуў баян, гэта была мелодыя без словаў, хутчэй сумная, чым танцавальная, яна цурчэла, як вадзіца ручая па разагрэтых летам камянях. Усе павярнулі галовы да нявесты, тая моўчкі сцягнула з галавы фату, паклала бялюткую тканіну перад сабой на заліты брагай і закіданы крошкамі стол. Пасля — паправіла валасы, паднялася і павольнымі крокамі рушыла да далніх прачыненых дзвярэй ля драўлянай лесвіцы. Зайшоўшы ў пакой, цемра якога на секунду абазначылася бялявым ложкам, нявеста пакінула дзверы прачыненымі.

Баян працягваў наярваць, калі з-за стала падняўся Андрон, выцер рот рукавом і, крыху пагойдваючыся, патупаў у бок таго пакоя. Сэнс гэтай сцэны не даходзіў да мяне нават на моцна п’яную галаву. Пры дзвярах Андрон павярнуўся і зірнуў на мяне. Чамусьці менавіта на мяне. У ягоных вачах я адзначыў разгубленасць і распач. Дзверы за ім зачыніліся, Тамада кінуў граць, усе разлілі па новай без усялякіх тостаў, і хутка ніхто

ўжо не прыгадваў, што вяселле засталася без віноўніцы. Я выпіў яшчэ два разы, выпіў таму, што налівалі. Засцерагальныя сірэны ў галаве, якія звычайна бароняць ад відавочнага глупства, пад уздзеяннем крупніку перасталі працаваць.

Калі Тамада зайграў у другі раз, Андрон ужо сядзеў пры стале, чамусьці апрануты не ў сваю вопратку, а захінуты ў бялюткую прасціну. Я падумаў, што ён можа парыўся зноўку, а з таго пакоя, у які выходзіла нявеста, ёсць праход да лазні. Таму не стаў звяртаць ўвагі. Зараз пад цурчанне хуценькай мінорнай мелодыі ўзняўся Мыкола, зірнуў спадылба на жаніха, які ўпаў тварам на рукі і спаў. Потым Мыкола развярнуўся спінай да стала, згорбіўся і неяк паспешліва пабег да покойчыка, дзверкі ў які паспелі прачыніцца. Пасля быў правал, я выходзіў падыхаць на вуліцу і вярнуўся, заўважыўшы, што далоні мае ліпкія ад чагосьці, падобнага да ванітаў. То, мабыць, мяне знудзіла. Піць я адмаўляўся, у галаве стала паціху праясняцца, шторм змяніўся малаткамі, якія білі проста ў патыліцу. Мыкола зноў сядзеў на сваім месцы, таксама ў прасціне. Ён засяроджана піў, асцерагаючыся глядзець па баках.

Я думаў злавіць яго позірк, каб сказаць дзякуй за ежу, якой ён падзяліўся са мной, але тут Тамада падняўся. Галоўны Грыбок паправіў баян і зайграў таропкую мелодыю ў трэці раз. Я павярнуў галаву да дзвярэй і заўважыў, як у гэты самы момант нехта акуратненька прачыніў іх знутры. Жаніх прачнуўся і глядзеў на мяне без усялякага выразу на твары — ягоная свядомасць была выключаная, цела пагойдвалася ў такт пульсу. Я адчуў, што кожнае вока за гэтым сталом вытарышчылася на мяне. Мужчыны глядзелі ў пахмурным чаканні, жанчыны — хто гарэзліва пасміхаўся, хто заахвочвальна ківаў галавой у бок патаемных дзвярэй.

— Давай! Ідзі ўжо! Ну! — казалі мне суседзі рознай ступені п'янасці, і Андрон з Мыколам, у вачах якіх я думаў знайсці хаця б якое тлумачэнне, глядзелі хто куды, абы не на мяне.

Грыбкі ўжо цягнулі за рукавы — нямоцна штурхаючы, мяне паставілі на ногі і сталі далікатна скіроўваць да дзвярэй. П'яны дзядзечка ў цыраваным камуфляжы гасцінна расчыніў іх шырэй перад маім носам, і там, у прыцемках, я, халаднеючы, хутчэй разабраў, чым пабачыў — бялюткія ногі, заружавелыя клубы, скамечаная коўдра, адвернуты да столі абьяжавы твар з нескранутай пацалункамі памадай на вуснах.

— Што? Тут? Адбываецца? — пралепятаў я.

— Давай! Ну! Яна чакае!

Тыя, хто не піхаў мяне ў спіну, уважліва глядзелі. Усмешак зрабілася болей. Мая рэакцыя іх весяліла.

— Што ты, як цэлка! Што, бабу ніколі не бачыў? Заходзь, яна чакае!

Я спыніўся, азірнуўся, паматляў галавой, як бы збіваючы насланне, і пачаў павольна адступаць назад, спінай, не абарочваючыся, не ў змозе адвесці позірк ад дзвярчых цыцак, ад падфарбаваных ружовым лакам пазногцяў, што прыціскалі да міжножжа вільготную прасціну, ад танюткай шыі, ад аголенага пляча, на якім прагна зяпа пакінула добра бачную барвовую пячатку засмока.

— Давай, не катуй ты дзеўку! Ёй жа сорамна! Ідзі і дзверы прычыні! — загадала жанчына, што напачатку вечара сядзела поруч з нявестай. Магчыма, яе маці. А рукі працягвалі падпыхваць мяне ў цемру, супрацьстаюць майму адыходу, не пускаць мяне за стол.

— Не! Не! Не! Вы што?! — выкрыкнуў я, абтрасаючы з сябе ўчэпістыя рукі.

І тут пачуўся спакойны голас Тамады. Ён казаў не гучна, але тлум імгненна прыцішыўся, усе ўслуховаліся ў словы галоўнага:

— Насамоны паўсталі там, дзе раней была гурковая ферма. Восем сямей. Дзядзькі і цёткі. Усе Грыбкі. Мы — родныя паміж сабой. То зараз мусім запрашаць гасцей. Генетыка.

— Вы здурнелі? — з мяне зляцелі рэшткі хмелю, я стаяў пасярод пакою ды крычаў. — Вы крануліся тут усе?

— Гэта рытуал, — голас Тамады набраў моц, галовы Грыбкоў згодна заківалі.

Я зноўку пачаў матляць галавой — мімаволі, адрываючы тое, што бачыў і чуў, не даючы гэтаму веры.

— Ніхто яшчэ не адмаўляўся, — крычалі шчарбатыя раты.

— Грэбуеш, падла?

— Імпатэнт, можа? — з падазрэннем дапусціла бабулька.

— Ды ў яго стаяк! Што, не бачыш? — залатазуба ўсміхнулася жанчына побач з ёй. — Ён яшчэ і табой, глядзі, зацікавіцца! Пасля нявесты!

— Панясеш, Грыбчыха, на сёмым дзясятку!

— Дык не ламайся! Давай за справу!

— Можа, ён толькі з сабачкамі!

Галасы рэзка абарваліся, калі зноўку загаварыў Тамада:

— Нязгода з рытуалам — смяротная абраза, — ён зрабіў паўзу, даючы мне шанец нешта адказаць, але я прыгаламшана маўчаў. І Тамада працягнуў: — Таму, хто абражае нашы традыцыі і зневажае нашых жаншчын — не места ў Насамонах, — зараз голас Тамады гучаў нейтральна, як судовы вырак.

— Дайце хаця б заночыць! — папрасіў я. — Я заплаціў за адно сненне.

— Ганьба! — закрычалі госці.

— Гэць падлюку!

— Не захацеў у ложка з гарачай дзеўкай — хай ваўкі цябе ў тумане грэюць!

— Хаця б прадайце харчу! — гэтага я мог бы і не пытаць, адказ быў прадказальным.

— Лёд табе харч! А снег на дэсерт!

— Каціся адсюль!

— Хаця б пакажыце, у якім кірунку Горад Святла! — цікавей за ўсё было глядзець на рэакцыю Андрона ды Мыколы. Яны адварнулі галовы да сценкі ды рабілі выгляд, што занадта п'яныя, каб спачуваць.

— Мы даем пяць хвілін на збор рэчаў, — пасля чарговай паўзы вырачыў Тамада.

Далей я ішоў наверх, а за мной крочыла раззлаваная бражка з пакрыўджаных насельнікаў Насамонаў, пакрыўджаных родных нявесты, пакрыўджаных бацькоў жаніха, пакрыўджаных сведак, перавязаных бліскучымі партупеямі з подпісамі “Свідзецелі”. І ўсе яны тыцкалі мне ў спіну і крычалі праклёны, таму Герда прачнулася і гаўкала наверх. І, адчыніўшы дзверы, я спрабаваў уціснуць яе ў пакой, і было гэта складана, бо ззаду на мяне напіралі Грыбкі, наперадзе ўзбурвалася не менш за іх раз’юшаная Герда, у нумары было цёмна. Вельмі дзіўна, што ліхаманкава шукаючы па канаве, я забыў тут толькі том Герадота і свой падарожны кіёк, а стрэльбу, запlechнік, налобнік і мапу прыхапіў з сабой.

Далей мы спускаліся — у адваротным парадку — спачатку азварэлая Герда, якая з асалодай цапала за канечнасці любога, хто не паспяваў сысці з дарогі, потым я, схапіўшыся за ейны ашыйнік, а навокал — Грыбкі, Грыбкі, Грыбкі. Пляшкай, зэдлікам ці важкім жбанам у канторы ў нас не зашпурнулі толькі таму, што баяліся трапіць у сваіх. А вось калі мы выбраліся з памяшкання і пайшлі праз туман зігзагамі ў пошуках выхаду, мне ў спіну, галаву і запlechнік паляцелі камянюкі, сухое галлё і камякі зямлі.

І гэта пры ўсім жаданні складана было прыняць за пер’е.

РАЗДЕЛ ШОСТЫ

МЫ ДАЛІ НЫРЦА Ў СМУГУ ЗА СЦЯНОЙ І НЕЎЗАБАВЕ згубіліся. І для тых, хто імкнуўся пацэліць у нас брудам, і для саміх сабе. Нам не патрэбны быў Грыбок, каб выйсці да Насамонаў, але я б з асалодай заплаціў бы Грыбку два цынкі, каб выйсці з іх. Каб вярнуцца на ранейшы кірунак. Туман усё робіць туманам: дрэвы праз некалькі крокаў губляюць выразную акрэсленасць галінаў, пераўтвараюцца ў невыразныя слупы, якія нарэшце зліваюцца з навакольным нішто. Людзі робяцца згусткамі вільгаці, дарога праглынаецца бялявай коўдрай, думкі губляюць выразнасць, і ты проста цягнешся, туманна спадзеючыся на тое, што напрамак выведзе цябе куды-небудзь.

Жыццё ў дарозе адрозніваецца ад жыцця ў горадзе тым, што ўсе сустрэтыя пераўтвараюцца са знаёмцаў у мінакоў. Гэта нагадвае сядзенне ў каруселі: у фокус тваёй увагі на секунду заплывае постаць, і толькі ты паспееш прывітальна кіўнуць, як яна змяняецца чыёйсьці спінай. І ты разумееш, што ў тваёй ветлівасці, красамоўнасці ці добразычлівасці няма сэнсу — карусель забірае ўсё гэта з сабой, а чарговыя фігуркі, што падсоўваюцца ёй, бачаць цябе ўпершыню. На дарозе ў цябе няма аніякай рэпутацыі, акрамя той, пра якую скажа твая вопратка ці ты сам. На дарозе ніхто не можа цябе пакрыўдзіць да глыбіні душы ці парадаваць надоўга, бо ўсё добрае пратрывае толькі той час, пакуль ты не

вырушыш. Гэтаксама, як і ўсё дрэннае. То не варта крыўдаваць і сумаваць. Трэба проста ісці — рух каруселі падорыць новыя прыязныя твары і добрых людзей.

Ішлося лёгка. Выглядала, мы паспелі добра адпачыць, пакуль нас не прагналі з вяселля. Нават Герда бадзёранька скакала на трох лапульках. Вочы цынічна бліскалі, на пысу вярнуўся пракудлівы ды крыху здзеклівы выраз. І я нават дапусціў бы, што яна ачуныла, каб не памятаў гук храбусцення костак у ране і не ўсведамляў, што яна ўжо працяглы час адмаўляецца ад ежы. Мы паспелі прайсці прыблізна такую ж адлегласць, якую мела свабодная муніцыпалія ад кальцавой дарогі, як вока зафіксавала цікавы аптычны феномен. Навокал як быццам пачало *цямнець*.

Як бы гэта лепей апісаць, бялявы непразрысты змрок пачаў змяняцца больш глыбокай чэрню. І не адразу я зразумеў, што гэта мы проста выходзім з густой смугі, што навокал адгадваецца шырокае поле, і вока ўжо амаль можа дастаць да гарызонту. Паветра зрабілася радзейшым, і нават дыхаць стала лягчэй, і тут, на вялікай адлегласці, над пагоркамі ды лясамі, у дымцы цёмных нябёсаў, праявіў сябе трапяткі агеньчык. Ён быў дзіўнага адцення, не падобны да любой з крыніцаў святла ў існым свеце: не бялюткі, не цёпла-памяранцавы, але вельмі халодны, востры, бы зорка, ды пры гэтым — смарагдава-фіялетава. Нават адсюль, з далячыні, ён выглядаў як нешта такое, што не адносіцца да нашага прымітыўнага наваколля цынку і праснакоў.

Праз колькі кіламетраў я спыніўся папаіць сабуліню, бо яна высунула язык і ўсім сваім выглядам паказвала, што ў Піквіскім клубе цяпер сервіруюць дарджылінскі аранж пекое, а Яе Вялікасць не адмовілася б ужо і проста ад вадзічкі. Дастаючы тэрмас, я перажыў дзіўныя дотыкі да твару. Як быццам яго кранаўся танюткі,

нябачны праз сваю лёгкасць, ядваб. Я ўсвядоміў, што такое ж перажыванне адбываецца падчас хуткай хадзьбы. Павебра абцякае скуру, ствараючы адчуванне руху. А цяпер, у нерушы, павебра ідзе само, паўз мяне.

І такое было нормай у мінулым. Прыгадалася і слоўца: вецер. Гэта называлася: “вецер”. Нехалодны ветрык дзьмуў паўз дарогу, авяваючы нас з Гердай. Дзявулька ўзняла нос, прыплюшчыла вочкі, разявіла пашчу і дазволіла гэтаму прыроднаму фену гуляць у поўсці. Гэта было прыемнае адчуванне, дзіва, што ў тым, папярэднім, свеце, мы настолькі прызвычаліся да яго, што і не звярталі ўвагу.

Я ішоў і млява раздумваў, што азначае вяртанне ветру. І ці прыйшоў вецер у Грушаўку таксама, ці толькі я знайшоў месца, дзе ён ёсць — гэтаксама, як раней я уваходзіў у вобласць туману, якая неўзабаве скончылася. І, калі вецер ёсць толькі тут, дык дзе ён пачынае ды дзе завяршае свой побег? Ці, можа, кружляе па усёй Зямлі і вяртаецца роўна да гэтага месца? А калі ён раптам пачаў дзьмуць па ўсім свеце — дык ці не азначае гэта, што Зямля ажывае, і неўзабаве трэба чакаць узыходу сонца? Кожны крок, зроблены мною, ставіў новае пытанне і прыводзіў да новых думак.

Я глядзеў проста перад сабой, і калі апусціў галаву долу, ледзь не падскочыў: ля маіх ног вілася нейкая чорная дрэнь. Памерам з Герду, яна рухалася, прыціснутая да асфальту, абсалютна бязгучна: ні сапення, ні крокаў. Чорная пляма паўзла з маёй хуткасцю. Я паспеў здзівіцца, што мая нервовая дзявулька не ўзняла лямант ад сутыкнення з нязведаным зверам, калі заўважыў, што падобная чорная трасца прыляпілася і да лапаў псюлі, толькі рухаецца інакш — рывочкамі, з падскокамі. Я не паверыў вачам, і, пачынаючы разумець, задраў галаву дагары. Тое, што я пабачыў у небе, растлумачыла незразумелых істот.

Над намі ззяў раскошны, ярчэзны, нібы толькі што абцёрты сняжком ды высушаны ручніком туману, маладзік. Першая квадра, на мяжы неасветленай часткі бачныя плямкі кратараў. Вось што падсвятляла спод грушаўскіх аблокаў, не даючы Рэйтану спакою. Месяц сядзеў роўна там, дзе быў заўсёды, выглядаў абсалютна ардынарна, і сваім будзённым выглядам адрынаў магчымасць свету, дзе бензінам гасілі вогнішчы, а батарэйкамі плацілі за ежу. Калі Месяц там, значыць недзе і сонца. Бо менавіта ягонае святло і толькі яно можа вымалёўваць гэты светлавы сярпок на абліччы суседняга нябеснага цела. А калі Сонца і Месяц нікуды не зніклі, значыць, Зямля мусіць быць круглай, а Сусвет бясконцым. Значыць, усяму будзе тлумачэнне. Нармальнае, лагічнае тлумачэнне, далёкае ад фантазіяў, апублікаваных у газетах.

Маладзік з'явіўся з-пад пледа нізкіх аблокаў, які надзейна ахутваў геаграфію неба за маёй спінай: Грушаўка, Гара, ферма не маглі пабачыць цуду, сведкам якога стаўся я. Але наперадзе над зямлёй быў аголены космас: там зіхацелі зырккія зорачкі, сярод якіх вылучалася адна, што месцілася куды бліжэй і давала куды ярчэйшыя смарагдава-фіялетаваыя промні. З гэтай адлегласці падавалася, што незвычайная крыніца святла лунае проста ў нябёсах, што, можа, гэта падае сігналы зямлянам завіслы ў стратасферы касмічны карабель.

Я заўважыў, што Герда таксама ўтаропілася ў неба, як і я, радавалася маладзіку і глядзела ў далёкія россыпы зіхоткіх дыяментаў. Натхнёныя зорамі, авеяныя ветрыкам, з адбіткамі Месяца ў зрэнках, мы імкнуліся да небакраю, нібы персанажы якой-небудзь дрэннай нямецкай паэмы, калі з цемры ля ўзбочыны выпаўзла чорнае пудзіла на дзвюх распорках. Я запаліў налобнік: гэта быў патрэсканы ліст шыферу, пастаўлены

замест зніклага дарожнага знака з каштоўнай нержавейкі. Белым балончыкам мастака, дэбют якога я ўжо назіраў на надмагільным помніку ля фермы, было выведзена:

*“Горад Святла — налева
Горад Парыж — направа
Паўднёвыя пусткі — наўпрост*

*У Парыжы не быў, пра Горад Святла чуў,
у пустках ледзь не зарэзалі”*

Выключыўшы ліхтар, я заўважыў над пагоркам добра бачны гіганцкі знак “Мерседэса”, пазбаўлены кола, у які ён упісаны ў арыгінале. Так працуе памяць: пабачыўшы тыя тры лопасці, я спачатку прыгадаў лагатып машыны старога свету, і толькі потым усвядоміў, што гэта штосьці пабачанае мной на *шахцёравай* мапе. Жадання даставаць паперчыну не было, ды і патрэбы таксама. Я і так памятаў, што трохкутнай зоркай быў адзначаны паварот на Горад Святла. Зрабіўшы некалькі крокаў, я заўважыў, што белая трохпромная штуківіна рухаецца. Велічэзная канструкцыя круціцца вакол сваёй восі, вельмі павольна і важка, і праз гэты гіпнатычны характар яе руху адразу прыгадаліся ветракі. Тое, што я пабачыў унізе, было надзвычайна нават для такога багатага на цуды шпацыру, які здарыўся пасля нашага выхаду з Насамонаў.

Пад вежай ветрагенератара разлеглася бедна падсветленая сапраўдным электрычным святлом аўтапраўка з вялікай крамай пры ёй. Энергіі ад ледзь рухомах лопасцяў хапіла, каб забяспечыць бляклым святлом неонавую шылду са словамі “Белнафтах...м”. Набытк... ў дарогу”. Са зніклых літар “І” нехта сканструяваў неонавы крыж, які прыладзіў над уваходам.

Крыж, што праўда, зіхацеў няроўна, адна папярэчына мільгала, другая ззяла толькі напалову.

Вёслы ветрака мясілі паветра з сакавітым прыхлёбам. Дзюба, да якой ляпіліся лопасці, выклікала дзіцячыя згадкі пра вентылятарныя амерыканскія бамбардзіроўшчыкі, якія клеілі з пластмасы падчас хуткабежнай, але крыважэрнай Незаўважанай Вайны. У бляклых водблісках святла ад запраўкі я заўважыў, што на кожным крыле ветрака старанна намаляваны вялікі і не заўсёды роўны крыж.

Аўтаматычныя дзверы не распаўзліся, калі мы з Гердачкай наблізіліся да ўваходу: ці то дэтэктары руху даўно зламаліся, ці то электрычнасці не хапала на тое, каб запускаяць такія складаныя механізмы. Давялося скарыстацца пластыкавымі дзвярыма побач. Калі я адчыніў іх, усярэдзіне блюмнкуў званочак, апавяшчаючы, што завітаў новы пакупнік.

Карусель нашай дарогі нарэшце зрабіла прыпынак у сапраўды гошым месцы. Памяшканне выявілася хіба не апошнім у свеце музеем старасвецкага спажывання. Спраўджаная мара Мыколы.

Тут было цёпла, працавалі электрычныя абагравальнікі, я не здзіўлюся, калі пры запраўцы знайшліся б і душавыя з гарачай вадой. Люмінесцэнтныя трубкі на столі, хай сабе ледзь падсвятленыя, але працоўныя, палічкі з хай сабе аднатыпным, але таварам. Тут я зноўку ператваруся ў складальніка сярэднявечных вопісаў, у лаканічных пераліках якіх часамі адчувалася болей экспрэсіі, чым у шчыра аздобленых прыметнікамі навілах пазнейшых часоў. Калі фантазія, не засмактаная гаджэтамі, не атрафаваная засіллем вобразаў (якое пачалося ў нашай культуры з рэнесансных часоў) працуе напоўніцу, прыметнікі не патрэбныя: у аўтараў і чытачоў напіналіся струны прыгожага, і асалода лілася ў кроў ад звычайнай паслядоўнасці назоўнікаў.

Дык вось, тут былі льодоўні з “Лідскім” квасам і марожаным “Каштан”! Тут была вадзічка “Дарыда” з араматам яблыка ды лайму, а таксама без яго. Тут былі тры тыпы тушонкі! Кансерваваныя шпроты, печань траскі, салака ў тамаце, кальмары ў алеі! Замарожаныя ракі! Філе крабаў! Пласціны зледзянелага ласасінага філе! Марынаваныя ў воцаце в’етнамскія гурочки! Чыпсы (на цэны лепей не глядзець, тут я міжволі паглядзеў ды страціў мову: “20 цнк”). Узмоцнены металічнай арматурай стэнд з сапраўдным алкаголем: круглякі “Араспелу”, гранаты “Версальяў”... Ля гэтага стэнду цэтлікаў з цэнамі не было: настолькі дорага, што адпускаецца паводле дамоўленасці.

У бачку месціліся сунічныя шампуні “Беліта”, кокасавыя бальзамы “Ліў Дэлана”, абагравальныя крэмы “Белбіяфарму”, ды гелі-крэмы для душа з водарам тых раслін і пладоў, пра смак якіх цяпер папросту не прыгадвалася. Яшчэ далей ішлі вешалкі з вопраткай: навятоккай, не паношанай, так званы “first hand”. А ў цэнтральным шэрагу велічны, нібы паганскі камень, узвышаўся аўтамат з кавай. Праз шкляны заднік было бачна сапраўднае зерне: карычневыя крупінкі чакалі, калі іх расцісне кавамолка, каб прыгатаваць “эспрэса”, “рыстрэта” ці “амерыкана”: усе тры кнопкі меню былі падсвечаныя блакітнымі агеньчыкамі. Дзіва было працаздольнае! Шыльдачка наверху паведамляла, што за эспрэса давядзецца выкласці “10 цнк”. Я заплюшчыў вочы ды прыдаў цягучую духмяную вадкасць у белым керамічным кубку. Два глыткі, толькі два глыткі духмянай карамелі: адзін, каб прачнуцца, другі — каб задумацца. Палец сам націснуў на пімпачку. Аўтамат віскнуў, паказваючы, што вось-вось пачне малоць маю каву, але на маніторчык усплыў подпіс: “Працуе па жэтонах. Жэтоны на касе”.

Тым часам за прылаўкам абазначыўся рух: бамбукавая заслонка, што адгароджвала гандлёвую залу ад прыватнай прыцемненай прасторы адхінулася. Да мяне выйшла сівая жанчына: пастава арыстакраткі, спагадлівыя вочы, маршчыністы твар. Карусель навучыла мяне хутка рабіць высновы: тут — “Мумі тролі” ў дзяцінстве, Джойс у юнацтве, Кафка ў маладосці, першы пацалунак на тле “Маленькага Буды” Берталучы, чаканне “Маленькага Прынца”, няўдалы першы сексуальны вопыт пад Бродскага, каханне з Памукам, сям’я з Бёлем (муж — старэйшы). Але нешта не складалася. Нейкія страшнавата добрыя вочы. Што там у іх? “Чайка па імені Джонатан Лівінгстан”? Рон Хабард? “Дыянэтыка”? Сан Мён Мун?

Я схіліў перад гаспадыняй галаву ды абраў для вітання нейтральна-красамоўнае: “Кланяюся яснавяльможнай пані ...” — з гэткім шматкроп’ем напрыканцы падчас вымаўлення, заахвочваючы жанчыну назвацца. “Яснавяльможнасць”, якая спрацавала некалі з сакратаркай Бурмістра, мегерыстай Магдаленай, мусіла даць плён і тут.

— Бог вам у сэрца. Я — маці Таццяна, — запоўніла яна шматкроп’е.

— Маці каго? — найменне было незразумелае, і таму я крыху па-ідыёцку зрэагаваў. Гердачка тым часам клацала кіпцюрыкамі ў аддзеле вопраткі, зацікаўлена абнюхваючы рыбацкія курткі і гумовыя боты. Мая суразмоўніца чула скокі, але сабачку не бачыла.

— Маці Таццяна, — мякка паправіла мяне гаспадыня, пільна ўглядаючыся ў шэрагі куртак і вежы мехавых шапак.

— Вельмі прыемна! Я — Кнігар! Іду з Грушаўкі на поўдзень.

За Маці Таццянай была бачная галерэя фаўст-патронаў з цёмнага шкла. Яны былі закаркаваныя саматуж-

на: выплаўленай на агні пластмасай. На найбліжэйшых да мяне бутэльках можна было пабачыць амаль аднолькавыя намаляваныя ад рукі этыкеткі. “*Чарнілы “Валерыя Восені” 5 цнк за 0,75*”, — паведамляла таблічка з цэннікам. Крама пры запраўцы была месцам настолькі цывілізаваным, што тут нават навучыліся брэндаваць брагу.

— Пашчасціла вам з электрычнасцю, — шчыра сказаў я, азіраючыся вакол.

— Бог даў нам вятрак, — яна знайшла сваю версію слова “пашчасціла”. — І вецер, які рухае вятрак. І буйны аптовы склад, на маразільнікі якога хапіла энергіі. Паўсюды пануе ціша, а наш генератар не спыняецца. Гэта Божы цуд! — яе вочы зрабіліся яшчэ дабрэйшымі.

— Добра, што вас не разрабавалі, — я даволі даўно ўжо не бачыў рэлігійных людзей і таму не ведаў, як паводзіцца, у які дакладна момант пачынаць жагнацца.

— Гэта сіла нашай веры, — запэўніла маці Таццяна. — І зусім крышачку аўтарытэт братэрства “Аўтаз”. Яны сочаць, каб Божаму цуду не заміналі. Усе рабаўнікі ў пусташах ведаюць, што браты з намі, то стараюцца нам дапамагаць у імя славы Гасподняй.

Тут з-за адзежы дзелавіта паказалася Гердачка. Вочы гаспадыні запраўкі зрабіліся яшчэ цяплейшымі.

— Як завуць вашага сябра? — запыталася яна.

— Гэта — Герда. Мая сабуля.

— Нехта здолеў яго параніць? — крышачку незразу мела паставіла пытанне маці Таццяна.

— Герда трапіла ў пастку. Нейкі гад выставіў у хаце пастку. А мы зайшлі пераночыць. Вось Гердачка і траўмавалася.

— Вельмі прыкра, — жанчына пахістала галавой. Яе вочы выпраменьвалі любоў. — І што, у параненым стане ён не можа перакінуцца?

— У сэнсе? — яна размаўляла нейкімі загадкамі.

— Пакуль на ягонай лапе рана, ён не можа зрабіцца чалавекам. Такім, як вы? Гэты ваш сябар, — яна сцвярджала, а не пыталася. Я быў пачаў сумнявацца, ці Герду мае на ўвазе гаспадыня.

— Гэта — мая псюля. З якой я жыў і да Зацямнення. Яе завуць Герда. Самы звычайны сабачка, стараваты, праўда.

Я спалохаўся, што сівая жонка абразіцца ўзгадкай узросту. Складана іх зразумець, гэтых рэлігійных. Але яна выглядала зачараванаю нашай кампаніяй. Не змяняючы выразу на твары, маці Таццяна рассунула мехавыя адвароты свайго кабату, агаляючы вялікі залаты крыж. Зрабіўшы гэта, яна пільна паглядзела на мяне. Мне нават падалося, што яна чакала, што я завойкаю ды задымлюся.

— А што вы вось зараз мелі на ўвазе? — запытаў я, праганяючы павіслую ў паветры нязручнасць. Тая ўзняла бровы, ці то не разумеючы, ці то робячы выгляд, што не разумее. — Мне проста падалося, што вы на мяне гэты крыж агалялі.

Маці Таццяна фыркнула са складаным выразам на твары, які можна было зразумець і як расчараванне маёй пранікліваасцю, праяву незадаволенасці тым, што крыж не спрацаваў, так і знак таго, што яна — нармальная верніца, таму глупствамі ў стылістыцы ну-ар-фільмаў пра вампіраў ніколі не займалася.

— Проста што я хацеў бы сказаць, маці Таццяна, — засакатаў я, бо нязручнасць зрабілася невыноснай. — Я — звычайны чалавек. Іду з Грушаўкі. Тыпу бежанец. А гэта — мая сабулька. І яна не перакідваецца нікуды. Яна не робат-трансформер. То бок, можа быць і перакідваецца, пакуль я сплю, але, прачнуўшыся, я ніколі не бачыў яе ў выглядзе, адрозным ад яго існага. Хаця, можа, і парадаваўся б, каб яна была прыгожай дзяўчынай. Не ў тым сэнсе, што я гатовы кахацца з чатырохногімі,

але прыгожая дзяўчына — прыемны суразмоўца, а прыгажосць, гэта... Гэта... — я спрабаваў жартаваць, але твар маці Таццяны быццам застыў, не ўсміхаючыся.

— Я зразумела, што вы хочаце сказаць, Чараўнік, — паведаміла яна, абдаўшы цеплынёй са сваіх зрэнак.

— Чаму Чараўнік? — канчаткова ўстаў я ў тупік.

— Вы ж самі казалі, што вы — Кніжнік. Кніжніцтва, знахарства — я пра ўсё гэта ведаю. Мне пра гэта ўсё сказаў Бог у Святым Пісанні.

— Я не Кніжнік. Я — кнігар. Накшталт бібліятэкара быў у Грушаўцы.

— І потым вас людзі прагналі, — дапамагла яна, ветліва падаўшыся наперад.

— Не людзі прагналі. Сам пайшоў. А зараз там ужо і рабаўладанне. Карацей, вельмі складана ўсё каротка растлумачыць.

Размова перарвалася. Гаспадыня проста глядзела на мяне з мацярынскай любоўю, а я не мог падабраць словы, каб растлумачыць ёй, што мы — людзі. Адчайшыся знайсці аптымальны разварот нашай гутаркі, я перайшоў да справы.

— Мне казалі, што ў вас ёсць медыкаменты. Што могуць адшукацца нават антыбіётыкі.

— Вас не падманулі, — яна з гонарам усміхнулася. — У нас найлепшая аптэка сярод пустак. Дзякуючы электрычнасці, мы захавалі ўсё тое, што мусіла даўно сапсавацца. У нас ёсць усе групы антыбіётыкаў, якія могуць спатрэбіцца, адно што цэны, на жаль, нізкімі не назавеш.

— І вось, вяртаючыся да маёй сабулі, ёй, як вы бачыце, патрэбна тэрміновая дапамога. То не магі б вы прадаць нам якіх эфектыўных лекаў? У яе запаленне, я баюся, каб не перайшло ў сепсіс. Ну, і я б яшчэ ежы ўзяў. І, — тут я бездапаможна ўсміхнуўся, — жэтон для эспрэса.

— Канечне! — Маці Таццяна горача заківала галавой. — Канечне, дапамагаць людзям і хатнім жывёлам, пазбаўляць іх ад пакутаў, лекаваць іх хваробы ды зажывляць іх раны — наш абавязак! Але! — яна паглядзела мне ў вочы, і я проста жыватом адчуў, што перада мной — выключна добры чалавек, які знаходзіцца на баку святла. — Але нічога на маёй запраўцы і ніколі — прынамсі пакуль я жывая — не будзе прададзена Чараўніку ды параненаму неўру.

— Дзе вы пабачылі неўра? — нервова ўскрыкнуў я.

— Ваш сябар — неўр, — канстатавала яна. — І вы — таксама. Неўр Знахар. Гэты — перакідаецца ў чорнага ваўка. Нейкі дабрадзеі з Божай дапамогай здолеў параніць яго, хаця звычайна неўры ў ваўчыным выглядзе непаражальныя. І хутка ён здохне, ён ужо ледзь ходзіць.

— Вы. Вы... — у мяне нават сеў голас ад крыўды. — Вы нават не ўяўляеце, як вы памыляецеся! Гэта — сабака. Не неўр. І не чорны воўк. Мы жылі ў кватэры на Грушаўцы, дзе я зарабляў здачай кніг у арэнду. У мяне ёсць адмацавальная грамата за подпісам Бурмістра, з пячаткай! — раптам прыгадаў я. Канечне, з майго боку назваць гэты зневажальны дакумент так, было відавочным перабольшаннем. Але патанаючы, ухопіўся і за паперу з “дурнем”.

— Якая мне карысць ад граматаў, якія вырабляе нячысты? Ад пячатак ягоных і круцельскіх словаў ягоных? — маці Таццяна паціснула плячыма, як бы здзіўляючыся, за якую дуру я — Сатана — яе прымаю.

Трэба сказаць, добра, што Гердачка з нашых словаў не разумела нічога. Паколькі гаспадыня казалася спакойна, знешне гэта выглядала як ветлівая размова двух прыязных людзей. Пакуль я падбіраў іншыя аргументы, маці Таццяна, крыху падвысіўшы голас, выракла:

— Набліжаецца час малітвы. І таму я хацела б прасіць вас пакінуць тэрыторыю гэтай крамы.

На спробы залагодзіць гэтую цёцю ў мяне засталіся нават не хвіліны — секунды.

— Чакайце! Чакайце! — я ўскінуў руку і зноўку адчуў на сабе погляд гэтых добрых шэрых вачэй, якія патаналі ў ветлівых зморшчынках. — Чакайце! Вы — цудоўны чалавек, я гэта бачу! Але вы ў сваім разуменні рэальнасці крышачку памыліліся! І давайце згадаем пра Бога! Хіба ён не вучыць вас дабрыні? І літасці?

— Канечне! — узрадавана падтрымала жанчына. — Любові да ўсіх стварэнняў Ягоных!

З той паўзы, якая пайшла за гэтым, я зразумеў, што канечне — неўры і знахары да Боскіх дзяцей не адносяцца. Прастора для манеўраў скарачалася.

— Але ж ён добры! Ваш Бог! А вы зараз робіце зло!

— Ён — добры і ўславіцца тым назаўсёды! — калі яна пачала разважаць пра Бога, прамяні любові з яе аблічча перайшлі з бліжняга святла на дальняе. — Але Бог бывае не толькі добрым, але і жорсткім, і разбуральным Бог бывае. Ён не толькі лашчыць, не толькі літасцівы, але і выпрабоўвае, і карае, і помсціць.

— Бог, які помсціць? — зразумеўшы, што з чалавекам на дальнім святле немагчыма весці гутарку, я аўтаматычна перапытаў, каб лепей разумець, вера ў што дакладна прывяла да нашага выгнання.

— І помсціць, і карае, і выпрабоўвае.

— Навошта Богу выпрабоўваць? — з сумневам працадзіў я. — Ён што, інструктар па выжыванні?

— У Ёвы з зямлі Уц было сем сыноў і тры дачкі, і быў ён самы заможны з усіх сыноў Усходу. І сказаў Сатана Богу, што Ёва праведны толькі праз гэтае зямное. І забралі тады ў Ёвы ўсе грошы, і загінулі ўсе ягоныя дзеці, але Ёва працягваў услаўляць Бога. І захварэў Ёва страшнай праказай, і быў прагнаны з гора-

да, і сядзеў там у попеле ды гноі, саскрабаючы струпы са свайго цела чарапком, і ўсё роўна ўсхваляў Бога. І звярнулася да Ёвы жонка, і заклікала яна абляяць Бога, і сказаў ёй Ёва: няўжо добрае мы будзем прымаць ад Бога, а дрэннага не будзем прымаць? І выйшаў тады Гасподзь з буры да яго, і ўзнагародзіў за цярыплівасць і адданасць, і нарадзілася ў яго зноў сем сыноў і тры дачкі. І разбагацеў ён удвая ў параўнанні з былым, а Нячысцік пацярыпеў паразу.

Я хацеў зазначыць, што Бог, які ў заклад з Сатаной дазваляе забіць дзесяць чалавек, — не той Гасподзь, якому я б маліўся. Але я вырашыў праглынуць рэпліку — гэта яшчэ болей умацавала б яе ў перакананні, што мы — д’яблаваты стварэнні. Я моўчкі скінуў з пляча вінтоўку, узвёў куркі ды прыўзняў рулю. Зброя цэліла не ў жанчыну, я наставіў яе на тэракотавую армію пляшак з чарнілам. Тыкаць стрэльбай у бяззбройнага чалавека я не ўмеў і вучыцца гэтаму не збіраўся. Стреляць не жадаў нават для дэманстрацыі сур’ёзнасці сваіх намераў. Але нам з Гердай дужа патрэбныя былі антыбіётыкі.

Маці Таццяна сустрэла ўзнятыя рулі яшчэ адной бласлаўленай усмешкай. Адчувалася, што калі да гэтага моманту яна і рабіла высілки, каб трымацца ў рэчышчы сваёй дзівацкай карціны свету, цяпер яе выбар падмацаваўся жэстам агрэсіі, на які добры чалавек ніколі бы не наважыўся.

Гаспадыня выйшла з-за прылаўка, падышла ўсутыч да мяне, узяла рыла дубальтоўкі ў кулак ды ўціснула сабе ў грудзіну, ссунуўшы залаты крыж.

— Давай, Нячысты! Стралай! Я даўно не была на споведзі, бо на зямлі не засталося ніводнага святара, які б яе мог прыняць. Але пакутніцкая смерць даруе ўсе грахі! Стралай, ну! А потым паспрабуй сам знайсці на нашых складах тэтрацыклін і цэфураксім! Тут табе пекла ў дапамогу!

Адступіў на крок і апусціў рулю. Я прайграў гэты бой. Безнадзейным усё зрабілася пасля таго, як я схапіўся за дубальтоўку. Пра што я думаў? Спрабаваў напалохаць? Тую, хто верыць у пекла? І, што самае крыўднае, мае намеры былі незласлівымі. Я шчыраваў не для сябе. Але, як я раптам зразумеў, зло ніколі не дапамагае зрабіць добрую справу. Ніколі.

Чаму, сыходзячы з запраўкі, я не захапіў пару пляшак тушонкі ці хаця б якую салаку ў тамаце? Таму, што прадаць мне прыпасы яна адмовілася. Адбіраць жа сілком было *несправядліва* — ці акурат не тое ж слова я скарыстаў, каб растлумачыць Цару Гары, чаму не аддам Герду? Калі заклікаць да справядлівасці ў час, як крыўдзяць цябе, і рабіць несправядлівасць, калі нешта патрэбна табе, вартасць гэтага панятку растане ў тваёй галаве настолькі, што наступным разам ты пасаромеешся да яго апеляваць. І хто ведае, што ў цябе адбяруць тады?

Адышоўшы ад ветрака на адлегласць, якая цалкам выключала ідэю туды вярнуцца, я запаліў налобнік і дастаў мапу. Паперчына падказвала, што дарога на Горад Святла справа ад знака “Мерседэса”. Я ж, павярнуўшы ўказальніку, пайшоў налева. Мой бацька арыентаваўся ў картах добра, яму дастаткова было кінуць хуткі позірк на атлас аўтамабільных дарог з пальчатніцы нашай машыны, каб зразумець, у які бок выкручваць з Налібок на Стоўбцы. Наша генерацыя спасцігала прастору ўжо метадам дотыку да экрану GPS-навігатораў. Давялося напружыцца, каб зразумець, што, калі па папяровай мапе ідзеш уніз, твае напямкі пераварочваюцца.

Калі дзявулька першы раз прысела, я падумаў, што яна проста хоча адпачыць. Я расшпіліў заплечнік, дастаў ейны харч, але яна млява адварнула пысу. Гердачка хутка дыхала, яе вочы блішчэлі. Я пагладзіў яе па ўзвухах і прамовіў з педагогічнай інтанацыяй:

— Даражэнькая, калі не будзеш лопаць каціны корм, больш застанецца коцікам. Яны будуць жэрці яго, іхняя поўсць будзе рабіцца болей і болей бліскучай, і аднойчы яны прыйдуць, белыя пухнатыя камячкі пяшчоты, і замуркочуць нас з табой да смерці.

Але сэрца Герды, звычайна чулівае да ўсяго, што тычыцца знявагі котападобных, не адклікнулася на спробу распальвання міжвідавой варажнечы. Яна глядзела гэтымі сваімі вільготнымі вачыма і як быццам казала: і хай сабе. Я дарую ім усё! Я зноўку пагладзіў яе, і Герда зняможана прылягла жыватом на асфальт. Так, я ўвесь гэты час бачыў, што ёй пагана. Я бачыў, але заплюшчваў вочы на гэта.

Пагладзіўшы яе, даў ёй напіцца цёплай вадзічкі з тэрмасу. Пасядзеў побач, адпачываючы сам. Калі я падхапіўся і паспрабаваў падняць за ашыйнік Герду, яна заскуголіла. Я адмаўляўся верыць, што далей нам не прасунуцца. Мы сядзелі пад зорамі пасярод поля. Ні хаціны, ні адрыны, ні агеньчыка навокал. Для начлегу неабходнае было цёплае месца з ложкам, складзенага не з галінаў і прэлага лісця. Месца, дзе я мог бы перавязаць Гердзіну лапу і прыдумаць, што рабіць далей.

— Гердачка, нам трэба ісці. Да найбліжэйшага жытла, якім бядакім яно б ні было. Мы не можам сёння ночыць у лесе, — звярнуўся я да яе.

Сабулька гераічна ўзнялася, зрабіла колькі крокаў, спачатку падскокваючы, потым — падвалакаючы лангету. Ды зноўку звалілася, хутка дыхаючы і ўмольна гледзячы на мяне. Я прысеў побач, адной рукой стаў гладзіць яе па баку, другую запусціў пад сваю шапку, накруціў валасы на пальцы, сціснуў пасму ў кулак ды ірвануў так, што на вачах выступіла вільгаць. Далейшы рух быў паралізаваны. Раскручваць павязку тут, сярод бруднага снегу ды талай вады, было б дурас-

цю. Месца, дзе можна было б гэта зрабіць у адносна спрыяльных умовах у дасягальнасць зроку не трапляла. І ў момант, калі я збіраўся завьць ад распачы, ззаду пачуўся грукат капыт.

Так, гэта было неабачліва, але я запаліў налобнік і выйшаў на сярэдзіну гасцінца, маючы намер спыніць вершнікаў любой цаной. У галаве заварушылася ваганне, ці не зняць з пляча дубальтоўку і ці не сустрэць конай са зброяй у руках, бо гэта паскорыць камунікацыю. Але пасля здарэння на запраўцы штосьці ўкалола перасцярогай. Не варта кранаць стрэльбу, калі не гатовы з яе страляць. Прылада забойства не дапамагае размаўляць. Гэты ручаёк думак захаваў мне жыццё. Бо, калі б я цэліў у абоз, мяне б завалілі, не збаўляючы хуткасці.

Неўзабаве па гуках я разабраў, што коні ідуць галопам, што іх чатыры, а пабачыўшы ў месяцовым святле чорную пляму, што імкліва неслася мне насустрач, зразу меў, што чэшць не вершнікі, а дзіўнаваты тарантас.

— Стойце! Спыніцеся! — залямантаваў я.

— Прэч! Страляцьцем! — крыкнулі мне ў адказ. Я пабачыў рулю “Калашнікава”, скіраваную мне ў лоб.

Другі голас крыкнуў:

— Зважай, ён бяспечны! Стрэльба за спінай!

Павозка пранеслася міма, рэзка ўзяла ўправа і спынілася. Скінуўшы са спіны запlechнік і дубальтоўку, я з узнятымі дагары рукамі рушыў да карэты. Тарантас быў зроблены задняй часткай антыкварнага “Гольфа”. Капот з рухавіком, пярэдняя вось з трансмісіяй, сядзенні былі акуратна знятыя з кузава. Ад машыны застаўся толькі кумяк з задняй воссю, крэсламі ды багажнікам. Калісьці гэты “Гольф” быў двухдзверным, што дазволіла прыварыць да металу пад пасажырскімі вокнамі раму, на якую чапляліся аглоблі. Канструкцыя выглядала зухавата, але надзейна. Хай сабе пад вагою сядзельцаў, яна прасела на амартызатарах амаль да зямлі.

Наперадзе адфырквалася чацвярня коней. Пуга фурмана тырчала побач з пасажырамі на канапе над задняй вощю.

— Вырубі святло! — загадалі з салона і, як толькі я падпарадкаваўся, заляпілі мне ў твар адразу двума светлавымі струменямі.

— Гэта ж Кніжнік! — кракнуў з салону хрыплаваты галасок, які падаўся мне дужа знаёмым.

— Падобны, — з сумневам адказаў яму другі, маладзейшы і суровейшы.

— Што, Кніжнік, мусіў-такі ў скіфы падацца? — з незласлівым здзекам запытаў першы.

У арбе запаліўся дыёдны ліхтар. Ён раскінуў плямы мёртвага бялюткага ззяння па тварах ды адзенні самай дзіўнай кампаніі, якую толькі можна было сустрэць пасярод поля на мяжы паўднёвых пустакаў, на шляху да Горада Святла. Пасярэдзіне, заціснуты ды скурчаны, сядзеў Бурмістр. Ягоны твар змяніўся з той пары, калі мы бачыліся. Тады ён нагадаў выяву неапазнанага князька з медзяка дзяржавы Ганзейскага саюза. Цяпер аблічча больш нагадвала старызніка, які прыгандлёўвае медзякамі эпохі Ганзейскага саюза на флюмаркеце вестфальскай вёсачкі. Ці нават да аптавіка, які пастаўляе старызніку адціснутыя на найбліжэйшым шпроце ды штучна акісленыя мядзяныя манеты для падману турыстаў. Веліч, якой і не было зашмат на гэтым твары, канчаткова развіталася з Бурмістрам. Цяпер я глядзеў у твар камічнага акцёра, які спрабуе сябе ў драматычным амплуа. За Бурмістрам сядзела жанчына, а бліжэй да мяне, з пугай фурмана і “Калашніковым” — Манька. На ягоным твары было некалькі свежых кровападцёкаў.

— Якія людзі! — я шырока ўсміхнуўся і апусціў рукі, пабачыўшы, што Манька схваў аўтамат за спіну. — А я прачытаў, што вы ў турме!

Зрабіўшы крок да машыны, я заўважыў, што крышка багажніка ўзнятая, падпертая бліскучымі цыліндрыкамі, якіх было напхана ў кумпак “Гальфа” вельмі шмат. Выглядала, карэта прасела не толькі праз пасажыраў, але і праз важкі груз. Плямка ліхтара лягла таксама на клятчастую торбу, якая мне падалася вельмі знаёмай.

— Пераварот у нас здарыўся, — прыніжана ўсмінуўся Бурмістр. — Я думаў, што ўсе людзі за мяне. А яны, аказваецца, увесь гэты час хацелі не дэмакратыі, а моцнай рукі.

Ён кінуў хуткі позірк сабе за спіну, туды, дзе над багажнікам блішчэў нагружаны цынк.

— У людзей ніхто не пытаў. Была дэмакратыя — хацелі дэмакратыю. Настала дыктатура — хочучь дыктатуру, — растлумачыў сваё бачанне падзеяў Манька. — У каго зброя, той жаданні народа і вызначае.

— Але свабода! Я думаў, яны будуць біцца за свабоду! — бурмістр няўлоўным жэстам падціснуў крышку, але тая ўсё роўна працягвала сядзець коса, дазваляючы пабачыць груз.

— Мусім ехаць, — каротка распарадзіўся Манька.

— За свабоду б’юцца толькі тыя, хто яе ўсвядоміў, — сказаў я. — Прыгадайце Касандру. Мабыць, замала свабоды было пры вас, пан Бурмістр. Ці гэта толькі называлася так – “свабода”.

Я паглядзеў на вартага жалю старога за шклом, ды пашкадаваў пра свае жорсткія словы. Як асоба ён склаўся яшчэ ў тым свеце. Пасярод хабараў, дзяржплана ды “пяцігодак”. Ён спрабаваў быць лепшым за папярэднікаў. І зрабіў усё, што мог, сваім наменклатурным мозгам. А свабода – гэта не валасы. Яна хутка не вырастае.

Бурмістр замест таго каб тлумачыць сваё разуменне свабоды, проста адхіліўся ў бок. І я пабачыў твар жанчыны, і то была зусім не сакратарка Магдалена.

— Гэта вы? — выкрыкнуў я, але Касандра не пажадала зірнуць у мой бок.

— Вельмі нам дапамагла, — пахваліў яе Бурмістр. — Па ўласным жаданні зрабілася нявольніцай Намесніка, скрала ключы ад турмы. А ты кажаш: “свабода”.

Я міжволі зыркнуў на цынк у багажніку.

— Трэба ехаць. За намі пагоня, — падганяў грамаду Манька.

— Мы як ад фермы выехалі — увесь час нервуе, — рагатнуў Бурмістр. Усё яму нейкія коннікі мрояцца.

— Маю да вас заклік. У мяне паранены сабака. Ён не можа крочыць далей. Калі ласка, падкіньце да бліжэйшай вёскі! — я малітоўна склаў далоні ля грудзей.

Яны пераглянуліся. Першым адмоўна пахістаў галавой Манька. Ён нават не стаў нічога тлумачыць. А Бурмістр узяў рукі і маляўніча развёў іх па баках. Інакш гэты жэст не атрымаўся б эфектным — ягоныя локці былі заціснутыя іншымі пасажырамі.

— Ну, ты сам бачыш! — сказаў ён. — Мы ўтрох тут сядзім. Ледзь уціснуліся. Я нават удыхнуць як след не магу. Еду падціснуўшы жывот. Няма месца, хлопча. Проста ну аніяк!

— Сабака памрэ! — не стрымаўшыся, крыкнуў я. — Гердзе вельмі блага! Можа, мы хаця б на каня спераду неяк ускараскаемся!

— Ды ты што! Без сядла! — завойкаў Бурмістр. — Немагчыма!

— Імчым хутка. Каб рыссю яшчэ. А ў нас галоп. Праз тры крокі заб’яцся, — Манька ўжо прыняў рашэнне і не збіраўся яго пераглядаць. Ён павярнуўся да мяне, і я адзначыў, як змянілася ягонае аблічча. Праз перанесенае выгнанне, ён як быццам падурнеў: бровы ўвесь час былі наверх, і пабоі толькі падкрэслівалі гэты прасцецкі выраз. — За намі выйшлі. Я чую. Хутка

нагоняць. Ты з дарогі збочвай лепш. Ідзі па сцежках. А то і цябе раздзяруць, і сабаку разбяруць.

Касандра нічога не адказала на мой запыт, працягваючы ўзірацца ў цемру. Расшпіленая шубейка, футраны кафтан. Белыя валасы, чорныя бровы. Бедная, бедная Касандра.

— Болей чакаць не можам! Да пабачэння! — ён шчоўкнуў хлыстом у паветры, і коні ірванулі з месца ў алюр.

Я пастаяў пад зіхоткім небам, звыкаючыся з думкай, што дапамогі чакаць больш няма адкуль. Што нават *deus ex machina*, узняты на сцэну рукой нябачнага рэжысёра, толькі што знік наперадзе, вырашыўшы не дапамагаць мне. Таксама я адзначыў, што калі Манька выпраўляў мяне, бяззбройнага, у пусткі на смерць, ён вырашыў не казаць мне “да пабачэння”. Зараз жа, упэўнены, што на смерць ляціць ужо ён сам, вырашыў кінучь гэтае ветлівае развітанне. Як быццам яно магло прывязаць яго да свету жывых. Як быццам бы яно ад чагосьці наогул аберагала. Я пастаяў ля Герды — яна сапла, лежачы на баку. Калі я крануў яе — адкрыла вока і жаласліва віснула, паказваючы, што нікуды ісці не здатная. Тады я накінуў запlechнік на спіну, асцярожна падняў сабулю і паклаў яе на плечы, нібы ягня. Потым паспрабаваў узняцца, абапіраючыся на дубальтоўку. Выйшла не адразу.

Герда не была вялікім сабакам. Але важыла роўна тры дваццаць кілаграм, што, накладзеныя на ўжо нагружаную спіну, рабілі рух наперад фізічна немагчымым. Я збочыў з дарогі і ледзь перастаўляў ногі, цягнуўся па ледзь бачнай у месяцовым святле сцежцы. Але я ўсведамляў, што далёка так не прасунуся. Вага ўціскала мяне ў зямлю, падымаць ногі было складана, нават абапіраючыся на прыклад вінтоўкі. Страшэнна балела спіна і чамусьці калены, якія не вытрымлівалі

нагрузкі. Я прысеў на паваленае дрэва адпачыць, адолеўшы менш за кіламетр. Надраў яловых лапін, паклаў сабулю на зялёную падушку. Вады ў тэрмасе заставалася на два глыткі, і я ўліў іх у гарачую Гердзіну пашчу.

Відаць, у чалавека ўсё ж ёсць нейкія не згадныя ў падручніках анатоміі органы пачуццяў, бо, калі я зноў пачуў цокат капытоў па асфальце, штосьці ўтрымала мяне ад таго, каб ажывіць налобнік ды выйсці на дарогу. Замест гэтага я выхапіў стрэльбу ды, хаваючыся паміж хвояў, наблізіўся да прагалаў, адкуль быў бачны асфальт. Асцярожна клацнуў рычажком, пераламаў рулю, пераканаўся, што ў кожны ствол забіта па патроне. Пасля схаваў бялявыя плямы далоняў глыбей у рукавы ды прыхінуў цёмны каўнер да твару. Суцішыўся і пераўтварыўся ў слых: рухалася не павозка, а асобныя коннікі. І іх было шмат — такі цокат магло ствараць цэлае войска.

Першая двойка пранеслася паўз мяне хутчэй, чым я мог паспець разгледзець іх постаці. Яны імчалі наперад, бы чорныя вялізныя птахі, — значна спрытней за грузжаную цынкам ды трыма пасажырамі арбу. За імі разыходзілася хваля патрывожанага мяснота паветра, і я ўнюхаў моташлівы смурод. Гэты водар не зблытаеш ані з чым: так смярдзіць толькі мярцвячына. Я ўпершыню адчуў гэты пах, калі прыйшоў на пахаванне тапельца, які за тыдзень да таго быў маім аднакласнікам. Яго знайшлі позна, таму клас не вытрымаў доўга каля труны. Пасля ягоная маці старанна клікала нас на жалобную вячэру і, здурнелая ад гора, абяцала нейкія “калдуны з мясам”, але я яшчэ тры дні мог піць толькі ваду. Зараз гэты пах быў побач, і прынеслі яго гэтыя чарнявыя птахі, што несліся наперад.

За першай двойкай пайшла другая, і тады ў маладзиковых водблісках я выразна разгледзеў іх абрысы.

Галовы — у два разы большыя за чалавечыя, вянчаліся вострымі трохкутнымі вушкамі, як у свіней. Абледзянеўшы ад жуды, я ўглядаўся ў наступныя пары вершнікаў, і вока выхоплівала ўсё болей падрабязнасцяў: разяўленыя лычы з частаколам няроўных зубоў, крывыя зморшчаныя пятакі, з некаторых пашчаў высунуліся языкі, што рухаліся ў такт падскокам.

Смярдзючая працэсія ўсё цягнулася: нежывыя ішлі парамі, і было іх некалькі тузінаў. Яны не перамаўляліся і не азіраліся. Не соўгаліся ў сёдлах. На спінах некаторых блішчэлі перакладзіны двухручных мячоў ды рукаўці вялікіх секачоў для разбірання туш. Некалькі галоваў былі звернутыя ўбок і ўніз, як быццам іх часткова адсеклі ад целаў. Гэта выглядала надзвычай непрыемна. Мяркуючы з памераў галоваў, кноразы былі здаравенныя: форма целаў скрадвалася плашчамі, шырокімі накідкамі ды цемрай. Падалося, у некаторых было нешта кшталту чалавечых ног. Бо коні былі азначаныя страмёнамі, у якіх штосьці было прасунутае. Але капыты я не разглядзеў, як ні ўзіраўся.

Можна было б сказаць, што я не ўзняў рулю, не пацэліў ды не стрэліў наўздагон аднаму з свінюкоў праз тое, што ў мяне было толькі два набоі з карцеччу. Толькі тое, што ў патронніках. Апошні прыпас ляжаў у запlechніку. І, нават калі б я пацэліў у аднаго ці двух вершнікаў, за час, які спатрэбіўся б мне, каб дабегчы да плецака, расшпіліць яго, дастаць патроны, зарадзіць ды працягнуць бой, мяне б пакрышылі на шопскую салату. А адразу за мной — яшчэ і ні ў чым не вінаватую Герду. І я б не толькі не дапамог тым, каго пераследавала моташлівая пагоня, але і спрычыніўся б яшчэ да дзвюх смерцяў. Гэта прыгожае, але вельмі ліслівае для мяне тлумачэнне.

Я не пачаў страляць проста таму, што быў страшэнна, да здервянення, перапалоханы. Мне было млос-

на — і ад паху, і ад відовішча. Я знійкавеў настолькі, што, нават захацеўшы, не здолеў бы ўзняць стрэльбу ды трымаць яе роўна. Да таго ж, акрамя разважання пра адсутнасць прыпасаў, тут было яшчэ інтуітыўнае пачуццё марнасці страляніны па нежывым. Тое, што памерла, немагчыма забіць — гэта ўжо не логіка, гэта інстынкт. Яны зніклі, і тупат сціх, а я стаяў, прытуліўшыся да хвайны і дыхаў праз раз, ціха-ціха, толькі каб яны не пачулі. Потым адхіліўся ад дрэва, з якім ужо быў зросся, ды, намагаючыся не шумець ламаччам пад нагамі, вярнуўся да Герды. Яна сустрэла мяне трывожна ўзнятай галавой. Сабуля ўзіралася ў цемру вільготнымі ад ліхаманкі вачыма, я паглядзіў яе і супакоіў: “Не бойся, гэта аптавікі павезлі на Горад Святла сапсаваныя каціныя кансервы, якія ты не ясі! Вось і смурод”. Пасядзеўшы крыху і ўпэўніўшыся, што цокату болей не чутно, я зноўку асцярожна ўсклаў сабулю на плечы паверх плецака і пакрочыў, абাপіраючыся на ружжо.

Я паспеў заўважыць, што праз даўгія пераходы пад цяжарам на маім паліто пачалі распускацца швы. Падпахамі — там, дзе былі лямкі запlechніка, — з’явіліся дзюрэчкі. Я думаў, што трэба знайсці голку з ніткай, ці нават не так: што, дацягнуўшыся да паселішча, варта на гэтую драбязу не забыцца.

І тут наперадзе пачуліся раскаты аўтаматных чэргаў. Над лесам узляталі светлавая адрэзкі трасераў, асядалі плаўнымі дугамі, паспяваючы згаснуць у паветры да сутыкнення з зямлёй. Гэта нагадвала святочны феерверк у гонар дня народзінаў. Але праз паўхвіліны далятала буханне аўтаматных стрэлаў ды змяінае сакатанне, якое ўтварала куля, разрываючы паветра. І рабілася ясна, што там, наперадзе, не петарды ў неба запускаяць, што там адбываецца нешта адваротнае святу дня нараджэння. Бой цягнуўся з хвіліну. Чэргам

“Калашнікава” адказвала моўча. Пасля запанавала мёртвая цішыня.

Я сцішыўся, намагаючыся рабіць лягчэйшыя крокі, у чаканні, што зараз хеўра казлакапытых вернецца, каб пранесціся паўз нас у кірунку да ўваходу ў пекла, з якога з’явілася. Але свінагаловыя зніклі. І тут было хіба тры варыянты: ці то Манька перастраліў іх, ці то яны вярталіся праз іншы гасцінец, ці то засталіся пры целах забітых, каб банкетавачь чалавечай свежанінай. У любым выпадку трэба дбаць пра асцярожнасць і не набліжацца да дарогі. Я зрабіў тры прыпынкі, штотраз не адольваючы і кіламетра, калі адчуў, што мой завод скончыўся. Што ўсё, болей я не здольны зрабіць ні кроку. Спатыкаючыся, надраў сухой папараці, накідаў яе горкай на сфагнум і прылёг побач з сабуляю, адразу праваліўшыся ў хуткі сон зняможанага жаўнера.

Прахапіўся з разуменнем, што маё маруджанне забівае Герду, што я напросту не маю права на адпачынак, пакуль не адшукаю дах над галавой, ложка і чыстую ваду.

Але ў сне, як гэта бывае, адшукалася выйсце з сітуацыі, што падавалася тупіковай.

Расшпіліўшы пляцак, я пачаў жменямі выграбаць цынк. Скідваў сотні патрончыкаў — запас, які гарантаваў бы ложка у паселішчах на многія сненні, — у бруд пад нагамі. Будзем як птушкі нябесныя, якія не сеюць, не жнуць і не збіраюць у жытніцы. Хай дарога корміць нас. Грошы правальваліся ў мох, каціліся ў зарасці папараці, збіраліся ля сухога голля, пераўтвараліся ў срэбнае азярцо на сцяжыне. Вось жа пашчасціць камусьці! Я пазбаўляўся таго, што так дбайна збіраў, рытуючыся да дарогі. Збіраў, думаючы, што без цынку ісці праз цёмны свет немагчыма. Расставацца з багаццем трэба хутка, каб не паспець пашкадаваць. Я выкінуў болей за палову запасаў, зрабіўшы за-

плечнік лягчэйшым на дваццаць кілаграмаў. У не-
вялічкім ляску пры дарозе засталася блізу дзвюх
тысяч батарэек. Пакінуў каля тысячы: мусіць хапіць на
самае неабходнае.

Пасля закінуў аблегчаны пляцак на спіну, далікатна
паклаў на плечы сабулю і пругкай хадой пакрочыў
наперад, ні разу не азірнуўшыся. Па ходзе ўзняў ду-
бальтоўку, абцёр прыклад крысом паліто, збіваючы
бруд і наліплае ссохлае лісце, і закінуў зброю за
спіну — больш няма неабходнасці абапірацца на гэтую
мыліцу. Герда трымалася малайчынкаю, балансуючы
пры кожным руху, як парны цыркавы эквілібрыст. Але
ад яе лапы, што маячыла каля майго носа, патыхала
хваробай. Зараз мы куды-небудзь дойдзем.

Выбраўшыся з лесу, сцежка павяла праз поле, дзе
снегу амаль не засталася, бо ён споўз у лагчыны.
Коўдра аблокаў перасунулася за маю спіну, агаліўшы
Арыён. Сузор'е нагадвала вялізнага пакемона Пікачу,
які бяжыць наўскач, раскінуўшы свае канечнасці,
вушы і хвасты. Гледзячы на зоры, я ледзь не спа-
тыкнуўся на бялявы шар, што трапіўся пад ногі. Я
прыглядзеўся да яго і пабачыў вуха. Чалавечае, злёгка
адтапыранае. Яшчэ не разумеючы, з чым маю справу,
я, пераварочваючы яго, паддзеў мяч нагой і пазнаў у
ім адсечаную галаву Манькі. Адно вока ваяра было
заплюшчанае, другое з цікаўнасцю ўзіралася ў нябес-
нага Пікачу. Я не адразу намацаў пстрычку ўключэння
налобніка. Крыві вакол не было, яна вылілася ў палё-
це. У раскрыты рот набіўся бруд, да шчакі прыліп
стары недапалак са збялелым фільтрам — з тых часоў,
калі вандроўнікам яшчэ было што паліць. Я праціснуў-
ся праз нізенькі хмызняк на асфальт побач са
сцяжынай.

Пабачыўшы россып бліскучых цыліндрыкаў, я спа-
чатку падумаў так: хто гэта паспеў перанесці рассыпа-

ны мной цынк ажно сюды? Потым, прыглядзеўшыся, зразумеў, што гэта не батарэйкі. Гэта стрэляныя гільзы. За некалькі крокаў ад узбочыны ляжала абезглаўленае цела ў чорным, каля яго — “Калашнікаў”. Я павольна, каб не турбаваць Герду, нахіліўся, падабраў аўтамат і вышчаўкнуў магазін — пусты. Пацягнуў на сябе скабу — у патронніку нічога не засталася. Манька абараняўся да апошняй кулі і загінуў стоячы.

Два цёмныя мяхі на зямлі непадалёк я апазнаў як цела Бурмістра. Разарванае надвое. Два даўгія крыва-выя кавалкі, накрытыя вопраткай. Твар меў такі выраз, быццам смерць заспела Бурмістра за пераконваннем набыць фальшывыя ганзейскія медзякі па надзвычайнай выгоднай цане. Вусны выцягнутыя трубачкай — я не здзіўлюся, калі ён напраўду спрабаваў дамовіцца з поскуддзю, што напала на бяззбройнага ў цемры. Я не хацеў бачыць, што яны зрабілі з Касандрай, але трапіў на яе міжволі, калі ішоў назад да сцяжыны. Яе забілі адным ударам у сэрца, і яна канала напаўседзячы, на кусце ядлоўцу. Расшпілены футраны кафтан. З барвовай ружай, што распусцілася пад прыгожымі грудзямі. Твар захаваў той крыху абыякавы выраз, з якім яна аглядала маю кватэру ў Грушаўцы. Яна не спрабавала ўцячы ад нападнікаў, сустраўшы свой кон гэтак жа скорана, як сустракала чарговага гаспадара свайго цела. Я не мог спыніцца, каб арганізаваць развітальнае вогнішча для памерлых, бо мусіў дапамагаць жывому.

Іх тарантас знік, што не дзіўна, бо інакш транспартаваць той вагон цынку, які вывезлі з сабой уцекачы, было б немагчыма. Дзіўна было, што пякельным стварэнням, якія смярдзелі мярцвячынай, у прынцыпе спатрэбіўся цынк. Што яны збіраліся купляць? Нявінныя душы? Зброю для войска зомбі?

Неўзабаве давялося паскорыць хаду, бо я пабачыў наперадзе спачатку шыферныя дахі сялянскіх хацін, а

потым — вось цуд! — яшчэ і далёкія агні жывога паселішча. Стала зразумела, чаму вока так узрадавалася, у першы раз угледзеўшы вызваленыя з-пад аблокаў зоры і маладзік. Для таго, хто вандруе скрозь цемру, плямкі святла азначалі хуткую сустрэчу з людзьмі. Ці не адсюль узнікла спрадвечнае хваляванне, з якім старажытныя людзі прыглядаліся да цёмных нябёсаў? Калі нешта свеціць, значыць там нехта жыве. Хтосьці чакае нас, заблукалых у космасе.

Дарожны знак ля вёскі быў традыцыйна скрадзены, затое пад указальнікам быў масіўны камень. Клапатлівая рука старадаўняга мастака намалявала на ім хваіну (рудая палка з зялёнай шчоткай наверху), бярозку (белы ствол з чорнымі рысачкамі), вожыка (яго апісаць складана, але гэта дакладна быў вожык) ды бусла, пазнаць якога можна было па чырвонай дзюбе, якая атрымалася настолькі даўгой, што выходзіла за плячо каменя. Пад усім гэтым хараством быў слоган:

“Не дапускайце ў лесе пажар: тушыць агонь — дзяржаве цяжар”.

Ужо знаёмы нам з Гердай аматар радыкальнага экспанавання і дасціпных тэгаў дамаляваў буслу белы чубок, адным росчыркам балончыка ператварыўшы яго ў чаплю. Не ведаю, якая ў гэтым была задума. Паверх пейзажу ён вывеў назву паселішча, якая гучала па-індуісцку:

“Элеватары”

Вёска была мёртвая. Спарахнелыя драўляныя хаціны, крывыя стрэхі. Адзіная прыкмета заможнасці — на дамах дбайных гаспадароў замшэлы шыфер пафарбаваны чырвоным, “пад дахоўку”. Паедзенае шашалем бярунне, з якога складаліся і хлявы, і жылыя дамы. Крывыя лавы, паваленыя драўляныя платы. Драгты электрычнасці правіслі паміж слупамі, як аснастка на закінутым галеоне, што блукае па бязмежным акіяне,

а заселены толькі прывідамі. Разруха сюды, на ўсход, прыйшла задоўга да Зацямнення. Да ліхтарнай мачты на рагу быў прыкручаны ліст пластыку. Я запаліў ліхтар, каб прачытаць:

“Аўталаўка 13:00-13:15 кожны. другі аўторак месяца”

Значыць, уласнай крамы ў вёсцы не было, і час ад часу сюды заязджаў грузавік, прывозячы самае неабходнае. Цікава, ці заўважылі жыхары Элеватараў прыход апакаліпсісу? Альбо для іх усё засталася гэтак жа, як і было? Раней у іх не ставала грошай, потым — цынку. Раней харч не было на што набыць у вандроўнай аўталаўцы, пасля — у караваншчыкаў.

Тут было вільготна: паўсюдныя лужыны, узбочыны ўздоўж дарогі складаліся з набрынялай вадой гліны, у каляінах — ручаі, быццам снег толькі растаў і не паспеў усмактацца. Я не хацеў нават спрабаваць лезці ў якое-небудзь жытло счарнелай вёскі, каб не спазнаць на ўласнай скуры, як выбудоўвалі абарону сваіх халуп людзі, здольныя жыць у такіх умовах. Да таго ж, частка хацінак дагэтуль магла быць заселенай: павінныя ж дзесьці ночыць людзі, якія гуртаваліся ля агнёў, што зіхацелі за весніцамі. Адтуль даносілася гітарнае брыньканне. Тры акорды паўтараліся зноў і зноў. Яны, падавалася, настолькі добра пасавалі гэтай рэчаіснасці, што ўзнікала падазрэнне, ці не стварае іх сама тканіна сусвету шыферных дахаў і занядбаных слупоў. Смагарадавая зорка пульсавала ў нябёсах, як страбаскоп на дыскатэцы, часам трапляючы ў такт акордаў, часам не.

Тры акорды — гэта адначасова і мелодыя, і рытм, і стрыманая весялосць, і мужчынская невымоўная туга. Пад гэткаі акампанемент я прашпацыраваў па вулачцы, прамінуў колькі цагляных дамкоў аграгарадка, разрабаванага сялянамі яшчэ тады, калі рабаваць не было трэндам, і наблізіўся да бетоннай агароджы, што хавала за сабой і музыку, і агні.

Я думаў пабачыць узмоцненую браму з узброенымі ахоўнікамі, але плот можна было пералезці ў любым месцы. Уваходу як такога не было, як і вартавых. Там-сям з боку вуліцы бетонныя блокі былі паваленыя, і ў прагалы свабодна мог заехаць запрэжаны коннай парай воз. Для кожнага з прагалаў быў падпіс вугалем: “Млын”, “Сілас”, “Лесапілка”, “Пякарня”, “Вагавая”, “Сушылка”. За агароджай — шырокі двор, пасярод якога палала вогнішча. Па цэнтры была высачэзная пабудова, якая болей нагадвала драўляны палац, падпёрты шарэнгай срэбных купалаў вышынёй з пяціпавярховы дом. На палацы і гаспадарчых прыбудовах мітусіліся налобныя дыёднікі працоўных, акно над уваходам было асветленае зіхоткімі пробліскамі свечак. Структура нагадвала калгасны мехдвор, што ператварыўся ў феадальнае паселішча.

Я зрабіў колькі крокаў усярэдзіну, чакаючы, што мяне аклікнуць, патрабуючы заплаціць за ўваход ці назваць мэту візіту. Але ніхто не звярнуў на мяне ўвагі. Для вогнішча сядзела некалькі мурзатых хлапцоў і дзяўчат у хустках. Чорт с запэцканым сажай тварам граў на гітары. Мажны дзядзька запякаў на бляшаным падносе свежыя праснакі. Яны пахлі так, што мой жыўот адразу пачаў падпяваць тым тром акордам. І спяваў ён “Авэ Марыя”, не інакш. Калі я быў за некалькі метраў ад грамады, гітарыст адкашляўся і пачаў раўці хрыплым голасам, які, падавалася, быў гэтак жа разладжаны, як і гітара:

Танечка ішла ў поўнай цемры,
Дзімон яе сантэхнікам рабіў,
Сёння так спяшаўся на свіданне,
Люк калізацыйны не закрыў.

Кухар зняў з бляшанкі праснакі і раскідаў іх слухачкам. Спявак працягнуў хрыпець, хлопцы слухалі з ухвальнымі тварамі:

Цокалі абсцасы па панэлі,
Мазала памадаю вуста,
Месяц ён чакае сваю Таню,
Дзімка, завядзі сабе ката!

Усе зарагаталі. Прыглядаючыся да абліччаў, я не пабачыў нічога, датычнага майго свету. Ні Тома Соера. Ні О'Генры. Ні Ільфа з Пятровым. Іх не закранулі кніжныя веды, і менавіта таму яны ўсе былі абсалютна не зразумелыя для мяне.

— Вунь, глядзіце, які красавец да нас прыйшоў! — дзяўчына зрабіла націск на “е”

— А што гэта ў цябе за тыгра на грудзях? — спытаў мурзаты хлопец, і ўсе зноў зарагаталі.

— Яркага Месяца, — манерна павітаўся кухар. Пярэдняга зуба ў яго не было.

— Добрай ночы! — нахіліў галаву я. — Я — вандроўны, мне трэба адпачыць і набыць лекаў. Я не сустрэў аховы, то прабачце...

— Няма ў нас аховы! — засмяяўся той, што з гітарай.

— У нас Зінка ахова! — падхапіў другі. — Брыкае горш за каня!

— Хочаш хлеба? — кухар трымаў на лапатцы свежаспечаны праснак.

Я заківаў галавой, асцярожна зняў сабулю, паклаў на цёплы, прагрэты вогнішчам камень. Вяскоўцы ўважліва сузіралі мае маніпуляцыі. Яны бачылі, што сабачка хворы, але ўсё ж знайшлі і тут нагоду для кпінаў і веселасці.

— Што, Зінка, Пятрок гэтак цябе на плячах не носіць?

— Не зайздросці, Зінка!

— Зінка, найміся да Петрака сабачкам!

— Вось дазвягаецца ў мяне зараз. Брыкну так, што зубы пасыплюцца! — весялілася Зінка.

Грамада зноўку выбухнула смехам. У маіх далонях апынуўся кубачак з салодкай гарбатай і духмяны хлябец. Чаўкаючы, я спытаў:

— Я з Грушаўкі іду. На паўднёвы ўсход. А што тут за месца?

— Былы раённы элеватар, — я быў занадта заняты ежай, каб заўважаць, хто з іх адказвае.

— Дваццаць тысяч тон зерня.

— Мы — хлебаробы.

— Хлебападробы! Бадзяжым муку з апілак! — зрабілася зразумелым, навошта ў плоце быў асобны праезд на “лесапільку”.

— Не слухайце дурня! Рабіць эрзац — складаная навук!

— Картапляныя лушпайкі ты забыў? А расцярушаную грэчку?

— Мы кормім цёмны свет!

— У нас таму і аховы няма, што нас захопліваць няма сэнсу, — кухар быў найбольш самавіты з іх. — Не перавернеш зерне ў час — згіне, ці перасохне, ці завядзецца спарыння, дык патруціш усіх, хто набывае муку.

Я прыкончыў праснак настолькі хутка, што ўсе аж прымоўклі. Я чакаў, як да забавак будзе павернуты мой апетыт.

— Колькі ж ты не еў, хлапец? — спытаў гітарыст.

— Зінка, глядзі, які згаладнелы! Уяві, як кахацца будзе! Не тое што Пятрок! — жартаўніку нарэшце прыляцела. “Брыкалася” Зінка наводмаш цяжкай жменяй ды адразу па храпе. Гумарыста адкінула ад тых, хто сядзеў ля вогнішча, але ён узняўся з шырачэзнай ухмылкай, якая паказвала, што на гвалт над аўтарамі сальных жартаў тут крыўдзіцца не заведзена.

Кухар ужо працягваў мне новы праснак.

— Не крыўдуй на іх. У гэтай змены першы абедзенны перапынак. Вось і жартуюць. Жаданне пасмяяцца пасля цяжкай фізічнай працы — гэткая ж трывалая рэч, як фаза ў Месяца.

Я грыз духмяную хлебную аладку ды спрабаваў суднесці гэтую метафару з уласным досведам. Маё разуменне Месяца прадугледжвала, што фазы ўсё ж не трываюць, а хутка змяняюць адна адну.

— Чакайце, — я вырашыў усё ж удакладніць, — а што, там наверсе, увесь час маладзік? Ні ветаху, ні поўні, ні сходу?

Грамада сцішылася, я зразумеў, што з мяне зараз будуць смяяцца, таму вырашыў дадаць для яснасці:

— У нас у Грушаўцы неба зацягнутае аблокамі. Зоры толькі пасля Насамонаў агаліліся.

— Ён ішоў праз Насамоны! — гэты выбух вяселля быў прадказальным. — Зінка, адбой! Хлопец табе ўжо не цікавы! Яго там мясцовыя нявесты памялі! — Зінка зноўку занесла вясло сваёй рукі ад пляча, абяцаючы ладную поўху. Але жартаўнік ускочыў ды адбег.

— Як сцямнела, Месяц на небе ў адной стадыі, — уступіў голас кухара. — Першая квадра.

— Хлопцу адпачыць трэба, — з матчынай інтанацыяй перабіла бадай што самая маладая з кампаніі. — Хай паспіць з дарогі.

— Дзе пакладзем? — адразу ж перавёў усё ў практычную плоскасць адзін з хлебаробаў.

— Да Зінкі? — запытаў жартаўнік, ды адразу ж атрымаў выспятка ад Петрака.

— Грынька-пекар пайшоў на Горад Святла з караваншчыкамі. У яго зараз ложка пусты.

— Вось там, пры зернясховішчы, — гуртажытак. Грынькавы дзверы — другія злева. Пакойчык маленькі, але цёпла, — растлумачыў мурзаты. Прафесійную

прыналежнасць чальцоў змены было разабраць проста: тыя, што былі ў вугалі, — пекары, тыя, што ў мучной пасыпцы, — млынары, тыя, што ў зерневай пацярусе, працавалі з жытам.

— Па лекі да Старшыні зайдзі! — параіла мне маладая дзяўчына.

— Вунь уваход, — Пятрок паказаў на зіхоткі праём па цэнтры драўлянага церама. Да яго вялі крута ўзнятыя ўверх драбіны.

— Старшыня — на другім паверсе палаца? — удакладніў я, выклікаўшы новы прыступ смеху.

— Замка, ага!

— Палаца!

— Гэта былы КЗС. Комплекс зернесушэння. Адміністрацыйная частка, — растлумачыў кухар. — Сапраўды, выглядае як драўляны палац.

— Але адпачні спачатку! — параіла маладая.

— Прасначыну яшчэ заглынеш?

Я з’еў бы яшчэ і дзве, але мне было сорамна рабаваць гэтых людзей, занятых цяжкай працай дзеля таго, каб такім ёлупам, як я, было што есці. Таму я падняўся, улез пад запlechнік і акуратна падняў Герду. Ні адзін з іх нават не заікнуўся пра плату за праснак і ложка.

— Колькі я вам вінны? — спытаў я.

Мая фраза выклікала новую хвалю весялосці.

— Навучы Петрака Зінку на гарбе насіць!

— Падмяні мяне на змену ў элеватары!

— Нічога ты нікому не вінны, — абсек жарты кухар. — Калі да цябе прыйшоў вандроўны — да цябе прыйшоў Бог. Ты мусіш яго накарміць, даць ложка і хлеба ў дарогу.

Ідучы да інтэрната, я думаў, што іх Бог мне падабаецца болей, чым Бог гаспадыні аўтазапраўкі.

Уласна, сам інтэрнат быў прыбудовай да вялікага драўлянага свірна, за якім і змяшчаліся купалы зер-

нясховішчаў. Дошкі тут былі цёплыя, відаць, праз тое, што пад падлогай была жароўня, што высушвала жыта. Калідорчык быў з дзвюх хісткіх сценак. Яны не даставалі да столі, умоўна падзяляючы прастору на аднолькавыя жылыя пакойчыкі. Усе клеці былі не-замкнёныя — тут сапраўды жылі грамадой, давяраючы адно аднаму. Адкрыўшы Грынькавы дзверы, я пабачыў невялічкі стол, просты ложка з саламяным матрацам ды рукамыйнік, пад якім замест каналізацыі было пластыкавае ядро. Тут панавала сутонне, а святло адзінага дыёдняка, што асвятляў увесь свіран, ішло зверху, праз адсутную столю. На палічцы над ложкам можна было пабачыць некалькі асабістых рэчаў гаспадара: пластыкавы партрэт прыгажунькі Вівьен Джолі-Сміт яшчэ да другога шлюбу, фанцік ад “Снікерса”, загорнуты так, быццам там быў сапраўдны “Снікерс”, ды фігурку трансформера Мегатрона, што нагадвала пафарбаваны ў чорны камбайн “Томсельмаш”. У суседняй клеці нехта надрыўна хроп. Ды так, што партрэт кіназоркі тросся. Калі б побач нехта вырашыў завесці камбайн “Томсельмаш”, храп з-за сценкі дакладна заглушыў бы і рухавік. Мне падалося, што істота, здольная так храпіць, мусіць быць памерам з невялікага кіта. Яна не можа змяшчацца на такім вось ложкачку.

Я паклаў Герду на коўдру, распрануўся, памыў рукі і, запаліўшы налобнік на максімум, пачаў расшнуроўваць перавязку. Стан сабулі быў сярэдні паміж моцным сном і хваравітым забыццём. Яна рэагавала на дотыкі, але расплюшчвала вочы неахвотна, скуголячы кожны раз, калі я неасцярожна дакранаўся да лангеты. Ад раны смярдзела, і я быў падрыхтаваны да таго, што давядзецца зноўку выціскаць гной. Але сітуацыя была горшая. Поўсьць на ступаку зрабілася светла-рудой, адсечаная частка як быццам зменшылася ў памерах.

Адмерлыя тканіны ссохліся і счарнелі, запаленне перакінулася на жывую нагу. Некроз агаліў костку, на якой былі заўважныя трэшчыны ад зубцоў капкана. Нават дылетанту было зразумела, што неабходная тэрміновая аперацыя. А пасля — курс антыбіётыкаў. Я сцёр халодны пот з ілба, падклаў пад параненую лапу швэдар, каб не забрудзіць гаспадарскі матрац. Рана, што праўда, ужо не крывавіла: усе вены дэградавалі ці запякліся.

Пакінуўшы стрэльбу ды заплечнік пры ложку, я, прыгаломшаны, выйшаў з клеці. Зрабіў колькі крокаў і вярнуўся за сваім цяжарам са шлейкамі: трэба будзе разлічыцца за лекі са Старшынёй. Я ўяўляў яго негаваркім барадатым мужчынкам у тулупчыку. Імпрызаванай на тэму сустрэтага пры сметніцы Мазая. У Грушаўцы людскія тыпажы паўтараліся, але кожны выгін дарогі вучыў мяне, што ў вандроўцы досвед не мае значэння, чалавечыя заганы і адметнасці не паўтараліся, кожны сустрэты быў нечым адметным.

Прыняты за вежу драўляны дамок з двухскатным шыферным наверхам быў збіты з аднаго слоя дошак. Паводле дбайнасці пабудовы ён нагадваў пацешныя зімовыя церамы, што будаваліся падчас Незаўважанай вайны на мікрараёнах для таго, каб дзеткам было дзе пашпурляць снежкамі. Да прыходу красавіка яны рассыпаліся самі, а парэшткі імгненна расцягваліся прагнымі да будматэрыялаў месцічамі. Здавалася, трэба толькі чхнуць як след, і вазоўня перакуліцца. Таму, ідучы і адчуваючы, як хістаюцца пада мной падгнілыя драўляныя прыступкі, я намагаўся не рабіць рэзкіх рухаў, нават не дыхаць надта.

З пакояў Старшыні святло свістала праз дрэнна прыгнаныя штыеціны. Мабыць, зерняток і сушылкі на першым ярусе “палаца” стваралі дастаткова сухога цяпла, каб Старшыня не апекаваўся ўзвядзеннем

больш грунтоўнай хаты. Але было ва ўсім гэтым паселішчы адчуванне часовасці, нетрываласці. Дваццаць тысяч тон зерня — лічба велізарная, але канечная, калі ўзнаўляць яе няма чым. Нешта падобнае я бачыў у пастуховых лагерах качэўных язідэў на гары Арагац у Арменіі. І было гэта тады, калі ў маім жыцці ўсё было ўладкавана і шчасліва, таму зменлівасць іх намётавага побыту кантраставала з маімі завядзёнкамі.

У прыцемках за сталом сядзела сакратарка. Яна шчоўкала касцяшкі на антыкварным абаку і заносіла лічбы ў таўшчэзную канторскую кнігу. Твар засяроджаны, тонкія вусны рухаліся. Пярэстая хустка, хаваючы валасы, разам з залатой завушніцай няўлоўна надавала гаспадыні пірацкага шарму. Я падумаў, што маючы такую залатую лэдзі ў прымальні, Старшыня можа быць такім жа расцяпам, як і Бурмістр. Каралю робіць світа, кіраўніка — сакратарка.

— Вітаю вас, даражэнькая пані! — перасцярога перад выглядам сакратаркі вымусіла мае ногі зрабіць прысядальны рух накішталт кніксэна.

Яна агледзела мяне крытычна, быццам узважаючы, на якой дакладна рэйцы, з улікам вагі і росту, будзе лепей мяне павесіць.

— Яркага Месяца, — рытуальна кінула яна. — Уладкоўвацца на працу? На зерняток? — яшчэ раз прасканавалі мой кашчавы выгляд, сакратарка выправілася: — Мабыць, усё ж у пякарню? Пекар? Досвед ёсць?

— Скажыце, калі ласачка, як чынам такому бадзюгу, як я, сустрэцца з таварышам Старшынёй? — зноўку прысеў я. Я пашкадаваў, што не маю з сабой цукеркі. Што праўда, для такіх лэдзі цукеркі мусяць быць хіба ромам, інакш наменклатурная магія не падзейнічае.

— А я за старшыню не канаю для цябе? — жанчына насупілася, і я зразумеў, што вешаць мяне, відаць, будуць на бушпрыце. Прычым, верагодна, не за шыю.

— Даруйце маю баўдзілаватасць! — ад няёмкасці мая мова рабілася куртуазнай, і я не мог нічога з гэтым зрабіць. — Нягоды доўгага шляху змусілі вашага суразмоўцу стаць дурнейшым, чым ён быў выхаваны бацькамі і адукацыяй. Пабачыўшы перад сабой такую мілавідную кабету, я не мог і дапусціць, што...

— До! — рэзка абарвала яна. — Гавары хутка, што трэба. Бо падлікаў у мяне да халеры.

— Мне сказалі, што ў вас могуць быць лекі.

— Ты не выглядаеш хворым. Хіба што на галаву крышачку.

— Мой сябра. Ён патрабуе тэрміновай аперацыі.

— Аперацыі? А чаму на запраўцы ўсё не набыў?

— У нас з маці Таццянай узніклі рэлігійныя разыходжанні, — я змакрэў пад позіркам Старшыні.

— Што будзеш рэзаць? — каротка спытала яна.

— Трэба адняць ступак нагі. Я не доктар, але здагадваюся, што патрэбна абязбольванне. Бінты. Антыбіётыкі. Многа антыбіётыкаў.

— Адняць ступак? — ейны твар выявіў скрайнюю ступень здзіўлення. Ад звычайнага выразу гэтая ступень адрознівалася на міліметр ускінутым левым брывом. — Ну-ну.

Яна пляснула канторскай кнігай з такім выглядам, быццам я не выканаў квартальны план па цэнтнерах з гектара, адышла да кутка і адыкнула канторскі сейф. У ягоных вантробах мільгануў невялікі запас цынку, пляшка чорнага “Джоні Уолкера” ды скрыначка з чырвоным крыжам на баку. Пакорпаўшыся там, піратка вярнулася да стала з дзвюма шкляначкамі, меншай і большай, жгутом, ніткай, іголкай, храмаванымі нажніцамі і некалькімі аднаразовымі шпрыцамі.

— Вось усё, што спатрэбіцца. Дапамагаю табе, бо ў мяне таксама рэлігійныя разыходжанні з курвай з запраўкі. Па-першае, навакаін. Нічога мацнейшага

няма. Зробіш ін'екцыю ўнутрымышачна, набярэш праз корак вось да гэтай рыскі. Толькі пратры корак гарэлкай. Колькі твой сябра важыць?

— Дваццаць кіло.

— Тады траціну ад таго. Стоп. Дваццаць кіло? Бадзяга вандруе з карузлікам? — зноўку ўскінула яна брыво.

— Гэта сабуля. Яна памрэ, калі я ёй не дапамагу.

— Сабака? Даражэнькі, нашы лекі для людзей! — яна раптам накрыла прыпасы далонню.

— Яна — чалавек. Проста перакінуўся ў сабаку, — мяне панесла: сутыкнуўшыся з перспектывай страціць лекі, я пайшоў ва-банк. Калі зразумеў, што менавіта лягнуў, вяртацца было позна, заставалася толькі несціся наперад, зажмурыўшыся. — У нас у Грушаўцы ўсе так робяць. Мы навучыліся гэтаму ад неўраў.

Далей адбылося нешта незразумелае. Цэльнаметалічная лэдзі, якая мусіла засмяцца мне ў твар і спусціць мяне з драбін ударам нагі, раптам зацікаўлена сабрала бровы ля пераносся ды сур'эзна спыталася:

— І складана гэта? Можаш навучыць?

Я не ведаў, як адказаць. Розум настойваў, што трэба даць задні ход і растлумачыць, што я выказаўся фігуральна, і Герда проста такая ж важная для гэтага свету істота, як і чалавек. Але досвед, падораны дарогай, наштаптаў, што варта трымацца версіі, якая падзейнічала.

— Я сам не ўмею. Але калі сабуля выкараскаецца, яна вас навучыць.

— Ну, тады добра, — Старшыня кіўнула. Мне падалося, яна пачала паважаць мяне болей пасля той бздуры, якую я ёй сказаў. — Нож у цябе, думаю, ёсць, не зусім жа ты дурны. Нажніцамі прыбярэш лахманы мяса з касцей. Перад пачаткам зацягні вены жгутом. Костку пілаваць — ці ёсць патрэба?

Ад аднаго пытання мне зрабілася млосна, я пахістаў галавой. Будзем лічыць, што патрэбы пілаваць костку няма. І ніколі не ўзнікне.

— Пасля аперацыі пачнеш калоць цэфазалін. Тая ж доза, што з навакаінам. Ін'екцыі ўнутрымышачна, кожныя шэсць гадзін. Хопіць на поўны курс.

— Слухайце, — я глядзеў на шпрыц, нажніцы ды пляшачкі лекаў. — Я разумею, вы вельмі занятая. Але ці не маглі б вы дапамагчы мне? Бо вы, я гляджу, дасведчаны медык.

— Гэта я дасведчаны медык? — Старшыня вагалася літаральна секунду. — Проста я мушу тут кіраваць усім. У аднаго з нашых зуб забалеў, трэба было вырваць. Не вельмі атрымалася. Яміна загнаілася, дык да цэфазаліну інструкцыю давялося чытаць.

— Ну вось! Вы хаця б абязбольванне зрабілі б!

— Ты не зразумеў, бадзяга! — яна сціснула зубы, і яе скулы напаліся. — Я стварэнням са звышздольнасцямі аперацый не раблю. Бо можа быць балюча. Той, з зубам, дык дагэтуль мяне баіцца. Не хачу, каб мяне твой сябар у сабачы кал пераўтварыў.

Мае хітрыкі абярнуліся супраць мяне. Чакана.

— Добра. Колькі гэта будзе каштаваць?

— Паўтары тысячы зарадаў, — яна адказала так, быццам папярэдне зверылася з друкаваным меню. — Задатак не менш за тысячу, астатняе можаш данесці пазней.

— Колькі? — выдыхнуў я агаломшана.

— Паўтары тысячы. Гэта сабекошт, калі набываць на запраўцы. А што такое? — яна пакрыўджана выпрасталася. — Ты думаеш, я нагрэцца хачу? На леках?

Я скінуў пляцак, такі лёгка цяпер, і стаў вытрасаць запасы цынку, што засталіся ў ім. Старшыня збірала іх у кубы па сто “зарадаў” (так яна называла батарэйкі) і ссоўвала да краю стала. Падлік не заняў шмат часу, бо

этап, на якім я быў невымерна багаты, даўно мінуў. Тысяча трыста дваццаць дзве адзінкі. Старшыня глядзела на мяне з жалем.

— І далёка ты з такім запасам ісці надумаў?

Мае планы ўжо даўно сталі выглядаць настолькі па-дзівацку, што паведамляць пра іх людзям, якія надзейна стаяць на зямлі, не выпадала. Я сумна пача-саў падбароддзе:

— Добра. Давайце я вазьму толькі навакаін і палову антыбіётыкаў.

— І як ты без грошай пацягнешся?

— Не маю патрэбы ў цынку. У Горадзе Святла жыве чалавек, які вінны мне капітал, — я зноўку збрахаў, бо баяўся, што яна забярэ навакаін.

— Бяры ўсе лекі, бадзяга. Бяда антыбіётыкаў у тым, што яны не дзейнічаюць, калі не ўвесь курс спажывеш, — яе вочы свяціліся амаль злосцю, калі яна агу-чвала гэтае добрае рашэнне. — Калі-небудзь вернешся да нас у элеватар і навучыш мяне перакідацца. Як на-вучышся сам. Лячы свайго сабачку!

Я спускаўся разгублены. Дабро ў людзях заўжды ўражвае больш, чым зло. Яго неяк меней чакаеш.

Тое, што было далей, нагадвала дурны сон — так бывае з непрыемнымі рэчамі, якія лёс вымушае цябе зрабіць толькі адзін раз. Герда спала з нападкрытымі вачамі — будзем называць гэта сном, хаця, магчыма, словы “непрытомнасць” ці “ліхаманка” пасавалі б лепей да бельмаў закаханых зрэнак. Я памыў рукі. Памыў нож і нажніцы, змазаў іх рэшткамі “Тычэрсу”. Заслаў ложка цэлафанавым пакетам, у якім насіў запасныя майкі. Дастаў шпрыц. Зрабіў дзве ін’екцыі ў тканіны вакол меркаванага адрэзу. Затуманены розум задаўся пытан-нем, ці варта калоць навакаін у ссохлы ды зжаўцелы ступак, ад якога смярдзела гніллю, але я своєчасова ачомаўся, зразумеўшы, што нерваў там ужо не засталася.

Пасля надрэзаў скуру па коле — гэта нагадвала адзяленне кавалкаў пухнатага кіліма. І вось за гэтае неадушаўлёнае ўспрыманне і варта трымацца. Дык вось, пад кілімам агаліліся сухажыллі, яны нагадвалі танючкія рознакаляровыя стужачкі, адны — ружавейшыя, іншыя — бялейшыя, далей, за імі, была электраправодка — сіняватая ізаляцыя, зробленая хутчэй за ўсё з пластыку, ці з чаго там раней выраблялі ізаляцыю да правадоў. Як толькі я ўскрыў адзін з правадкоў, адтуль лінула — не, не мядзянымі правадамі, а гарачай, пульсуючай, чорнай згушчонкай, і запахла, як на рынку, — там, дзе гандлююць тушамі, і адбылося гэта праз тое, што я забыўся пра жгут. Слізкімі ад крыві рукамі я намацаў гумку ды з трэцяга разу здолеў абвязаць ёй лапу, але зацягнуць было складана, пальцы коўзаліся па ліпкім ад крыві жгуце, а крыві рабілася ўсё болей, добра, што заслаў чужы ложка цэлафанам, і вось пульсаванне з проваду спынілася, я разануў далей, там было фарфаравае донца, пабітая ступка з белай керамікі, я счысціў аскепкі ды, паддзеўшы нажом, вышчаўкнуў сапсаваную рэшту — і Герда раптам гучна заскуголіла, не прыходзячы ў прытомнасць, і вось менавіта ў гэты момант, калі ссохлы, мёртвы ступак, павіс на маім нажы, мне нарэшце зрабілася блага.

Ніякіх там танніх штук з кружэннем галавы ці пацямненнем ў вачах. Проста ў пакоі зрабілася занадта душна. Не гарача, а менавіта задушна. Я ўдыхаў, удыхаў на поўныя лёгкія, але гэтага не хапала, каб падлога перастала сыходзіць з-пад ног, а ком знутры растаў. Калі насланне скончылася, я ачомаўся седзячы, з выцягнутымі ўверх рукамі — нават непрытомны, я баяўся дарэмна дакрануцца да чагосьці і страціць умоўную дэзінфекцыю на далонях. Ачуняўшы, я нечакана спрактыкаванымі рухамі завязаў вены, зашыў

скуру, сфармаваўшы вакол косткі акуратную куксу. Нарэшце, я зняў жгут, укалоў цэфазалін, зрабіў зберагальную перавязку.

Памыў рукі і сеў побач з сабуляю. І не заўважыў, як вось так, седзячы, заснуў. Прачнуўся з адносна свежай галавой, але не здолеў разбудзіць яе. Герда дыхала каротка і была такая ж гарачая, як і да аперацыі. Як я ні чухаў загрывак, як ні клікаў — дзявулька не прыходзіла ў прытомнасць. Я зрабіў яшчэ адну ін'екцыю цэфазаліну, пачынаючы разумець непазбежнае.

Я гладзіў Герду па галаве і распавядаў пра чуды, пабачаныя ў папярэдніх вандроўках, пакуль яна не памерла. Калі б я не выйшаў з Грушаўкі, Герда пражыла б значна даўжэй. Я быў вінаваты ў ейным заўчасным сконе, прычым, вінаваты шмат разоў: мая віна была ў тым, што яна трапіла ў пастку, што я не дапамог раней, здабыўшы неабходныя лекі на запраўцы.

Пра што я думаю, калі ўсведамляць усё вышэй згаданае робіцца невыносна?

Пра тое, што Герда пабачыла зноўку Месяц і зоры. Пра тое, як яна падымала нос і прымружвала вочкі, упершыню адчуўшы ветрык на сваёй поўсці. Бадай, сам я памяняў бы на гэта некалькі гадоў свайго жыцця.

Трэці Сшытак

РАЗДЕЛ ПЕРШЫ

ПЕРАЛІЎШЫ ВАДУ З РУКАМЫЙНІКА Ў ТЭРМАС, Я пакінуў на сталё шклянку з нескарыстанымі антыбіётыкамі — пойдзе ў залік недаплаты за лекі. Засунуў стрэльбу ў запlechнік, прыклад упёрся ў донца, а руля схавалася да сярэдзіны. Ісці так будзе зручней. Але прыгадаў пра монстра, ад якога мусіў бараніцца ў тумане, і задуменна перамясціў зброю з плецака на плячо: так бяспечней.

Узяў сабулю. Яна падавалася цяжэйшай. Выйшаў з ёй на руках. Мяне адразу абступілі маўклівыя постаці хлебарабаў — нейкім чынам вестка пра маё гора разнеслася па пякарнях ды элеваторах. Нехта ляпаў па плячы, нехта завёў дурасліваю гісторыю, якая мусіла ўзняць настрой.

— У мяне таксама раней кот быў, — казаў бадзёры галасок з натоўпу. — Ды не просты, а электрычны. Да жонкі маёй ласціўся, а мяне ўвесь час токам біў. Бо ў мяне ад рук салярай пёрла, і не хацеў ён, каб я яго жмякаў. А я катой з дзецтва люблю.

Плойма скіроўвала мяне за вароты паселішча, дзе трохі далей бачныя былі сілуэты некалькіх старых дубоў. Апавядальнік працягваў:

— Як ні крану — пстрыкае і пстрыкае. Не тое, каб надта балюча. Але непрыемна. Мой жа кот. Як яго не жмякнуць? Нашто ён тады? Дык быў у нас у АПК мужык вучоны. Ён нават тэхнікума скончыў. Інтэлі-

гентны чалавек. Аграном. Дык ён з прыборчыкам ка мне прыйшоў, і сталі мы таго ката мераць. Мераў ён, мераў, а я, значыць, дзяржу. Ну, і гаворыць: “У ката твайго розны патэнцыял на вушах вытвараецца. Кожны раз, калі ты яго бярэш. І калі далонню па галаве праводзіш, кшталту маленькага кароткага замыкання праісходзіць. Электрычны кот. Як электрычныя рыбы бываюць, пстрыкаюць, каб рыбакоў патравіць”.

— І як вы яго вылечылі? — спыталіся ў гаваруна.

— А ніяк. Калі цемранула — ён знік. Я шукаў яго, цікава мне было, ці засталася ў каце электрычнасць. Калі ў целевізары яе не стала. Ну, а потым жонка мне данесла, што гэта суседзі яго спаймалі. І з’елі. Разам з загадкай. Аграном сказаў: кот Шродзінгера.

Мы выйшлі пад дубы, я пабачыў аднолькавыя драўляныя абеліскі з шылдачкамі і зразумеў, што праз аддаленасць ды збяднеласць паселішча, нябожчыкаў тут дагэтуль хаваюць, а не паляць. Яны не баяцца рабаўнікоў могілак, не чулі пра продаж майна пахаваных — у мінскіх полісах нейкі час таму томбрайдарства было папулярнай прафесіяй.

Пад галінамі старога дрэва ўжо была падрыхтаваная яміна. Хлебароб, у якім я пазнаў Петрака, скочыў уніз і прыняў у мяне з рук цела. Іншыя, натрэніраваныя на зернятоку, узяліся за шуфлі і за некалькі хвілін закідалі глінай маю дзявульку. Побач вымаляваўся Кухар. І, пакуль мы вярталіся да агароджы працоўнай вёскі, суцяшаў мяне так:

— Як гэта ні банальна, але варта даць крыху часу. Усё загоіцца. Трэба толькі перачакаць. Лепш за ўсё пабыць сярод людзей. Будзем радыя дапамагчы з працай. Заробкі ў нас не надта, але колькі зарадаў з сабой можна знесці.

— Мушу ісці, — рашуча адрынуў я прапанову, заўважыўшы, што амаль у кожным месцы, дзе спы-

няўся, з'яўлялася спакуса, якая спрабавала збіць мяне са шляху. Падумаўшы, дадаў пра тое, што раней падавалася неістотным: — Там, на дарозе, паміж запраўкай ды Элеватарамі, свінарылыя парэзалі траіх людзей. Я ратаваў сабаку і не здолеў паклапаціцца пра парэшткі.

— Мы падбаем пра іх. Але трэба паведаміць гэтую навіну Аракулу. Гэты ўчастак дарогі лічыўся бяспечным. Варта папярэдзіць вандроўных, каб яны былі гатовыя да нападаў. У нас няма сваёй светлавой вежы. Калі сустрэнеш наперадзе вёску з вежай, папрасі людзей папярэдзіць Аракула пра напад.

Мы развіталіся, і, ужо адышоўшы, я злавіў сябе на думцы, што варта было набыць у Кухара праснакоў у дарогу. Але потым прыгадаў, што грошай, якімі я мог бы разлічыцца за хлябы, у мяне папросту не засталося. А дазваляць хлебаробам дапамагаць мне задарма яшчэ раз, было ўжо не па-людску. І я проста валокся наперад.

Страта Герды прывяла мяне ў самамбулічны стан: пасля знікнення істоты, якой я мусіў апекавацца, усе мае турботы падаваліся неістотнымі. Запlechнік не важыў анічога. Вада ў мяне была. Ішлося лёгка і пуста. Вяртацца да таго месца на сцяжыне, дзе я рассыпаў сваё багацце, падавалася немэтазгодным. Не толькі з разумення, што багацце ўжо даўно падабранае іншымі вандроўнікамі, але і праз нежаданне ісці назад.

Дбаць пра сябе цяпер падавалася нечым камічным: я не быў паранены, ішлося лёгка, а калі нешта і палохала па-сапраўднаму, дык хіба тое, што, калі батарэйкі ў налобніку згубяць свой зарад, я апынуся ў поўнай цемры. І нават па закінутых хатах мне давядзецца шныпарыць, давяраючы толькі ўласнаму зроку. Калі ў жываце заводзіліся востранькія кіпцюрыкі голаду, што драпалі вантробы, накручвалі іх ды балюча сціскалі, я рабіў некалькі глыткоў вады. Гэта дапама-

гала, каб ні пра што не думаць нейкі час. З інструменту развагі, дарога пераўтварылася ў дапаможнік захавання цішы ў галаве. Я ішоў, і гэтага дастаткова. Мёртвых не падняць.

Неўзабаве коўдра аблокаў адкацілася настолькі далёка, што зрабілася бачнай Вялікая Мядзведзіца. Палярная зорка ззаду, Арыён спераду — гэта ўсё, што мне патрэбна было ведаць пра напрамкі. За ўвесь час, як зверху агаліўся космас, Арыён не змяніў свайго змяшчэння, але я ўжо не памятаў, ці мусяць сузор'і рухацца цягам ночы, ці не. Нарэшце, прыгадваючы паводзіны Месяца, гэта было неістотна. Маладзік выглядаў так, быццам быў спраецыраваны на нябеснае скляпенне, ды яго проста забыліся правільна анімаваць.

Што я адышоў далёка, я зразумеў з таго, наколькі большай стала смарагдавая зорка наперадзе справа. Адсюль праглядалася яе адметнасць: чаргаванне сполаху і прыцемак, звычайная светлавая азбука адбывалася тут з нечалавечай хуткасцю. Светлавы перадатчык мігцеў так, як, мігцяць пульсары ў нябёсах. Я не ведаю, чыя рука магла б запальваць і гасіць святло з такой кулямётнай спрытнасцю. Сузіранне трапяткога ззяння несла тое адчуванне неспакою, з якім глядзіш на штосьці, што не здольны растлумачыць.

Бліскавіцы зрабіліся бачнымі горш, быў момант, калі яны зніклі зусім. Прыкладна тады я зразумеў, што зорак наверху няма. Я прыпледзеўся і заўважыў чорную аладку хмары, што прыляпілася да Месяца. Пад ёй была каламуць, быццам бы, прапоўзшы па Млечным Шляху, хмара сваім азадкам узняла глей з прыдоння. Яшчэ праз нейкі час, вынырнуўшы з бяздзун'я, я зразумеў, што тое шамаценне, якім поўніцца лес навокал сцяжыны, — гэта дождж. Сцюдзёныя кроплі,

якімі сыпле тут неба немаведама колькі часу, пераўтварылі зямлю ў добра замяшанае цеста. І з гэтай спежкі лягчэй было зляпіць вялікі каравай, чым карыстацца ёй па прызначэнні. Кожны крок вымагаў падвойных высілкаў: трэба было з усёй моцы выцягваць засмактаныя брудам ступакі, якія выходзілі з гліны з прагным чвяканнем.

Ногі ў паношаных высокіх ботах змакрэлі. Вільгаць трапляла праз паламаныя доўгай дарогай падэшвы, прабілася праз дзве пары ваўняных шкарпэтак і ледзяніла ступні. Паліто прамокла і зрабілася настолькі цяжкім, быццам я зняў яго з помніка Леніну. Па твары цяжкі рэкі, вада засціла вочы. Парасона ў мяне, зразу мела, не было.

Месячы бруд нагамі, я выбраўся на асфальт. Ідучы па ім, пазбаўлены неабходнасці выдзіраць ногі з размяклай багны, я адчуў вяртанне забытага адчування холаду. Пакуль заплечнік быў нагружаны, а паветра сухое, дрыжыкі не бегалі па спіне. Цяпер жа калатун біў у ногі, рукі, плечы, пра вогнішча не даводзілася і думаць, бо замочаны ў лужынах павал прыдатны хіба для таго, каб выціскаць з яго ваду. Трэба было як мага хутчэй пераадолець завесу дажджу і выйсці на сухое. Там і шукаць, як сагрэцца і высушыць вопратку з абуткам. Але хмара, што выглядала такой маленькай на небе, усё не сыходзіла, і было адчуванне, што яна заварожаная, і магічным чынам змяняе форму ды выцягваецца ў той бок, куды я рушу.

Неўзабаве волкае сутонне злева асвятлялася трыма агеньчыкамі — гэты “Пояс Арыёна”, памуляўшы перад вачыма, выскачыў з-за фіранкі вадзяных струменяў мне пад ногі, выявіўшыся электрычнымі паходнямі над уваходам у невялічкі прыдарожны шынок. Трэцяя зорачка зіхацела крыху наводдаль, з тэрасы ў левым крыле гэтай таверны.

Шырокія дзверы былі гасцінна разнасцежаныя, у праёме на зэдліку сядзеў не абдзелены плячыма выкідала ў белай кашулі. Побач з ім стаяў старасвецкі мангал з вугельчыкамі — так бамбіза грэўся. Увесь ягоны выгляд кантраставаў з паэтычнай назвай установы, напісанай шрыфтам, стылізаваным пад вадзяныя кропелькі: “Айцец Дажджу”. Назва дапамагла зразумець, што дождж тут ёсць з’явай геаграфічнай, а не метэаралагічнай.

На твары бітка можна было без цяжкасці прачытаць ягоны літаратурны бэкграўнд: брашура “Баявыя тэхнікі Кітая”, раман “Мы біліся за Шаалін”, баёпік Бруса Лі ды інструкцыя па баявым ужыванні ЗРК С-500. Усё гэта, у сукупнасці з буйнакаліберным кулямётам, які быў развернуты на стацыянарнай лангесе на другім паверсе шынка, давала зразумець, што да пытанняў бяспекі тут ставяцца сур’ёзна. Калі я ўвайшоў у сектар абстрэлу ягоных вачэй, ён ляютна ўзняў галаву і паспрабаваў прывітальна ўсміхнуцца. Яшчэ доля секунды, і ён запрасіў бы мяне ўсярэдзіну. Але ягонае вока, спрактыкаванае не толькі ў ацэнках небяспекі, але і ў прыкідках плацёжаздольнасці мінакоў, паведаміла яму пра мяне нешта такое, што ён апусціў вочы долу, паказваючы, што я — не кліент “Айца Дажджу”. І, у выпадку спробы, фэйскантроль тут не прайду. Не ведаю, што тут спрацавала: маё прадзёртае пад рукавамі паліто, ці чорная змоклая шапка, ці мае боты, у шмат слаёў запэцканыя ліпкай глінай.

Я пастаяў ля ўвахода з хвіліну, разважаючы, ці варта завесці размову і запытаць, ці магу я дапамагчы чым на кухні ці па гаспадарцы ў абмен на права пагрэцца ля каміна. Але тое, з якой прынцыповасцю біток на мяне *не глядзеў*, дазволіла зразумець, што адзіным плёнам такой камунікацыі будзе маё прыніжэнне. Таму я пайшоў далей праз вадаспад дажджавых кропель, не

азіраючыся на гасцінны будынак, на гарачыя вуглі, на блізкасць ложка, за які няма чым заплаціць, і гарачай ежы, даступнасць якой забяспечвалася не адлегласцю, а станам фінансаў.

— Гэты дождж хутка скончыцца! — прамовіў хрыплаваты голас, і я замёр. На верандзе побач з настольным дыёднікам, стылізаваным пад садовы ліхтар, сядзела постаць. Незнаёмец працягнуў, звяртаючыся да мяне: — І, калі дождж хутка скончыцца, дык ці не лепей перачакаць яго за размовай?

Я стаяў не варушачыся, бо, па-першае, не быў пэўны, што гэтай рэплікай менавіта мяне запрашаюць у гэты ўтульны, але не самы гасцінны шынок (факт таго, што дождж лепей перачакаць за размовай, не азначае, што гаспадар адкрытай веранды гатовы размаўляць са мной, запрашаючы перачакаць дождж: гэта можа быць тэарэтычным назіраннем сытага, патанулага ў камфорце чалавека).

Па-другое, усю маю сутнасць працяла перажыванне, што ўсё гэта — цемра, некалькі лаканічных агенчыкаў, дождж, дрыжыкі і размова з прыцемненай постаццю — раней надаралася. Я адкрыў рот, каб нешта сказаць, і, як гэта бывае падчас дэжавю, тут жа зразумеў, нібы дакладна ведаю, што мушу казаць. Як быццам трапіў у каляіну, рухацца па якой можна толькі ў адзін бок:

— Хіба дождж, ці туман, ці аблогі, ці цемра ў наш час не трываюць вечна?

— Гэты дождж хутка скончыцца, — паўтарыў мужчына. Я заўважыў, што ягоная рука зрабіла запрашальны жэст: мне сапраўды прапаноўвалася далучыцца да яго на верандзе. Я няўпэўнена наблізіўся і заўважыў, што да ягонага стала вядуць асобныя прыступкі. За яго спінай стаялі дзве жароўні з вуглямі, таму тут было суха і цёпла.

— Сядайце. Зараз будзем есці, — ён кіўнуў мне на крэсла побач з жароўняй. Я хутка скінуў пляцак, пазбавіўся паліто і шапкі, разаслаўшы іх па крэслах блізу вуглёў. Хай падсохнуць хоць трошкі.

Зноўку адчуваючы, што кажу ўжо аднойчы сказанае, я прамовіў:

— У мяне няма грошай, каб заплаціць за вячэру.

Гаспадар тэрасы махнуў рукой — маўляў, глупствы, не пераймайся. Калі я ўладкаваўся побач, з чорнага праёму да нас выйшла старая. Яна паставіла каля майго суразмоўцы блюда з вялікай выцягнутаў уздоўж рыбінай, абкладзенай печанай бульбай. Побач з блюдам яна паклала відэлец і — вось дзе экзотыка! — стара-свецкі рыбны нож: срэбная рыдлёвачка замест ляза.

— Стронга, — прадставіў мне рыбу незнаёмец. — Калісьці яе шмат было ў мясцовых рэках. Але потым тут развілася прамысловасць, і стронга паднялася на поўнач. Любіць чыстую вадзіцу. А калі ўсе прадпрыемствы спыніліся, вярнулася. Цяпер яе шмат нават у ручаях. Я навучыў мясцовых гаспадароў, як лавіць стронгу. І за гэта яны заўсёды частуюць мяне задарма.

Я прыглядзеўся да суразмоўцы. Чамусьці пры гэтым маё пачуццё паўторанасці таго, што я перажываю, толькі ўзмацнілася. Я быццам пазнаваў гэтага чалавека, хаця дакладна ніколі не бачыў дагэтуль. Ягонае вопратка стварала ўражанне, што ён іншаземец. Бо ён і апрануты быў занадта лёгка для гэтых мясцін. І, магчыма, таму, што сама вопратка была занадта адметная. Самай экзатычнай дэталлю гардэроба была скураны капялюш стэтсан: высокі верх, шырокія палі, узнятыя дагары. У галівудскіх фільмах белы стэтсан насілі добрыя хлопцы, чорны — кепскія. Гэты быў шэры, колеру моцна зацяганай скуры.

Торс незнаёмца сцягвала камізэлька з рудаватага замшу, паверх яе быў накінуты шырокі вохрысты

лапсардак, пашыты са штроксу з буйнымі барознамі. У сукупнасці з напышлівымі чаравікамі, ці то стылізаванымі пад змяю, ці то сапраўды вырабленымі са змяінай скуры, стыль суразмоўцы рабіў яго падобным да прадстаўніка субкультуры, якая загінула разам з магістральнай культурай чалавецтва. Напружыўшы памяць, я прыгадаў, што ў Мінску так некалі апрааналіся *харлеістыя* — байкеры, якія аддавалі перавагу матацыклам “Харлей Дэвідсан”. Але дэталі вопраткі — шматлікія касцяныя амулеты, прыкручаныя да камізэлькі і каўняроў лапсардака, пярсцёнкі, якія больш пасавалі б суфію, чым аматару матораў, старасвецкая торба-кофр ля ног — усё гэта адсылала да візуальных кодаў, што былі старэйшыя за культуру “Харлей Дэвідсан”. Яго аблічча распавядала нешта пра пустыню, бязмежнасць і свабоду. Такіх людзей дакладна не сустрэнеш у нашых мясцінах.

Твар гаспадара тэрасы быў мядзяны, нібыта аднойчы яго настолькі моцна апякло сонца, што гэты загар застаўся з ім назаўсёды. Доўгія сівыя валасы, кудлатыя бровы ды пільны позірк з-пад іх. Позірк ці то індзейца, ці то старога каўбоя.

Што да кніжак, дык чытаў ён ці то вельмі мала, прычым на мовах, якія я не ведаю, ці то — настолькі многа, што чытанне як фактар утварэння асобы перастала мець значэнне. Таму *зразумець яго літаратурай* мне не ўдалося.

Я хацеў спытаць яго імя, думачы, што, можа, ён адкажа ў новай модзе, пазначаючы не столькі родавае найменне, колькі прафесію, і гэта дапаможа зразумець, чым жа займаецца гэты каўбой. Але, як толькі я адарваўся ад разглядвання знешнасці і павярнуў галаву да стала, пабачыў, што перада мной стаіць такая ж глыбокая талерка са стронгай, абкладзенай печанай бульбай з плямамі прысмажынак. Больш за тое, побач

з талеркай ляжаць рыбны нож і трохзубы відэлец. Ад маёй талеркі ўсё яшчэ густа валіў пар— прыгатавалі яе пазней за ягоную.

Мой рот міжволі адкрыўся, бо фокусаў я не бачыў з дзяцінства.

— Смачна есці! — шырока ўсміхнуўся ён мне, адным рухам зрэзаў скурку са сваёй рыбіны, адкінуў яе і ўзяў поўны відэлец трапяткога стронгавага філею. У мой нос настойліва пралез пах рукалы, базіліка, лімона ды іншых цудаў, якія абсалютна, зусім, ніяк не магчымыя ў гэтым свеце. Але можа быць незнаёмец ведае і як прарошчваць цытрусавыя ў поўнай цемры — хто ж яго ведае.

— Нешта вы не ясце, — сказаў ён з турботай у голасе. — Няўжо рыбец нясвежы? Чаму грэбуеце пачастункам?

Я паматаў галавой, скідваючы насланнё. Але вось жа яна, рыба, якую перада мной ніхто не ставіў. Парыць, абдае духмяным водарам. Баючыся падацца вар'ятам, я аспярожна зазначыў:

— Маю дзіўнаватае адчуванне. Быццам усё гэта было раней. У мяне дэжавю. Пачалося, як толькі вы мяне аклікнулі.

— Дэжавю — вынік таго, што з мільёна імаверных сцяжынак, якія сцякаюцца ў дадзены момант, вы выбралі менавіта тую, што была падрыхтаваная для вас.

Паколькі я нічога не зразумеў, я вырашыў заняцца рыбай. Зрабіў аспярожны надрэз, але філей падняўся разам са скуркай, вылезлі косткі. Тады я вырашыў пачаць з галавы і, пакуль адпілоўваў яе, расцерушыў усю прырэдную частку рыбы. Ледзь не плачучы, закінуў у рот дзве бульбіны. З вачэй пырснулі слёзы — настолькі гарача зрабілася языку. Я забыў, што печаная бульба доўга зберагае цяпло.

— Паколькі мінулага і будучыні не існуе, мы жывем у адным часе, — працягнуў аматар стронгі. — Мы вы-

мушаныя зноў і зноў паўтараць маршрут, які праходзім за жыццё. Часам робім памылкі, якія вядуць нас далёка ў бок. Часам выходзім на прадвызначаную каляіну. І тады адбываецца дэжавю. З чалавекам не можа здарыцца нічога лепшага за дэжавю.

Ён пачаў гучаць, як сектант, і я вырашыў павялічыць хуткасць ужывання ежы — на выпадак, калі камунікацыя збочыць у пралесак, у якім зробіцца няўтульна. Я адкінуў нож і пачаў заграбаць філе відэльцам. Працэс пайшоў спрытней, асабліва калі я зразумеў, што косткі можна выцягваць з рота рукой. Мабыць, глядзеўся я не дужа манерна, але што зробіш з чалавекам, які выйшаў з гэткай сцяны дажджу?

— Кім перадвызначаную? — спытаўся я. — Хто вырашае, куды нам рухацца? Ці не сам чалавек? Свабода волі і ўсё такое?

Ён ці то задумаўся, ці то даў нырца ў гастронамічны перажыванні. Пакуль ён маўчаў, я паспеў адказаць на сваё пытанне сам. Бо менавіта на тое і ёсць свабода волі: каб у нас была магчымасць збочыць з асноўнай сюжэтнай сцяжыны.

— Маё імя Самуэль, — сказаў ён, праглынуўшы чарговы кавалак рыбы і працягнуўшы мне руку. Я таропка выцер свае запэцканыя стронгай пальцы аб штаны і паціснуў ягоную жменю. Мне падалося, ён вымавіў сваё імя крышачку незвычайна. Не “Са-мю-эль”, а хутчэй “Са-ма-эль”, з націскам на другі “а”. Пасля гэтага ён дадаў зусім ужо нечаканае: — Але вы можаце называць мяне Мішам. Так прасцей.

— Я — Кнігар, — паспрабаваў я ўцягнуць яго ў размову аб прафесіях. — Да нядаўняга жыў у Грушаўцы. А зараз зрабіўся вандроўнікам. Іду на поўдзень.

“Міша” паддзеў рыбіну відэльцам з нажом і спрытна перакуліў яе на другі бок. Бульбы ён нават не крануў, паглыбляючы адчуванне, што паходзіць не з гэтых

мясцінаў. Мова ягоная пры гэтым была чысцюткай, ён не блытаўся ў канчатках і націсках, акрамя хіба што націску ва ўласным імені.

— Кнігі, — прамовіў ён задуменна, хірургічна зрэзаўшы кавалак філе. — Я памятаю адну. Адметная. Яе напісаў нейкі рускі. Усе думалі, што гэта раман пра нячыстую сілу. І мне было цікава пачытаць, што людзі пішуць пра гэта. Бо Гогаль таксама ж добра пісаў пра яе. Але тэкст рускага быў прысвечаны не нячыстай сіле. А самай галоўнай загане вашых земляў. Дзякуючы якой тут і пануе нячыстая сіла. Страху.

— Страху? — я здагадаўся, пра якую кнігу вядзецца гаворка, але з “Мішам” немагчыма было весці дыялог, ён пратоптваў прамову толькі ў тым кірунку, куды хацелася яму, і задача суразмоўцы тут была — падкрэсліваць вузлавыя месцы.

— Так, страху. Страх панаваў тут сто гадоў таму. Страх пануе тут і зараз. У іншых мясцінах таксама не салодка. Але няма вось гэтай баязлівасці ў кожным, — ён глыбока ўдыхнуў, як быццам хацеў прынюхацца да паветра і адчуць гэты смурод чалавечай перасцярогі.

— Але, пагадзіцеся, складана не быць баязліўцам, калі па дарогах гойсаюць казлакапыттыя. Са свінячымі галовамі... — запырэчыў я.

Самуэль спыніў жаваць, кінуў на мяне погляд і сцяўся, быццам бы ў ваганні, ці не раскрыць мне нейкую таямніцу. Потым начапіў яшчэ кавалак рыбы на відэлец і працягнуў абстрактна:

— Той рускі пісаў, што асноўная праблема страху — што ён вядзе да іншых заганаў. Напалоханы чалавек і здрадзіць, і падмане, і заб'е. Але насамрэч галоўная праблема страху — што ён засціць вочы. Напужаны не бачыць нічога, акрамя ўласнага перапуду.

— Але ёсць і аб'ектыўныя рэчы, — не пагадзіўся я, — напрыклад, тры нябожчыкі пры дарозе на Горад

Святла. Аднаму з іх аддзялілі галаву так па-заліхвацку, што яна адляцела ад цела на адлегласць шпурнутага каменя. Другога рассеклі папалам. Той, каго рассеклі, некалі быў Бурмістрам Грушаўкі.

— І што ў гэтым страшнага? — Самуэль цвяроза паглядзеў мне ў вочы, і раптам зрабілася складана нават сабе самаму растлумачыць пачуццё, якое працяла мяне, калі я ўглядаўся ў вастравухія сілуэты вершнікаў. А гэты нібы ведаў пра гэтае пачуццё, нібы бачыў, як я хаваўся за камлём, здзервянелы, баючыся ўступіць у бойку з нетапырамі.

— Ну як “што страшнага”? — раззлаваўся я. — Хіба тое, што ў аднаго з загінулых быў аўтамат Калашнікава з поўным ражком. Ён выстраляў усе трыццаць куль. І ўсё роўна загінуў. Свінарылых не бярэ чалавечая зброя.

— І вы, канечне, бачылі гэта самі? — Самуэль выцер вусны сурвэткай.

— Пра гэта мне казалі людзі, — паціснуў я плячыма. — Калі б я гэта бачыў сам, і я застаўся там, побач з Бурмістрам.

— Пра гэта вам казалі людзі, — ён усміхнуўся, паўтарыўшы за мной гэтую фразу. — Людзі наогул — вялікія балбатуны. Жылі на свеце закаханыя. І было гэта вельмі, вельмі даўно. Калі Зямля не была перанаселеная і нагадвала цудоўны сад. І мужчына кахаў сваю адзіную. І калі ў глыбокай старасці тая памерла, ён, звар’яцеўшы ад гора, выразаў з уласнага цела рабро, выявіў на ім твар сваёй жонкі і размаўляў з ёй. І што людзі пра гэта напісалі? Як усё перакруцілі? *“Узяў адно з рэбраў... і закрыў тое месца плоцю... і стварыў з рабра жонку”*. Што за глупства? Хіба чалавека магчыма стварыць з косткі?

— І дзе вы вычыталі гэтую версію Адама і Евы? — спытаўся я, не перастаючы жаваць. — У кумранскіх скрутках?

Калі я пытаў пра тое, што адводзіла гутарку ад лініі, якую вёў суразмоўца, ён змаўкаў. Так і цяпер — ён адкінуўся на спінку крэсла і ўглядзеўся ў струмені вады, што абрыналіся з даху тэрасы. Я не мог зразумець, да чаго вядзе “Міша”. Што казлакапытых не трэба баяцца? Дык што, любіць іх варта?

— Чалавек баіцца таго, што не здольны зразумець, — сказаў я, глытаючы бульбу. Яна была настолькі смачная, быццам яе толькі выкапалі з градаў.

— Чалавек не баіцца, а здзіўляецца таму, што не здольны зразумець. Калі ж прыходзіць страх, ніякага чалавека ўжо не застаецца, — флегматычна паціснуў плячыма Самуэль.

— Але ж вы не будзеце адмаўляць, што свет без сьвітанкаў палохае.

— Не бачу ў ім нічога жудлівага, — зноўку не пагадзіўся ён.

— Вы яшчэ скажыце, што адбылося нешта добрае, і вам падабаецца гэтая цемрадзь, — націснуў я.

— Адбылося нешта непазбежнае, — канстатаваў “Міша” ўпэўнена. — Нездарма ж у старажытных кнігах паведамлялася пра “канец свету”. Людзі чакалі “канца свету”, але думалі, што яго зладзяць самі. Вы ж памятаеце ўсе жахалкі пачатку стагоддзя? Climate change, Незаўважаная вайна, штучны інтэлект і паўстанне машын. Чалавецтва настолькі пераканалася ў сваёй велічы, што і скон свой звязвала з сабой. Калі ў дваццатыя гады нехта з палітыкаў выкарыстоўваў слова “Армагедон”, усе думалі пра ядзерную вайну, быццам homo sapiens — галоўная сіла на планеце.

— А што, хіба ёсць мацнейшыя? — я адклаў відэлец і прыслухаўся.

Было цікавым не тое, што кажа Самуэль, а тое, як ён гэта гаворыць. Нават у прамовах Рэйтана падчас нашых псеўданавуковых дыскусій на Грушаўцы прагля-

далася няўпэўненасць. Бо добрая адукацыя не дазваляла яму вытлумачаць усё тое, што мы бачылі ў нябёсах. І Рэйтан увесь час удакладняў: “можа быць”, “не выключаю”, “я думаю, што”. “Міша” ж не здагадваўся. На інтанацыйным узроўні ён менавіта канстатаваў. І быў першым, хто гаварыў пра цёмную драму такім тонам. Але на пытанне пра сілы зноў не адказаў, і мне давялося перафармуляваць у больш правакацыйным ключы:

— Вы думаеце, што гэта расплата? — я паўтарыў версію Рэйтана. — За нашу бяздзеяснасць, за іншыя заганы?

А ён адрэагаваў так, як быццам бы ведаў пра нашу апошнюю размову з Рэйтанам.

— Слова “расплата” дазваляе падумаць, нібы сядзіць недзе помслівы зласлівец, які хоча пакараць некага за заганы. У нашым жа выпадку ўсё тлумачыцца механікай законаў космасу. Цывілізацыя, заснаваная на электрычнасці, вычарпала сябе. На які тэрмін хапала сусветных запасаў газу і нафты ў момант, калі прыйшоў блэкаўт? На 70 гадоў. Пасля гэтага заставалася вывучыцца эфектыўна расшчапляць ваду, каб заліць у свае красоверы і седаны ўсе рэкі і азёры планеты, у дадатак да паветра, якое ўжо запампоўвалі ў вадародныя рухавікі. Панабудаваць яшчэ болей АЭС, каб кампенсаваць знікненне вуглевадародаў. І, праз сто гадоў — то бок праз адно імгненне — гарантавана сканаць у радыеактыўнай пустыні без вады і прыдатнага для дыхання паветра. Вось куды рушыла логіка цывілізацыі электрычнасці.

— І нехта выключыў святло?

— І нешта зрабіла так, што святло перастала ўтварацца так, як яно ўтваралася раней, — Самуэль пільна паглядзеў мне ў вочы, і працягнуў такім чынам, што адчуванне ягонаў прысутнасці за нашай з Рэйтанам

размовай, а таксама ў іншых элементах майго досведу зрабілася невыносным. — Такое ўжо здаралася шмат разоў. Вы ж напэўна былі ў закінутым горадзе Анурадхапура на Цэйлоне. Вы ж бачылі вычасаныя ў скале скульптуры Буды ў старажытнай сталіцы Паланарува, што патанае ў джунглях. Вы ж бачылі тыя дзве тысячы храмаў у Багане ў М'янме. Ці дасканалыя, нібы лазерам выразаныя з каменя, барэльефы ў Даліне Цароў у Егіпце. Ці Гехард у Арменіі. Ці пабудовы майя. А ці памятаеце вы вымайстраваную з нефрыту статую жраца шумерскай дзяржавы, якой 8 тысяч гадоў? Усё гэта зрабілі культуры нічым не горшыя за электрычнае чалавецтва. І ўсе яны мусілі змяніцца ці знікнуць, бо іх логіка і ўяўленні пра сусвет вычэрпвалі сябе.

— І хто вызначае гэта “мусілі”? — я ўсё думаў, ці задаць яму пытанне, як ён даведаўся пра фігурку жраца, ля якой я заліпаў з гадзіну ў Стамбульскім музеі. — Хіба вызначае Бог?

— Бог? — ён дастаў з кішэні скураны партманет, раскрыў яго — там былі роўныя шэрагі заостраных драўляных зубачыстак. — Бог, — паўтарыў ён, задуменна ківаючы галавой ды калупаючыся зубачысткай ў роце. — Баюся, што гэтае слова згубіла не толькі сваю веліч, але і ўсе былыя значэнні. Пасля таго, як Ніцшэ сказаў, што Бог памёр, і з Ніцшэ за гэта нічога не зрабілася, Бога перасталі паважаць.

— Ну, як нічога не зрабілася? — паспрабаваў я аспрэчыць развагі “Мішы”. — Бядак у вар'яцні жыццё скончыў!

Але суразмоўца не звяртаў увагі на мае словы. Ён разважаў, пільна слухаючы свой унутраны голас, а не мяне.

— У розныя часы сустракалася рознае тлумачэнне таго, чым ёсць “Бог”. Гняўлівы старац, помслівы цар нябесны, здольны спапяляць цэлыя гарады за непа-

вагу да сваіх заветаў, нарэшце — бацька маладога іўдзея — збаўцы, сумесі філосафа-стоіка і рэвалюцыянера. Усё гэта патрабавалася, каб кагнітыўныя структуры старажытных людзей маглі засвойць гэтыя метафары і праз іх дайсці хаця б да якога сэнсу. Але нашае стагоддзе, “стагоддзе пасля Ніцшэ”, прывучыла нас да таго, што чалавек і ёсць Бог. Вы памятаеце, якая навіна папярэднічала Зацямненню? Што было апошнім паведамленнем сусветных медыяў?

Я пачасаў падбароддзе, нешта прыгадвалася, але вельмі цьмяна — занадта шмат часу прайшло. Ён пачакаў некалькі секунд і працягнуў:

— Не памятаеце — не важна. Хаця зноўку, вельмі шмат гаворыць пра агульнае ўспрыманне блэкаўту... Але ж я пра другое. Зараз, на сучаснай мове, можна было б сказаць, што Бог – гэта не рэвалюцыянер і не цар, якога рэвалюцыянер спрабуе скінуць. Ён не чалавек і не мае адмоўных уласцівасцяў чалавека, напрыклад, крыўдлівасці ці помслівасці. Бог — гэта не асоба. Бог — алгарытм, які вызначае паслядоўнасць развіцця падзеяў у залежнасці ад зробленых выбараў. Круцельства, жорсткасць, падман — адзін шлях, добра-зычлівасць, літасцівасць, спагада — іншы. Ніякай суб’ектнасці ў Богу няма. Калі толькі сукупнасць падзей не вымушае алгарытм увасобіцца.

Прамовы “Мішы” пачалі зноўку гучаць цьмяна нават для майго ўзроўню начытанасці. Што праўда, я заўсёды чытаў больш мастацкай літаратуры, чым кніжак па філасофіі ці вылічальных сістэмах. То я паспрабаваў падвесці яго да больш трывалай глебы:

— Мне тут адна апантаная гэтым вашым Богам асоба распаўяла пра дзеі “няпомслівага алгарытму». У прыватнасці, пра лёс Ева з зямлі Уц. Чулі пра такога?

Ад згадкі пра маці Таццяну ў маім сэрцы падняліся прагорклія хвалі крыўды. Але Самуэль толькі кла-

цнуў зубамі, працягваючы ўтрапёна калупацца ў іх палачкай. Тады я спытаў пра іншае:

— А чаму гэты алгарытм спыніў рэакцыі гарэння вуглевадародаў, ды пры гэтым пакінуў выбуховыя здольнасці пораху?

— Ну, трэба ж было людзям як-небудзь адзін аднаго забіваць! — усміхнуўся Самуэль, і вочы ў яго зрабіліся ястрабінымі. Пасля гэтага дадаў, больш сур'ёзна: — але ёсць у гэтага і разумовае тлумачэнне. Якое мяне цікавіць меней за ўсё.

Я зноўку ўзяўся за прыборы — на маёй талерцы засталася горка разварушанай рыбы ды прарэджаны карагод духмянай бульбы. Есці ўжо не асабліва хацелася, аднак пачастунак быў занадта шыкоўны, каб дазваляць прыбраць у мяне амаль поўную талерку.

— Бурмістра са світай забілі без усялякага пораху, — адзначыў я. — Добра наточаны корд дазваляе разабраць чалавека без выкарыстання боепрыпасаў.

Мой суразмоўца маўчаў. Здаецца, я перастаў быць яму цікавым. Магчыма, ён сказаў мне ўжо ўсё, што хацеў падчас гэтай сустрэчы. Верагодна таксама, што ягонай мэтай было толькі раздзяліць вячэру з якім згаладнелым бадзягам. Таму я спытаў пра істотнае:

— Хлебаробы з Элеватараў сказалі, што падбаюць пра забітых за аўтазапраўкай. Але папрасілі паведаміць пра здарэнне Аракулу. Каб разнёс навіну, папярэдзіўшы іншых. Бо гэты адрэзак дарогі раней лічыўся бяспечным.

Чалавек у каўбойскім капелюшы як быццам выключыўся — ён глядзеў перад сабой, бяздумна жуючы зубачыстку.

— Вы не ведаеце, ці ёсць тут светлавая вежа? Альбо іншы спосаб інфармаваць Аракула?

— Найбліжэйшая светлавая вежа — у Горадзе Святла, — на апошняе пытанне ён вырашыў адрэага-

ваць. — З гэтага боку дарогі — нешта кшталту мёртвай зоны, з-за ападкаў.

— Дык як апавясціць Аракула? Можа, вы ведаеце іншыя спосабы?

— А нашто яго апавяшчаць? — прымуружыўся ён, працягваючы ўглядацца ў дождж.

— Як нашто? Каб разнесці веды пра напад! Каб людзі былі падрыхтаваныя!

— Я таксама некалі думаў, што веды нечаму дапамагаюць, — тут ён павярнуўся і зноўку пільна глянуў на мяне. — Заўважце: кожны раз перад зменай чарговай вехі, людзі атрымлівалі магчымасць карыстацца назапашанымі ведамі. Клінапіс у шумераў, абеліскі ў Егіпце, аліўкавы гаёчак у Афінах, дзе збіраў сваіх вісусаў Платон. Як жа называлася тая дуброва? *Akademia!* І было ўвесь час перакананне, што гэта пойдзе на карысць. За семдзсят гадоў да блэкаўту з’явіўся інтэрнэт. Усе веды папярэдніх цывілізацый, даступныя ў адзін дотык. Усе кнігі без неабходнасці ісці ў бібліятэку. Усе матэматычныя формулы. Усе вызначэнні ўсіх паняццяў. І што? Моцна гэта ўзбагаціла? Ці, можа, кагосьці зрабіла разумнейшым? Можа, стрымала ад нечага?

Я маўчаў, бо добра памятаў свае бяздумныя вечары з *яблычнікам*. Калі ў мяне быў добры настрой, я чытаў навіны. Калі дрэнны — глядзеў, як смешна каты падскокваюць, калі падчас кармлення нехта падкладае ззаду агурок. Я асабіста зрабіўся куды больш інтэлектуальнай асобай пасля Зацямнення, бо мая бібліятэка, якая, хай сабе і не ўтрымлівала ўсе-ўсе веды папярэдніх цывілізацый, стала зноўку мною праглядацца. Кнігі не маюць плёну, калі іх не чытаеш. Інтэрнэт жа вымушаў думаць, нібы спампаваны табой тэкст ужо засвоены.

— Але я ўсё ж думаю, будзе карысным, калі Аракул раскажа пра забойствы іншым полісам. Караваншчыкі зробіцца больш асцярожнымі.

— Карысным? — паўтарыў Самуэль за мной ды зноўку задумаўся. Пасля вырачыў: — Каб жа гэта было магчымым: укладаць веды людзям у галовы, прычым, рабіць гэта так, каб яны не ленаваліся слухаць ды разумець. Бо шмат зла навокал выцякае менавіта з цемрашальства. Чалавек атрымлівае апёк і не разумее, што апякаць — у прыродзе агню. І ён злуецца на тое, чаго мусіў папросту пазбягаць. Але навізна заўсёды турбуе. Бо канфліктую з існай карцінай. І людзі наўмысна пазбягаюць ведаў. Гэта — у іх прыродзе. Усё, што ім патрэбна, — забавіць ды субстрат ведаў, які яны назвалі “інфармацыяй”.

Я заўважыў, што “Мішу” ўвесь час заносіць некуды ў абстрактныя абагульненні, хоць я цяпер спрабаваў вырашыць канкрэтнае пытанне.

— Дык у чым праблема з інфармацыяй? — спытаў я нецярпліва, узмахнуўшы перапэцканай рыбай далонню. — Наша задача — данесці канкрэтныя дадзеныя да як мага большай колькасці вачэй ды вушэй.

— Праблема з інфармацыяй — у тым, што людзі, якія самі нічога не бачылі, расказваюць пра гэта людзям, якія нічога не хочуць ведаць. Адсюль і ідзе — інфармацыі без маніпуляцый не бывае.

— Слухайце! — я згубіў цярпенне. — Гэта ўсё вельмі цікава, і вы — вельмі дасціпны крытык заганаў грамадства і медыяў, але трэба зрабіць так, каб, ступаючы на сцежку ля Элеватараў, людзі здымалі зброю са зберагальнікаў.

— Пры гэтым вы ж самі казалі, што свінарылых куля не бярэ, — уставіў ён іранічную фразачку.

— Але ж! Я так зразумеў, што іншых магчымасцяў паведаміць пра ўсё, апроч вежы ў Горадзе Святла, вы не ведаеце.

Мой суразмоўца крануў пальцамі касцяны амулет, прымацаваны скураной стужкай да кішэннага клапа-

на лапсардака. Амулет нагадваў несіметрычную зорку, зробленую з шасці зубоў акулы, змацаваных разам.

— Вось што, — нарэшце адсек ён, — калі хочаце, раскажаце Аракулу пра гэтае здарэнне асабіста.

— Што вы маеце на ўвазе? — здзівіўся я. — Маеце пераносны светлавы перадатчык?

— Вы проста прыйдзецца і паразмаўляеце з ім, — Самуэль гучаў так, быццам сам гаварыў з Аракулам шмат разоў.

— Чакайце. Мне шмат разоў гаварылі, што Аракул — не чалавек. Што ён — светлавы слуп.

— “Гаварылі”, — лаканічна паддражніў ён мяне.

— Светлавы слуп, які ўсё ведае, бо мусіць ведаць усё. Пры гэтым жыве ён на высокай вежы, якая сягае на некалькі кіламетраў уверх.

— Сярод цёмных людзей, — ён зрабіў націск на прыметніку “цёмных”, — сапраўды пашыраныя забабоны, згодна з якімі “Аракул” — нешта кшталту балбатлівага агенчыка са звышздольнасцямі. Насамрэч Аракул — гэта даволі прымітыўны светлавы прыбор, усталяваны на былой тэлекамунікацыйнай вежы А400. Якая, канечне, мае шмат соцень метраў у вышыню, але “многія кіламетры” — моцнае перабольшванне. І кіруе тым светлавым прыборам... А хаця, што я вам псуу асалоду?!

Ён пакруціў галавой, быццам шукаючы рэч, патрэбную для працягу размовы, потым заўважыў торбу ля ягоных ног, паклаў яе на калені ды працягнуў:

— Ля смарагдавай зоркі, якую вы ўжо, напэўна, заўважылі на даляглядзе, ёсць агароджанае сеткай поле. Там застращальныя знакі, але не звяртайце ўвагі на іх. Вежу падпірае дванаццаць тросаў, на кожным ліхтар свайго колеру. У бетонным фундаменце рубінавага тросу ёсць спуск, пры ім — кораб з кодавым замком. Там трэба набраць: “тры, чатыры, дзевяць,

пяць, восем, шэсць, дзевяць” — гэта адкрые праходку ў сутарэнні, дзе і жыве Аракул.

Я заварушыў вуснамі, запамінаючы лічбавую камбінацыю. Запісаць яе не было на чым, калі не прымаць да ўвагі скарб, які я насіў ля сэрца ў візітоўніцы. Ён дакладна не прызначаўся для занатовак. Самуэль падхапіўся, трымаючы скураны кофр ля грудзей — ён зрабіў гэта так нечакана, быццам па яго прыехаў “Харлей”.

— Але час мне ўжо ісці.

Я здзіўлена развёў рукамі. Калі ніхто больш не носіць гадзіннікі, немагчыма кудысьці спазніцца. Да таго ж, ён абяцаў, што дождж неўзабаве скончыцца, таму незразумела, куды ён імкнуўся, пакуль ліло ў дзве ноздры.

— Пачакайце, вырашым разам! — прапанаваў я “Мішу”.

— О не! Табе трэба адпачыць. Там, — ён кінуў на вокны пакоя, што месціўся за тэрасай, — знойдзеш ложка. Ён аплачаны на адно поўнае сненне, але я не скарыстаўся ім. Адпачні, як след. Заўтра цябе чакае доўгі пераход. Да таго ж — знаёмства з Аракулам. Лепей быць паспаўшы. Ну, а я — развітваюся!

Каўбой кінуў, прытрымаўшы капялюш пальцамі правай рукі, ды ўпэўнена зрабіў крок пад вадаспад. Секунда — і ён зрабіўся нябачны ў чорных струменях, што абрыналіся з нябёсаў. Я паспеў адзначыць, што ў гэтага дзівака не было наогул аніякай зброі. Пакуль ён сядзеў побач, я думаў, што ягоны рычажны вінчэстар, напэўна, чакае яго ў пакоі, а калі ён рушыў прэч, не паспеў спытаць, як яму выжываецца без добрай стрэльбы.

Я запіхаў у сябе рэшту ласунку — калі знікла неабходнасць манернічаць, рыба з бульбай падалася яшчэ больш смачнай. Я вымыў рукі пад дажджом і асцярожна зазірнуў у пакойчык. Было адчуванне, што як

толькі я прайду сюды, адразу ж з'явіцца выбівала ў белай кашулі, які моўчкі скарыстае маё цела для адпрацоўкі баявых прыдушэнняў, прабіванняў ды абдзіранняў. Але за дзвярыма я знайшоў цёплы і сухі пакой у стылістыцы вінтажнага хюге: драўляны ложкак, мядзяная ванна з — о цуд! — гарачай вадой, ільняныя прасціны, масіўныя шафы, дзе замест вопраткі арганічна глядзеліся б карабельныя якары.

Ложак быў неразабраны, са стопкай бялюткіх махнатых ручнікоў. Зацягнуўшы ў пакой запlechнік, дубальтоўку і вогкае паліто, я адразу ж аддаўся занятку, у які непазбежна паглыбляецца прафесійны бадзяга, як толькі знаходзіць камфортнае, сухое і цёплае лежбішча з гарачай вадой. І вы — не вандроўнік і не ведаеце цяжару валацужнага жыцця, калі падумалі пра гарачую ванну з адданым ляжаннем у чысцюткім ложку з выпрастанымі нагамі і неабцяжаранай спінай.

Ды дзе там! Маркотны занятак, які чакаў мяне, называўся памытушкамі. Мне трэба было змыць дарожны бруд ды пот з цішотак, кашуляў, шкарпэтак, і усё было хараша і нават весела, пакуль я не зняў з сябе швэдар і не акунуў у балею яго. Пакуль не пабачыў, як успыхнулі ружова-рубінавым плямы, што засталіся на ім пасля гаротнай аперацыі. І тады, вось толькі тады, седзячы ў цяпле, пасля сытнай вячэры, з планами на адпачынак, я горка заплакаў, і не мог спыніцца, гледзячы на кроў і прыгадваючы сабульку.

Адціснуўшы вопратку, я развесіў яе па драўляных крэслах ля гарачай грубкі. Калі справа была завершаная, я быў такі стомлены, што ледзь прымусіў сябе залезці ў ванну, каб нарэшце змыць і з сябе дарогу. А дакрануўшыся галавой да свежай навалачкі на падушцы, я адчуў водар пральнага парашку і далікатнай парфумы і адзначыў перад сном: “Айцец Дажджу” быў стойбішчам класа дэ люкс.

Я добра выспаўся, у сненнях працягваў размовы з Самуэлем, і не змог бы адразу вызначыць, пра што ён казаў сам, а што насніў я. Хаця так бывае, калі рэальнасць выяўляецца больш ветлівай, чым ты пра яе паспеў падумаць. Ці калі сустракаеш знаёмцаў, якія б больш пасавалі свету сненняў.

Падняўшыся з ложка, я адчуў змены ў гукавой карціне прыцемкаў за дзвярыма. Раскрыў створкі і кінуў так, як ківае параноік, які набыў кілаграм піханай пальцам кілбасы і кантрольна ўзважвае яе дома, запэўніваючыся, што прадукт важыць роўна столькі, за колькі і было заплачана, а яго не падманулі ні на грам. Дажджу на двары не было. За тэрасай стаяла звычайная начная ціша. Гэта быў яшчэ адзін момант, пасля якога вельмі дарэчна было б прагнуцца.

РАЗДЕЛ ДРУГІ

НА ВЕРАНДЗЕ ЧАКАЎ ПАПЯРОВЫ СКРУТАК з эмблемай “Айца дажджу”, адціснутай на сапраўдным чырвоным сургучы. Прамацаўшы паперу, я апазнаў два цеплаватыя ланч-боксы з мяккага пластыку. У такія раней рассыпалі кітайскую ежу нятаньня рэстаранці з дастаўкай.

Адзначыў, наколькі гэта ўдалы спосаб ветліва сказаць госцю, што яму ўжо час змотваць вуды: з аднаго боку, цябе ніхто не гоніць у шыю, нават прапануюць ежу ў дарогу. З іншага, калі затрымаешся надоўга — ежа састыне, а сам факт запакаванасці красамоўна сведчыць пра спадзеў кухара і гаспадара, што частавацца ты будзеш ужо газануўшы.

Грубка высушыла вопратку, таму, хутка запакаваўшыся, я выступіў у цемру. Зараз, калі дождж скончыўся, была добра бачная зорка Аракула, хаця Месяц і частку сузор’яў усё яшчэ накрывала хмарына. Самуэль неяк здолеў прадказаць, што паліваць перастане, але, як і ўсё на нерухомах нябёсах, хмара не зрушыла анікуды. Увесь ветрык застаўся ў раёне запраўкі, у вільготным лесе панавала маўклівая задуменнасць.

Першая частка шляху прайшла ў баданні двух базавых жаданняў: прайсці як мага болей не стаміўшыся, альбо ўсё ж зазірнуць, што ж мне прыгатавалі такога цёплага, пакуль яно не састыла. “Не спяшайся, бздыр, бо як нажарэшся — ісці будзе цяжэй”, — шыпеў я

ўнутранаму геданісту. “Вось папсуецца смакоцце — будзеш кару з соснаў грызці! Трэба хаця б зірнуць, што там!” — гарлаў геданіст схімніку. Геданіст, канечне ж, перамог — ён заўсёды перамагае ў дарозе, пакуль турботы доўгага шляху не зрэжуць з яго апошні тлушч і не зробіць роўным аскету. Самым складаным было знайсці сухое месца для прывалу, бо зацяжны дождж вымачыў тут кожны сантыметр, і ўжо выйшаўшы з-пад хмары, я праставаў уздоўж ручаёў, што расцякаліся ад “Айца Дажджу”.

Нарэшце я выйшаў да хутара — чатыры хаты, тры з закалочанымі вокнамі, адна, выглядае, была заселенай на момант Зацямнення. На плоце намалявана нешта белым балончыкам, я запаліў святло і пабачыў дзве кропкі і скіраваную ўніз куточкамі дужку. Сумны смайлік — здаецца, гэты значок некалі называлі так. На ўсялякі выпадак абмацаў кволую зжаўцелую траўку светлавым слупком — каб не трапіць у пастку ці на расцяжку. Зрэшты, штосьці ж мастак меў на ўвазе, выяўляючы пячатку суму менавіта тут. Дзверы былі замкнёныя, ламацца ў хату, маючы гатовы пакунак з цёплай ежай, не мела сэнсу, таму я накіраваўся да дрывотні. Вогнішча было накрытае лістамі шыферу, пад навесам было палена з уторкнутай сякерай. Я выпцягнуў калун і, не здымаючы стрэльбы з плячэй, сеў на сухую плаху.

У скрутку выявілася калекцыя рысавых пельменяў, залітых сычуаньскай поліўкай. Мяса мела смак сапраўднай свініны, шчодро запраўленай перцам і травамі. У другім боксе знайшоў кісла-салодкую локшыну з кавалачкамі, што мелі фактуру кураціны. Да ўсяго дадаваліся эстэцкія палачкі з лакаванага кіпарысу. Усмоктваючы кітайскую вермішэль, я пабачыў новую выяву сумнага смайліка на адным з дубовых слупоў агароджы вогнішча. Тут знак ішоў поруч са стрэлкай, што паказвала кудысьці заклады дроваў.

Цмокаючы локшынай, я запаліў налобнік і праціснуўся ў шчыліну паміж плотам і дрывотняй. Гэта была спежка, што вяла за агароджу. Я ўжо збіраўся вяртацца назад, калі святло ўперлася ў прастакутны правал у зямлі. Я падышоў бліжэй і заўважыў дубальтоўку, што ляжала ў чэзлай траве ля яміны. Справа былі насыпаныя два капцы ў форме трунаў. Пясочак на іх месцамі абсыпаўся, але форму трымаў. Светлавы слупок намацаў крыжы — спачатку адзін, потым другі, габляваная сасна, чатыры цвікі, аркушы бяросты, па якіх вугельчыкам выведзеныя подпісы. На першым крыжы: “Галіна, жонка”. На другім — “Сняжана, сястра”. І гады жыцця, з аднолькавым годам смерці, — тым, калі сцямнела і час спыніўся. Галіне — 84, Сняжане — 92. Закінуўшы палачкі ў бокс з локшынай, я наблізіўся да яміны і заўважыў, што ля яе ўзгалоўя таксама ўсталяваны крыж, подпіс на перакладзіне паведамляў: “Дзед Васіль”, на момант смерці — 89. Ніжэй быў адрыў бяросты з маленькімі літаркамі, накрэмзанымі абы-як. Давялося абысці земляны адвал з уторкнутай рыдлёўкай ды стаць усутыч з крыжам, каб мець магчымасць разабраць:

*Ня мам што есць
Ня мам за што купіць
Ня уем так жыць*

Прачытаўшы — адступіў і абапёрся на рыдлёўку, яшчэ не да канца ўсвядоміўшы, што тут адбылося. Тут пабачыў яшчэ адзін жаласлівы смайлік, выведзены белым проста на траве. Дзве пустыя гільзы ад дубальтоўкі знаходзіліся ля ягоных “вачанятак”.

Нарэшце, я здагадаўся падсвятліць нутро ямы, ды выраніў локшыну на зямлю. У незакапанай магіле святло выхапіла боты і лінялае старэчае галіфэ ня-

божчыка, які мусіў быць тым самым “Дзедам Васілём”. Я паспеў заўважыць муміфікаваную руку — схуднелую, жоўта-чорную, бы ў разбінтаванага егіпецкага фараона. Адразу ж адварнуў ліхтар убок, каб не турбаваць нябожчыка і не глядзець на гэта.

Падняў ружжо, пераламаў яго. У рулях — два патроны. Адзін стрэляны, другі цэлы.

Ня умем так жыць.

Слупок святла зноўку ўпёрся ў выведзены на траве смайлік. Масляністы росчырк белым пульверызатарам пераўтвараў сцэну патройнага суіцыду ў твор сучаснага мастацтва. Гэта быў не проста заклік звярнуць увагу на важную дэталю, што тлумачыць расклад. Гэта быў подпіс мастака. Пад творам у жанры *appropriation*, які ён стварыў з чужога гора. І ўсе астатнія, хто тут быў, прыходзілі, хісталі галавой ды ішлі далей, кранутыя “мастацтвам”. Яны паводзілі сябе як гледачы, наведнікі галерэі, а не як людзі. Такая трапная дэманстрацыя таго, у што пераўтварыўся арт перад тым, як культура знікла. Ні спачування, ні чалавечнасці. Толькі гульня на пачуццях. Толькі сумныя смайлікі. Ці вясёлыя — што адно й тое ж. *Intsagram*-этыка, *selfie*-спагада.

Першая рыдлёўка пяску пайшла на белы росчырк ля стрэляных гільзаў. Я дастаў цэлы патрон з рулі і паставіў зброю побач з крыжам дзеда Васіля. Упёрся ў адвал пяску ды зрушыў ягоную вяршыню ў яміну. Тое, што засталася — хутка перакідаў шуфлем уніз, закрываючы магілу. Сфармаваў капец. Задумаўся, ці правільна зрабіў, бо целы маглі адкапаць томбрайдэры ў пошуках скарбаў. Аднак зразумеў, што гаротны подпіс дзеда Васіля будзе бараніць нябожчыкаў ад марадзёраў: зразумела, што лавіць тут няма чаго. Хіба што знесці не даедзеную мной локшыну.

Вярнуўшыся да вогнішча, збіў калуном са слупа смайлік са стрэлкай. Адчуваючы сябе высакародным

Герастратам, зрабіў тое самае з пазнакай на ўваходзе. Арт не прайшоў куратарскую праверку.

Выйшаў за весніцы, расціраючы пякучыя мазалі на далонях. Вось і пад’ёў, дундук. Хмара “Айца Дажджу” засталася далёка за спінай, наверсе дыхала чыстае зорнае неба з ілюмінатарам Месяца, схаваным чорнай засаўкай. Бег праз чорны аксаміт растапыраны пакемон Арыёна. Чорны гарызонт пад дыяментавымі нябёсамі выглядаў, як бераг, з якога можна было б скокнуць у зорнае возера.

Я цягнуўся і думаў пра той самы алгарытм, які чамусьці вызначыў для дзеда Васіля, бабы Галіны ды бабы Сняжаны менавіта такі скон. Чым, цікава, якімі ўласнымі выбарамі, яны гэта заслужылі? І як вось такое можа лічыцца справядлівым?

Смарагдавы агенчык быў ужо зусім блізка — настолькі, што ягонае зыркканне кідала зеленаватыя пляміны на сасновы ўзлесак. З цемры вымалявалася вежа — даўжэзны металёвы штыр, які ўзнёс светлавы маяк высока, ажно пад нябесны жывот. Дарога тут забірала лявей, да Аракула трэба было ісці праз гушчу. Я адзначыў, што са сцэжкі няма ніводнага павароту ў той бок — глеба была не пратапаная, людзі абміналі жытло прарока. Уключыў ліхтарык, каб, прадзіраючыся скрозь хмызняк, не высадзіць сабе вострай галінай вока. Уключыў – і адзначыў, што святло зрабілася слабейшым: цынк падсеў, хутка змярцее.

Лес тут зрабіўся ніжэйшым, цямнейшым ды зусім надобрым. Чым бліжэй да вежы, тым больш траплялася ссушаных дрэваў, якія згубілі кару і ўсе іголкі з галінаў, стаялі, як скамянелыя пітоны. Да патрэсканых шчупальцаў шчодра папрыклееныя маленькія хваёвыя шышкі. Ельнік агаляўся, рудыя колкія лапіны нагадвалі пустынным калючкі. Калі гіганцкая вежа праглянула нарэшце ў прагалы, скурчаныя дрэвы на-

вокал зрабіліся не нашмат вышэйшымі за чалавека. Ніводнай сасны з простаў спінай, усе — папрысеўшыя, павыкручаныя, пазавязаныя ў вузлы. Пад нагамі ўздыбіліся змярцвелыя карані — іх таксама нечалавечая сіла вымусіла канвульсаваць, выпростаць свае пальцы, нібы мерцвякі з магілы. Ісці даводзілася з вялікай перасцярогай: карані чапляліся за чаравікі, жадаючы збіць з ног, кінуць у бок навостранных галінаў.

Я рухаўся праз мёртвы лес, і было мне неспакойна. Бо Самуэль не ўдакладніў, хто ён такі, той Аракул. Ці чалавек? Ці іншая істота? Калі паржавелая, размаляваная чырвоным і белым металічная вежа сваёй нязграбнасцю пастулявала, што яе зрабілі чалавечыя рукі, дык смарагд, што выпраменьваў зялёнае святло намерсе, дазваляў думаць, што яго сілкуе нетутэйшая энергія. І кіруе ім, магчыма, зусім не зямная пачвара.

З часоў, калі ў літаратуры ўпершыню з’явіўся канцэпт прыхадняў з космасу, праз багатую на фантастычныя сюжэты летуценную прозу дзевятнацатага стагоддзя і да перадапакаліптычных фільмаў пра кантакт, нашае ўяўленне пра іншапланетнікаў вельмі змянілася. Некалі прышэльцы захапілі той самы лапёк свядомасці, які французскія асветнікі вызвалілі ад Бога. Паколькі невытлумачальных рэчаў у свеце засталася багата, а казаць пра Стваральніка пасля кпінаў Вальтэра было ўжо не модна, прышэльцы — марсіяне, сатурніяне і г. д., спачатку рабілі з людзьмі цуды рознага кшталту, паралельна вучачы іх “правільна” жыць. Потым, у дваццатым стагоддзі, чужынцы пачалі палохаць, перамясціліся ў сутарэнні хорару — каб у стагоддзі нашым зрабіцца роўнымі партнёрамі па дыялогу пра гаджэты. Можна сказаць, што чалавецтва ўвайшло ў эпоху цемры, наогул нічога не баючыся.

Але зараз, прадзіраючыся праз перароджаны лес, я прыгадваў па чарзе ўсе жахалкі пра прышэльцаў і

кантакт — ад “Белай сарокі” Яна Баршчэўскага да “Салярыса” Станіслава Лема. Калі нарэшце непралазны гушчар упёрся ў металічную сетку, я ўжо не быў упэўнены ў тым, што хачу праз яе пералазіць.

Жалезны штыр, з якога мігцеў смарагд, стаяў пасярод вялікага поля, аточанага з усіх бакоў скручаным нізкім ляском. Там-сям паляна была пакрытая ямінамі, ля якіх ляжалі нерухомыя цёмныя мяхі. Падпёртая тоўстымі тросамі вежа ўзносілася ў паветра вельмі высока і не мела наверху аніякай платформы. Калі б туды, на верхатуру, і мог залезці чалавек, доўга ён бы там не пратрымаўся. Ад тэхналогіі, якая магла б у нашым свеце дазволіць кіраваць маяком на адлегласці, пачынала круціцца галава. Сервапрылад? Тросік, прыстасаваны да кнопачкі на моцным ліхтары? А чым гэты ліхтар сілкуецца? Батарэчкамі? І колькі разоў іх трэба памяняць, каб падтрымліваць настолькі прарэзлівае святло?

Плот уздоўж поля быў адметны. У нашым цёмным свеце, калі ёсць агароджа і ля яе няма кулямёта, гэтую агароджу абавязкова прадзяруць. Проста каб прадэманстраваць перамогу хаосу над парадкам, анархіі над абмежаваннем. У гэтым плоце не было павалена ніводнага слупа. Хісткая рабіца, што мацавалася з дапамогай звычайных зачэпаў, не была прабітая ці расплеценая. Хаця і слупы, і металёвая сетка каштуюць нятанна ў свеце, дзе вакол любога жывога паселішча трэба ўзводзіць ўмацаванне. Крыху збоку, прыхаваная хмызняком, на прутах вісела шыльдачка.

Я кінуў на яе светлавую пляму з налобніка ды схладнеў. На жоўтым фоне, побач з падобным на супрацьгаз чэрапам і дзвюма курынымі костачкамі, было напісана: “МІНЫ. ПРАХОДУ НЯМА”. Абапёрся на рабіцу, пачухаў галаву пад шапкай. Нейкі тут быў глабальны несутык: з аднаго боку, невытлумачальная, іншاپланетная сіла,

што скарлючыла лес. Смарагд, які без непасрэднай чалавечай дапамогі ззяе ў паднябессі. З іншага — нейкія прымітыўныя “МІНЫ”, якія прытупалі наўпрост з музея Другой сусветнай вайны. У такіх абставінах больш натуральна выглядала б папярэджанне: “АСЦЯ-РОЖНА, БЛАСТАР ХВІГАЧЫЦЬ БЕЗ ПАПЯРЭДЖАННЯ”. Ці: “ЗВАЖАЙЦЕ, НЕЙТРОННЫ ДЭЗЫНТЭГРАТАР”.

Падбадзёрваючы сябе такім чынам, я ўчапіўся ў ячэйкі рабіцы і палез наверх. Ногі праслізгвалі па маленькіх ячэйках, я зразумеў, што зараз звалюся ды адстрэлю сабе дванаццаціперсную кішку. Ці што-небудзь важнейшае для жыццядзейнасці. Зняў стрэльбу, прыбраў з яе набоі і закінуў за плот. Пасля туды ж паляцеў заплечнік. Я шпурляў яго як мага далей, каб, калі там напраўду міны, ён загінуў першым. Пляцак плюхнуўся ды адскочыў ад травы — агулам ён быў занадта лёгка, каб зачапіць самы чуллівы дэтанатар.

Спусціўся. Зрабіў некалькі крокаў на дыбачках. Падбраў стрэльбу ды заплечнік, старанна ўсё гэта начапіў, робячы значна болей рухаў, чым патрабавалася. Зрабіў крок, потым яшчэ. Хто ведае, пра што меркаваў Самуэль, калі скіроўваў мяне на міннае поле. Можа, хацеў пасмяяцца, даведаўшыся, што чарговага небараку парвала на канфеці. Можа, хобі ў яго такое – адпраўляць накормленых рыбай людзей на феерычную смерць. Можа, у яго мэта — размініраваць тут усё.

Крочыць было страшнавата. Я прысеў ды абмацаў рукамі кавалак зямлі, што быў у межах дасягальнасці без дадатковых крокаў. Знайшоў: адзін лінялы апалак, накрыўку ад піва “Аліварыя”, таксама адну. Зашмат прыкметаў бесклапотнага чалавечага адпачынку як для міннага поля. Хіба міны тут з’явіліся толькі пасля таго, як людзі кінулі піць “Аліварыю”.

Утаропіўшы вочы ў найбліжэйшую яміну, упрыгожаную кулём з саломай, я зрабіў адзін, два, тры крокі. Ісці

хутка было не страшна. Запэўніваючы сябе, што, калі я пайду хутка, бомба пад нагамі не паспее рвануць, я прасунуўся метраў на дваццаць. Да найбліжэйшага тросу, акрэсленага лямпачкай колеру сахарыну, заставалася два кідкі заплечніка. Крок, яшчэ крок — і тут пад маёй нагой хруснуў дэтанатар супрацьпяхотнай міны.

Я ўявіў, як эфектна мяне зараз раскідае па пажоўклай траве, але міна чакала. Не прыбіраючы нагі, намацаў ступак ліхтарыкам. І пабачыў у бляклым святле цёмна-зялёны пластыкавы відэлец. Нехта тут добра пагуляў. Фухнуў з палёгкай, зрабіў яшчэ некалькі крокаў, потым зняў ліхтарык, разабраў яго, дастаючы батарэйкі ды памусоліў іх у далонях. Налобніку заставалася менш за гадзіну працы і, калі яму ўздумалася памерці, хай ён зробіць гэта пасля таго, як я выйду з міннага поля. Аддаўшы сваё цяпло цынку, уставіў зарады і націснуў на ўключэнне. Струмень сапраўды зрабіўся значна мацнейшым, але вось ці надоўга? Я абшарыў ім адрэзак поля, што аддзяляў мяне ад рубінавага тросу.

Святло спатыкнулася на чалавечую пяцярню. Яна была нерухомай і тырчала вертыкальна з чорнай плямы, якую я чамусьці прыняў за мех з саломай. Куль ляжаў акурат пры варонцы. Цікава, што мог рабіць куль з саломай на мінным полі? Побач з ямінаў ад выбуху? Калі б побач была Герда, яна агледзела б мяне сваім фірмовым позірам, у якім адчувалася шмат сумневу ў тым, што чалавек — істота разумная.

Прыкаваны да месца, я выкруціўся назад, не мяняючы становішча ступняў. Ад рабіцы мяне аддзяляла сто метраў і тры трупы. Агароджа была бліжэй з левага боку, аднак маё адступленне мусіла перасячы найбліжэйшую варонку. Вырашыўшы, што міна паўторна ў адну і тую ж дзірку не закладаецца, я кінуў заплечнік пекатам перад сабой і павалокся за ім. Як істота нерво-

вая, я скіроўваў святло ўбок ад разарванага выбухам цела, але ў нейкі момант плямачка ўсё ж трапіла на забітага. І гэта быў не чалавек. І не труп чалавека. Выпручаныя пальцы з ружовымі пазногцямі блішчэлі ў святле лакам. Я намацаў твар — жаночая галава без валасоў. Пластыкавая галава.

Сплюнуўшы пад ногі, я накіраваўся да накрытага мешкавінай манекена і з асалодай падфутболіў яго. Торс, раскінуўшы рукі, праляцеў некалькі метраў ды пляснуўся на жывот. На ягонай спіне мільганула пазнака. Той жа балончык. Літара “7”, старанна выведзеная паміж пластыкавых лапатак. Выглядае, кожнае пудзіла тут было пранумараванае дбайным галерыстам. Неяк занадта літаральна супадаюць нашы з цынічным мастаком шляхі апошнім часам. Я агледзеў варонку, адзначыўшы пакінутыя рыдлёўкай барозны, ды, ужо не перасцерагаючыся, пайшоў да тросу з рубінавай лямпачкай. Цікава, як яны сілкуюцца — ніякіх жа драбінаў тут да іх няма. Выпраменьванне было роўнае, з вялікай плошчай, як быццам гарэў буйны дыёднік на шэсць цынкаў. Не дзіва, што гэтае месца выклікала жах па ўсіх метраполіях — на невялікай плошчы былі сабраныя рэчы, якія занадта складана зразумець. І нават манекены побач з выкапанымі ямінамі раскідваць было не трэба, каб трымаць люд наводдаль.

Тросы чапляліся за бетонныя падмуркі вагою не менш за палову танка. Мабыць, падчас добрай вятрыны вежу гайдала, як Гацака пасля двух дозаў Цугундаравай брагі. Я ўскараскаўся на пляцоўку ды абшнарыў паверхню ў пошуку лічбавага замка. Але наўсёго не нічога не было. Тады я злез і стаў правяраць зямлю ля рубінавага пастамента. Зрабіў амаль поўнае кола, покуль не зачапіўся нагой за нешта, падобнае да музычнай калонкі. Скрыня была гладкая, з вузкай шчылінай

уздоўж накрыўкі. Кіруючыся логікай цёмных часоў, я дастаў нож, устаў лязо і стаў разгойдваць шчыліну, і невядома, чым бы ўсё скончылася, калі б выпадкова пальцам не націснуў паглыбленую ў метал кнопку. Накрыўка ссунулася ўбок з пнеўматычным шыпеннем.

Пад ёй выявіліся асветленыя смарагдам лічбавыя цыліндрыкі з рэгулятарамі ўверсе і ўнізе. Я крануў ніжні і, пакруціўшыся, там з'явілася лічба “дзевяць”. Пасля дотыку да верхняга вярнуўся нуль. Зараз засталася прыгадаць камбінацыю. Відовішча светлавых індикатараў было настолькі незвычайнае, што галавешка мая зрабілася пустой, як бітон перад дойкай. “Тры, чатыры, восем, дзевяць, пяць, шэсць, дзевяць” — халера, не прайшло. Я корпаўся, зноўку і зноўку прапануючы светлаваму табло версіі, якія падказвала памяць. Адзінае, у чым быў пэўны, — у першых “тры, чатыры”. Далей — правал, і думалася пра візітоўніцу, паперчына ў якой магла дапамагчы з сямізначнай камбінацыяй. “Тры, чатыры, шэсць, пяць, дзевяць, восем, пяць”. Апошняя ў шэрагу кнопка, падсвечаная фіялетавым, зноўку адмоўна блюмкнула ды вярнула лічбы на нулі. Цікава, колькі разоў яшчэ можна будзе паспрабаваць, перад тым, як гэтыя дзверцы выклікаюць тэрмаядзерны ўдар на галаву?

Я ціснуў і ціснуў на пімпачкі, і сэрца маё запаўнялася крыўдай, якая не мела адрасата, а таму была самай горкай. І тут ззаду пачуўся галасок:

— А ты, кшталту, што тут робіш?

Я рэзка павярнуўся і пабачыў цыбатую постаць з камянямі ў руках. Камяні яна трымала акурат над маёй галавой, заставалася толькі трэснуць як след, а пасля абяззброіць і растрыбушыць мой запlechнік. Але постаць была ці то надта збянтэжаная маёй прысутнасцю, ці то не гатовая да фізічнага гвалту. Яна здолела толькі яшчэ раз паўтарыць:

— Цябе ж тут, кшталту, не павінна быць! Ты ж дзікі? А дзікія сюды, кшталту, не даходзяць. Дык што ты тут робіш?

Я ўзняўся, здымаючы з пляча вінтоўку. Тыцнуў рулямі фігуры ў грудзіну.

— Не такі ўжо я і дзікі! — растлумачыў сітуацыю я, паралельна скіроўваючы бляклую пляму ліхтара на чалавека. Гэта быў немалады хударлявы віхор, якога, нягледзячы на сівізну ў шчацінні, хацелася ўсё роўна назваць “хлапчынай”. Ёсць такія тыпы на зямлі. У ягоным абліччы адлюстроўваліся дужа спецыфічныя літаратурныя бэкграўнды. Хакслі, Бераўз, Керуак, Хантэр Томпсан, крышачку Кастанеды, крышачку вершаў Снуп Дога. — Цябе Пастух паслаў? — запытаў ён, бездапаможна ўздымаючы камяні над галавой.

— Я не ведаю ніякага пастуха, — адрэзаў я.

— Ну, “Пастух” гэта я так, кшталту. Ад сябе прыдумаў, — ён усміхнуўся. Зубы ў яго былі выпуклыя, нібы вялікія жоўтыя кукурузіны. — Дзядзька ў капелюшы, — ён паспрабаваў намаляваць над сваімі вухамі каўбойскі капялюш. З камянямі ў руках абрыс атрымаўся занадта авангардысцкі.

— Аднаго дзядзьку ў капелюшы ведаю, — пагадзіўся я. — Ён паведаміў мне код ад гэтай катрынкі. А я неяк не парупіўся ўтрымаць яго ў памяці. Заняты быў. А што за “дзікія”?

— Ну, гэтыя, — ён грэбліва махнуў галавой, — якія за брамай живуць. У цемры. Ну, як сказаць? Каторыя, кшталту, газеты чытаюць.

Пад цэтлікам “дзікія”, падобна, праходзілі ўсе, за выключэннем яго самога. Ды, магчыма, Самуэля. Я разглядаў сустрэтага. У цыбатага былі выпнутыя скулы і фрызура ананасікам: валасы, збітыя ў дрэды і заплеченыя на макушцы ў шышачку, з якой у розныя бакі тырчаць лісты валасяной пальмы. За яе хочацца

ўхапіцца памацней і выдраць ананасіну галавы з град-кі плячэй. Не ведаю, навошта людзі робяць такія фрызуры. Хіба праз спрэчку з кімсьці. Альбо каб пазлаваць іншых. Але гэты жыў удалечыні ад цырульняў, магчыма, для яго гэта быў адзіны варыянт, каб грыва не лезла ў вочы. Я б дык лепш нажом пагаліўся.

— Рукі можна апусціць, — дазволіў я. Рулю пры гэтым я трымаў у прыўзнятым стане. Як бы ён ужо і не на мушцы, але пры гэтым яшчэ і не займеў поўнага даверу.

— А я, галоўнае, неяк адразу зразумеў, што вы — не дзікі, — балбатаў ён. — Думаю, не, не дзікі. Дзікі нават калі праз поле з пудзіламі пройдзе — дык скрынку не ўскрые. Будзе нажом калупацца. Але дзікія баяцца тут усяго. Лес іх палохае. Лес тут пакруціла. Тут раней РЛС была і поле спадарожнікавых перадатчыкаў. РЛС. Радыелакацыйная станцыя. Вайсковая. Электрамагнітным полем тут лес пабіла. Дзікім страшна. Яны ніколі сюды не падыходзяць. Пастаяць ля сеткі, паглядзяць. І, галоўнае, ідуць да сябе. Кшталту, газеты чытаць.

Я адзначыў, што стрэс зрабіў яго гаманлівым — гэтаксама, як мяне няёмкасць вымушала рабіцца куртуазным. Добра, што ягоная шматслоўнасць уключылася раней за маю барочную напышлівасць. Можна адпускаяць кароткія рэплікі і захоўваць за сабой вобраз небяспечнага мача.

— Ну што, паедзем уніз, ці што? — прапанаваў ён, заціснуўшы камяні пад пахай, ды свабоднай рукой набраў код. Усе мае варыянты не былі нават блізкімі да правільнага. То, калі б ён не падышоў, кукаваў бы я тут ажно да світанку. — А я, галоўнае, выйшаў кілаватаў набраць. Энергія ў сістэме скончылася, — ён незразумела паляпаў па камянях. — Набраў, галоўнае, вяртаюся. Гляджу — сядзіць. Думаю: няўжо дзікі? А потым гляджу — на клавiшы націскае. Інтэлігентны

чалавек! Са стрэльбай да таго ж. І чаму я падумаў, што дзікі?

Пакуль ён усё гэта гаварыў, у мяне закруцілася галава так, што я нават прысеў. Я чакаў, што пасля ўводу шыфру ў зямлі адкрыецца прыхаваная ніша, якая дасць доступ пад бетонную пліту. Але ўсё адбылося гэтак жа, як з рыбай у “Айцы Дажджу”: незразумела, але вельмі пераканаўча. Кшталту цуду, які нават цудам не назавеш, бо карцінка рэальнасці нават без усялякіх спецэфектаў падмяняецца нечым іншым. Настолькі ж пераканаўчае для органаў пачуццяў, як тое, што было раней.

Я міргнуў, і раптам замест лістападаўскай ночы ў полі апынуўся ў цеснаце вузкага праходу, з усіх бакоў абкладзенага бетонам. Тут пахла мышамі. Так смярдзіць вогкая коўдра на лецішчы, дзе не быў тры сезоны. Рамантычная цемра зорнай ночы змянілася на задуючую цемру сутарэння.

— Млоснасць пройдзе, — супакоіў балбатун. — У мяне таксама першыя разы так было. А вам Пастух не тлумачыў, навошта вас дасылае? Не? Вы проста ўжо трэці. Трэці ўжо тут. Можа, ён перадаць мне што хоча? А чаму сам не прыйдзе?

Я акуратна ўстаў на ногі — галава і плечы ўвапнуліся ў змакрэлую халодную столю.

— Я — Сямён Чапля! Той самы! — мой суразмоўца выняў з кішэні ліхтарык на чорным шнурку і ўключыў яго, падсвятліўшы бетонныя прыступкі, што вялі ўніз. — Вы ж чулі пра мяне, канечне?

Я прамаўчаў, бо не пазнаваў імя і прозвішча.

— Раней, кшталту, зусім іншай творчасцю займаўся, — растлумачыў ён. — Але галоўнае, таксама творчасцю! — ён паказаў кукурузіны зубоў. Ва ўсмяшцы было шмат гонару. З чаго я зразумеў, што быць Сямёнам Чаплям — пачэсна.

У параўнанні з ягоным ліхтарыкам мой свяціў, як Месяц побач з сонцам. Той даваў незвычайнае святло: форма ў плямкі была такая ж, але фактура праменя была больш насычаная і ўпэўненая. Ён рабіў цёмру навокал цямнейшай, а светлавую плынь значна святлейшай. Ярчэзнае ззянне амаль не расейвалася, выглядала, як шырокая рака з рэзкімі краямі. Ніколі не бачыў такіх.

— Цікавы налобнік, — пракаментываў я.

— Падарунак Пастуха, — растлумачыў Сямён Чапля майёй стрэльбе. — Ягонае штукарства. Тут — вечная батарэйка.

— Вечная батарэйка? — перапытаў я, не паверыўшы. — Як гэта?

— Дык во, трымайце! Мне ён, кшталту, не патрэбны, — праважаты працягнуў мне крыніцу святла. — Я яго ўсё роўна толькі для вас запальваў. Каб вы не спатыкнуліся, — ён баязліва паглядзеў на стрэльбу. — Я ж і так тут кшталту кожны выгін, кожную прыступку ведаю.

Я прыняў налобнік, скіраваў на падарунак свой амаль непрытомны святлач, ускрыў батарэйнае аддзяленне: там быў толькі адзін цынк, замест другога нехта ўціснуў каліва чорнай рассыпчатай глебы.

— Што гэта? Торф?

— Не рэкамендую чапаць! — ён выскаліў зубы ва ўсмяшцы. — Штукарства Пастуха! Калі ўлезці — перастане працаваць! А можа яшчэ і токам ляснуць!

Я закрыў налобнік і працягнуў яму свой. Той спачатку зрабіў знак, што не возьме, але пры канцы руху рукі ўсё ж падхапіў яго.

— Тут за часамі РЛС быў кіроўчы пункт паўночна-заходняга камандавання супрацьпаветранай абароны, — прамовіў Сямён Чапля. — Цэлы падземны горад. І надзейна, і дзікія не сунуцца. Усе ўваходы яшчэ за са-

веккім часам бетонам залілі. Пасля таго, як вежу на тэлевізійную перакваліфікавалі.

Мы спусціліся на тры паверхі ўніз, далей стаяла чорная вадзіца.

— Там яшчэ два ўзроўні, — Чапля паправіў камяні пад пахай. — Але яны затопленыя. Цікава, з людзьмі іх затапілі, ці без? — з яго позірку я зразумеў, што яму было б даспадобы, калі б тапілі з людзьмі.

Убок вялі прычыненыя металічныя дзверы, пафарбаваныя ў настолькі нудны ружовы колер, што адразу рабілася зразумелым: іх ставілі за часамі Імперыі Зла. Па сценках у чатыры шэрагі цягнуліся таўшчэзныя драты ў чорнай гумавай ізаляцыі. Месцамі яны былі выдраныя разам з капіталёвымі сталёвымі пласцінамі, што мацавалі іх да бетону. Я праставаў за Чаплем, павесіўшы дубальтоўку на плячо гарызантальна — нібыта, і трымаць не трэба, і пальнуць можна, калі што. Калі гэты чалавек вырашыць даць лататы, я ў жыцці не адшукаю яго ў гэтым напаўзатопленым лабірынце. І не знайдуся сам. І буду бадзяцца тут, паступова ператвараючыся ў Мінатаўра.

Мы абмінулі адамкнуты пакой са стэлажамі, пра які ён сказаў, што гэта — гарнізонны склад тушонкі, амаль такі ж невычэрпны, як і батарэйка ў маім новым налобніку — і апынуліся ў холе, завешаным касцюмамі хімічнай абароны. Падобныя да велізарных кажаноў плашчы былі непрыемнымі на дотык — я намагаўся не кранаць іх нават зброяй і запlechнікам. Пры выхадзе са сховішча адкрыўся невялікі пакой, ад якога па падлозе разыходзілася шмат чорных правадоў. Тут смярдзела дызелем, але не так, як пахне толькі што запраўлены “Фольксваген”, а так, як патыхала б ад заржавелага трактарнага рухавіка, кінутага дагніваць на полі. Рухавіка, які ніхто даўно не запраўляў і не заводзіў.

Амаль усю прастору пакая займаў перасоўны дызельны генератар ваеннага тыпу. Складана было зразумець, як менавіта ён трапіў пад зямлю — важыў ён з тону, а ўсе дзверы бетоннай скрыні, дзе ён месціўся, былі ў два разы вузейшымі за яго найменшы бок. Адно з шыпатых шасі было спушчанае, гума на астатніх патрэскалася. Мабыць, служыла гэтая крыніца электрычнасці яшчэ ў пяцідзясятых гады дваццатага стагоддзя. Прылада была пакрытая чорнымі разводамі паліўна-алейнай сумесі.

— Пасвяціце, кшталту, сюды, калі ласка, — папрасіў Сямён Чапля. Я стаў за ім, скіраваўшы ліхтарык за ягоную спіну.

Ён адкінуў накрыўку з маторнага аддзела, агаліўшы счарнелае праз змазку і застарэлае паліва патрубкі. Я паспеў пабачыць нешта дзіўнае — празрысты, нібы складзены з пушынак дзьмухаўца, абрыс гарбатага каменя. Сямён моцна дзьмухнуў — і прывід пераўтварыўся ў попел, асыпаўся, скрышыўся ўніз. На ягонае месца ён паклаў адну з камлыг, якую прывалок з сабой. Пасля замкнуў маторны аддзел, шчоўкнуў фіксатарам, прымацоўваючы накрыўку, кінуў другі камень пад колы і рвануў прамаслены шнур стартара. Нічога. Рвануў яшчэ. І тут прылада ўздрыгнула і завібравала. Нешта прывяло ў рух нябачныя воку поршні. Шум быў не такі гучны, як падчас працы дызельнага ці бензінавага матора, але генератар гучаў. Мне ў бок ударыў пругкі струмень цёплага паветра. Яно пахла катлом з лазні. Праз секунду на столі міргнуў і ажыў жоўты ліхтар, закратаваны ў армаванае шкло. Лямпачка паступова набрыняла электрычнасцю і спынілася прыкладна на чвэрці сваёй колішняй моцы. Гэтага было дастаткова, каб пабачыць габарыты ўстаноўкі, што займала пакой, але чытаць пры зьянні такой інтэнсіўнасці было б немагчыма. Прывіднае, бледнае святло

запалілася і ў наступным холе — там, куды ад генератара вялі драты.

— Як гэта працуе? — ускрыкнуў я. — Энергія з камянёў?

— Штукарства Пастуха, — паўтарыў Чапля, бліснуўшы кукурузінамі.

Я выключыў налобнік і наблізіўся да ўстаноўкі. Паклаў руку на метал накрыўкі — ён зрабіўся цёплым.

— Ці гэта магчыма? Тэхналогіі будучыні? — спытаўся я, усё яшчэ не даючы веры сваім вачам.

— Э не! — Чапля дыдактычна падняў палец. — Пастуху б гэтая здагадка не спадабалася! Ён шматкроць падкрэсліваў: электрычнасць — мінулае. Тэхналогіі будучыні будуць абмінаць электрычнасць. Тэхналогіі будучыні будуць скіраваныя на супрацу з прыродай, а не на яе спажыванне. Не важна, што ты спажываеш: нафту, вадарод, зямлю ці граніт. Важна, што сам гэты падыход сябе вычарпаў.

— Але ж камяні! — я не мог не здзіўляцца.

— Пастух сказаў, што крышачку аптымізаваў ужо існую прыладу. І што гэта быў адзіны шлях, — Сямён Чапля зрабіў паўзу і сказаў-такі праўду: — Бо я, кшталту, сам — чалавек веку электрычнасці. І, кшталту, ні з чым болей тонкім не паладзіў бы. Так ён сказаў.

Я падняў накрыўку. За тую секунду, што генератар яшчэ працягваў вібраваць, я паспеў пераканацца, што камень быў пакладзены проста на плоскае ложка пасярод маторнага аддзела: ніякіх прылад, якія б дапамагалі яго *спажываць*, воку бачна не было. Рухавік за-кашляўся ды змоўк, а праз секунду згасла і лямпачка на столі.

— Трэба зачыненым трымаць. Інакш не працуе, — вінаватым тонам пракаментываў у цемры голас чалавека электрычнага веку. Чапля ў прыладзе разумеў не больш за мяне. Задаваць пытанні пра тэхнікі распаду кварцытаў не выпадала.

Ажывіўшы крыніцу святла, мы выйшлі ў хол, які суседнічаў з генератарным. Гэта быў вялікі пакой са скругленай на манер касцельнай апсіды задняй сценкай. Праз драўляную падлогу тут было не так волка. У нішы месціўся майстравіта выкананы мазаічны партрэт Леніна. Правадыр сусветнага пралетарыяту, які на нямецкія грошы зладзіў рэвалюцыю, што з кантрыбуцыяй выняла Расію з вайны з Нямеччынай, дзе яна перамагала, касіўся ястрабіным вокам. Такі позірк быў у Самуэля, калі ён тлумачыў, што рэакцыі пораху трэба было пакінуць, каб людзі маглі забіваць адно аднаго. Колер на каменьчыках смальты чырвонага сцяга за Леніным быў такі яркі, нібы іх толькі што падфарбавалі лакам для пазногцяў.

Ля нішы месцілася скураная сафа, закіданая неахайнымі і даўно не мытымі вярблюджымі коўдрамі. Блізу яе быў столік з выявай шахматнай дошкі на сталёніцы. На ім, побач з выключанай настольнай лямпай, ляжала нейкая адзінокая кніжка. Побывавыя звычкі ўладара падзямелля чытаць было проста, бы кнігу слядоў лесу. Я не ведаю, чаму ад самага пачатку чалавек з ананасам на галаве выклікаў у мяне агіду.

Бліжэй да ўваходу пры сцяне быў масіўны стол, багата закіданы ежай, недаедкамі, ускрытымі скрыначкамі, бляшанкамі, разадранымі скруткамі. Я пабачыў чатыры пакункі антыкварнай савецкай грузінскай гарбаты (“*чай чёрный байховый*”). Пры іх пашыхтаваўся ўзвод нямытых гранёных шклянак, у якіх, паверх горкі водарасцяў, стала на два пальцы вадкасці колеру мачавіны здаровага чалавека: светлы бурштын. Харчовыя прыпасы не вынеслі з бункера перад запячатваннем праз тое, што яны, падобна, ужо тады былі па-за тэрмінам прыдатнасці. Але тое, што лічылася няўежным за светлымі часамі, будзе яшчэ доўга пад’ядацца ў часы цёмныя. Гэткімі жырафамі, як ананаса-

галовы, якім пашчасціла без намаганняў спрычыніцца да гастронамічных скарбаў страчаных імперый.

— Тут быў, кшталту, пакой для адпачынку афіцэраў гарнізона, — Сямён трос пальмачкай на сваёй галаве. — Калі Пастух спытаў, дзе мне будзе зручней уладарыць, я абраў гэтую залу. Бо тут паветра больш.

Над сталом на сценцы было графіці — чубатая белая чапля на троне, пафасу якой пазайздросціў бы аўтар бандыцкіх татуіровак у апошнюю дэкаду мінулага стагоддзя. У гэтай мэблі былі і львіныя морды, і тыгрыныя кіпцюры, і калоны, і пілястры, і нават невялічкі порцік на спінцы.

— Вось адсюль, усё, значыцца, і кіруецца, — ён паказаў пальцамі на дзіўную інсталяцыю, што была пад графіці. Праз нацюрморт вынікаў жыццядзейнасці Сымона Чаплі на стале я спачатку і не звярнуў на яе ўвагу.

Гэта былі дзве брудныя таўшчэзныя пласціны шкла, счэпленыя між сабой і склееныя па тарцы. Паміж слізгала рухомая лінза вады. На кожны мой крок стол уздрыгваў, і вадкасць калыхалася ў такт.

— Тут, галоўнае, пусты акварыум быў. На дзвесце літраў, — тлумачыў ананасагаловы. — Каб афіцэры скалярыяў вырошчвалі ў вольны ад падрыхтоўкі да Трэцяй сусветнай час. І, калі Пастух мне сваю задуму растлумачыў, я гадаў: як ён такую складаную штуку вымайстрыць? А ён шкло з акварыума дастаў — яно там на пластылін мацавалася, клаву прычапіў, дрот падвёў — і ўсё! Штукар сапраўдны, кажу ж!

Да стала веў тоўсты чорны шнур. Пад шкляным “маніторам” ляжала зжаўцелая музейная клавіятура — з тых, дзе кожная клавіша была асобным домікам, з паглыбленнем пад палец наверху. Мне заўсёды было цікава, ці моцна спружынілі яны, ці лёгка паддаваліся націсканню? Ці трэба было біць па іх, як па літарках друкарскай машынкі.

— Галоўнае, я не ведаю, кшталту, чаму Пастух менавіта мяне абраў. Я вандроўным быў. Ішоў ад Зялёнага Лугу пасля таго, як там жонкі за мужыкоў узяліся. У іх да мяне неяк адразу шмат пытанняў узнікла. Не ўсе разумеюць творчасць. Яна, бывае, павінна і крыўдзіць. Кшталту. Пра балючае трэба казаць. Давялося бегчы. Бадзяўся па пустках. Падрабоўваў паціху — а хто не рабаваў? Я думаю, што Пастух, кшталту, пазнаў ува мне вялікага творцу. Не *шахцёру* ж такое давяраць!

Мы сталі шчыльна да стала. Ён тэцнуў па зжаўцелай клавiшы Esc. Тая паддалася лёгка, са смачным пластыкавым гукам. Я пазайздросціў пісьменнікам старых часоў, якім пашчасціла ствараць вось за такімі прыладамі, больш падобнымі да фартэпіяна. Тым часам па вадзіцы ў шкле пайшла рабізна, якая склалася ў асобныя літары — скругленыя куточки, раманскі стыль:

HELLO MASTER HERON

Літары не праступалі на вадзе, яны былі зробленыя з вады — зеленаватая тоўшча вакол іх адступала, агаляючы тэкст. Вока міжволі адзначыла напластаванні смарагдавага акварыўмнага грыбка, які Сямён Чапля не парупіўся змыць з “манітора”.

— Вось, кшталту. Знаёмцеся. Гэта і ёсць Аракул.

— Гэта? — выдыхнуў я.

— Не, ну Аракул гэта, кшталту, я. Я — Аракул. А гэта — мой голас. Я ім гавару з цемрай. І дзікімі.

Ён прыняў велічную паставу, зрабіўшыся падобным да зухаватай чаплі на бандыцкім троне. Я нават паправіў стрэльбу, бо заўважыў, што чужая зброя дапамагае яму змагацца з уяўленнямі пра ўласную веліч. І сапраўды, ён амаль адразу перайшоў у рэжым гіда, які вядзе экскурсію па Рэйхстагу:

— Наверсе, побач з панарамным светлавым пера-
датчыкам — кругавы сканер. Яго таксама Пастух
устаяваў. Я не ведаю, як. Пры мне Пастух наверх не
лазіў, ды і не залезці туды чалавеку. Там секцыя лесві-
цы на двухстах метрах уніз абрынулася — хіба толькі
проста па метале караскацца. Сканер аўтаматычна
счытвае паказчыкі сямнаццаці светлавых вежаў з на-
селеных пунктаў, якія праглядаюцца адсюль. Тыя
збіраюць па ланцугах навіны з іншага свету. Усё сабра-
нае сістэма рэтранслюе без майго ўдзелу, фільтруючы
паведамленні, якія ідуць па другім коле. Часцяком мне
скідаюцца прыватныя паведамленні. Гэта — самае
смешнае. Чукчы пішуць: кшталту, як нам жыць?
Скажы, о вялікі! О усёведны! Я тут не надта стрымліва-
юся. Ну, пішу: ціскайце коз, сукі! Ці там: піце сікуны!
Ці: кахайцеся з раллёю! І яны рапартуюць: пакланяем-
ся, Аракуле! П’ем! Кахаемся! Ці будзе дабрабыт? І я
адказваю: будзе, шалберчыкі! Чакайце, кшталту! І яны
чакаюць! Дзікія!

— Чаму “дзікія”? — не стрымаў раздражнення я.

— Дык а хто яшчэ ў такія бздурныя паверыць?

Я хацеў адказаць, што паглядзеў бы на яго самога
пасля таго, як ён пажыў бы ў заселенай драпежнікамі
і бандзюкамі цемры. Сярод вёсак, дзе людзі забіваюць
сябе, бо ім няма што есці. Сярод туманаў, дзе палююць
здзічэлыя сабакі памерам з дызельны генератар. Калі
адзіная крыніца ведаў пра свет — караваншчыкі, якія
валакуць вугаль ці слодыч пад нежывымі нябёсамі.

— Яны ж там рэальна крануліся ўсе! — працягваў
Аракул. — Вы навіны чытаеце? — ягонныя выпуклыя
зубы не запаўзалі пад вусны. Яны тарашчыліся, як
вочы ў павука. Мне хацелася ляснуць па іх прыкладам.
Каб кукурузіны лопнулі і выкрышыліся. Але я слухаў,
дыхаючы праз нос. Ён працягваў трашчаць: — Вось,
глядзіце, давайце пачытаем. Тэкс. Контрал Эм!

Вадзічка за шклом прыняла форму рухомых радкоў. Літаркі цягнуліся па вызваленай ад вільгаці пляцовачцы, уздымаліся з вады і хаваліся ў ваду.

“На запыт братоў насельнікаў Братэрства Аўтаз тэрыторыя з мэтай навядзення парадку ўзятая пад кантроль Народнай Дыктатурай Кальварыя. Рада Аўтарытэтаў распушчаная, кіраўніцтва здзяйсняе Упаўнаважаны Намеснік Народнай Дыктатуры Кальварыя”.

— Вось і даджэнтыфікаваліся! — пракаментавалі Аракул. — “Хто быў братком — хай стане братам”, — перадражніў ён аўтазаўскіх пацыфістаў. Толькі фізічная сіла! Толькі кроў! Дзікім трэба моцную руку на шыю! У каго болей зброі, той і будзе ўладарыць над імі! Забівай, заціскай, запалохай — не прайграеш!

Як і ў выпадку з затапленнем, мне падалося, што Чапля не асуджае, а хутчэй ухваляе жорсткасць. Цікава, ці быў ён такі да таго, як лёс прывёў яго за пулыт кіравання рэальнасцю.

— Здаецца, задача чалавека – пашыраць межы добра. А не рабіць свет дурнейшым, — змрочна выціснуў я. — Вы б маглі перадаць, што Аракул асуджае лютаванне Кальварыі. І людзі прынамсі пачалі б біцца з дыктатурай.

Ён гучна заржаў ды пляснуў у ладкі. Рэха ад гука панеслася па бетонных калідорах. Потым бліснуў на мяне вясёлым вокам. Зразумеў, што я не жартую. Зрабіўся сур’ёзным. Пакасіўся на вінтоўку і ветліва спытаў:

— Я вось забыўся ўдакладніць. Вы чаго б хацелі ад мяне? Якое ў вас жаданне? Бо ў тых, іншых, былі жаданні. Я звычайна пытаюся пасля таго, як усё пакажу і ўжо гатовы весці наверх.

Маё жаданне цяпер палягала ў тым, каб нямоцна яго пабіць. Так, каб на дупе засталіся сінякі, але без крыві,

без крыві. Але Ананас быў бяззбройны і ў бойку не лез. Таму я, дыхаючы праз нос, абышоў працоўны стол і наблізіўся да лежача. Спытаў, без асаблівай цікаўнасці:

— І пра што яны прасілі? Мае папярэднікі? Якіх да-
сылаў Пастух?

— Другі папрасіў даць яму клавiятуру. Хацеў напі-
саць што-небудзь ад сябе. Перадаў нейкую дурасць.
Пра экспедыцыю брытанскіх вучоных, якія выйшлі да
краю зямнога драніка. Я так зразумеў, ён сам раней
журналістам быў, а потым яго тэкставым робатам за-
мянілі. Хацеў запусціць сваю апошнюю сенсацыю.
Нешта даказваў сабе.

— А першы? — я прысеў за столік, шчоўкнуў выклю-
чальнікам лямпы. Тая набіралася святлом вельмі па-
вольна, падсвечваючы цёмна-зялёную вокладку кнігі.

— А першы папрасіў уславіць ягонае імя. Яго звалі
“Двуххвосты Барсук”. Я напісаў, што ён здолеў казла-
капытага забіць. Ён вельмі шчаслівы выходзіў. Казла-
капытага! Забіць! Іх жа ўсе дзікія баяцца! Праз нейкі
час з Метэарытных Кар’ераў святлом перадалі, што
Барсука знайшлі з ускрытым горлам. Але я прыбраў
гэта з ратацыі, далей за маю вежу не пайшло. Каб па-
мяць трывала. Дык а што вам было б трэба?

— Я прыйшоў сюды, бо хацеў паведаміць, што даро-
га на горад святла ад Запраўкі да Элеватараў перастала
быць бяспечнай, — стомлена сказаў я. — Свінагало-
выя забілі там трох знаёмых мне людзей.

— Свінагаловыя? — яму і гэта, здаецца, падалося
смешным.

Вокладка ў прыцемках падалася мне знаёмай. Фар-
мат А6. Цісненне па франтоне. Невялічкая постаць.
Муза, калона. Не верачы, я адкрыў кніжачку і ледзь не
выгукнуў уголас: што ў яго робіць мой Герадот? Але
Герадот быў не мой. Тое ж выданне. Помнікі гістарыч-
най думкі Акадэміі навук СССР. Але — квадратная пя-

чатка гарнізоннай бібліятэкі паўночна-заходняй акругі войскаў ПВА. І інвентарны нумар. Ды прыклееная кішэнька для карткі чытача. Апошні карыстальнік — падпалкоўнік Кукуй М. П., люты-красавік 1982.

— Герадот? — я зноўку сцягнуў стрэльбу з пляча. — Герадот?!

— А што такое? — спытаў ён з інтанацыяй, з якой людзі звычайна паўтараюць жарт пасля таго, як з яго ніхто не пасмяяўся.

Старанна абмінуўшы вектар стрэлу, ён наблізіўся да століка, узяў томік у рукі. На вуснах лунала павукастая ўсмешка.

— Герадот, — пацвердзіў Ананас. — Я карыстаўся ім, каб натхняцца. Вы ж уявіце сабе, якая гэта, кшталту, задача: прыдумаць цэлы свет наноў! Галоўнае, калі толькі пачаў перадачы — у мяне ж не было ніякага фідбэку. Дзве вежы найбліжэйшыя працавалі. Са свечкамі, якія сістэма бачыла праз раз. І пісалі, хто ў іх з галадухі акалеў. Хіба цікавыя такія свет? Тады я пачаў дадаваць. Пра амазонак. Пра казлакапытых. Мне прыходзіць: ваўкі задралі бедака, які свіней праз лес пераганяў. Я пускаю ў ратацыю: неўры, сука, разарвалі ўзвод салдат! Вось гэта творчасць! Гэта размах! Герадот бы ўхваліў! Ці пішучь: мазурыкі разабралі груз зарадаў. Ахову парэзалі. Я замяняю: казлакапытыя! Казлакапытыя кадыкі людзям павыгразалі! Кроў ручаямі, ажно, сука, булькае!

— Дык усё гэта прыдумка? Скіфы, андрафагі, будзіны? Але як тады...?

— А то ж! А хіба незразумела чалавеку з галавой?

Я мацней сціснуў стрэльбу. Ананасагаловы разважае пра людзей з галавой.

— Яно-та, канечне, неяк дзіўна зрабілася. Зараз з месцаў пішучь адразу так: “казлакапытыя зарэзалі”. І далей: “Сляды капытоў у крыві”. І я вось думаю. Гэта ж

дзікія проста перасцалі, праўда? Бо якія “капыты”? Адкуль? — у ягоных вочах мільгнуў цень страху.

У мяне тым часам наспела рашэнне. Я не разумеў, як мог пабачыць у цемры вастравухія свінныя галовы, калі ўсю гэтую лухту прыдумаў дурнаваты зух, пасаджаны магутным дзіваком у вайсковы бункер. Але з ўсім раскладам дакладна трэба было нешта рабіць. І гэтае “нешта” адназначна мусіла адрознівацца ад пушчанага ў ратацыю паведамлення пра героя-Кніжніка, якога не могуць задраць неўры да затаптаць казлакапытыя.

Я ўскінуў вінтоўку, нацэліўшы яе ў ананасную галаву. Павольна падняўся, з асалодай адзначаючы, што страх вымусіў Чаплю сагнуць ногі ў каленах. Паказаў яму руляй рухацца да працоўнага стала. Калі ён павярнуўся спінай, я з цяжкасцю стрымаў жаданне выпісаць яму нагой па азадку. Дыхаў носам. Эмоцыі кантраляваць прасцей, калі дышаеш носам.

— Сядай за клавiятуру, — загадаў я. Узяў за плячо ды ўціснуў яго рукой у крэсла, калі ён паспрабаваў завiснуць над сталом стоячы. — Пішы. Пішы наступнае: “Добрай ночы, цёмны свет! Мяне завуць Сямён Чапля”. Напісаў? Яно перадалося?

— Трэба на “ўвод” націснуць, — растлумачыў ён тонам экскурсавода. — Вось, я націскаю, бачыце, яно перапаўзае наверх шкла. Перадатчык на вежы пачынае светлавую пульсацыю. Словы зніклі ў вадзе верхняга поля — фраза адасланая.

— Добра. Пішы далей: “Я чалавек, як і вы. Па непаразуменні я атрымаў доступ да гэтага перадатчыка”. Напісаў?

— Так, перадаецца. Але ж святлу ніхто не паверыць пасля гэтага. Уся светлавая культура загіне. То будзе хаос! Навошта? — істота, якая пасяліла ў гарады-дзяржавы страх перад няіснымі монстрамі, кінула на мяне пыталны позірк з-за пляча. О, як жа я хацеў адкінуць

стрэльбу ды настукаць “Хард дэйз найт” на ягоным бубне! Хаця б за эпізод на запраўцы. Але замест гэтага раўнуў на яго басам:

— Пішы моўчкі! Далей: “Неўраў не існуе, будзінаў не існуе, андрафагаў не існуе. Казлакапытых прыдумаў я, Сямён Чапля”. Адправіў? Далей: “Верце толькі таму, што бачыце сваімі вачыма”. Цісні ўвод. Апошняе. Выдай капслокам: “НІЧОГА НЕ БОЙЦЕСЯ”.

Ён націснуў на ўвод ды абярнуўся. Мы з ім былі занадта розныя. Я не прымаў яго ўяўленняў пра “смешнае” ды “карыснае”, але і ён касіўся на мяне, як на звар’яцелага, не ў змозе зразумець, навошта я спыніў такую весялуху. Па ягоных запаволеных вачах я бачыў, што істота прыдумляе, як дэзавуяваць тое, што запусціў пад маю дыктоўку. Што будзе ў газетах, калі я дасягну Горада Святла? Уяўляю: *“Казлакапытых захапілі Аракула і перадалі на яго паклёп! Але іх перамог Двуххвосты Барсук! І зараз Аракул зноўку вяшчуче праўду!”*

— У бок! — загадаў я, узводзячы куркі.

— Што? — ён узняў рукі над галавой, але застаўся на месцы.

І тады я з нечуванай асалодай згроб яго за шыварат і адкінуў ад стала. Крэсла перакулілася, Ананас апынуўся на падлозе і папоўз па дошках ад мяне, закрываючыся рукамі ад стрэльбы. Быццам карцеч, якая з такой дыстанцыі разнясе косткі ў шчэпы, магчыма спыніць пальцамі. Ён лямантаваў:

— Не трэба забіваць! Бяры кантроль над сістэмай! Я проста пайду! Цябе Пастух таму даслаў? Каб ты прыбраў Сямёна Чаплю?

Я ўзняў зброю да пляча, упёрся шчакой, прыцэліўся у шкло і плаўна націснуў на спускі. Шчоўк, шчоўк. Якая была б эфектная сцэна. Каб у рулях засталіся патроны. Каб я не дастаў іх, пералазячы праз агарод-

жу. Сказаўшы нядобрае слова, я перавярнуў стрэльбу руляй да сябе і нямоцна ткнуў прыкладам у “манітор”. Ён пераўтварыўся ў выбух шкляных пырскаў, вада пралілася на клавіатуру, з якой паляцелі іскры. Святло ў пакоі мільганула, але сістэма вытрымала замыканне. Я паддзеў клавіатуру прыкладам, скінуўшы яе на падлогу. Пасля стаў на яе нагой — тая вытрымала, як вытрымала і ўдар чаравікам. Надзейныя прыборы выраблялі напачатку віртуальнай эры. Узяўшыся за стрэльбу дзвюма рукамі, быццам яна была вялікім пестам для таўчэння крафтавага масла ў ступе, я ўдарыў так, што шрот літарак стрэліў па ўсім пакоі. Яшчэ ўдар — і клавіатура пераламалася папалам.

Задаволена агледзеў учынены разгром. Пераламаў ружжо, намацаў у кішэні паліто патроны, уставіў у ствалы і рушыў у пакой з генератарам. Ананасагаловы, які ўвесь гэты час прасядзеў, закрываючы твар далонямі, ажыў і папоўз за мной па падлозе:

— Не трэба! Там страляць не трэба! Бяда будзе, кажучу! — вішчаў ён.

Але я быў ужо каля металічнага зубра. Прыцэліўся ў крышку і націснуў на гашэткі. Шандарахнула так, быццам нехта ўзарваў мне галаву. Бетонны каменны мех узмацніў гучнасць грохату, на нейкі час я страціў слых — у вушах загудло, а ў нос шыбанула едкім парыхавым дымам. Карцеч прайшла праз метал, выламала камень разам металічнай накрыўкай рухавіка, адрыкашэціла ад сцен ды бліскавіцай мільганула ў мяне ля рэбраў. Ананас стаяў побач і крычаў мне ў твар, але яго было не чуць.

Пасля гэтага зрабілася цёмна і млосна, ногі падкасіліся, і я падумаў, што другая карцечына, відаць, уджаліла мяне, бо на столі і сценах бункера праступілі казачна прыгожыя зоры. І Сямён Чапля быў побач, ён нешта паўтараў мне ў твар, размахваючы сваімі худымі ручыдламі, у якіх як быццам было больш локцяў, чым

у звычайнага, “не творчага”, чалавека. Але слых пачаў вяртацца, і я здолеў падняцца і зразумеў, што не паранены, а Чапля крычаў вось што:

— Генератар падсілковае ўваход! Нельга было страляць! Камяні падтрымлівалі замок! Мы маглі ж так назаўсёды застацца пад зямлёй! У бункеры!

Я патрос галавой — вушы балелі. З руляў курьўся дымок.

— Трэба ж розум мець! Хочаш пакараць — карай з галавой! — енчыў былы Аракул. — Супакойся! Падумай, а пасля рабі! Сталін казаў: помста — страва, якую трэба есці халоднай!

Перажыўшы так шмат, ён быў цяпер настолькі ўзрушаны, што нават перастаў мяне баяцца. Давялося зноўку пераламаць стрэльбу і, каб доўга не мучыцца з запlechнікамі, зарадзіць той патрон, які я выцягнуў са стрэльбы дзеда-самагубцы. Чапля змоўк, пазіраючы на мяне з асуджаннем.

— І што мне зараз рабіць? Куды ісці? — ён пытаўся так, бы я — бессардэчны ўладальнік радыёстанцыі, які толькі што звольніў самага рэйтынгавага дыджэя.

— Ідзі прэч, — загадаў я каротка. — Я думаю, сюды ўжо ідуць удзячныя аматары тваёй творчасці.

— Я ж ні халеры не ведаю ў гэтым свеце! — крыўдліва даводзіў ён. — Чым займацца мне?

— Валі ты, дружа, у Элеватары — памятаеш, як іх знайсці? Там праца ёсць — шуфлем махаць, за ежу.

Ён відавочна думаў працягваць спрачацца, таму я ўзняў стрэльбу і дыдактычна навёў яе на дыскваліфікаванага прарока. Ён забурчэў, як пусты страўнік, і, здаецца, акурат мармытаў нешта наконт вайсковых прыпасаў, што можна было б выцягнуць з бункера, бо навокал жа — згаладнелыя вёскі, дзе людзі нават кару з дрэваў паелі, але пачаў адыходзіць спінай, прэч ад мяне.

— Дык гэта. Я, кшталту, не зразумеў, — выгукнуў ён, пакінуўшы дыстанцыю прыцэльнага стрэла. — Што там з казлакапытымі? Іх жа няма, правільна? Іх жа я сам і прыдумаў? З Герадота спісаўшы!

— Яшчэ як ёсць! — не збрахаў я. — Бачыў на ўласныя вочы! І сляды, і постаці. Такія чалавека кордам напалову рассякуць! То шчаслівай дарогі!

Дурань знік у цемры. А я застаўся адзін ля згаслага смарагдавага вока, якое стваралася з намерам упарадкаваць свет, але замест гэтага — падпарадкоўвала яго.

Падумалася, што згаданы Сталін, магчыма, і меў рацыю, што помста, як і любое злачынства, сапраўды патрабуе халоднай галавы. Але ж толькі нягоднік помсціць з разлікам. Толькі падлюка старанна выношвае планы ў адказ на перажытую несправядлівасць. Толькі злыдзень будзе чакаць, пакуль рукі перастануць дрыжэць ад шалу. А добры — кінецца з кулакамі адразу, не пралічыўшы, выдаўшы сябе і свае намеры. Добры рэагуе на зло няўмела, непрафесійна, нехайна. Таму ён і добры. Дай такому чалавеку састыць, узважыць дзеянні, і ён даруе крыўдзіцелю.

РАЗДЕЛ ТРЭЦІ

Перш чым пералезці праз агароджу, я ўзяў манекен ад фальшывай варонкі і падцягнуў яго бліжэй да сеткі. Абвестку пра міны кінуў побач. Хай усе бачаць, як менавіта бярогся ад “дзікіх” усёведны і найразумнейшы Аракул.

Стаў прадзірацца праз калючы гушчар. Зараз, ведаючы, што лес муціраваў не праз чорную магію, але ад электрамагнітнага выпраменьвання ваенных лакатараў, ніякай злавеснай аўры ў дрэвах ужо не адчувалася. Лес як лес. Пасохлы, прыдатны да хуткага збору сухога ламачча. Выйшаўшы на невялічкую палянку, наабдзіраў яловых лапак ды склаў аснову пад вогнішча. Выкрасіў іскру, раздзьмуў агеньчык. Дастаў не дадзеную Гердай бляшанку кацінага ласунку, паставіў яе ў полымя падагрэцца. Не тое, каб цёплым харч быў менш гідкі. Але так я меней пачуваўся катом: яны ежу не кіпяцяць. Калупнуў нажом, з’еў некалькі кавалкаў і, сплюнуўшы, адкінуў банку прэч: пакуль я недастаткова скаціўся.

Дастаў мапу і пчоўкнуў аракулавым ліхтарыкам. О, як жа Яго Найсвяцейшаства шкадуе пра свой падарунак! Як жа ён трасецца, ідучы па цёмных палях з непрацоўным налобнікам! Адшукаўшы вежу Аракула, я зразумеў, што прарабіў ладны шлях ад некалі вольнай муніцыпаліі. Яшчэ якіх дзесяць сантыметраў уніз — і мапа Беларусі скончыцца. Давядзецца перасоўвацца,

абапіраючыся толькі на дарожныя пазнакі і распове- ды мінакоў. Але да Горада Святла было яшчэ два ці, можа, нават тры сненні. З улікам таго, што маршрут наперадзе не ўпрыгожваў россып населеных пунктаў, што абяцалі магчымасць зарабіць на ежу, зноўку ва- рухнулася думка пра вяртанне дадому. Але хутка прыгадаліся навіны, прачытаныя з воднага манітора, і жаданне знікла. Неўзабаве ва ўсіх мінскіх дзяржавах будуць уладарыць камісары-рабаўладальнікі з Каль- варыі. Прага моцнай рукі падпарадкавала ім значную частку земляў у межах старой кальцавой. Я прыглед- зеўся да дзвюх гарызантальных рысчак, перакрэсле- ных вертыкальнымі штрыхамі: частакол пачынаўся амаль адразу за Аракулам і цягнуўся ажно да Горада Святла, але не было ніякай магчымасці зразумець, што гэта такое. Як я ні ламаў галаву, уцяміць значэнне гэтай пазнакі я не здолеў.

Закідаўшы вогнішча, я пайшоў да сцяжыны, ма- быць, ствараючы шмат хрусту ды тлуму — хай сабе мне і падавалася, што я праслізгаваю між дрэваў, бы маўклі- вы цень. Я паспеў толькі высунуцца з гушчару, калі мне ў хрыбеціну ўтыкнулася штосьці цвёрдае, а сталё- вы голас загадаў:

— Стой, раз, два!

Я замёр, аўтаматычна ўздываючы рукі. Азірнуўся, ды не пабачыў нікога. Нават бялкоў вачэй, якія зазвы- чай цяжка схаваць.

— На калены! — скамандаваў той жа голас, здыма- ючы з майго пляча зброю.

Я падпарадкаваўся, скручваючы шыю ў спробах зразумець, што за нябачная істота мяне затрымала. Жвавыя пальцы тым часам пазбаўлялі мяне ад за- плечніка. Дзівак чалавек! Думае, мяне можна абраба- ваць! Думае, я магу пераносіць нейкія каштоўнасці! Захопнік пстрыкнуў святлом і сцягнуў з твару нейкую

прыладу. У светлавых бліках я пазнаў ваенны цеплавізар. Начное бачанне. Такая цацка здавалася ў арэнду на рынку ў Грушаўцы і цынку, выглядае, жэрла не менш, чым Герда кацінага корму. Пяць хвілін каштавалі два поўныя зарады. Але забаўка вартая, я не пашкадаваў чатыры цынкi, каб пабадзяцца дзесяць хвілінак вакол возера, дзівячыся, як выглядаюць чалавечыя постаці ў розных спектрах. Чалавек, што спыніў мяне, мусіў быць вельмі заможным.

Ён абмацаў мае кішэні, знайшоў нож і дастаў яго, расшпіліў заплечнік, стаў вельмі прафесійна яго патрашыць. Гэты быў не падобны да тых дурняў, што служылі Цару Гары. Ліхтарык, замацаваны пад руляй караткаствольнага аўтамата з глушыльнікам, высвечваў кожнае шво ў маім плецаку. Заўважыў бутэльку, у якой пляскалася рэшта фірмовага віскі, але не стаў яе канфіскоўваць, кінуў назад у маю торбу на лямках. Значыць, адабраць каштоўнасці не было мэтай. Агледзеўшы заплечнік, ён зашпіліў яго і вярнуў.

— Так. Устаць. Ідзі наўпрост, — даў каманду сталёвы голас. Пакуль я падымаўся, паспеў разгледзець аправаную ў чорнае постаць. Рухаўся чалавек абсалютна бязгучна, і ўвесь час, пакуль я ішоў да асфальту — а менавіта туды кіраваў мяне захопнік, — у мяне было адчуванне, што за спінай нікога няма, што я прыдумаў сабе дзівака з цеплавізарам.

— Стой, раз, два! — нагадаў пра сябе голас, як толькі мы дайшлі да гасцінца. — Рукі за спіну! Сеў на кукішкі!

Я асцярожна апусціўся на асфальт. Сядзець у гэтай позе з рукамі за спінай было нязручна. Цела перакульвала назад, я нахіліўся наперад і прыўзняўся на дыбачкі. Але праз тузін уздыхаў пальцы ног забалелі, давялося адкінуцца і абапёрціся грудзямі на калені. Праз тры хвіліны пакутлівага балансавання ўсё, што

было ніжэй за калені, так безнадзейна зацякло, што, калі б я нават вырашыў ускочыць і пабегчы, не здолеў бы зрабіць і два крокі.

І, выглядае, мой выдатна трэніраваны захопнік пра гэты расклад добра ведаў, нездарма ж не парупіўся мяне звязаць. Хутчэй за ўсё ён дзейнічаў паводле інструкцыі, прыдуманай для такіх сітуацый задоўга да таго, як цеплавізары зрабіліся прыладай, карыснай поўныя суткі.

Неўзабаве з напрамку дарогі ад Элеватараў ды запраўкі пачуўся конскі тупат. Коні не беглі, а няспешна ішлі, і было іх нямала. Там мітусілася шмат агеньчыкаў, здалёк усё нагадвала дыскатэку. Маўклівая постаць побач са мной папераджальна тройчы міргнула ліхтарыкам. Яму адказалі адным бліскам.

— Устаць. Пяць крокаў да ўзбочыны! — было загадана мне.

Я ўзняўся на нетрывалых нагах, цалкам прадказальна адразу ж бухнуўся назад на калены і толькі вось гэтак, амаль паўзком, выканаў загад. Пакуль я коўзаўся, у цягліцы пайшла кроў, а разам з ёй у ікры, шчыкалаткі ды ступакі ўтыркнуліся маленечкія голачкі. Паязд я сустрэў са святочным выразам на твары: так мяне ў жыцці не крывіла.

Спачатку з цемры выйшла шэсць фігур, па тры з кожнага боку. Яны абмацвалі ліхтарыкамі асфальт і ўзбочыны, відаць, шукаючы выбухоўкі ці іншыя пагрозы каравану. У іх былі “Калашнікавы” з падствольнікамі, пераносныя кулямёты і нават антыкварны супрацьпяхотны гранатамёт М79. Парад стралковай зброі прамінуў маўкліва, толькі метал бразгаў на кожным кроку. За імі цягнуліся тры вазы асноўнага абозу. Запрэжаныя чатырма коньмі кожны, фургоны былі пастаўленыя на капітальныя шасі з беспавеатранай гумы. Па баках яны былі ўзмоцненыя лістамі

брані. Усталяваныя на рухомыя карзіны хуткастрэльныя пушкі, знятыя з БМП, надавалі вазам нават паэтычны выгляд. Апошні фургон, таксама аточаны ўзводам, прыпыніўся каля нас.

— Вой, а хто гэта ў цябе такі красівы? — спытаў майго захопніка кплівы голас. Успыхнуў пражэктар, які скіраваўся проста на маю перакрыўленую фізію.

— Захапіў выведніка свінажопых. Хаваўся ў лесе ля Аракула, — слова “рыскун” гэтым людзям таксама было не блізкае.

— А вы ці не ведаеце, чаму гэта Аракул не блішчыць? — пацікавіўся іншы, уладарны, голас з воза. Ён увесь час прамаўляў з крышачку пыталнай інтанацыяй — нават калі ні пра што не пытаў.

— Што ў гэтага з тварам? Ты што, яму апендыцыт выразаў? — то быў другі, больш нахрапісты.

— Мяне жабай паставілі. Ногі зацяклі, — прамармытаў я, але ніхто мяне не слухаў.

— Гэты селянін падобны да выведніка, як я падобны да Мошэ Даяна, я вам скажу! — прамовіў уладарны голас зверху. Ён звярнуўся да мяне: — Вы кім такім будзеце?

— Трэба ісці, нельга караван расцягваць, — пачаў нервавацца адзін з тых, хто стаяў за возам.

— Я — Кнігар. Іду ў Горад Святла. Са свінагалавымі не знаёмы.

— Нейкі ёндохлы. Ды ў паліто. З чаго ты ўзяў, што ён выведнік? — запытаўся кплівы.

— Свінажопыя, адназначна! Ён цынку пры сабе не мае!

— Эй, ты чаго цынку пры сабе не маеш? — пацікавіўся з’едлівы голас.

— Скончыўся ўвесь, — змрочна адказаў я.

— Што будзем з ім рабіць, таварыш Караваншчык? — з усмешкай звярнуўся кплівы да ўладарнага.

Я прапаную стрэльнуць у башку, на ўсялякі выпадак. Каб мінімізаваць рызыкі. А то раптам ён напраўду свінажопы? — мне падалося, што ён жартаваў. Здзеклівы зноў звярнуўся да майго захопніка: — А зброя ў яго была?

Ён моўчкі паказаў мой нож і стрэльбу.

— Ці магу я пацікавіцца, якім будзе імя вось гэтага вашага спецыяліста? — нецярпліва запытаўся ўладарны голас у кагосьці ўнутры фургона. — Я іх увесь час блытаю, яны падобныя, бы селядцы ў бочцы Хацкеля Мардухавіча Шагала, я вам скажу. Трэцяе сненне ідзем без адпачынку, а як звяртацца, не ведаю.

— Гэты — радавы ўзвода альфа, франтальнае забеспячэнне.

— А імя, дадзенае чалавекам, які яго нараджаў, ці мае?

— Якое імя ў цябе? Саша, здаецца?

— Сіргей, — няўпэўнена азваўся мой кампаньён. Магчыма, ён і сам паспеў забыцца на чалавечае імя.

— Сярожанька, даражэнькі вы мой! Вы бачыце ў сустрэтага вамі селяніна свіны лыч? Не? А капыты вы ў яго бачыце? Таксама не? А ў раёне дупкі вы яму ліхтарыкам свяцілі? Вы знаходзілі там ружовы хвосцік гнуткай спіралькай Не? Дык я вам скажу, Сярожанька, гэты селянін і свінарылыя — гэта дзве бальшыя разніцы! Вы куды ішлі? — запытаўся голас у мяне.

— У Горад Святла, — я ўзняў галаву, прымружваючыся ад пражэктара.

— Вось, бачыце, Сярожанька, чалавек з галечы, цягнецца да ведаў, да літаратуры! Як Шалом Алейхем! Называе сябе “Кніжнікам”, можа, нават і вершы піша, я вам скажу, Сярожанька, у гэтага селяніна можа быць выдатная будучыня. Я проста вось бачу зараз, як ён выступае са сцэны ў “Метраполі” і яму пляскае публіка ў добрых касцюмах.

— Нам трэба рушыць. Стаяць небяспечна, — нагадалі ззаду.

— І я вас здзіўлю, Сірожанька, але мы возьмем гэтага селяніна з сабой, каб пагутарыць пра тое, як зараз жывецца моладзі, — заявіў той, да каго звярталіся, як да Караваншчыка.

— Вы што! Нельга! Ну ніяк! Гэта парушэнне пратаколаў бяспекі! — адказаў яму нехта ў кібітцы.

— Я вас умалю, не трэба паводзіцца так, як быццам бы я ваш пасажыр! Гэта вы — і ўвесь ваш ЦАХАЛ — мае пасажыры! — адрэзаў Караваншчык. — Лезьце сюды, малады чалавек! — загадаў ён з брычкі.

Я ўзняўся на ногі і, кульгаючы, наблізіўся да фургона, і адтуль запыталі, чаму я кульгаю, і я паўтарыў пра “жабу”, і прагучаў тэрмін “генацыд” (“вы ж паглядзіце, бядак ледзь ходзіць, вашы зайцадавы выламалі маладому паэту нагу з суставаў!”), і скончылася тым, што Сірожа ледзь не ўнёс мяне ў тарантас, атрымаўшы паказальную вымову за калечанне мірнага насельніцтва. Мае стрэльбу і нож ён пры гэтым забраў.

За бранёй хавалася прасторная платформа, застаўленая сталёвымі куфрамі, паверх іх — дзве даўгія скураныя канапы. Над галовамі пасажыраў змыкаліся паўкруглыя рэбры брызентавага даху. Але цяпер тканіна была сцягнутая— відаць, спусцілі для лепшага агляду пасля таго, як мінулі вобласць ападкаў.

На адной з канапаў свяціў на траціну магутнасці сядовы дыёдняк, таму я пабачыў лысага старога, яго арліны нос і вінаваты выраз твару. А таксама — прылепленую да мочкі левага вуха белую сферу памерам з фасоліну. Яна зіхацела і паблісквала нават тады, калі ў ёй не адлюстроўваўся ліхтар. Я адразу ж адкінуў думку, што гэта — брыльянт, бо, па-першае, хто цяпер носіць дыяменты, а па-другое — такіх буйных папросту не бывае. Арлінаносы трымаўся з годнасцю, хоць і

апануты быў без пыхі: цёмны цёплы функцыянал. Аніякай асаблівай паставы ў яго не было. Адчуванне велічы паходзіла з агульнага раскладу, які не псавала нават манера гаварыць — шматслоўная, з адвечнымі пыталымі інтанацыямі. Але з першага погляду на сцэну было зразумела, што гэты лысы тут — галоўны.

Насупраць яго на канапе сядзеў барадаты дзядзька ў шапцы а-ля Фідэль. Ён быў падобны да правадыра хунты ў збяднелай лацінаамерыканскай краіне. Добры тварам, багаты жыватом. Белая ўрачыстая кабура была зашпіленая на — гэта важна! — залаты гузік. У Камандантэ былі скураныя пальчаткі, таксама белыя — ён засунуў іх пад пагон свайго ўцепленага фрэнча. Чаравікі мелі колер кавы з малаком. Яго абліччу не хапала толькі чорных квадратных акуляраў. І, канечне ж, сігары. Затое быў тут нечаканы дадатак: вялізны залаты праваслаўны крыж. У сукупнасці з кудлатай барадой і мажнай шыяй, крыж надаваў вобразу Камандантэ яшчэ і выразны папоўскі складнік. Відаць, без духоўнасці працаваць камандзірам наёмнікаў складана.

Ззаду, каля аблепленай бранёй агнявой карзіны з рухомай гарматай, былі тры маладыя салдаты. У той час, калі Камандантэ глядзеў не ў іх бок, яны ўпотаі перакідваліся ў карты, але калі іх распінаў цяжкі позірк, яны, не адкладаючы картаў, рабілі выгляд, што збіраюць снарады ў стужку. У сукупнасці з расхлябаным вознікам, які выглядаў так, як быццам сядзеў пры лейцах трое сутак запар, кампанія нагадвала брыгаду Васілія Чапаева, якая едзе ці то адбіваць станіцы ў рабаўнікоў, ці то на патрэбу баяздольнасці чырвонай арміі рабаваць іх самастойна.

— Вітаю вас на вугальным караване! — выбачальна ўсміхнуўся мне лысы. — Вы трапілі да людзей, якія забяспечваюць цяплом і святлом усе мінскія полісы і

палову населеных пунктаў пры дарозе! Зараз мы праходзім самы небяспечны адрэзак шляху, то выбачайце нервовасць таго шлімазла. Маіх папярэднікаў тут рэзалі тройчы. Не ведаю, хто такія гэтыя вашы свінагаловыя, але да матэрыяльных каштоўнасцяў нашага з вамі свету яны маюць вельмі нездаровую прывязанасць, я вам скажу!

— Я — Кнігар! — паўтарыў я, сядваючы побач з Камандантэ. — Іду здалёк, з Грушаўкі. Свінарылых бачыў ля запраўкі. Сустракацца з імі не хацелася б.

— Ой, вы абсалютна не бойцеся гэтых шмэндрыкаў! — развёў далонямі лысы. — Вы ж бачылі, у нас столькі запрошаных спецыялістаў, што мы маглі б уступіць у бойку з ХАМАСам, і я нават не ўзяўся б прадказваць, колькі ў той бойцы пратрымаўся б бедны ХАМАС! Хутка мы з вамі зменім транспарт, і там будзе ўжо зусім бяспечна. То гэтыя вазы і дзве траціны аховы пойдзе есці гефілтэ фіш у карчму “У Ляйбы”.

— Свінарылых не бярэ звычайная зброя, — наўсялякі выпадак паўтарыў я чутae.

— Ой, я вас умаляю, малады чалавек! Калі іх не бярэ звычайная зброя, дык што ж яны так любяць звычайны цынк? Вы, галоўнае, не бойцеся. У гэтых скрынях, — ён паляпаў далонню па куфары, — нашая выручка за ўвесь прададзены вугаль. На Мінск мы цягнем вугаль з Горада Святла, на зварот — грошы, каб набыць новы вугаль. Такі, ведаеце, маленечкі гешэфт. І вось я ў вас пытаюся: куды падзеліся гэтыя вашыя казлакапытныя ды свінарылыя, калі побач трыццаціміліметровая гармата?

— Я хацеў толькі ўдакладніць, што я паходжу не з сялян і паэзіяй не займаюся, — не ведаю, чаму мой мозг брыкнуў выказацца на гэтую тэму. — У Грушаўцы даваў кніжкі ў арэнду. У мяне там засталася вялікая бібліятэка. Ведаю літаратуру, таму завуся Кнігаром.

Але Караваншчыка было не збіць з думкі, якую ён веў. Ён быў суразмоўцам інерцыі: пакуль не выкажа ўсяго, што тапталася па ягоным языку з мінулай нагоды, на новую тэму не пераскочыць.

— Вось вы мне скажыце: што ж яны не прыходзяць да нас пагутарыць? — пытаўся лысы. — Мы едзем па гэтым маршруце ўжо, мабыць, соты раз. І ўвесь час — адны! Я б, можа, і хацеў бы сустрэцца з якім-небудзь маладым свінарылым, запытацца пра ягоныя перспектывы ў жыцці. Але ж яны не ідуць! Але што вы кажаце? — гэта да яго дайшла мая рэпліка. — Дык вы ведаеце літаратуру?

— Крышачку пачытаў за свой век! Дастаткова, каб здагадацца, што любімым пісьменнікам у вашага ахоўніка быў Мантэйру Лабату.

— Што вы кажаце? — здзіўлена выкрыкнуў Караваншчык. — Генерал, вы хіба чыталі кнігі?

— Я не ахоўнік, — змрочна адгукнуўся чалавек з белай кабурой. Гэты быў з той пароды людзей, што вельмі любяць смяцца з іншых, але ім не даспадобы, калі смяюцца з іх.

— Дык а што гэта за пісьменнік Лапатун?

— Мантэйру Лабату — з Бразіліі. Жыў у дваццатым стагоддзі. Пісаў для дзяцей, — было прыемна аддзячыць за жарт пра апендыцыт і “дохласць”.

— Я проста з маленства кніг не чытаў, — апраўдваўся барадач. — “Ордэн жоўтага дзятла” — апошняе, што трымаў у руках.

— Ён не ахоўнік, ён найміт, прычым паважаны, — пахваліў Камандантэ лысы. — Але ж які вы разумнік! Ну проста рэбе Эліяху бен Шлома Залман, вядомы таксама, як Віленскі гаон! Вы ведаеце, хто такі рэбе Эліяху бен Шлома Залман? Ну канечне, вы ведаеце, хто такі рэбе Эліяху бен Шлома Залман, вы ж такі вучоны чалавек!

Я ўзважваў, ці распавесці стракатай кампаніі гісторыю пра ўзлёт і гранд-фінал кар’еры Сямёна Чаплі, але вырашыў, што ёсць такія апокрыфы, якія лепш расказваюцца самі.

— А я вось раней, калі ў нашы нябёсы залятала сонейка (а здаралася тое праз ніякаваты тутэйшы клімат дужа рэдка), утрымліваў ювелірную краму. У цэнтральным Мінску, ля кінатэатра “Перамога”. Можа, памятаеце? — летуценна ўздыхнуў лысы. — Якія часы былі! І, галоўнае, нават пасля таго як ляснуліся кошты на золата, падавалася, што дыяменты — гэта назаўжды. Бывала, утаропішся ў гэтае ззянне, і яно — як водбліск вечнасці. Як замёрзлае святло, — ён падсведама дакрануўся да фасоліны ў вуху. Колькі ж там у ёй вагі? Паўтара караты? Як у яго мочка не адарвецца? — Але потым сонца згасла, і ззянне — за ім. Зараз усе барыжаць бурштынам, прыдумалі ж, “рака Эрыдан”. А дыяменты ўсе сышлі на неба...

Ён задраў галаву. Там, праз рэбры спушчанага брызентавага даху, праглядалі рассыпаныя жменьмі па чорным аксаміце брыялеты, маркізы ды прынцэсы. Праз усё неба праходзіла шыкоўнае калье, якое патанала ў алмазным пыле меншых зорчак. Меле ды грэйнерамі на нябеснай вітрыне былі выкладзеныя даўгія падвескі самых розных форм. Пасярод нёсся за далягляд зроблены з чысцюткіх ашэраў нябесны пакемон.

— І вось, калі доўга глядзіш туды, бывае, здараецца адчуванне, што зоры — гэта маленькія дзірачкі, праз якія б’е сапраўднае брыльянтавае святло космасу, — прызнаўся ён. — Што цемра — проста пыльная завеса. А зоры — прагалы ў ёй...

Я нічога не адказваў. Трэба быць збанкрутаваным ювелірам, каб мець такі светапогляд.

— А што будзе самай прыгожай кнігай пра зоры, якая прыходзіла ў вашы рукі? — спытаў ён усё з той жа

летуценнай інтанацыяй. Успаміны зрабілі лысага гандляра сентыментальным да камізму.

Я задумаўся, бо такія пытанні мне яшчэ не задавалі. Падняў галаву, углядаючыся ў касмічнага пакемона.

— У сярэдзіне мінулага стагоддзя адзін малады пісьменнік адправіўся ў Маскву на літаратурную вучобу. Ён ужо быў шырока вядомы ў вузкіх колах, але яму чагосьці бракавала. Можа, кахання, хаця ён быў вядомы бабнік. Можа, самоты і скрухі па той, што яго не кахае. У Маскве ён сустрэў жанчыну, якой папросту захварэў. Але яна была замужам і не збіралася адмаўляцца ад заможнага ды ўладкаванага лёсу. Хаця і давала яму авансы. Пісьменнік кахаў яе ўсё жыццё — я чытаў згадкі пра гэтую хваробу ў ягоных пазнейшых дзённіках. Праз непадзеленае пачуццё пісьменнік зрабіўся Уладзімірам Караткевічам. Самы трапны ў нашай літаратуры дваццатага стагоддзя. Я ім захапляюся.

— Але зоры! Я пытаў пра зоры! — нецярпліва нагадаў Караваншчык.

— Караткевіч апісаў гісторыю свайго кахання — проста і шчыра. Раман называўся “Леаніды не вернуцца да Зямлі”. Леаніды — рэдкі метэорны паток, “зеленаватыя зічкі”, што пакідаюць ў небе “фосфарны след” — так ён іх пабачыў. Адзін з герояў назірае Леаніды ў дзевятнаццатым стагоддзі, зламаўшы сабе жыццё праз дапамогу жанчыне, муж якой быў вырачаны на смерць за ўдзел у паўстанні Каліноўскага. Пасля гэтага ягоны праўнук сузірае Леаніды ў небе Масквы, кахаючы жанчыну, якую губляе. Раман складаецца з 33 раздзелаў — па колькасці гадоў, якія праходзяць паміж кожным вяртаннем Леанідаў да Зямлі. Захапленне прыгажосцю космасу (ды яго невытлумачальнасцю!) — адзінае, што знітоўвае герояў, разнесеных стагоддзямі. Ды імкненне да чагосьці ідэальнага і

вельмі чалавечага. Як быццам бы і звязанага з Леанідамі, але — не наўпрост. Бы тое “зорнае неба” ў Канта, якое згаданае ў адным выразе з “маральным законам унутры нас”. Там ёсць фрагмент, дзе ён апісвае знічкі на зорным небе так: “Быццам пан Бог, здзяцінеўшы, шморгае тысячамі запалак і глядзіць, ці ўсё яшчэ людзі льюць кроў”. І людзі ліюць кроў, і будуць яе ліць, хіба што толькі Леаніды зараз сапраўды да Зямлі не вернуцца.

Я змоўк, бо і мне не спадабалася, з якім пафасам прагучала сказанае. Таму я скончыў аповед так:

— Што да рамана, ягоны лёс склаўся пакручаста, як і належыць сапраўднай кнізе. Ужо гатовы да друку набор быў рассыпаны пасля абвінавачанняў у “абстрактным гуманізме”. Даволі абстрактных, як на мяне. Пры жыцці Караткевіча ў аўтарскай назве “Леаніды” так і не выйшлі. Краінай тады кіраваў вечны генсек Леанід Брэжнеў, і сцвярджаць, што “Леаніды” “не вернуцца да Зямлі” азначала для мясцовых элітаў магчымасць выправіцца ў мясціны, адкуль сапраўды не дужа хутка вяртаюцца. То яны змянілі назву на ніякаватае “Нельга забыць”. І шмат гадоў пасля смерці Брэжнева “Леаніды” ішлі ў караткевічавы кнігазборы, абазваныя менавіта “нельгазабыцямі”.

Наперадзе праглянулі агеньчыкі, мой суразмоўца выцягнуў шыю і стаў углядацца ў іх, адразу зрабіўшыся падобным да састарэлага індыка. Ён паспешліва пахваліў маю гісторыю:

— Вельмі хораша! Вы — проста-такі прыроджаны апавядальнік! Я вось як жывога бачу вас Казальнікам у Горадзе Святла! Фантастычная кар’ера! Трыумф! Фрачныя пары ў чарзе па квітку! Паненкі крычаць “брава” і губляюць прытомнасць! Ну што, механікі там варушацца? Ідзе працэс, альбо ціш ды вусціш? Едзем ці трэба будзе чакаць?

Апошнія два сказы былі скіраваныя фурману і спытаныя з такой дзелавітай інтанацыяй, якая сваёй эмацыйнай спружыністасцю кантраставала з папярэднімі летуценнямі прыкладна так, як ззянне зораў на небе суадносілася з мёртвай фасолінай у вуху лысага. Усе навокал прачнуліся. Моладзь пакідала карты, стралок забраўся ў агнявую карзіну ды ўзвёў гармату, ягоны памочнік прысеў ля паваротнага механізму браніраванай вежы. Нават Камандантэ пасуравеў і паклаў сасісачкі пальцаў на залаты гузік кабуры. Зараз ён больш нагадваў дыктатара, чым папа, хаця хвіліну таму было наадварот.

Наперадзе пачуўся пошчак — нехта двойчы шугануў у спартовы свісток.

— Два сігналы! Усё нармальна. Закіпелі, — незразумела пракаментавалі аматар Мантэйру Лабату.

— Ну, то кіруйцеся адразу ў зону загрузкі! — аддаў каманду лысы.

Фурман лупцануў коней, тыя перайшлі на рысь, наш воз апынуўся на чале каравана. Грукочучы безрысорнымі тарантасамі, мы каціліся па асфальце, побач бразгала каванымі берцамі пяхота, наперадзе бязгучна плылі цені рыскуноў забеспячэння. Такімі сіламі мы маглі б узяць палац Аміна ў Афганістане.

Твары сказіліся напружаннем. Караваншчык пасуравеў, ягоныя зубы выскаліліся ў gryмасе небяспечнай засяроджанасці, і цяпер рабілася зразумела, чаму балбатлівы і безабаронны на першы погляд чалавек можа выпраўляць такія “гешэфты”. Ніхто нічога не тлумачыў: аперацыя па трансферы вялікага капіталу перайшла ў небяспечную фазу перагрузкі. То ўсім удзельнікам было не да цацкання з падабраным мінаком. Завярнуўшы з дарогі, мы сталі ўшчыльную з драўлянай пуняй.

Цокнуўшы, запаліўся прафесійны дыёдны асвятляльнік на мачце. Ён быў памерам з лабавое шкло

аўтамабіля і даваў дастаткова святла, каб я саслеп на хвіліну. А мяне ўжо выпіхвалі з платформы, і, калі зрок вярнуўся, я заўважыў, што барты вазоў адкінутыя, армія Камандантэ спрытна перакідвае куфары з фургонаў у тую драўляную пуню, а ўсе незанятыя байцы пашыхтаваліся паўкругам: адна нага на калене, зброя ад пляча, цэляцца ў падсвечаную пражэктарам цемру.

Лысы нібы забыўся пра мяне — ягоная спіна аддалялася ў кірунку вялізнага дамиска, складзенага з металічнай арматуры і лістоў шыферу. Будыніну такога кшталту я бачыў толькі аднойчы — у далёкім тамільскім пасёлку, арганізаваным вакол стайняў для сланоў. Спяшаючыся за Караваншчыкам, я паспеў разгледзець, што побач са сцежкай пры зямлі тут цягнуцца сталёвыя бэлькі, адпаліраваныя да серабрыстага бляску. Чыгунка — гэта называлася так. У памяці зварухнулася згадка, звязаная з гэтымі паралельнымі рысачкамі, перакрэсленымі вертыкальнымі штрыхамі шпалаў: частакол на мапе быў чыгункай. Няўжо ў Горад Святла можна прыехаць, а не прыйсці?

У стайнях тым часам абазначыўся абрыс нейкай празмерна вялікай істоты. Не, яна не была падобная да слана, больш нагадвала чорнага цмока з бліскачай скурай. Падмацоўваючы метафару, наперадзе раздаўся цяжкі выдых, і мне насустрач выбіла велізарнае воблака бялявага пару. Я нагнаў Караваншчыка і, перакрываючы сіпенне монстра, запытаў:

— Што там за дзіва?

— Я вам не скажу за дакладную маркіроўку. Бо я ні разу не спецыяліст. Я магу вам назваць закупачныя цэны вугалю ў кожным з полісаў да гандлю і пасля яго, і тую мяжу, пасля якой вугаль у мяне ўжо купляць не будуць, а пачнуць купляць яго ў Моні ці Наліка, — Лысы выпядаў занадта занятым, каб тлумачыць мне ўсё як след ці хаця б проста чуць сутнасць пытанняў. Мне

трэба было распытваць, на які такі “бяспечны транспарт” мы збіраемся перасесці яшчэ тады, калі наш паязд яшчэ ішоў пад бесклапотнымі зорамі. — Я вам прызнаюся, што як апошні поц думаў, што гэта нешта серыйнае, кшталту Су, ІС, ФД. Бо зорка! Мяне збіла зорка! Але Машыніст растлумачыў, што гэта — трафейная машына, пераробленая Саветамі і пастаўленая на рэйкі на другасным рэгіянальным маршруце. Нямецкая. Ці, хутчэй за ўсё, можа, што і польская.

Мы падышлі бліжэй да чорнай армады, і зрабіліся бачнымі цяжкія, фарбаваныя чырвоным, колы, кулісы ды паўзуны. З-пад завесы пары з’явіўся масіўны прычэп, будка ды неабдымнае цела, пакрытае бародаўкамі клёпак.

— Калі ў Горадзе Святла ўзнавілі распрацоўку радовішча вугалю, Машыніст з хлопцамі прыгадалі прамясцовы музей чыгункі. Знайшлі гэтае дзіва, сцягнулі з пастамента, прывялі кацёл у працоўны стан ды паставілі на рэйкі, — працягнуў Караваншчык. Я тым часам заўважыў згаданую чырвоную зорку, прывараную да носа паравоза. Яна выглядала цалкам натуральна, як быццам была тут заўсёды.

Кацёл хроп ды адсopваўся, паводзячыся хутчэй як жывая істота, чым нейкі механізм. З кабінькі пабачылі нас, там загарэўся слабы жоўты ліхтар. Праз секунду з прыступкі саскочыў чорны, як быццам вылеплены з вугальнага пылу ды мазуту, чалавечак.

— А вось вам і Машыніст, хуткі, як Абрам на рыбным прывозе! — нервова прадставіў вугальнага чалавечка Караваншчык. — Дык мы ўжо нарэшце паедзем, ці будзем стаяць тут, як Сарачка, што так доўга чакала жаніха на рагу, што да яе пачалі падыходзіць прагныя да прадажнай любові поцы?

Машыніст быў апрануты вельмі лёгка: шорты, саколка ды в’етнамкі. Аголеныя часткі ягонага цела, што

мусілі б выглядаць бялявымі, былі змазаныя помессю вугалю, алею ды поту да стану абсалютнай неадрознасці ад бруднай вопраткі. Гэты чалавек выглядаў адлітым з чыгуну. Ці не таму чыгуначнікаў назвалі менавіта так?

— З вамі па стандартнай таксе, — каротка сказаў ён Караваншчыку, і, калі ён гаварыў, у дадатак да белых вачэй на чыгуне абазначыліся бялявыя зубы. — А гэта хто?

— Гэта мой вельмі прыстойны знаёмец, я вам скажу. Разумны, як рэбе Эліяху бен Шлома Залман, вядомы таксама, як Віленскі гаон. Вы ведаеце, хто такі рэбе Эліяху бен Шлома Залман? Не, я бачу, што вы не ведаеце, хто такі рэбе Эліяху бен Шлома Залман!

— З вельмі прыстойнага знаёмца сем цынкаў і дзесяць, калі едзе ў два бакі, — распарадзіўся Машыніст.

Назіраючы за ягонымі рухамі і рэплікамі, я ўпэўніўся, што гэты чалавек быў выхаваны пры ўдзеле прозы Андрэя Платонава. У юнацтве захапляўся Хлебніковым і Маякоўскім. Незласлівы, але і слова “літасць” ён аднясе да тэрміналогіі паводзін металу пры падагрэве.

— Прабачце, калі ласка, — пакланіўся я. — Але гэтым разам я не маю з сабой грошай. Увесь цынк скончыўся па дарозе пры пасярэдніцтве прыгод, якімі я быў пакараны.

— Хто без цынку — ідзе нагамі, — рэзюмаваў Машыніст.

— Вы не ўяўляеце сабе, які гэта таленавіты чалавек! — пляснуў у далоні Караваншчык. — Фрачныя пары ў чарзе па квіткі! Паненкі крычаць “брава” і губляюць прытомнасць! Мы хутка паедзем? Стаяць тут небяспечна!

— Калі гэта такі таленавіты пасажыр, заплаціце за яго самі, — прапанаваў Машыніст. Сем цынкаў у адзін бок, дзесяць — у два.

Рэпліка чыгуначніка не знайшла водгуку ў сэрцы канцэсіянера. Чалавек, які запраўляў трыма фурго-
намі цынку, зрабіў выгляд, што не пачуў.

— Давайце ўжо ехаць, — паўтарыў ён без асаблівага
напору.

— Паслухайце, — звярнуўся я да перапэцканага ву-
глем чорта. — Я вельмі захапляюся Андрэем Плато-
навым. Цягнікі. Энергія руху. Кацёл, які падобны “да
жывата ўсяго працоўнага чалавецтва”. Топка, да якой
можна падысці толькі “спачатку жонку кінуўшы, усе
клопаты з галавы прыняўшы, свой хлеб у алеанафт
мачаючы — і то, толькі праз дзесяць год цярпення”. Я
ўсё жыццё хацеў праехаць на паравозе. Але, праўда,
зараз — ну зусім грошай няма.

Ён задумаўся. Нешта варухнулася ў ягоным сэрцы.
Літаратура — вялікая сіла.

— Каторыя без грошай — могуць ехаць на тэнда-
ры, — ён кінуў на прычэп за кабінкай мастадонта.

З клубоў пары па-імпрэсіяністку вымаляваўся Ка-
мандантэ. Ён зноўку ўдаваў болей на баццюшку, чым на
кіраўніка хунты, з чаго я зрабіў выснову, што казлака-
пытня ў чарговы раз праігнаравалі кампанію за-
цікаўленага ў сустрэчы з імі пастаўшчыка энерганось-
бітаў.

— Пагрузка скончаная, — зрабіў ён справаздачу.
Гатовыя чапляць вагон ды рушыць.

— Можа быць, я магу далучыцца да вас? — спытаўся
я аспярожна, бо не ведаў, што гэта значыць – “ехаць на
тэндары”. Нічога асабліва камфортнага тое не абяцала.

Камандантэ скасіў на мяне вочы і цэлую хвіліну ва-
гаўся, ці варта я таго, каб ён сам мне хаця б нешта
адказваў. Нарэшце, скрывіў рот ды выціснуў:

— У вагон з цынкам дапушчана толькі асабістая
ахова Караваншчыка. Едзем без артылерыі, то мушу
адмовіць.

Я паспрабаваў зазірнуць у вочы лысаму, але яны ўвесь час скіроўваліся некуды ўбок — мабыць, калі размова заходзіла пра бяспеку грашовага прадпрыемства, ён рабіўся празмерна абярэжлівым і не зважаў на сентыменты ды асабістыя прыхільнасці.

— Можа, вы хаця б вернеце мне маю дубальтоўку і нож, якія забраў з сабой ваш баец? — Я наважыўся запытацца, бо не быў упэўнены ў тым, што, па прыбыцці пра мяне зноў не забудуцца, ды мае сродкі абароны не знікнуць па законах ваеннага часу.

— Таксама немагчыма, — нахабна ўсміхнуўся барадаты. Помсціў ён мне за Мантэйру Лабату? Ці шкодзіў проста для ўзняцця настрою? — Нагадайце нам пра канфіскаванае ў Горадзе Святла, — мне падалося, што ён зараз жа зробіць інструкцыі, каб маю стрэльбу ды нож выкінулі праз акно ў полі, каб раптам мне іх сапраўды не вярнулі.

— Гэта адзіныя сродкі бяспекі, якія ў мяне ёсць! — сказаў я, звяртаючыся да Караваншчыка. Але ён, здаецца, нешта падлічваў у галаве.

Алігарх з Камандантэ схаваліся ў чарговым паравым выдыху цмока. Калі бялявыя кудлы развеяліся, абодвух ужо не было на платформе. Машыніст дзівіўся на мяне з акенца. Унутры монстра нешта лягнула, ягонае нутро разам з белым клубам выдала моташны віск, папярэдджаючы, што неўзабаве сланатам прыйдзе ў рух. Разумеючы, што лакаматыў рыхтуецца стартануць без мяне, я схпіўся за слізкія ад пакінутых чыгуначнікам масляністых адбіткаў поручні ды паспяшаўся наверх. Платонаўскі тышаж сустрэў мяне ў прагале з тварам, які меў не самую ветлівую грымасу з бачаных мной у жыцці. Калі паспрабаваць укласці ў два словы ўсю гаму эмоцыяў, што вымаляваныя былі на абліччы пагоншчыка сталёвых сланоў, дык атрымалася б наступнае: “Куды прэш?”

— Прабачце калі ласка! — забляяў я, разумеючы, што мая расхвальяваная куртуазнасць моцна канфліктуе з алеанафтным стылем жыцця гэтага чалавека. — Мушу перапрасіць! Бо я проста не сцяміў, як гэта: “ехаць на тэндары”? Дзе ён знаходзіцца, “тэндар”?

Для большай красамоўнасці я паўтарыў ягоны рух, паказаўшы на заднік паравоза. Вагон, які ішоў пасля ўваходу ў кабінку, уяўляў сабой прастрочаны клёпкамi суцэльны паралелепіпед з чорнага металу. У ім не было ні дзвярэй, ні аkenцаў.

— Па рэйцы да задніка вадзянога танка, там лесвіца наверх, — ён прасвяціў мяне позіркам, у якім шмат было сумневу, ці можа чалавек, які не ведае, як “ехаць на тэндары”, сапраўды захапляцца Андрэем Платонавым. Ён дадаў, як разумова адсталаму прыхільніку паравозаў: — Тэндар — сховішча вугалю ды вады. Ззаду — уздым на платформу. За вугальным карабам выгін, можна сесці. Там будзеш ехаць.

Па суровым твары я зразумеў, што сам Машыніст шмат разоў ездзіў на тэндары, як ездзілі і нешматлікія людзі, якіх ён паважае. Каб трапіць на паказаную ім “рэйку”, давялося запаліць налобнік. Па сутнасці, праходка была шырынёй з вузкую алешыну — добра што па “тэндары” на ўзроўні рук быў металічны прут, за які можна зачапіцца. Калі я зрабіў дастаткова крокаў, каб ужо не мець магчымасці заскочыць назад на прыступку кабінкі, масіўны кіт, да якога я быў прылеплены, уздрыгнуў усім сваім шматтонным целам. Цягі на колах варухнуліся. Паўзуны, залатнікі, кулісы і тузін іншых дэталей, што месціліся цяпер проста пад маімі ступакамі, са скрыгатам прыйшлі ў рух.

Я ледзь не зляцеў на рэйкі ды ўскрыкнуў крыху гучней, чым мог сабе дазволіць адданы паслядоўнік Платонава і аматар паравых машын. Магчыма, з боку Машыніста гэта было праверкай: выжыве — паедзе,

не выжыве — будзе змазка для колаў. Перабіраючы змоклымі рукамі па чорным слізкім пруге, я даціснуўся да кармы агрэгата — толькі каб пераканацца, што і тут стаяць не было дзе: адразу пад нагамі быў зачэп з тармазной магістраллю, за ім павольна паўзлі рухомыя рэйкі.

Паравоз рухаўся рыўкамі — я адчуваў кожны рух калёснай цягі. Пры ваганні кулісы колы лакаматыва выдавалі характэрнае “чуханне”. “Чух, чух, чух” — як у дзіцячым мультфільме. Гэта было падобна да паездкі ў машыне, якая робіць падскок кожны раз, калі поршні праслізгваюць па цыліндры ўверх. Але я не хацеў завісаць над безданню і стаў караскацца па хісткай лесвіцы, што вяла на гарбіну кіта. “Язда на тэндары” гартавала характар. Наверсе, аточаная з двух бакоў вадазаборнікамі, была пляцоўка, прыкрытая чорным брызентам. Сцягнуўшы тканіну, я зразумеў, што брызент спачатку быў цёмна-зялёным, ды проста прысыпаўся, як і ўсё навокал, чорным пылам, які шчодро выкідвала паравозная труба. Пад накрыўкай хаваўся турыстычны кілім, які нехта клапатліва ўплавіў у жалеза тэндара. Калі схпіцца за ўспенены пластык, не так страшна навісаць над сопкай грамадзінай паравоза.

Праехаўшы тры сотні метраў, монстр выдаў яшчэ адзін паравы выдых і спыніўся. Ззаду з віскатам насунуўся драўляны антыкварны вагон. Ягоныя вокны давалі на чыгуначны адхон утульнае жоўтае святло, і чамусьці падумалася пра Буніна і Агату Крысці. Але не паспеў я замілавацца, як буфер вагона ляснуў у паравозны заднік. У паветры разнеслася донканне ад звону, яго мусілі пачуць нават у Элеватарах. Мяне кінула наперад — я ледзь не высадзіў зубы аб метал вугальнага караба.

Знізу замітусіліся людзі, замацоўваючы пальцы зачэпаў, прагучаў тужлівы свісток. І вось, адкаціўшы-

ся на паўметра назад, паравоз з натугай пачаў няспешны рух да Горада Святла. Спачатку монстр болей скрыгатаў і рыпеў, чым уласна рухаўся. Мяне падкідвала і матляла з боку ў бок, быццам я сядзеў на раз'юшаным дыназаўры. У рот набілася недаспаленага вугалю, а вопратка і кілім унізе хутка зрабіліся шурпатымі ад чорнага пяску. Але я хутка прыдумаў расцягнуцца і накрыцца тканінай, каб не так засыпала попелам.

Монстр ішоў са скрытнасцю сарамліўца, які апынуўся ў цэнтры незнаёмага горада з пільнай патрэбай адшукаць прыбіральню. Але прамежкі паміж “чуханнямі” пачалі скарачацца, і ў маю галаву ўдарыў ветрык, які наганяла хуткасць. Па разгоне, сутаргавая работа поршняў ды цягаў зрабіліся меней заўважнай, лакаматыў пайшоў амаль роўна, хай сабе і жаданне выпусціць з-пад пазногцяў кілім ды застацца без страхоўкі пакуль не ўзнікала.

Вецер свістаў увушшу, і хутка я змёрз да стадыі, пасля якой перспектыва спікіраваць галавой на рэйкі больш не падавалася дужа трагічнай. Сядзець на адкрытым паветры было нясцерпна, стылую сцюжу было няможна трываць, з носу лілося, галаву абдымаў абруч холаду. Не ўстаючы, я скінуў заплечнік, запіхнуў яго глыбей пад брызент, ды, рухаючыся па-пластунску, далез да лесвіцы. Рухацца ўніз зрабілася яшчэ цяжэй, бо, па-першае, вымерзлі пальцы, па-другое, цягнік набраў хуткасць і, хай сабе яго ўжо не калаціла па вертыкальнай восі, як напачатку, але тэндар кідала з боку ў бок.

Я хацеў паскрэбіцца ў бунінскі вагон ці хаця б папрасіцца праехаць у будцы машыніста: халаднеча — самы эфектыўны натхняльнік — запэўніла мяне, што зараз я здолею пераканаць каго трэба ў чым трэба. Я гатовы быў чытаць лекцыю пра карысць спажывання прозы Мантэйру Лабату дарослымі галаварэзамі, я

готовы быў кідаць вугаль, кіпяціць ваду, пець песні і танцаваць стрыптыз.

Але, як толькі я апынуўся ля ўзножжа тэндара, я ўбачыў, што пасажырскі вагон адасоблены ад лакаматыва капітальнымі дзверцамі без ручкі. Усё, што я мог, — заглядаць у хатні камфорт цёплага вагона праз акенца з тоўстага чыгуначнага шкла ды спрабаваць прыцягнуць увагу вартавога. Але ён быў добра габляваным камлём і адразу развярнуўся да мяне спінай. З якой гуляць у глядзелкі было бясплённа.

Ужо замірыўшыся з думкай, што мой лёс за грахі перад чалавецтвам — прамерзнуць на леташні яблык у тэндары антыкварнага паравоза, я праціснуўся па жэрдцы да ўвахода ў будку Машыніста. І трэба сказаць, пасля гэтага шляху, праробленага ледзь не ўсялякую праз вецер, што біў у твар і выціскаў з вачэй слёзы, дык вось, пасля гэтай праходкі над чорным прадоннем, на свеце засталася не так шмат рэчаў, якія маглі б мяне палохаць.

Машыніст прыняў амаль ветліва. Ён сустрэў так, нібы ў ягоную будку мяне прывёў не сабачы холад, а прага пабачыць працоўныя дэталі катла.

— Дайшоў? — спытаў ён каротка. — Ну, малайца!

У ягоным кабінёціку было спякотна. Як у топцы Апальшчыка. З розніцай, што месца тут было, нібы ў мангале, з дапамогай якога сквапны рэстаратар спрабуе засмажыць нагу дарослага лася. На пляцоўцы ў два квадратныя метры, падпёртай распаленымі да ста градусаў металічнымі дэталямі топкі, туліліся тры чалавекі. Адзін, памочнік машыніста, спаў зняможным сном, стойма ля сценкі. Проста за ягонай спінай быў не прычынены прагал, за якім несліся падсвечаныя Месяцам палеткі. Яго матляла па сценцы, але, выглядала, ён прызвычаіўся спаць па-салдацку і кантраляваў становішча цела, нават праваліўшыся ў

сненне. Магчыма, стокер у гэтым антыкварным паравозе не працаваў, і небараку давялося закідваць патрэбны для закіпання катла вугаль уручную, шуфлем. Для манометраў, рукацяў, круцёлак ды подціскаў мітусіўся качагар. Ён быў знешне падобны да Машыніста, толькі выглядаў куды больш няшчасным. Сам Машыніст стаяў у самым казырным месцы — за два крокі ад топкі, на роўнай адлегласці ад бакавых прагалаў. Ён з бачнай асалодай прыкрыкваў на Качагара, робячы выгляд, што кіруе працэсам.

— Моцна замерз там, — растлумачыў я сваё з’яўленне. Маё вока хутка ацаніла расклад: месца, дзе мог бы змясціцца чацвёрты член брыгады, тут не было канструктыўна прадугледжанае. Для ўваходу я замінаў Качагару даставаць некаторыя рычажкі, да якіх кароткім гаўканнем дасылаў яго Машыніст.

— Можа, я магу вам нечым дапамагчы? — прапанаваў я безнадзейна. — Прыбрацца там. Ці, не ведаю, вентыль які падкруціць.

Ілюструючы прапанову, я зрабіў колькі рухаў вентылем, што падаўся навейшым за астатнія прылады дзівоснага агрэгата. Я зразумеў, што прашу пра немагчымае яшчэ да таго, як дагаварыў: напаўцёмная кабінка была пазастаўленая прыстасаваннямі, колбамі, жалязякамі ды шарнірамі з экзатычнымі назвамі, выбітымі паверх польскіх тэрмінаў. Прычым, яшчэ невядома, якая з версіяў найменняў была найменш зразумелая: арыгінальная, выведзеная лацінкай, альбо пераклад, напрыклад, — “Водазаспакаяльная калонка”. Дапамагчы я быў не здольны, бо ні халеры неразумеў. Болей за тое, мая наяўнасць ля топкі азначала, што нехта з адмыслоўцаў мусіць лезці на тэндар.

Тым часам зрушаны вентыль выклікаў няяснае сіпенне, Машыніст адкруціў яго ў папярэдні стан і за роў — прычым, не на мяне, а на Качагара:

— Страўліванне вады — у крайніх выпадках! Сіні вентыль — не кранаць! Ён — на выпадак пазакрытычных пераліваў! Назіраць за ўзроўнем! У цябе манометр на чырвоным, тваю медзь! Трымай тэмпературу!

— А што будзе, калі сіні вентыль крутануць? — улез я, проста каб падтрымаць размову. Чым даўжэй я быў тут, тым больш цяпла выкрадаў скурай.

— Пры недахопе ўзроўню вады агаляецца столь агнявой каробкі. Над паднябеннем топкі мусіць увесь час быць сто міліметраў вады. Калі менш, спачатку адбываецца перагрэў. Выплаўляюцца кантрольныя пробкі, — усё гэта Машыніст крычаў у спіну Качагару. Я падумаў, што Качагары пры такой працы мусяць змяняцца кожныя два-тры рэйсы, бо абслугоўванне металічнага іхтыязаўра выглядала працэсам больш напружным ды нервовым, чым колішні біржавы гандаль. І кожнага навічка трэба муштравалі нанова, тлумачачы, як варажыць рэактарам на колах. Машыніст працягваў застрашаць: — Праз шэсць хвілін дахавы ліст набярэ 550 градусаў і пачне дэфармавацца. Калі адразу ж не вымкнуць цяпло, перагрэты метал дае разрыў. У катле тэмпература дзвесце, у атмасферы вада кіпіць на ста. Імгненнае закіпанне спараджае дадатковы ціск — і машыне звязда! Кацёл раскрыецца, як банан. У Горадзе Турмаў хлопцы закіпяцілі музейны паравоз, недаглядзелі ваду — рвануў так, што знесла два паверхі вакзала. Шаснаццаць чалавек зварыла. Брыгаду нават і не знайшлі.

— Зразумела! — для мяне гэта было апокрыфам з падручніка па фізіцы. Каб меней матляла, я схашіўся за жалязяку ля галавы. Тая паддалася, і наверсе рэзка зашыпела, таму я вярнуў яе ў папярэдні стан. — А колькі ехаць наогул?

Пачуўшы пытанне, што не адносілася да сусвету катлоў, Машыніст зыркнуў на мяне са злосцю.

— Табе што, у хвілінах адказаць? — ён скінуў маю руку з рычага і працягнуў інструктаваць беднага Качагара. Ён кідаўся ад прыбора да прыбора, бы апэратар атамнай станцыі, у рэактары якой пачалася некантраляваная ланцужковая рэакцыя. — Водны інжэктар, — Машыніст пастукаў па поручні, на які я спрабаваў абaperціся, — адмыкаць асцярожна, з вачыма на манометры! Пры ўпушчэнні вады запаўненне рабіць паступова! Пільнуючы ціск! Бо выбухне!

— Тут ёсць хоць нешта, дотык да чаго не выклікае выбуху? — крыкнуў я, звяртаючыся да абодвух. Але Машыніст не палічыў пытанне вартым адказу. Бо было то пытанне ад чалавека, які не еў праснак, вымачаны ў алеанафце.

— Можа, гэтага лепей намерсе пакласці? — я кіўнуў на памочніка Машыніста, які спаў стойма. О, з якой бы асалодай я заняў яго месца! Папярэдне прывязаўшыся да чаго-небудзь.

— Ён лежачы ў рэйсе не спіць! — бліснуў вачыма камандзір агнявой брыгады. Прычым, незразумела, ці было тое самастойным рашэннем паснулага, ці распраджэннем прыхільніка Платонава, — Час табе ісці, — завяршыў ён экскурсію. Я, хапаючыся за патрубкі і манометры, скіраваўся да выхаду, але Машыніст перахапіў за плячо: — Можаш лезці па капітанскай лесвіцы, — прапанаваў ён велікадушна.

Адступіўшы, ён паказаў на металічыя драбіны за спінай. Яны дазвалялі падняцца на тэндар проста з кабіні, абмінаючы віхлястую рэйку, прыстасаваную да боку вугальнага вагона. Я толькі што дасягнуў новага ўзроўню ў адносінах з цеплавозам. Гэтая лесвіца была шырэйшай, караскацца па ёй было не так страшна, бо спіна ўпіралася ў метал кабіны. Адно што намерсе ногі праслізгвалі па накрывцы вугальнага карабу, а вецер наравіў здзьмуць на рэйкі. Я апусціўся на

кукішкі і так дабраўся да ратавальнай ляжанкі. Забраўшыся пад брызент, я выцягнуў з запlechніка арктычны спальнік і два тоўстыя швэдры. Залезшы ў спальнік, я завязаў швэдры паверх шапкі. Так я мог не столькі сагрэцца, але і зберагчы цяпло, скрадзенае каля топкі. Я высунуў нос і назіраў, як плывуць чорныя палі, рассечаныя там-сям шыхтaмі таполяў і падціснутыя невялічкімі ляснымі дзялянкaмі. Некалькі разоў мы праносіліся ўздоўж знятых з рээк электрычак: перакуленыя, яны нагадвалі паламаны дзіцячы канструктар.

Паравоз соп і адфыркаўся — у ягоным руху было штосьці і не зусім механічнае. Як быццам сама паравая тэхналогія балансавала паміж аўтаматызмам машынаў і сусветам, пабудаваным на сядланні жывёлаў. Кожная з якіх мела ўласны тэмперамент і характар. І рабілася зразумела, адкуль чэрпалі апантанасць рухам італьянскія футурысты, чым сілкаваў сваё захапленне цягнікaмі Платонаў: з гэтым зверам трэба было з'яднацца, прыслухацца да рытму ягонага сэрца і ўжыцца ў такт. Тады на пляцоўцы танкера з вадой, што рыўкамі рассякаў ноч, было зусім і не страшна. А яшчэ наведвалі думкі пра тое, што чакае ў Горадзе Святла. Сама назва яго абяцала нешта азоранае, значнае. Нягледзячы на тое, што пад покрыва праціскаўся вецер, спальнік сагрэў мяне. Правальваючыся ў дрымоту, я адчуў гэтае цяпло так, быццам да маіх лытак прыхінулася цёплая спіна разамлелай праз сон Герды.

РАЗДЗЕЛ ЧАЦВЁРТЫ

Разбудзіла цішыня. І адчуванне адсутнасці руху. Менавіта так: я ўзняўся і, нацягнуўшы боты, рушыў па капітанскай лесвіцы да будкі Машыніста. І толькі завішы над спускам у кабінку, адчуў смурод. Паветра было атручанае мярцвячынай. Гэты пах не зблытаеш ні з чым. Смерць абрала занадта яркую парфуму, каб пазначаць пацалаваных ёю.

Гідкая перасцярога вымусіла забыцца пытанне, з якім бег уніз. Ужо зразумела, “чаго стаім”. Так пахне бяда. Рухі самі набылі асцярожнасць. Я бязгучна праслізнуў у будку, запоўненую шыпеннем, бульканнем і іншымі гукамі катла. Праз пабачанае са сцятым дыханнем і самлелым сэрцам прысеў на слізкую падлогу. Памочнік Машыніста быў тамсама, дзе я запомніў яго ў стане глыбокага сну. У адным рыўку ад выхаду, не абароненага ні дзверцамі, ні шклом. Ён не змяніў позы, адкінуўшыся плячыма да сцяны. Але галавы не было. Замест яе тырчаў водруб з белай косткай пасярэдзіне. Калі ён спаў, складзеныя лодачкай рукі боўталіся ў паджывоці. Цяпер каля пахвіны паміж чорнымі далонямі была ягоная галава. Перад смерцю нябожчык паспеў прачнуцца і спалохацца. Вочы — шырока адкрытыя. Да бялкоў прыліпла чорная вугальная труха.

Ля ўваходу, заціснуты паміж распаленых прыбораў, быў Качагар. З яго і нацякло крыві, што зрабіла падлогу ліпкай. Яго смерць была больш доўгая і пакутлі-

вая. Я не хачу гэта апісваць, але з пабачанага я зразумеў, што хлопца задзішылі вантробамі, вынятымі з жывата. Не прапануйце мне піханай пальцам каўбасы больш ніколі.

Машыніст адсутнічаў. Магчыма, яму ўдалося збегчы. Жалезны дыназаўр, якім кіравалі нябожчыкі, працягваў жыць. На манометры скакала стрэлка, з патрубкаў травіла пара, метал хрыпеў ад напругі. Прыгінаючыся да падлогі, я падпоўз да прагалу і асцярожна вызірнуў.

Першым, што я пабачыў, быў вялізны лыч свінака-пытага, што сядзеў на кані на ўзроўні маіх вачэй за метр ад лакаматыва. Велізарная, апранутая ў цёмны плашч постаць часткова схавала тое, што рабілася пры зямлі. Счарнелая зяпа, здаравенныя лапушыны вушэй — усё было нерухомае. З роту істоты не ішло пары. Яна, у адрозненне ад каня пад ёй, не дыхала.

Я прыглядзеўся да свіной мазгаўні. Засмяглыя вочкі, прыліплы да ссінелага падбароддзя язык: пачвара была нежывая некалькі тыдняў. Яна не рухалася, а тое, што я спачатку прыняў за ўздрыгванні, было інерцыяй ад пераступу каня пад ёй. Мярцвячына выглядала абсалютна адсутнай у сваёй нерухомасці, цяжка было зразумець, як гэты вершнік некага можа забіць. За ёй, пры зямлі, нешта варушылася, і, пакуль мае вочы адаптаваліся да падсветленай паравозным ліхтаром цемры, я паспеў здзівіцца, наколькі дакладна і пераканаўча здолела ўрэчаісніцца нешта, прыдумане такім бздзіром, як Сямён Чапля.

Нарэшце, я разглядзеў дзве постаці, якія ператоптваліся пад паравозам.

— Можа, досыць? — запыталася тая, што была скурчанай.

— Мала слядоў. Тапчы яшчэ, — ля твару таго, хто адказаў, запаліўся агеньчык цыгарэты. Сцэну ахінуў тытунёвы дым.

Фігура разагнулася, і я пабачыў у руках абрубкі сві-
ных ног. Патыкаўшы імі ў зямлю, фігура нагнулася і
абмакнула капыты ў нешта. Напружыўшы зрок, я
пазнаў у гэтым чымсьці ўскрытую грудзіну Караван-
шчыка.

— Габрэй скончыўся. Не дае ўжо колеру, — забеда-
ваў той, што рабіў сляды. Было чутно, што яму не па-
дабаецца тая работа, якую яму даручылі.

— Гэты скончыўся — адкрывай наступнага, —
абрубіў голас брата Ягорыя. І дадаў: — Вось менавіта
для гэтага, Сёма, мы звычайна пакідаем аднаго сведку
жывым. Каб нехта мог распавесці пра зверствы казла-
ногіх. І не трэба было тыя зверствы маляваць.

Яго суразмоўца адышоў убок, павошкаўся там і вяр-
нуўся ў поле зроку, цягнучы за нагу цела Машыніста.

— А з гэтым што рабіць? — спытаў “мастак” млява.

— Напруж фантазію. Што-небудзь жудаснае. Каб
ажно яйцы падціскала. Я ж кажу. Іхны Аракул перадаў,
што свінарылых не існуе. Што ён іх прыдумаў. Хутка
фраеры перастануць баяцца. І пачнуць пільна ўгля-
дацца, куды страляюць. То паспрабуй ужо.

— Дапусцім, нос калі яму адрэзаць?

— Ты, галоўнае, зараз слядзі давай. Пакуль кроў не
састыла!

Ягоны суразмоўца запаліў святлач, у якім зрабілася
бачнай акуратная нажавая рана ля сэрца Машыніста.
Істота садрала з прыхільніка Платонава майку, скары-
сталася чалавечай “фарбай” і павяла крывавы “свіны”
слядок да вагона. Раптам з цемры за тры крокі ад
уваходу ў паравоз выслізнула яшчэ адна істота — яна
несла важкі мех, таму не надта азіралася. Наблізіўшы-
ся да каня, дзе сядзеў свіны вершнік, адхінула плашч
свінакапытага і, войкаючы, пачала мацаваць прыне-
сенае да сядла. Я баяўся быць заўважаным, таму не
вызіраў далёка.

— Доўга яшчэ? — запытаў голас брата Ягорыя.

— Дзве траціны засталася! Каб былі арбы — можна было б загрузіць як ёсць, у куфрах. Але ж гэта вы рашылі, што “свінакапытыя на вазах не ездзяць”! То трэба ссыпаць у мяхі. Гадзіны дзве яшчэ завіхацца. А дзе тое напісана, калі падумаць?

— Не блюзнер мне! — каротка адрэагаваў галоўны. — Аўтарытэт паважаць трэба.

— Не, я што, спрачаюся? — працягваў ныць той, што прынёс мех. — Паставілі цынк цягаць чалавека, у каторага рэбры паламаныя — я цягаю! Хаця так можна і лёгкае сабе праткнуць. А ад гэтых свінюкоў смярдзіць так, што можна адным удыхам пранцы падчапіць!

— Нічога не чую! — абрубіў голас фермера.

— Не, ну праўда, згінула свініна! Хутка чэрві завядуцца! А я побач з паламанымі рэбрамі кручуся! Лепей вы б Сёму на гэтую працу паставілі!

— Што ў цябе рэбры зламаныя, сам вінаваты, — падвысіў голас аўтарытэт. — Хто цябе прасіў пад кулі бурмістравага ахоўніка скочыць? У мяне трапілі? Не? У Сёму? Не! Ну, дык сам вінаваты! За бронік дзякуй скажы і далей давай цынк парадкуй.

— На гэтага ўжо больш не павесіць, — уздыхнуў паранены. — І так багата на адным кані. Гружу наступнага. Давайце заменім свінюкоў! У нас жа матэрыялу хапае.

— Як на ферму вернемся, новых галоваў напілуем, — неахвотна пагадзіўся брат Ягорый. — Хаця я смуроду не чую.

Свіная галавешка кранулася і, вільнуўшы вушамі, паляцела на зямлю.

— Вось так! Не будзе нудзіць на адваротным шляху, — трыумфальна праспяваў бліжэйшы да мяне голас.

— Ты што вось зараз зрабіў? — з націскам спытаўся далейшы.

— Скінуў мардзяк гэты гнілы! Вы ж самі казалі, што новых напілуем!

— Скінуў — давай падымай ды мацуй! — загадаў галоўны.

— Чаму гэта? — не зразумеў той, у каго былі паламаныя рэбры.

— Таму гэта! Што Сёма не для таго жыватом тут зямлю вымятае, сляды свінныя пакідаючы, каб ты на месцы забойства адгадку жывучасці свінакапытых пакідаў! Наступным разам не лычы будучь з валын трушчыць. А ў цябе выцэльваць, кубель!

Пачулася незадаволеная сапенне, фігура зняла плашч, грэбліва заматала галаву ў яго і закінула на сядло побач з грашовымі торбамі.

— З гэтага таксама ўжо крыві не выціснуць! — пачуўся наводдаль голас Сёмы.

— Ну, дык зазірні ў кабінку, там крыві з тых двух столькі, што аж вунь сцякае, бач! — параіў аўтарытэт.

Далейшыя падзеі, як напісаў бы барочны аўтар вандроўнага рамана васямнаццатага стагоддзя, разгортваліся вельмі хутка, як ветразь тыпу “блінд” на іспанскім галеоне. Пакуль узброены двума капытамі замест пэндзляў Сёма разгінаўся, вохкаў, паціраў паясніцу і ўздываўся па металічных прыступках, я паспеў у два лёгкая крокі апынуцца ля прагалу пры безгаловым Памочніку Машыніста. Я занёс нагу ў праём, ад поўнай бяспекі мяне аддзяляў адзін хуткі рух наперад. Аднак тут я спыніўся. І вырашыў выдаткаваць поўную секунду, каб вярнуцца ў кацельную і крутануць да ўпору сіні вентыль. Постаць “мастака” Сёмы ўжо вымалёўвалася пры ўваходзе, калі я, бы плывец у ваду, скочыў у праалодную цемру. Сёма не пачуў маё прызямленне, бо будка запоўнілася шывеннем катла. Але Брат Ягорый узвіўся:

— Што гэта там у цябе тупае?

— У мяне ўсе, хто мог тупаць — ужо адтупалі! — адазваўся Сёма. — Тут усе сядзяць роўна, нібы злодзеі на маліне!

Я ўціснуўся ў пясок адхону. Сёма патыцкаў свінымі нагамі па скрываўленай падлозе і стаў самааддана ствараць сляды капытоў на лесвіцы, што вяла ў каморку агнявой брыгады. Акуратна ссунуўшыся з насыпу, я адпоўз глыбей у цемру і ўпрысядкі пабег прэч. Баяўся, што лакаматыў грывне, пакуль я буду побач. Таму, ладна аддаліўшыся, я прысеў ля рэек і ўглядаўся ў цемру. Я бачыў перасоўванне мурашыных фігурак ля металічнага кіта, але цягнік стаяў і не думаў выбухаць. Зразумеўшы, што дыверсіі не атрымалася, я павольна пайшоў наперад уздоўж пуцей — Горад Святла мусіў быць недзе там.

Калі вакол самкнулася цемра, у галаву палезлі думкі. Пра тое, што мой запlechнік са спальнікам і цёплымі рэчамі застаўся на тэндары. Добра, што вечны ліхтарык я не зняў з сябе — ён быў спущаны на шыю. Пра тое, што дубальтоўка, а таксама ўвесь запас набояў засталіся ў разрабаваным вагоне. Што іду я да Горада Святла з абсалютна пустымі рукамі: ні грошай, ні ежы, ні нават цёплых рэчаў. Няма нават змены бялізны ці запасных шкарпэтак. Калі роздумы паспелі добра сапсаваць мне настрой, ззаду грывнула.

Я адчуў гэта па рэйках — ляскаў перадаўся па матэрыяле хутчэй, чым даляцеў гук. Рэйкі завылі металічным ціньканнем. Уздрыгнула зямля. Прычым добра, як пры тым землятрэсе, які мы некалі перажылі на Суматры. Нарэшце данёсся і розгалас — амаль не чутны, але маштабны. Ён раскаціўся па ўсім даляглядзе, нібыта трэснуў не велізарны боепрыпас, а шандарахнула выбухамі па цэлым фронце. Я рад быў бы тут дадаць, што праз некалькі секунд ля маіх ног прызямлілася галава брата Ягорыя. Ці прыляцела,

размахваючы капытамі ў паветры, палова каня з заціснутым пад сядло мехам са свінным рылам. Ці адбылося нешта, што засведчыла б: забойцаў абварыла, парвала на шматкі і змяло з гэтага свету.

Але далёкі грукат у цемры, грукат, перад якім не было выбліску і пасля не было марыва пажару, быў адзіным сведчаннем таго, што кацёл выбухнуў. І я не ведаю і не даведаюся ніколі, ці загінулі злодзеі, ці хаця б адзін з іх. Верагодна, мне і не трэба пра тое ведаць. Вялікай радасці з гэтай нагоды я ўсё роўна не адчуў бы. Помста — пачуццё, здольнае прыносіць трывалую асалоду толькі тым, у каго іншых пачуццяў не засталася.

Сцежкі ўздоўж насыпу, зразумела, не было. Другасная правінцыйная чыгунка, што працінала поўдзень, звязваючы паўстанак з занядбаным некалі райцэнтрам, — не той напрамак, ля якога маглі нарасці населеныя пункты, жыхары якіх тапталіся б вакол пуцей. Як падказвала мапа, Горад Святла — Мека новага часу — паўстаў там, дзе ў часы БССР туліўся гарадок, адзначаны пустым кольцам. Чацвёртая ступень змяншэння значнасці — пасля вялікага сілуэта з пазначэннем вуліц, падвойнага кола і кола, замаляванага знутры.

Там-сям ногі загразалі ў раллі, і даводзілася выбірацца на шпалы. Недзе да самага чыгуначнага палатна набліжаўся лес, і калючыя яловыя лапы чапляліся за паліто. Я заўважыў, што некаторыя секцыі рэек былі пасля рамонту — пад імі ляжалі свежыя дошкі: мабыць, чыгуначнікам для ўзнаўлення руху вугальнага каравану давялося рэстаўраваць не толькі паравоз. Узбоч пуцявіны, побач з прасёлачнымі дарогамі, пры паржавелых шлагбаумах, трапляліся невялічкія будынкі чыгуначнікаў. Зробленыя з цэглы, яны стаялі з нескранутым шклом у вокнах, абяцалі ложак і, магчыма, нават нейкі просты харч. І я ўжо вызначыўся, дзе буду есці і спаць на першым сненні.

Ісці было лёгка, я праганяў думкі пра ўсе наступствы пазбаўлення ад запlechніка з рэчамі тым, што напяваў песні, якія здольны быў прыгадаць. Калі адхон рабіўся гравійным, падбіраў ды шпурляў наперад каменчыкі. І калі чарговы раз падняў галаву, каб вызірнуць напрамак руху, знійкавеў, заўважыўшы ў небе з'яву, якой мы — усе мы, чалавецтва, двухногія, насельнікі цемры, тубыльцы ночы — ужо і не марылі дачакацца.

За пагоркам, куды ўпіраліся рэйкі, тлеў выразны і неаспрэчны ружовы світанак. Вядома, яшчэ было далёка да блакітнага неба і пунсавай кароны вакол сонечнага бліна, што выкочваецца з-за небакраю. Але гарызонт быў падкрэслены непрымроеным, адрозным ад чарнільнай бездані зеніту, ззяннем. Я заплюшчыў вочы і пастаяў так колькі хвілін. Раскрыў павекі. Святло не знікла. Я павярнуўся спінай і далічыў да ста. Азірнуўся. Ззянне было там. Па целе токам біў радасны калатун. Я разгарнуў мапу і шчоўкнуў налобнікам. Усё сыходзілася: намаляваны частакол чыгункі паказваў на паўднёвы ўсход. Золак мог зачынацца там.

І тады, здурнелы ад радасці, я пабег. Вочы адзначалі, як паступова расце ружаватая стужка над зямлёй, як там, у ззянні, пачынаюць блякнуць і выключацца зоры, а вось і ніжнія лапы касмічнага пакемона зрабіліся менш выразнымі. Я бег, і бегчы было лёгка. Бег выявіўся самай дасканалай формай выказвання радасці, закладзенай у самую сутнасць чалавека танцам шчасця. І калі дыханне марнела, я пераходзіў на хадзьбу, адчуваючы, як з хуткасцю дыскатэчнага страбаскопа калоціцца сэрца, а лёгкія распіраюць маю грудзіну, нібы пара кацёл перагрэтага лакаматыва. Але я не спыняўся, не спыняўся, бо было адчуванне, што гэты магічны світанак працягнецца толькі датуль, пакуль я — я адзіны — буду верыць у яго сапраўднасць. І я не зважаў на тое, што золак, сапраўдны золак,

калі б ён пачаўся, ужо даўно мусіў бы запалаць памяранцам на ўсё неба. Можа быць, з гэтай ночы можна толькі выбегчы, думаў я. Магчыма, ёсць такія досвіткі, да якіх можна толькі дацягнуцца самому, казаў сабе я. І працягваў перастаўляць ногі. І рушыць наперад. І галава ўжо ўсё зразумела — і пра кірунак чыгуначных рэек, які не мог так супадаць з вектарам сонечнага узыходу, і пра назву месца, да якога я імкнуўся, і пра падазрона нешырокі разбег ззяння, але ногі ўсё яшчэ адштурхоўвалі зямлю, яшчэ неслі цела наперад.

І толькі калі задыханы і знясілены, мурзаты ад вугальнага пылу і поту, я нарэшце пабачыў гмах агароджы і асобныя будынкi Горада Святла, я зразумеў, што цуду сонечнага з'яўлення давядзецца яшчэ пачакаць. Цікава, колькі людзей да мяне рабіла такі падбег? Колькі расчараваных сэрцаў сцялася, зразумеўшы тэхнагенны характар золку?

Калі знікла надзея, цела адразу набыло сапраўдную вагу. Я чапляўся ботамі за шпалы і маркотна цягнуўся да мегаполіса — ці не адзінага буйнога паселішча, не разарванага на меншыя гарадкі-дзяржавы, непартызанскага ў сваёй ілюмінацыі.

Выйшаўшы з-за пралеска, я заўважыў пракладзеную скрозь пагоркі гірлянду, што складалася з рухомах светлавых кропак. Спыніўшыся, я змог параўнаць гэта з відовішчам шашы, па якой машыны рушаць з хуткасцю вусеня. Так выглядалі подступы да Горада Святла па дарогах. Я ішоў уздоўж чыгункі і таму шыкаваў сваёй адзінотай. Каб трымаўся гасцінца — быў бы аточаны натоўпам іншых бадзяг.

Гарадскія валы насоўваліся бліжэй, і побач з імі я адчуваў сябе як стомлены легіянер, які таптаўся да Сервіявай сцяны рымскага памерыя. Агароджа была высачэзная, у некаторых месцах земляны вал сягаў на вышыню дзевяціпавярховага будынка. Наблізіўшыся,

я пабачыў велізарныя чыгуначныя хоперы для перавозкі вугалю, паўцісканыя ў падэшву вала, які, падмацоўваючы глебу, не дазваляў ёй абсыпацца. Побач з адвалямі бункерныя вагоны выглядалі дзіцячымі цацкамі.

Я не мог зразумець, як так адбылося, але глеба, з якой быў насыпаны гарадскі мур, парасла хмызняком і чэзлымі дрэўцамі, быццам гэтыя пагоркі ўзніклі яшчэ да таго, як Горад Святла стаў паселішчам, што патрабуе абароны. Самае галоўнае — наверсе на аднолькавых адлегласцях былі жоўтыя шары. І яны не нагадвалі паходні ці высвятленне дыёдных пражэктараў. Гэта не ўкладалася ў галаву, але менавіта так некалі выглядалі гарадскія ліхтары, мачты якіх упрыгожвалі праспект, што праглядаў праз ліпы за грушаўскімі вокнамі.

Наводдаль быў яшчэ адзін невытлумачальны феномен. Па-над агароджай вытыркаліся верхавіны труб. Не цацачныя дудачкі вугальнай кацельні, а цагляныя ўсталяванні нейкага буйнога камбіната. І з іх шчодро валіў тлусты чорны дым. Ягонныя ручаі роўна выпякалі ў рудое неба і ўтваралі там атрамантавую лужыну. За гарадскім валам жыла нейкая індустрыя.

Я не ведаю, чаму вырашыў, што здолею прабрацца за сцяну там, дзе ў яе ўваходзілі рэйкі. На шляху апынулася высачэзная заслона шырынёй у паўтары цягнікі. Яна цягнулася да верху сцяны і не мела нават шчылінкі, у якую мог бы праціснуцца чалавек. Я пастаяў перад тупіком, уключыў ліхтар, разлічыўшы рух у назіральнай вышы на версе. Але ніхто не спяшаўся адчыняць шлюз незнаёмцу, які коўзаўся пры пупях. Тады я выключыў святло і паспрабаваў ускараскацца на вал. Але было занадта стромка, да таго ж на вышыні ў тры чалавечыя росты ў глебу былі забітыя нафавыя цыстэрны, абмінаючы якія, можна было звярнуць шыю.

Я пайшоў уздоўж валу — туды, дзе ў сцяну заходзіла светлавая гірлянда падарожных. Там мусіла быць мытня ды КПП. Але хутка ногі пачалі загразаць у глебе — яна зрабілася вязкай, яе паверхня бліснула адлюстраваннямі ліхтароў. Усё поле да дарогі было залітае вадкасцю, прычым, пахла яна не парфумай “Дыор Ж’адор”. Я пачуў цурчанне і, азірнуўшыся на сцяну, заўважыў некалькі вадаспадаў. Выглядала, каналізацыя ў так файна падсветленым мястэчку была пабудаваная па сярэднявечным прынцеце пратокі. Я меў шчасце апынуцца акурат пасярод каналізацыйнага вусця. Здолеўшы зрабіць яшчэ сотню крокаў, я тыцнуўся ва ўжо непраходную багну, паспрабаваў збочыць да чыгункі, але праваліўся амаль па калена. Пачаўшы панікаваць, я намацаў нагамі прагал — ён быў бліжэй да сцяны.

Калі боязь завершыць жыццёвы шлях у смярдзучай твані ўвайшла ў перыгей да панікі, я пабачыў палацкы намерсе, проста пры вале. Драўляны новы рамантызм, бесклапотнае дзевятнаццатае стагоддзе. Бялюткі, як паракход. Жоўтае святло з інтэр’ераў грае на пазалочаных разетках. І чаму, цікава, прыгажосць кідаецца на мяне менавіта тады, калі я спрабую не захлынуцца ў непраходным балоце? Мне не пашчасціла з надвор’ем: калі б тут панавалі грушаўскія каля-нуля, глебу б падмарозіла, і па полі можна было б гуляць у футбол. А паколькі... І тут я заўважыў проста пад нагамі велізарную, чалавечага памеру, ляльку, апранутую ў шыты золатам карункавы камзол. Я ўключыў і адразу ж выключыў ліхтар, не жадаючы глядзець на мерцвяка. Вочы, апроч аголеных праз доўгае ляжанне костак, паспелі выхапіць пацешны характар касцюма: камзол быў з тканіны, вельмі падобнай да велюравай абіўкі фатэляў. А тое, што я спачатку прыняў за шпагу, было адрэзам тоўстага дрогу, абгорнутага фольгай. Яшчэ

праз тузін крокаў, я пабачыў шыкоўную пірацкую трохвуголку з падробным страўсіным пяром з “Ikei”. Чорны парык нежывога пірата расплыўся пад ёй багавіннем. Дзіўная жалобная традыцыя апранаць нежывых у барочную вопратку і скідваць іх у твань. Забруджанае поле, па якім я ішоў, было не толькі каналізацыяй, але і VIP-могілкамі.

Калі я выбраўся з гідкай багны і наблізіўся да натоўпу ля брамы Горада Святла, маё аблічча мела настолькі самабытны выгляд, што я б не прайшоў фэйс-кантроль нават у начных клубах апраметнай. Вугальны пыл змяшаўся на паліто з жыжай каналізацыі, да ботаў і штаноў наліп заквашаны ў нерухомай вадзе бруд. Не ведаю, якога колеру быў мой твар, але далоні выглядалі як лапы ў аднаго знаёмага дога: чорныя, страшныя, з непрыбранымі кіпцюрамі. Я спрабаваў суняшаць сябе, што мой выгляд згубіцца сярод парэпанных жыццём і дарогай абліччаў іншых гасцей Горада Святла. Але пабачанае на дарозе больш нагадвала чаргу запрошаных на рэцэпцыю ў французскай амбасадзе.

Паверх свежых кашуляў накінутыя франтаватыя шалікі. Начышчаныя лакіркi, выпрасаваныя стрэлкі, пастаўленыя фрызурy, паголеныя твары. Самым непрыемным было тое, што за сто метраў ад уваходу, там, дзе пачыналася агароджа, былі інсталяваныя ярчэзныя старадаўнія электрычныя ліхтары. Выратавальная заслона цемры, у якой можна было б схваць сорам, была бесцырымонна адхінутая. Электрычнасць высвеціла кожны чорны паўмесяц майго пазногця, кожную загразную ў шчацінні драбінку вугалю, кожны прыліплы да палітона апалак. Яна абазначыла вільготныя ад каналізацыйнай вады сляды, што я пакідаў на асфальце.

Для апісання майго становішча дарэчна б зноўку звярнуцца да мовы вандроўных раманаў васьмнацца-

тага стагоддзя, але я пашкадную чытача. Проста паверце: я пачуваўся персанажам татэмічнага снення, дзе бачыш сабе аголеным сярод натоўпу на раздарожжы вялікага горада.

Я падышоў да чаргі і стаў за джэнтльменамі ў палітонах оксфардскага выгляду. Яны мелі чамаданы Samsonite на колцах. Калі я стаў побач, яны зусім не крыўдна перацягнулі чамаданы наперад, і ў гэтым не было і ценю перасцярогі, што я нешта скраду. Яны працягвалі рэспектабельную размову:

— А я гэтым разам далучыўся да партыі зберагальнікаў Durex: падчас карнавалу — ну, ты памятаеш, што робіцца з норавамі. Буду прадаваць па дваццаць цынкаў за тры штукі. Прыбытак трыста адсоткаў. А ты ўсё зайцаў?

— Не, зайцы засталіся ў мінулым сезоне, — джэнтльмен выправіў манжэты белай кашулі з паліто. — Вось паглядзіш: імі будуць гандляваць на кожным рагу, з нулявым попытам. Патрэбная бізнес-інтуіцыя. Гэта памятаеш, як Вова Чэлсі ўклаўся ў груз ліхтарыкаў сем карнавалаў назад. А тут адрэстаўравалі вугальную ТЭЦ і асвятлілі горад. І павіс на Вову крэдыт. Не, я гэтым разам закінуўся ў ібісаў. Розныя памеры, жаночы варыянт з падмаляванымі вачыма.

— Ібісы страшныя.

— Ібісы — класіка карнавалу. Смех са смерці. У сярэднявеччы ў такіх масках дактары хадзілі падчас эпідэміі чумы. У дзюбу лекі закладаліся, каб не захварэць.

Першы аглядзеў рукаў кашаміравага паліто, узяў галаву да ліхтароў і крытычна заўважыў:

— Шманиць усё ж іх ТЭЦ. Бачыш, вопратка ў вугальных адкідах. Добра, што яе на дальнім канцы горада будавалі.

— Ну а што паробіш, — уздыхнуў другі. — Без ТЭЦ у іх не было б святла, а ў нас — такой маржы. Тут жа

вугальныя руднікі паўсталі адначасова з Credit Suisse ў Швейцарыі. У Нью-Ёрку сябры платанавага пагаднення яшчэ па кавярнях свае ўгоды афармлялі, нават біржы як такой не было, а тут Валовічы сабе маёнтак на вуглі адбудаваў. Проста пры тэрыконе.

— Тэрыкон? Гэта што? — неахвотна здзівіўся першы. Яму было непрыемна паказваць, што ён можа не ведаць нейкіх тэрмінаў.

— А вось той земляны вал, бачыш? Гэта тэрыкон, адвал вугальных распрацовак. Горад там, унутры, побач з вугальнымі разрэзамі ды шахтамі. А пагорак, на якім стаіць палац Валовічаў, — штучны.

Першы страціў цікаўнасць да тэмы, бо яна не тычылася камерцыйнага выхаду. Я, відаць, прыцягнуў на сябе вады са смуроднага балота, бо другі суразмоўца амаль не грэбліва павярнуўся да мяне, уцягнуў носам паветра і ветліва сказаў наступнае:

— Вы, даражэнькі, без тавару стаіце. Мо скарыстайце fast lane справа. Яна — для тых, хто ідзе пры спрошчаным мытным кантролі.

І гэта было ну не крыўдна — чалавек дапамог скараціць час чакання. Сапраўды, частка дарогі пуставала, над ёй вісела шыльда: “Ручная торба, да пяці кіло” са стрэлкай наперад. Я абышоў агароджу, што адасабляла чаргу, і, яшчэ раз абтросшы бачны бруд з паліто, штаноў ды ботаў, рушыў наперад. Народу нецікава было ўваходзіць у Горад Святла з “ручнай торбай да пяці кіло”, бо я прамінуў астатнія пяцьсот метраў да мытні ў адзіноце, прайшоў па ўздымным мосце над пракапаным каналам і апынуўся ў бетонным корабе пункта мытнага дагляду.

Справа была арганізаваная без асаблівай павагі да гасцей Горада Святла. Праз прагалы ў сценах на прыкручаны да падлогі стол глядзелі аўтаматныя рулі. Як толькі я наблізіўся да стала, наверсе, высмажваючы

душу, запалілася святло. Чорныя паўмесяцы маіх пазногцяў цяпер не проста абазначыліся — яны, здаецца, пачалі адкідваць цені. Два гучнагаварыльнікі ў кутах фыркнулі і загадалі, прычым, значна гучней, чым патрабавалася, каб я мог іх чуць:

— Выстаўце злева на стол дваццаць поўных зарадаў уваходнай платы. Пакладзіце сваю торбу па цэнтры стала і размяркуйце рэчы па правай частцы стала.

— Але ў мяне няма дваццаці цынкаў, — развёў я рукамі.

— Выстаўце дваццаць поўных зарадаў злева, — гучней паўтарыў гукамацокальнік.

— У мяне няма ні цынку, ні асабістых рэчаў! — я таксама сказаў гучней — на выпадак, калі мяне не чуюць.

Голас нейкі час маўчаў, быццам знямеўшы ад майго нахабства.

— Як паведамляецца ў правілах доступу ў Горад Святла, цана уваходу ў Горад Святла складае дваццаць поўных цынкаў у карнавальны тыдзень і тры папярэднія яму дні і дзесяць у астатні час. Калі ў вас няма дваццаці поўных цынкаў, вы не можаце прэтэндаваць на ўваход у Горад Святла, нават у выпадку паспяховага праходжання мытні.

— А ці магу я, кшталту, у крэдыт зайсці? Я зараблю грошай і заплачу на выхадзе. Можна так?

Голас у дынаміках змоўк, і я занепакоена ўгледзеўся ў рулі. Каб мяне не пачалі расстрэльваць яшчэ да моманту, як я адчую, што размова скончаная. Але раптам у бетонны мех уварваўся іншы, больш далікатны голас:

— Што значыць – у вас няма асабістых рэчаў? — не надта гучна спытаўся ён. Хутчэй за ўсё, прамойца трымаў рот падалей ад мікрафона.

— Ну, вось так атрымалася. Ні торбы. Ні цынку.

— А якую зброю вы пераносіце? — задалося яшчэ пытанне.

— Ніякай зброі няма. Так атрымалася.

Пасля гэтага маўчанне апанавала памяшканнем на такі працяглы час, што я ўжо вырашыў, што тут традыцыя адмаўляць моўчкі. Але калі я развярнуўся сыходзіць, над адной з байнічных шчылінаў загарэлася пыльдачка: “Чакайце”. Чакаць давялося доўга — я ўжо і на стол прысаджаўся, і па боксе пахадзіў, і задумаўся, ці не прапанаваць дынамікам абмяняцца анекдотамі. Добра, што ў гэты “зьялены канал” не было чаргі, інакш я моцна замарудзіў бы трафік. Нарэшце, гучнагаварыльнік зноўку ажыў, гэтым разам пры мікрафоне апынулася немаладая жанчына.

— Назавіцеся, калі ласка, — прапанаваў голас місіс Марплз.

— Кнігар. Іду з Грушаўкі.

— Ці вандруеце вы адзін? — такі тэмбр быў у бабулі, што выкладала англійскую мову ў маёй школе.

— Абсалютна, — пагадзіўся я. — Прыйшоў праз ферму, запраўку, Элеватары, скарыстаўшыся чыгункай. Але паравоз выбухнуў пасля нападу казлакапытых. Ну, як казлакапытых...

— Вы напэўна ведаеце, што адзін раз на трыста шэсцьдзясят пяць ранішніх гудкоў у нашым горадзе адбываецца карнавал, — урачыста прамовіў голас. Так раней па тэлевізары аб’яўлялі пераможцаў латарэі. Я кіўнуў.

— Напярэдадні, — працягнула бабуля, — гільдыі сумесна з радавітымі фаміліямі патаемна пагаджаюцца наконт адмысловых умоваў, паводле якіх будзе абірацца Кавалер Карнавалу. Мужчынскае ўвасабленне свята. Дама Карнавалу вызначаецца з ліку незамужніх дачок нобіляў.

Я зноўку кіўнуў, хаця нашая размова перастала мне падабацца. Надта нагадвала гісторыю з Насамонамі.

— Кавалерам Карнавала можа быць толькі самотны вандроўнік. Звычайна мы праводзім конкурс, каб вызначыць яго асобу. Але сёлета, —голас зрабіў урачыстую паўзу, — умовы выявіліся занадта строгімі, і ў нас не было ніводнага прэтэндэнта. Хаця інтрадукцыйны баль ужо сёння, пасля вечаровага гудка. Дык вось, шаноўны Кнігар. Мы віншuem вас, бо вы з’явіліся своєчасова. Кавалерам Карнавалу мусіў стаць мужчына, які прыйдзе ў наш горад без зброі і паклажы. Без асабістых рэчаў. З пустымі рукамі.

— І што гэта значыць – быць “мужчынскім увасабленнем свята”? Я маю на ўвазе, на практыцы? — вырашыў я адразу даведацца пра дробныя літаркі кантракта. Каб не давялося зноўку тэрмінова скручваць вуды.

— Мы хацелі б размясціць вас у найлепшым нумары нашага гатэлю і запрасіць бясплатна на ўсе прывабныя для вас мерапрыемствы нашага горада. Вы можаце частавацца ў любых рэстараных. У вас, уласна, толькі адзін абавязак – быць шчаслівым. І дазваляць Даме Карнавалу суправаджаць вас. Ну і з’явіцца на інтрадукцыйны баль.

— Гэта ўжо тры ўмовы, — на ўсялякі выпадак скрывіў твар я.

— О, паверце, гэта акурат адна ўмова. Быць шчаслівым, бавіць час з маладой дзяўчынай з нобіляў ды танцаваць на інтрадукцыйным балі — гэта адно і тое ж.

— Мне давядзецца танцаваць? — зноўку спамурнеў я.

— Гэта фармальнасць. Ніхто не чакае ад вас вальса ў тры па. Проста вы мусіце рухацца разам пад музыку на закрытым адкрыцці карнавалу.

— Закрытым адкрыцці? — паўтарыў я за ёй фразу, якую не здолеў зразумець.

— Закрывае адкрыццё, — яна яўна ўсміхнулася. — Вы, мабыць, надта малады, каб помніць, што да За-

цямнення гэта было асноўнай формай свецкага жыцця на нашых землях.

Я падумаў, што яна недаацаніла мой узрост і пераацаніла мае веды свецкага жыцця.

— Я згодны, — урачыста сказаў я ў бок шыльды “Чакайце”.

— Мы не сумняваліся, што вы пагодзіцеся забраць джэк-пот, — зноўку ўсміхнулася бабуля ў мікрафон.

Цэнтральная секцыя сценкі з байнічнай шчылінай шчоўкнула і адпаўзла ўбок. За ёй выявіўся падсвечаны лямпамі дзеёнага святла калідор.

— Кіруйцеся ў гатэль “Метраполь”. Там вас будучы чакаць, — сказаў голас наўздагон. Я быў думаў, што місіс Марплз пакажа сябе пасля таго, як нашае сумоўе будзе скончана, але яна так і засталася для мяне голасам з дынаміка.

Я выйшаў у калідор — ад багацця святла кружылася галава. Праход скончыўся металічнымі кратамі, што раз’ехаліся ў бакі, як толькі я наблізіўся. І было адчуванне, што, атрымаўшы электрычнасць, кіраўнікі гэтай установы зрабілі ўсе намаганні, каб узнавіць самыя таталітарныя практыкі, якія былі вынайздзеныя ў папярэднюю эпоху. І выходзіла кастурбавата, з натугай, вось і краты расцягвалі хутчэй за ўсё інтэрны-памежнікі ўручную. Але што было прынцыповым, дык гэта першапачатковая інтэнцыя ўзнавіць самае ванітнае з папярэдняга свету, стаць “сапраўднай дзяржавай” хаця б там, дзе з наведнікамі размаўляюць праз гукаўзмацненне. Лепей бы каналізацыю нармальную зрабілі.

Я выйшаў з мытнага пункта, пайшоў малалюднай вулачкай, адзінай функцыя якой — адасабляць памежны пункт ад гарадской весялосці, завярнуў за рог і ў момант аглух ды саслеп.

Схаваны за будынкамі правінцыйнага ампіру праспект віраваў, танцаваў, спяваў, піў, ванітаваў, дудзеў у

дуду ды грукаў у барабаны. Тут была атмасфера адной з вялікіх тусовых вуліц былой пары: Фамгулао ў Сай-гоне, Каосан у Бангкоку, Ла Рамблы ў Барсе, Унтэр дэн Ліндэн у Берліне. Людзі рухаліся лавінай, абцякаючы музыкаў, якія стаялі так шчыльна, што іх грукат і лямант зліваўся ў суцэльную какафонію.

Побач з хлапцом, які вырачана выводзіў на гітары “Белы снег, шэры лёд” забытага рускага менестрэля, падскоквалі ад энтузіязму шансанье з маленькім гармонікам і скрыпачкай — яны на добрай французскай узнаўлялі рэпертуар кабарэ-дуэта “Серебряная свадьба”. За тры крокі месціліся эквадорцы ў каляровых понча. Стоячы паўколам, з засяроджанымі тварамі, яны выводзілі на флейтах пана той самы матыў, без якога раней не абыходзілася аніводная сапраўдная сталіца свету. І было пры поглядзе на іх птушыныя твары адчуванне, што людзі не музыку ствараюць, а ткуць тканіну быцця спосабам, вядомым толькі насельнікам узбярэжжаў Амазонкі. За перуанцамі дзіравіў паветра востранькім уступным сола з “Whish you were here” стары хіпан — ён прасветлена ўсміхаўся, раздзіраючы струны сваёй электрагітары, і паловы зубоў у яго не было, а побач стаяў пераносны дынамік, з якога гучаў стары як свет гітарны рытм “Пінк Флойда”.

А лавіна цякла — не азіраючыся, не засяроджваючыся, не здзіўляючыся, што такі выбух весялосці магчымы сярод чорных змярцвелых пустака. Я абмінуў гандляроў кітайскімі паветранымі ліхтарыкамі, прыцаніўся да хот-дога (паўтара цынкі, але ў мяне не было і столькі), шугануўся ад выкрыку хлопчыка, які стаяў са стосам толькі што надрукаваных на машынцы аркушаў:

— Газета “Відавочца”! Прадаем толькі навіны ад сведак! Народная дыктатура Кальварыя ўсталявала кантроль над Гарой! Цар Гары аб’яўлены ў вышук!

За газетчыкам туліўся гандляр маскамі беллага зайца. Хіт мінулага сезону быў прадстаўлены ва ўсіх магчымых формах — ад вушастых кардончыкаў, якія трэба трымаць ля твару за спецыяльны драўляны пруток, да пухнатых шлемаў з раскошнымі ружовымі вушамі, задушліваму нутру якіх трэба даверыць усю сваю галаву. Выгляд у маскарадзьера быў маркотны: зайцаў ніхто не набываў, хаця шмат хто з натоўпу ўжо ўбраўся да яшчэ не аб’яўленага карнавалу. Тут сустракаліся Ван Гогі з тварамі з пап’е машэ, Арлекіны і П’еро ў розных ступенях падабенства, Мальвіны ды Артэмоны, Д’артаньяны ды Рышэлье (Рышэлье было болей), імперскія пехацінцы і Прынцэсы Леі, Індыяны Джонс, Людзі ў чорным, Уладзіміры Леніны, Гэндальфы, Міндоўгі і коні Міндаўга, Уладзіміры Пуціны і Дональды Трампы.

— Малады чалавек, набудзьце зайчыка! Зайчык — сімвал пладавітасці і шчасця ў асабістым жыцці, — безнадзейна звярнуўся да мяне масачнік. І, заўважыўшы, што я не затрымліваюся, дадаў, зусім ужо сумна: — Два па цане аднаго,— і, калі я ўжо быў далёка: — Прэзерватыў у падарунак!

Так выглядае камерцыйны крах. Трэба было спытаць, ці не Вова Чэлсі яго завуць.

Канечне ж, тут гандлявалі сувенірамі: магніты на лядоўню ў выглядзе трох ампірных дамкоў з падсветленымі вокнамі за тры цынкі, адзін дамок за два, свецяцца ад энергетычнага элемента ААА. Налепкі ў выглядзе лямпачкі напальвання, з подпісам “Town of Light” — такі начнік на лядоўню я б, можа, набыў і сабе, калі б планаваў вярнуцца ў кватэру з лядоўняй. За турыстычным хлудам пайшоў іншы — ювелірны. І хаця золата і дыяменты ўжо даўно нічога не каштавалі, тавар быў дбайна накрыты шклянымі вітрынамі, каб не спакушаць спрытных на руку. Ля самых дарагіх артэфактаў былі ліхтарыкі, што дапамагалі каманям

раскрываць свае ўласцівасці. Я слізгануў па прылаўку позіркам і знянацку суняўся — тыя, хто ішоў за мной, наляцеўшы на мяне, незадаволена забурчэлі.

Паміж завушніцамі з абточаных пад грушу паўкаратнікаў за 5 цынкаў ды пярсцёнкам з вялікім чорным брыльянтам з такой жа цаной ляжала залатая рэгалія. Памета ў выглядзе ўпісаных у кола кіркі і цыркуля над густоўнай каронай, выкладзенай невялічкімі дыямен-тамі. Значок масонаў.

— Я бачу ў вас рэч, што належала чалавеку, якога я ведаў, — звярнуўся я да гандляра, які сёрбаў распушчальны суп з тэрмаса.

Ён падняўся з пластыкавага крэсла з энтузіязмам, але з позіркам на маё паліто камерцыйны запал знік.

— Тут усе рэчы некалі належалі людзям, якіх хто-небудзь ведаў, — рэпліка прагучала флегматычна.

— Але хто прынёс гэтую рэгалію? — я тыцнуў у крыштальную вітрыну, пакінуўшы брудным пальцам чорны развод.

— А, гэта? Толькі вось прывалаклі, яшчэ цэннік не выставіў. Нейкі казлабароды. З вачыма як у Раскольнікава. Фамільны рэлікт? Магу за тры цынкі аддаць.

— І бародка ў яго была востранькая? — я паспрабаваў намаляваць мефістофелеўскі клінок, але ён зважаў толькі на мае перапэцканыя пальцы.

— Востранькая — не востранькая, але трымаўся Раскольнікаў так, што я пералічыў тавар пасля таго, як ён пайшоў.

Гандляр агледзеў мяне так, што я зразумеў: ён пералічыць тавар і калі я пайду. Дрэнная навіна была ў тым, што царства Добрага Цара перайшло ў злыя рукі. Добрая — што самому Цару давялося дасягнуць Горада Сонца.

Адышоўшы ад берага чалавечай ракі, я даў нырца ў плынь, і яна падхапіла мяне, пацягнуўшы паўз ганд-

ляроў запечанымі каштанамі, паўз глытальнікаў агню, паўз хлапчукоў, што куляліся пад іспанскі рэп. І стаяў тут белы ў чорных падпалінах мопс, сабаку можна было пагладзіць і паціскаць у руках пяць хвілін за палову цынка, і зрабілася мне праз гэтага мопса сумна, і я паспрабаваў злавіць чый-небудзь прыязны позірк, бо чалавеку ўласціва прыглядацца да твараў, калі ён пачуваецца слабым. Але людзі крывіліся і адварочваліся, ім не падабалася маё перапэцканае аблічча. І прамільгнула думка, што менавіта такім, выпацканым, і трэба спачуваць, калі бачыш іх на сваім шляху. Бо яны самыя безабаронныя, самыя прагныя тваёй цёплай усмешкі.

Святочны натоўп — бессардэчны ў сваёй параднай убранасці. Гэта саборніцтва модаў, стыляў, фрызур і тэкстур. Людзі ацэньваюцца паводле крыклівай стракатасці, а не па ціхмянай глыбіні ў вачах.

На адной з вольных ад натоўпу выспачак стаяў кіёск, з якога выпякаў водар, што, забіўшыся ў ноздры, спруцяніў маю волю і пацягнуў да сябе, як быка за кольца ў носе. Унутры было як належыць: распаленая да чырвані электрычная спіраль, мясны конус пры ёй і засквараныя абрэзкі, што булькалі ў алеі на корабі з нержавейкі. Побач стаялі латочкі з салатай, крышачку перасушанай бульбай фры, капусткай ды іншымі складнікамі дзёнера. “Буйны — 4 цынкi, малы — 3”, як паведамляла шыльда.

Адчуваючы, што сліна на языку шкварчыць, як абрэзкі мяса ў алеі, я звярнуўся да кухара:

— Салям алейкум, шануюны гаспадар! Ці магу я спытацца, з якога мяса зроблены ваш ласунак?

— Мы бярэм на дзёнеры толькі самую лепшую біякураціну, выкармленую на бульбе ды зерневых сумесях.

— Проста пахне так, што... — я зглытнуў. — Бы ў мінулыя часы. І што, ніякіх эрзацаў?

— Вы — у Горадзе Святла, бей эфендзі, — гандляр зрабіў жэст у бок мяснога конуса, як быццам прадстаўляючы мне пачэснага грамадзяніна горада. — За валам вас могуць частаваць пацукамі і называць гэта дзёнерам альбо біточкамі з прусакоў і называць гэта кёфтэ, але не ў Горадзе Святла.

— Скажыце, а ці ёсць у вас нейкая інструкцыя па абслугоўванні Кавалера Карнавалу? Можа, вы б маглі яго бясплатна накарміць? — я прыняў важны від: расправіў плечы ды разгладзіў штрыфлі паліто так, што з іх зляцела хмарка вугальнага пылу.

Кухар агледзеў мяне, як быццам спрабуючы пазнаць. Ён утаропіўся ў мой твар, бы я быў нясушкай, якую маглі накарміць цвілым праснаком, сапсаваўшы га-странамічныя якасці мяса.

— Кавалер Карнавалу, — я не губляў надзею, — мужчынскае ўвасабленне свята. Мне б хапіла маленькага дзёнера з падвойнай бульбай. Кетчуп, маянэз, цыбулю — не трэба.

— Не, бей эфендзі. Пра Кавалера Карнавалу я ніколі не чуў, — ён развёў рукамі. — Даму Карнавалу пазнаць вельмі лёгка. Яна ходзіць на драўляных гэта, якія робяць яе крыху вышэйшай за натоўп. У гэтым годзе гільдыі абралі Дамай дзяўчыну з Пшонак. Якія цынк майняць. Вельмі заможныя, халеры. А вось пра Кавалера Карнавалу чую ў першы раз. У вас ёсць харчовы талон? Ці візітоўка?

Я адмовіў з тым выразам на твары, з якім вандроўнік у пустыні ўсведамляе, што наперадзе ў яго міраж.

— Тады, баюся не магу вас пачаставаць, бо гільдыі не кампенсуюць страты, — апошнія я нават не даслухаў.

Наперадзе над натоўпам узнікла выкананае вінтаж-ным шрыфтам Tall Deco слова “Метраполь”, і застава-лася спадзявацца, што адтуль не пагоняць гэтак жа, як толькі што ад кіёска з дзёнерамі.

Трэба адзначыць, блэкаўт заспеў гатэльную індустрыю ў фазе яе апошніх канвульсіяў. Гэтаксама, як і Uber з паслядоўнікамі забіў ідэю таксоўкі, Lonely Planet задушыў ідэю турыстычных агенцый, Airbnb пры дапамозе інтэрнэту расціснуў бізнес, што існаваў даўжэй за літаратуру і тэатр. Калі святло згасла, у свеце заставалася тры тыпы традыцыйных здымных месцішчаў:

1) “гасцявы дом” для шалахвостаў з падазронай крэдытнай гісторыяй, якія не маглі разлічыцца за пакой праз анлайн-сэрвіс;

2) тарыфікаваныя па гадзінах гатэль для спатканняў, куды ішлі пары, якія не хацелі, каб сумесны адпачынак фіксаваўся ў выпісках па рахунку;

3) “тэматычны парк” для Instagram — месца, дзе можна нарабіць сэлфакоў для таго, каб паказаць падпісчыкам, што ты бачыў пакаёвак ды жэр на брэк-фаст-буфеце.

“Метраполь”, натуральна, не трапляў ні пад адзін з гэтых тыпаў заняпаду. Як ні імкнуўся ён і падмануць, што стане табе домам, “Метраполь” увасабляў тое разуменне слова “шык”, якое панавала ў 1930-я. Ці варта дадаць, што і само слова “шык” засталася недзе там — сярод дансінгаў, дэкору, катэйляў і Хопераўскіх самотнікаў?

Нутро гатэля свяцілася, бы акварыум: праз шырачэзныя вокны бачылася выкананая з вольхі стойка рэцэпцыяніста, упрыгожаная латуннымі літарамі гатэльнай назвы. Лобі было выкананае ў стылістыцы стрымлайнавага мадэрну, лагічным развіццём якога зрабіўся інтэр’ер аўтамабіля “Победа”. І неяк адчувалася, што для выпінання багацця галоўнай умовай было святло. Бо немагчыма выглядаць заможным у сутонні. Цемра ўсіх робіць роўнымі.

РАЗДЕЛ ПЯТЫ

ЯПАБАЧЫЎ ЛІЎРЭЙНАГА МУРЫНА НА ЎВАХОДЗЕ і запаволіў хаду. Я не верыў, што мяне проста так пусцяць за гэтыя дзверы. Калі гэта і адбудзецца — дык пасля доўгіх зняважлівых перамоў з адсылкамі да таго, што мне сказалі на мяжы.

Каб неяк адкласці стрэс, я адступіў на дзесяць крокаў і агледзеў будынак, выходзячы тое, што схавалася за раскошай. “Метраполь” быў трохпавярховым домам з пляскатым дахам. Там, дзе бетонныя сцены не закрываў багаты драўляны дэкор, былі бачныя швы, што счаплялі панэлі між сабой. Тыповыя вокны — такія ўстаўляліся ў любы жылы будынак СССР з 1960 па 1991. У хрушчобах Грушаўкі праёмы такой жа формы. “Метраполь” быў некалі звычайнай савецкай гасцініцай невялічкага раённага гарадка. І зваўся ён напэўна “Гасцініцай”. Два пакойчыкі ў блоку, ванная пасярэдзіне. Атрымаўшы вугаль і святло, тутэйшыя не здолелі пабудаваць нічога новага, бо індустрыі не засталося. Затое яны падсвятлілі ўжо існае, савецкае, абгарнулі яго дрэвам і пазалотай, далі пафасную назву, а пасля гэтага паверылі ў рэспектабельнасць усіх, хто туды заходзіў.

Формула, якая працуе для разумення шмат якіх постсавецкіх пераменаў.

Запэўніўшы сябе ў бутафорскасці будыніны, я, гатовы да прыніжэнняў, накіраваўся да ліўрэйнага. Але ён

не толькі адчыніў дзверы, калі да іх заставалася тры крокі, але і прыўзняў мышынага колеру капялюш, сказаўшы:

— Вітаем вас, пан Кнігар.

З выглядам, нібы не здзівіўся прыёму, я падышоў да адміністратара, апанутага ў чорную атласную камізэльку пры барвовым мятліку.

— Сардэчна вітаем, пан Кнігар! — выгукнуў ён з інтанацыяй, якой віленскія арыстакраты ў 1812 годзе сустракалі спачатку армію Напалеона, а потым войскі Кутузава.

— М... Я б хацеў... — я не ведаў, як разгарнуць намёк на тое, што мяне абяцалі пасяліць і накарміць.

— Ваш нумар гатовы! Каралеўскі падвойны люкс. Яшчэ вам прасілі перадаць вось гэта, — ён працягнуў мне ключ з прычэпленай масіўнай літарай “М” ды энвелопа з залацістай паперы.

Я разгарнуў капэрту. У ёй ляжала візітоўка з лаканічным запісам: “Гасцявы купон N16. Усе выдаткі. Праход паўсюль”. Побач значылася пячатка – рог дастатку ды італікам вакол яго: “*Рада Гільдый*”. Я падумаў пра курыны дзёнер з падвойнай бульбай ды бляшанкай колы. Нават не так: я падумаў, што зрабіць спярша – прыняць душ і пасля натрэскацца ці спачатку зжэрці свежасмажанай кураціны і толькі пасля ісці ў душ.

— А яшчэ вас чакаюць, — сказаў рэцэпцыяніст інтымнай інтанацыяй ды кіўнуў на фатэль з высокай спінкай, што стаяў на такой адлегласці, каб яго насельнік чуў нашу размову.

— О, які я шчаслівы, — прамовіў я, не хаваючы расчаравання, што ў выбары паміж дзёнерам і душам з’явіўся трэці складнік.

Там была дзяўчына. Строгія і крыху дзіцячыя рысы твару. Падлеткавая грыўка, але ўпартае падбароддзе. Наіўныя вочы, ды — сустракаюцца такія — зазіраюць

наўпрост у душу. Глядзяць так, што сэрца пачынае расці. І тое самае адчуванне, што недзе бачыў гэты твар раней.

На нагах — драўляныя башмакі.

Я б не параўноўваў гэты абутак з японскімі гэта, бо яны не мелі шлеек. Не нагадвалі і французскія сабо ці галандскія клопмы: нага заходзіла ў іх, апранутая ў чаравік. Адзінае прызначэнне гэтага абутку — прыўзняць чалавека над натоўпам, падкрэсліць ягоную выбітнасць.

Яна зрабіла крок насустрач і працягнула руку пад такім вуглом, які не дазваляе зразумець, чаго чакаюць: поціску ці пацалунка. То я патрымаў далонь у сваёй ды адпусціў, адчуўшы нязграбнасць. Ды лепш перажыць няёмкасць, не пацалаваўшы руку, чым паспрабаваўшы яе пацалаваць дарэмна.

— Вы нават не ўяўляеце, якое шчасце, што вы знайшліся, пан Кнігар! — Дама сказала менавіта так: не “прыйшлі”, а “знайшліся”. — Бо без Кавалера закрытае адкрыццё немагчымае. Карнавал даваўся б пераносіць, — тут яна прастадушна ўсміхнулася, і на яе шчочках утварыліся ямачкі. Мой твар, напэўна, выцягнуўся, калі я пабачыў гэтыя ямачкі. Дзяўчына працягнула: — А разам з карнавалам прыйшлося б пераносіць і мой шлюб. Ён прызначаны на першы пасля карнавальнага пасту вечар.

Мне падалося, яе вочы заставаліся сумнымі, калі яна сказала пра шлюб. Ці гэта выданне жаданага за існае? І адкуль гэта жаданае ў дадзеным выпадку?

— Вы, мабыць, стаміліся ў дарозе? — яна агледзела мяне з большым клопатам, чым мог чакаць перапэчканы бадзяга, толькі што вылезшы з каналізацыі.

— Усё нармальна, — я бывала махнуў рукой. Хаця мусіў сказаць: змора ёсць расой, якая высушваецца сонцам сустрэчы з цікавым суразмоўцам, ma chérie!

Але мая куртуазнасць зламалася, замененая занадта чалавечай інтанацыяй.

— Ну то дазвольце мне суправадзіць вас у нумар, — яна сказала гэта з непасрэднасцю, у якой нават самы разбэшчаны бабнік не пачуў бы двухсэнсоўнасці.

Дзяўчына рушыла да лесвіцы, і я здзівіўся, як лёгка ёй давалася хада ў высокім драўляным абутку: яна плыла па-над зямлёй. Вопратка звярнула на сябе ўвагу толькі калі яна пачала ўздымацца. На плечы накінутае кашаміравае паліто колеру цёмнага мёду. З-пад яго глядзеў падол сукенкі цыпаа, але зусім не таннай копіі, якую прадавалі праз Алі Экспрэс за дваццаць даляраў. Пра сапраўдную вартасць гэтай рэчы казалася яе адценне. То быў колер, які немагчыма было прыняць за *хуан-ту жоўты*, бо каларыт адасабляла ад любога вулічнага душку адлегласць пекінскага пурпуровага палаца ад бардэляў Ганконга. Гэта быў жоўты колер імператара Хуан-дзі, менавіта гэты жоўты спарадзіў фразу “насіць жоўтую вопратку”, то бок — “уладарыць над людзьмі”. У дынастычныя часы за абранне адзення такога колеру любога, хто не належаў да каралеўскай сям’і, забівалі.

Вышытыя золатам дробныя яблыневыя суквецці месцамі былі падноўленыя, і гэтая рэстаўрацыя дазваляла думаць, што сукня створаная мадэльерамі Шанхая ў той час, калі цыпаа толькі ўваходзілі ў моду. Што самае галоўнае, шэдэўр глядзеўся на Даме Карнавалу так натуральна, быццам яна ўсё жыццё зашпільвала туті гузік на высокім каўнерыку.

Мы спыніліся ля прачыненых дзвярэй пакоя, нумар на якім супадаў з лічбай на ключах. Мне зноўку зрабілася няёмка: запрашаць — значыць спараджаць непажаданыя кантэксты. Не запрашаць — прадэманстраваць уласную замкнёнасць і негасціннасць. Пагатоў, чамусьці ж яна сюды прыйшла.

Але дзяўчына зноўку ўзяла непасрэднасцю: яна зазірнула за дзверы і спытала: “Ці не супраць вы, калі я пагляджу, як вас засялілі”?

Далей было светлавое шоу Жана Мішэля Жара. Нумар складаўся з светлавых прыстасаванняў. Мэбля тут мела не галоўную ролю: звычайны арэхаваы стол, дубовы ложка, канапа з фатэлямі ў другім кластары інтэрнацкага блока, пераўтворанага ў каралеўскі падвойны люкс. Ды ванная з джакузі, зліў якога выходзіў проста за сценку: вось чаму на завулках гэтай утопіі трэба быць пільным, каб не атрымаць на галаву вадаспад з чужога ўнітазу. Але на кожны з двух пакояў прыходзілася па шэсць выключальнікаў святла. Яна пстрыкала імі і ўзіралася ў мяне, па-дзіцячы пільнуючы эфект.

Вось нумар пераўтварыўся ў аперацыйны пакой: дзве лямпы ў сто ват на столі залілі яго хірургічным святлом. Яшчэ адзін шчоўк, і пакой зрабіўся тэатрам: 80-ватная лямпачка жоўтага адцення падсвятліла фіранкі такім чынам, што яны нагадалі заслону. Святло зноўку змянілася, працаваў толькі ампірны настольнік пад сферычнай накрыўкай — ён вытвараў на арэхавай сталёніцы круглае азярцо. І яно выглядала патаемна — такое магло б натхніць Віктара Астаф’ева скапіяваць Хэмінгуэеўскі апавед пра цар-рыбу.

Яшчэ адзін пстрык, і ўсе бачныя воку лямпачкі згаслі, загарэліся фіялетаваыя ліхтарыкі, схаваныя ў балконах уступаў гіпсакардоннай столі. Гэтае ззянне перакрэсліла рэтра-афарбоўку ўбранства і змяніла настальгічны настрой на іранічную футурыстычнасць. Нібы інтэр’ер ар-дэко захапілі прышэльцы. Прычым не простыя, а такія прышэльцы, якіх паказвалі ў фільмах 1970-х гадоў. Яшчэ адна змена светлавых дэкарацыяў, і ўвесь пакой перамясціўся ў люстра: яно азарылася такім чынам, што каралеўскі люкс у адбітку выглядаў больш рэальным за існае. Наступны рух запаліў

няпэўныя начнікі над ложкам — гэтае святло было занадта інтымным, каб падтрымліваць яго доўга, і мая госця змяніла яго спачатку на хірургічны, а потым, калі дзвесце ват ляснулі па вачах, на рэтра-футурыстычны варыянт.

— Ну, як вам салют? — яна спытала так замілавана, быццам усе гэтыя лямпачкі ставіла сюды самастойна.

— Я ніколі не думаў, што мы жывем у святле, а не ў памяшканнях, — паспрабаваў сфармуляваць нешта разумнае я. — І галоўнае ж, уся мэбля не змянялася, а настрой.

— Гэта ж, мабыць, пасля цемры вельмі ўражвае? — яна прагна счытвала маю рэакцыю.

— Так, — я паціснуў плячыма, паказваючы, што пасля таго, чым уражаны быў у цемры, уразіцца нечым у святле не хапае эластычнасці душы.

— І як там? У пустках? — спытала дзіця.

— У гарадах насмерць вымярзаюць, бо паспальвалі ўсё, што можна было спаліць. У вёсках драўніны да халеры, але людзі мусяць забіваць сябе, бо ім няма чаго есці. Кепскія захопліваюць добрых, рабаўладальнікі называюць сябе народнай дыктатурай. Усё як раней, збольшага.

— Шкада, што наш горад не прымае больш людзей, — яна задуменна закусіла вусны, мабыць, разумеючы, што калі шукальнікаў шчасця стане больш, тут будзе тое ж, што і паўсюль. Яе твар зрабіўся вельмі дарослым, нават мудрым. — Ваш касцюм — у шафе. Адпачывайце і рыхтуйцеся. Я буду чакаць вас унізе.

Сукенка прашапатала, абдаўшы водарам прыхаванай у складках парфумы: дубовы мох, карэнне касачоў, язмін, сабраны да апошняга сонечнага заходу. Сумесь, што пасуе аднолькава і варажбітцы, і цнатліўцы, сурочанай зёлкамі на нешчаслівае каханне. Дзверы зачыніліся, і я застаўся адзін у фіялетавым сутонні.

Прадказальна, джакузі не працавала: моцы мясцовай электрастанцыі не хапала, каб завіраваць бурбалкамі цёпленькую вадзічку. Прадказальна, шампуні і гелі для ванны, разлітыя ў гамеапатычных памераў ёмістасці з пазнакай гатэльнага імя, былі звараныя ўжо ў постіндустрыяльную эпоху, таму пахлі хутчэй цінай, чым абяцанай хвойй ліванскага кедра. Прадказальна, гэта мяне ну зусім не засмуціла. Адмыўшыся ад каналізацыйных міязмаў, я з асалодай запіхаў у сметніцу перапэцканія паліто са штанамі: іх я болей не апрану, нават калі мне не хутка давядзецца зарабіць на новую вопратку.

Раскрыў шафу, цікуючы, што ж за касцюм падрыхтавалі мне арганізатары карнавалу. Адразу кінулася ў вочы таннасць матэрыялу, нетрываласць даволі пакручастай кройкі: са швоў тырчэлі ніткі, нібы гэта быў *сапраўдны* пінжак Boss Hugo Boss, набыты на ханойскім рынку. Вопратка была вырабленая на адну носку. Кашуля складалася з трох жаночых блузак рознай ступені скарыстанасці, белы колер якіх крышачку адрозніваўся. Шырачэзныя рукавы былі вытачаныя з паясных частак, форма каўняра фіксавалася ўстаўленым кардонным бірдакем з-пад піва “Белае золата”. Я ўлез у кароткія, да калена, нагавіцы, зробленыя з атласу вечаровага неба ды пераклаў у іх кішэню адзіную каштоўную рэч, якую меў з сабой. Рэч, дагэтуль не адціснутую дарогай.

Пад нагавіцы трэба было нацягнуць панчохі — кітайская сінтэтыка, брудны белы колер, ікры адразу пачалі невыносна свярбець. Але самае цікавае адбылося, калі я зашпіліў абшытыя блакітнай тканінай гузікі на камізэльцы і накінуў паверх кафтан. Па-першае, я зразумеў, адкуль узяўся атлас: ён быў вывернутай налева абіўкай крэслаў недарагога аўтамабіля – у складах шырокага крою хаваліся гарызантальныя строчки

спінкі. Іх нават не распускалі. Па-другое, я раптам пазнаў, чый касцюм мне выдалі, і пазнаванне напоўніла мяне пытаннямі.

Нацягнуўшы шалонавы сурдуд ды башмакі пры сталёвых спражках (жаночая мадэль са сточаным абцасам), я пайшоў уніз, спрабуючы надаць хадзе тую ж лёгкасць, як у Дамы Карнавалу. Атрымлівалася падобна да чаплі, якую ўкусіла яданосная жаба. Прычым, адразу ў абедзве канечнасці.

— Ваш касцюм выглядае цудоўна, пан Кнігар! — сказала апранутая красуня ў цыпаа ручной работы, устаючы з фатэля.

— Яго шыў добры кравец, у якога пад рукой былі дрэнныя матэрыялы, — я дазволіў сабе паставіцца да ўбранства крытычна. Зрэшты, гэта я быў у яго загорнуты, і гэта можна было ўспрымаць як самакрытыку.

— Не пераймайцеся, — яе твар зрабіўся заклапочаным. — У нас традыцыя не паўтараць тэму вопраткі на карнавалах, і касцюм робіцца на некалькі з’яўленняў у ім.

Гэты адказ, пры ўсёй сваёй лагічнасці, выглядаў раней падрыхтаваным, але чаму я мусіў тут напружыцца? Чаму ў маёй галаве павінна была зараўці сігналацыя? З чаго б?

— А хто вырашаў, каго я мушу ўвасабляць?

— Рада гільдый вызначае ўмовы, па якіх адбіраецца Кавалер, — прамовіла яна няўпэўнена. — Жыхары горада шыюць сабе касцюмы самі. А як тое адбываецца з госцем? Я не ведаю. Я першы раз абраная Дамай. Дамай Карнавалу наогул можна стаць толькі адзін раз у жыцці. І шмат якія дзяўчаты з радавітых марна чакаюць гэтага, і не дачакаўшыся, бяруцца шлюбам.

— Ці ёсць у вас цырымоніймайстар ці галоўны дызайнер, які адказвае за знешні выгляд касцюмаў? — даведваўся я. Я бачыў, што мая дапытлівасць пачынае

яе турбаваць, але не праз тое, што яна хавала нешта ад мяне, а праз тое, што ўсведамляла, як мала сама ведае. Каб не палохаць яе, я задаваў пытанні такой інтанацыяй, быццам расказваю анекдот.

— Не, такой асобы няма. Я думаю, усё вызначае кравец.

— І ён нейкім чынам здолеў прадказаць памеры Кавалера?

— Сапраўды цікава, — яна закусіла вусны. Такая мілая звычка. І такая знаёмая.

— Цікава тут іншае, — я зноўку ўсміхнуўся, нібы падыходзіў да самага смешнага ў гісторыі. — Вы пазнаеце мой касцюм?

Дама абняла мяне поглядам, хацела сказаць нешта, але, глянуўшы на чаравікі, сцяла вусны. Нібыта мела намер агучыць версію, але, зірнуўшы на пояс, змоўкла. Нарэшце, вымавіла:

— Францыя. Канец васьмнацатага стагоддзя. Барока выходзіць з моды, але ўсё яшчэ вызначае сілуэт. Парык ужо адсутнічае. Шырокі рукаў, манжэты кашулі без гузікаў. Але няма карункавых элементаў на фалдах і ўнізе рукавоў. Дакладна васьмнацатае стагоддзе. Што тычыцца прафесіі... Пры вас няма шпагі, і вы не ваенны, не арыстакрат. А магчыма, арыстакрат, які не хоча падкрэсліваць датычнасць да іншага класа. Блакітны колер і форма каўняра выключаюць датычнасць да духавенства...

— Калі вы не пазналі адразу, вам цяжка будзе здагадацца, — мякка ўступіў я, уражаны яе абазнанасцю ў саслоўным раскладзе Францыі васьмнацатага стагоддзя. Але з высновамі пра традыцыю саслоўнай літаратуры (Тэкерэй, абодва Дзюма, Брантэ, Драйзер, Фіцджэральд) вырашыў пакуль не спяшацца. — Бо нават прафесія, калі б яе можна было вызначыць гэтымі гузікамі з тканіны, нічога не скажа. Касцюм ёсць

даволі дакладным увасабленнем самага знакамітага партрэта Дэні Дзідро, зробленага Мішэлем ван Лао. Гэта не канец васьмнаццатага стагоддзя, а яго другая палова. Аднак філосафы часцяком ішлі наперадзе моды, і, крытыкуючы стыль, уплывалі на яго.

Я зрабіў паўзу ў спадзяванні, што, дачуўшыся пра Дзідро, дзяўчына прачытае аналогію. Зрэшты, яна ўжо назвала мяне Кнігаром двойчы. Але Дама працягвала слухаць, не разумеючы. Чым даўжэйшай рабілася паўза, тым мацней яна напіналася ў роздуме. Схіліла галаву, шыя ўперлася ў высокі каўнерык цыпаа, праз гэта адхіліўся клапан, які захінаў верх грудзей. Пад тканінай бліснула пласціна з запаленага бурштыну. Самы дарагі матэрыял для караляў у нашым свеце.

— Дэні Дзідро, — паўтарыла яна, разважаючы ўслых. — Складальнік Энцыклапедыі. Асветнік.

— Прынцыпова тут тое, што Дзідро быў укладальнікам бібліятэкі Кацярыны Другой. Царыца выкупіла яго кнігі, імкнучыся выглядаць меншай цемрашалкай, чым была. Рабаўладанне пры гэтым, канечне, не скасавала. І золата палацаў на адукацыю сялян не пусціла. Але важна тут тое, што фактычна Дзідро нарадзіў — апрача іншых ягоных дзетак — прафесію ўкладальніка прыватных бібліятэк.

— І вы пры гэтым — Кнігар! Чалавек, які здаваў літаратуру ў арэнду! Вельмі трапнае супадзенне! — засмяялася яна. Гэта падалося ёй смешным.

— Не толькі здаваў кнігі, але і фармаваў некалі бібліятэкі! — дадаў я ўжо безнадзейна. — І, канечне, за час, пакуль я ішоў ад мытнага пункту, ніводная швачка не паспела б пашыць такі строй. І нехта быццам ведаў, што я мушу з’явіцца.

Дама не моцна ўразілася звышрэальнай пранізлівацю мясцовага краўца. Яна была ў тым настроі (ці, можа, гэта яшчэ і колькасць жыццёвага досведу), калі

ўсе хваравітыя сутыкі кону выклікаюць не падазрэнні, а весялосць. Яна пераскочыла на іншую тэму:

— Але ж вы, мабыць, згаладнелі? Ці не хочаце далучыцца да мяне за абедам?

Паспела мільгануць думка, ці ветліва прапаноўваць чалавеку, апранутаму па шанхайскай модзе 1920-х, перамясціцца да кіёска з духмянымі дзёнерамі, але яна закончыла прапанову так:

— У “Метраполі” — найлепшая рэстарация горада. Прысвечаная Амерыцы часоў Манро.

Не сустракаючы майго супраціву (супраціў быў заціснуты самацэнзурай), Дама эскартавала мяне да латунных дзвярэй, за якімі чакаў дасканалы ўзноўлены інтэр’ер харчэўні невялічкага кінгаўскага гарадка пяцідзясятых гадоў мінулага стагоддзя. Гэта быў перыяд, калі дызайнеры не вызначаліся, ці мусіць малочны бар нагадваць нутро “Кадылака”, ці, наадварот, “Кадылакі” і “Плімуты” павінныя стылізавацца сваімі чырвонымі скуранымі канапамі пад закусачныя з бургерамі, кактэйлямі і кропельнай кавай.

Нас сустрэў стылізаваны пад Дзіна Рыда метрдатэль, які назваў мяне Кнігаром, а да дзяўчыны звярнуўся “Міс Пшонка” (і я заўважыў, што ёй гэта вельмі не спадабалася) — Рых правёў нас углыб храмаванай залы і пасадзіў пры сцэне. Мікрафон, які стаяў пасярод яе, больш за ўсё нагадваў вырабленую дызайнерам Buick Roadmaster 1948 года гранату. Перад сцэнай быў невялічкі металічны дансінг з лямпачкамі па баках. Любяць яны тут танцы.

Я раскрыў меню, на першай старонцы якога была выяўленая Мэрлін Манро ў сваім класічным ўорхалаўскім вобразе. Пад вечна маладой секс-сімвалкай, на тле амерыканскага сцяга, назва установы: “Сівая Мэрлін”.

Прагарты старонкі: бургеры з сырам чэдар, каліфарнійскія курыныя крыльцы, t-bone стэйк, смажаная

бульба з соўсам “Хайнц”. Высокая амерыканская кухня. Некалі ў дарагіх месцах імкнуліся ўзнаўляць кулінарныя традыцыі збыднелых японскіх вёсак, жыхары якіх ведалі толькі рыбу і рыс, зараз модна наслідаваць танным забягалаўкам Новага Свету. У напоях — вялікі выбар класікі, ад B52, да класічных лонг-дрынкаў.

— Як такое можа быць? — не вытрымаў я. — “Махіта са свежай мятай і лаймам”?

— Цалкам верагодна, — “Міс Пшонка” была нечым занепакоеная. — Ля валу некалькі камбінатаў вырошчваюць сапраўдную гародніну з дапамогай спецыяльных лямпаў. Поўная замена сонечнага святла.

Я заўважыў на сталах храмаваныя музычныя аўтаматы з дзірачкай пад батарэйку. Дарагія, халера, тры песні — поўны цынк. На сцэну тым часам выйшлі музыкі: лакараваныя электрагітары, труба, саксафон. Зараз будзе гучна. Багатыя людзі не любяць гаварыць з тымі, з кім дзеляць ежу.

— Слухай. У мяне да цябе ёсць нечаканая прапанова, — асмялеўшы, я звярнуўся да Дамы Карнавала на “ты”. — Давай адсюль уцячэм. Будзь да мяне таксама на “ты”, без цырымоній, добра?

— Куды? — яе твар яшчэ выказаў занепакоенасць, але я бачыў, што вочкі ўспыхнулі радасцю.

— Я пабачыў тут адну “дзёнерную”, а курыныя кебабы не жэр аж з пары, калі людзі яшчэ насілі цёмныя акуляры ад сонца. Давай адкінем увесь гэты пафас, ды проста закідаем курацінай. Ды паразмаўляем, як людзі.

— Ну, я не ведаю... — Тэкерэй, Дзюма і Брантэ патрабавалі ад яе змушанага вагання, але я ж бачыў, што побач з Эміліяй Сэдлі ў ёй жыве Бекі Шарп, а разам з Джэйн Эйр віруе Вялікі Гэтсбі. Яна мусіць павесціся на мой заклік да рэвалюцыі.

Я падняўся, упэўнена згроб яе сцюдзёную далонь сваёй жменяй і пацягнуў прэч.

— Калі ласка! На нас глядзяць! — выдыхнула яна, але руку не прыбрала. І ў шэпце я чуў зусім не Эмілію Сэдлі.

Мы выбеглі з “Метраполя”, яе рука выкараскалася з маёй, але дзяўчына пайшла вельмі блізка да мяне, і паміж намі ўзнікла нейкая змоўніцкая павязь. “Пшонка”, “Пшонка” — нягучна казалі мінакі нам наўздагон, я чуў лёгкае адценне знявагі ў гэтым, і мне хацелася абараніць яе ад мясцовых — зусім не зразумелых мне — раскладаў.

— Я па шчырасці вельмі люблю дзёнеры, — кідала яна мне ўрыўкамі, калі натоўп прыціскаў нас адно да аднаго, — але я не мушу іх есці, — нас зноўку разняло, — бо гэта нізкая ежа, ганебная, — паўза, я імкнуся да яе, але плынь разводзіць нас у розныя бакі, — родзічы забараняюць мне. Але я, бывае, пасылаю Марту. — ... — Я пачакаю вас, у сэнсе, цябе. — ... — Пакуль ты будзеш браць.

Трэба было абраць месца для балявання, і ўсе завулкі, як і ў любым горадзе з адкрытай каналізацыяй, былі смярдзючыя і брудныя, а па праспекце хвалямі ціснуў натоўп. Завярнуўшы ў вулічнае адгалінаванне за сталінскім дамком, мы прыўзняліся па пажарнай лесвіцы на два паверхі. У паддашшы, на ўзнесенай бляшанай пляцоўцы, можна было не баяцца чужых вачэй. Дама Карнавалу засталася чакаць, а я пабег высякаць забароненую ежу, ежу багоў.

Кухар зноўку назваў мяне “бей эфендзі”, запісаў нумар майго гасцявога купона, асцярожна пацікавіўся, ці не трэсну я, з’еўшы два вялікія скруткі. Ды з вінаватым выглядам папрасіў распісацца, што я бяру менавіта два. “Інакш гільды не кампенсуюць”, — паўтараў ён, а рукі ягоныя ўжо варажылі: курыца шкварчэла, падаючы з пірамідкі, таматы і гуркі накладаліся

горкай на мяса, і ўсё гэта заціскаў у сябе пакрыты мясцовымі плямамі праснак. Калі дзядзька дастаў гатовыя кебабы з электрычнай печкі, калі я пабачыў хрусткія падпалены на пергаментных капэртах з кавалачкамі сакавітай кураціны, я падумаў, што самым складаным будзе данесці скарб да маёй саўдзельніцы нескранутым.

Галоўным пытаннем у паяданні дзёнэраў ёсць тое, куды трапіць першая кропля з прарванага нутра. Як бы старанна ні абгортаў майстар ласункавую брушынну фольгай, пасля некалькіх укусаў смачны кебаб абавязкова лопне. Памятаючы гэта, я загадзя зняў з сябе сурдут і кафтан, ды кусаў духмяны скрутак, стаўшы літарай “Г”, так, што калі мой кебаб працёк, сумесь салатнага соку, кетчупу ды беллага соусу ляпнула побач з нагой. Дама ж Карнавалу, выглядае, “пасылала Марту” за дзёнерамі толькі ў сваіх марах. Бо на трэцім жа ўкусе яна атрымала крывавую кетчупную рану проста на каўнер сваёй каралеўскай сукенкі.

— Ой, — сказала яна.

Тое, што адбывалася далей, вельмі нас зблізіла. Я б нават падкрэсліў, што на такое збліжэнне не разлічваў, яго не замаўляў і быў да яго зусім не падрыхтаваны. Дзвюх сурвэтак хапіла толькі каб зняць крывавую пасту, пакінуўшы памадны развод ад прастрэлу. Як гэта заўсёды здараецца з кебабамі, кропля заняла найбольш бачнае месца на самай светлай вопратцы. “Міс Пшонка” расшпіліла каўнер, агаліўшы велізарнае бурштынавае калье, і спачатку расцірала пляму пальцамі, потым падключыліся вусны. Прадказальна, была пакліканая дапамога ў выглядзе майго сурдута, майго кафтана, маёй камізэлькі і нават маёй пышнай кашулі. Калі мы скончылі, задыханьня і счырванелыя, кетчуп быў паўсюль, расцёрты танюткай плёнкай па маёй і яе вопратцы.

Дзяўчына занепакоена аглядала пляму, якая зрабілася меней чырвонай, але цёмнай ад вільгаці ды вялікай памерамі. Адчуванне было такім, як быццам яна спачатку некага забіла, а потым старанна замыла сляды пры маім актыўным удзеле.

— Зараз мусім чакаць, пакуль высохну, — расхвлявана сказала яна.

— Мая віна! Мусіў папярэдзіць, што кебабы пырскаюць, — з жалем у голасе вымавіў я. Насамрэч ніякага жалю не адчуваў — мне было весела, як, здаецца, і ёй.

— Віна насамрэч мая, — прызналася “Міс Пшонка”. — Па праўдзе, я ніколі не замаўляла кебабаў Марце. Бо гэта такі... Ну як сказаць? Харчовы камінаўт. А Марта не тое, каб вельмі на маім баку...

— Ну ў вас і норавы! — я ўзрушана пакруціў галавой. — Навошта грошы, калі не можаш дурэць, як хочацца?

Яна пакусала вусны ў задуменні, я адчуваў, што яна падзяляе маё абурэнне.

— Разумееш, мы дбаем пра прыстойнасць. Калі сонца знікла, тут быў глухі райцэнтр са слабым інтэрнэтам. Без працы, грошай і перспектывы. Мы мусілі першымі вымерці з галадухі. Але дзякуючы нашаму ладу жыцця, з’явілася і святло, і цяпло, і грошы. Калі Карнавал не паважаць — вугаль скончыцца. Святло згасне.

Пра Карнавал ім, канечне ж, напісаў Сямён Чапля. Хацеў пакпіць з “дзікіх”. Я вырашыў не спрачацца і не імітаваць асветніка Дэні Дзідро. Веданне, што твой уклад жыцця — вынік шэрагу дурных забабонаў, прымаецца ў разлік толькі ў выпадку незадавальнення ім.

— А “пост”? Ты яшчэ казала пра “пост”.

— “Пост” — частка карнавальнай культуры. Гэтаксама, як закрытае адкрыццё, гільдыі і астатняе, — яна ўздыхнула.

— І вы ўсе верыце ў Бога?

— Бога? — Дама не змагла зразумець, у якой сувязі я запытаў пра яго.

— Трымаеце пост вы праз рэлігію? — асцярожна спытаў я.

Дзяўчына задумалася, яшчэ раз працёршы месца, дзе соус сапсаваў сукенку. Мабыць, Сямён Чапля не прыдумаў прычыны, з якіх яны мусяць пасціць. Не дачытаў у гарнізоннай бібліятэцы. Бо быў заняты Герадотам.

— Напэўна, так. Мы паважаем Бога. Бог падзяліў людзей на нобіляў і простых, — адчувалася, што яна старанна пераказвае словы, якія сказаў ёй рэпетытар на прадмеце “добрыя манеры”.

— А ты сама як думаеш? — паспрабаваў я збіць яе з панталыку.

— Калі б не сцямнела, людзі б пра Бога і не прыгадалі, — Дама пачала казаць болей упэўнена, як быццам яна імправізавала ў межах зададзеных рамак. — Вырашыў, напрыклад, Бог зрабіць другое прышэсце. І кім бы мусіў стварыць Хрыста? Блогерам-мільённікам? Поп-зоркай? Прэзідэнтам ЗША? Інакш ягоную навуку б не пачулі! Калі б Хрыстос проста хадзіў па гарадах у атачэнні запыленых вучняў — ягонае слова засталося б у нідзе. Таму і спатрэбілася зацьменне. Людзі ўспомнілі пра Бога, пра арыстакратыю. У Горадзе Святла паважаюць нобіляў і дбаюць пра Карнавал. Таму ў нас ёсць мяса, гародніна і махіта са свежай мятай.

Яна абAPERлася на парэнчы лесвіцы, схіліўшы галаву да святочнага натоўпу ўнізе. З гэткім жа ганарлівым замілаваннем Кацярына Другая мусіла глядзець на сялянаў, вымытых перад яе візітам у выбраныя вёскі.

— Як Ён можа на ўсё гэта глядзець? І нічога не рабіць? — дарожкі нашых з дзяўчынай настройў разышліся, бо я не падзяляў гэтага захаплення падсветленым ліхта-

рамі святam сытасці. І дакладна звяртаўся да іншага Бога. Не таго, які зрабіўся тут падмуркам для чалавечай няроўнасці. — Чаму ў свеце, які Ён стварыў, лепш за ўсё жывецца злодзеям без святла ў сэрцы? Чаму тыя, хто пужаюць, перамагаюць над зняможанымі ды запалоханымі? Чаму страх зрабіўся асноўным пачуццём пад зорамі? Страх, а не любоў? За што ўсё гэта?

Я праглынуў горыч. Яна задуменна закусіла вусны, на твар закраўся сумнеў, і я падумаў, можа, Дама мяне пачуе. Калі не мае словы, дык хаця б маю інтанацыю. Мы ўсе нарадзіліся роўнымі, і хай сабе ў маім дзяцінстве ўжо не было савецкай тоеснасці, але багатыя не лічылі сябе пацалаванымі Богам. Але дзяўчына вагалася пра іншае. Бо ўголас сказала:

— Можа, ты проста няправільна пражыў жыццё? Таму і лічыш, што Бог несправядлівы? Ты ж вандроўны. Не жывеш на адным месцы. Не маеш вагі ў грамадстве.

— Я выйшаў з Грушаўкі, бо мусіў выйсці. Я пайшоў, маючы столькі грошай, колькі мог несці на сабе. Са мной ішла сабуля.

— Сапраўдны сабака?

— Яе звалі Герда. Засталася са светлых часоў. Дарогай я страціў грошы, запlechнік, цёплую вопратку, стрэльбу. Герду забіў чалавечы страх перад прыдуманымі неўрамі. Што я не так рабіў? — не ведаю чаму мяне прарвала менавіта тут і цяпер. Магчыма, уся справа была ў манеры Дамы Карнавалу пакусваць вусны ў задуменнасці. І ў ямачках на шчочках, калі яна ўсміхалася.

— Чалавек не мусіць бадзяцца.

— Але ж Хрыстос бадзяўся.

— Напэўна, ты ўскрываў чужыя хаты, рабаваў майно, — вымавіла яна без папроку.

— Нежывых людзей, — перабіў яе я. — Хіба пан Бог караў мяне за тое, што я сілкаваўся харчамі, якія ўжо

непатрэбныя былі гаспадарам? Ці не ўсё адно памер-
лым? Нейкі ён нелагічны, гэты Бог!

Дзяўчына не пачувалася ўпэўнена ў гэтай тэалагіч-
най спрэчцы. Болей за тое, нейкая думка свідравала
яе. Так неўзабаве і кроў выступіць на вуснах.

— Але ж ты нарэшце дайшоў да Горада Святла! Па-
бачыў тое, дзеля чаго згубіў капітал, майно і сабаку. Ці
гэта не дастатковая ўзнагарода? Проста быць тут? Бо
цябе ж не мусілі прапускаць! І зараз ты яшчэ і трапіш
на закрытае адкрыццё. І будзеш танцаваць з Дамай
Карнавалу.

— А ты думаеш, маёй мэтай быў Горад Святла? — я
хмыкнуў.

— А хіба ж не?

— Ваш горад — кароткі прыпынак на працяглым
шляху. Мне трэба прайсці — я некалі падлічыў — сем
тысяч кіламетраў. Шлях мусіць прайсці праз Расію,
Казахстан, Узбекістан, Афганістан, Пакістан і Індыю.
Памятаеш такія краіны мінулага? Пры хуткасці 50 км
у сненне, якую я канечне ж не вытрымліваю, ісці мне
150 сненняў. Ці пяць колішніх месяцаў. І гэта — калі не
блытацца, не губляць дарогі, не загразаць у полісах,
каб набраць грошай на далейшы пераход. З заходняй
мяжы Афганістана пачнуцца горы. На поўначы Індыі
яны зрабляцца непраходнымі. Я дагэтуль не разумею,
як праміну Гімалаі.

— А куды ты ідзеш? Што вымусіла цябе пусціцца ў
такую вандроўку?

Я набраў паветра ў лёгкія, але так і выдыхнуў, не
адказаўшы.

— Твая сукенка высахла! Можам ісці на закрытае
адкрыццё! — прапанаваў я замест сваёй рэплікі.

— Яно ўвечары, — Дама заўважыла мой саскок з
тэмы. Павярнула твар да мяне і пахістала галавой, ні-
чога не сказаўшы. Нават злавалася яна вельмі знаё-

ма. — Але мы можам зайсці да Валовічаў і адрэпетаваць наш танец.

Яна захінула мядовае паліто, схаваўшы сляды га-странамічнага злачынства, і пайшла ўніз па лесвіцы. І гэтым разам яе драўляныя кломпы гучна цокалі на кожным кроку, а яе пастава не тулілася да мяне. Мы ўліліся ў натоўп, і нашая камунікацыя зноўку зрабілася пункцірнай.

— Беражыся, тут яміна ў тратуары! — папярэджвала Дама, і я заўважаў, што наперадзе людская плынь спыняецца і віруе. Наблізіўшыся, пабачыў, што бетонны блок на ходніках адсутнічае. А пад ім наладжаная пратока, па якой бяжыць ручай чорнай вадзіцы. — Там каналізацыя, лепей не падаць! — бліснула вачаняткамі “Міс Пшонка”.

Карнавал развёў нас па баках, я не спускаў вачэй з яе жоўтага каўнерыка і спяшаўся з усіх сілаў. Не згубіць яе было лёгка, бо абутак добра прыўздымаў яе над іншымі.

Апрануты ў касцюм, я перастаў адрознівацца ад святочнага шэсця, і дзяўчаты пасміхаліся мне, і паўмаскі Каламбіна хавалі іх вочы. Пасля “Метраполя” дарога пачала забіраць наверх, сталінскія трохпавярховікі змяніліся пыхлівымі палацыкамі ракако, у якіх, прыгледзеўшыся, можна было пазнаць усё тыя ж сталінскія трохпавярховікі, упрыгожаныя драўлянымі ракавінкамі, ветразямі, пілястрамі і (у каго хапіла грошай) — порцікамі з жывапіснымі сцэнамі жыцця радоў па-над архітравам. Гербы — маляўнічыя, як этыкеткі на баварскім піве, падсвятляліся найбольш шчодра. І шмат што можна было зразумець па тых гербах пра фантазію, густ ды самазакаханасць іх уладальнікаў.

У натоўпе сталі трапляцца конныя павозкі, і побач з кучарам ля іх абавязкова крочыў апрануты ў уніформу

родавага колеру крычальнік, які адганяў людзей. У руках ён меў пугу. У кучараў хлысты калі і былі — яны імі не карысталіся: коні тут былі занадта чыстакроўныя, каб іх лупцаваць.

— Гэта “Верхні Горад”, — тлумачыла яна. І, пасля паўзы, калі мінакі зноў далі нам сустрэцца. — Тут жы-вучь толькі тыя, у каго ёсць свой герб. Гільдыі, заможнае трэцяе саслоўе, маюць жытлы бліжэй да ТЭЦ. Там таксама добра, былы катэджны пасёлак. І на ўзвышшы, што добра.

О так, у гарадах са смярдзючай пратокай пад тратурамі важна жыць на ўзвышшы.

Праспект упёрся ў драўляны палацык, за якім горада не было бачна, толькі чорны правал. Я пазнаў падобны да бялюткага парахода дамок, пабачаны знізу, калі набліжаўся да мегаполіса. Ажыўленая вуліца тут рабіла заварот направа і страчвала па вышыні. Там, справа, месца выглядала больш дэмакратычна: зноўку трапляліся вулічныя гандляры, гралі музыкі — я нават і не заўважыў, калі ўсе гэтыя крыніцы вулічнага тлуму паспелі знікнуць, каб не турбаваць знаць.

— Палац Валовічаў, — растлумачыла Дама Карнавалу, калі мы наблізіліся да агароджы. — Некалі іх продкі распрацавалі радовішча вугалю. Зараз яны валодаюць горадам. Частка палаца адкрытая для наведванняў, туды водзяць экскурсіі і праводзяць пачэсныя зборы.

— І што, нас пусцяць? — без асаблівай цікаўнасці запытаў я.

— Закрытае адкрыццё карнавалу адбываецца тут, мы мусім адрэпетаваць танец. А гэта — мой жаніх.

“Міс Пшонка” сказала гэта, не змяняючы інтанацыі. Яе ківок быў адрасаваны вялікаму падсветленаму сіцілайту, з якога пасміхаўся апрануты ў сучасны пясочны касцюм маладзён. Крыху конскі твар, шмат роўных

зубоў, валасы ў колер пінжака. Хлопец сядзеў за працоўным сталом, закіданым дакументамі. Маці і бацька стаялі ззаду, уладна ўсклаўшы пальцы на яго плечы, і было ў гэтым нешта шэкспіраўскае. Рукі, выглядала, былі цяжкімі, бо маладзён горбіўся.

За спінай хлапца выяўлены быў герб — хіба не адзіны прыдуманы густоўна, калі не рабіць зніжку на тое, што ён намаляваны пад дыктоўку прыкладна такіх жа эстэтаў, толькі на дзвесце гадоў раней.

“ВАЛОВІЧЫ, СВЕТА ДЗЯЧНЫ ЗА ВАША СВАТЛО!” — было напісана вялікімі літарамі на плакаце. Цікава, хто аплаціў гэтую ўдзячнасць: гараджане ці самі Валовічы? І калі гараджане — дык чаму бігборд месціўся на тэрыторыі маёнтка, за агароджай? Узброеныя ахоўнікі ля брамы крыху паблажліва далі Даме знак прайсці і старанна абшморгалі мой кафтан. Так мяне не трэслі з тых часоў, калі я рабіў перасадкі ў Франкфурцкім аэрапорце.

— Ты пазнаёміш мяне з прынцам? — запытаў я, думачы другім пытаннем удакладніць, ці варта нам зноўку перайсці на “вы”.

— Не, малодшы Валовіч моцна заняты. Ён не будзе са мной кантактаваць да завяршэння карнавалу, — паспешліва зазначыла дзяўчына.

Парадны падыход да палаца быў перакрыты, гасцявая сцежка зводзіла налева і ўпіралася ў касу. Абвесткі паведамлялі, што квіток каштуе тры цынкі, што бахілы абавязковыя для ўсіх і што зараз доступ абмежаваны, бо “праводзіцца мерапрыемства”. Павітаўшыся з касіркай, “міс Пшонка” загадала мне ісці за ёй. Драпаючы старанна вылізаны паркет драўлянымі чаравікамі, яна збочыла ў калідор і адвяла аксамітавую завесу, што перакрывала ўваход у невялічкую авальную залю, дзе на прыстаўных крэслах з чырвонымі спінкамі сядзела багатая народ. Я адзначыў, што

Даме Карнавалу добра вядомыя набліжэнні да гэтага асабняка. З гасцявога ўваходу.

Вольных месцаў у зале не было. Некалькі чалавек выкруцілі галовы, заўважыўшы нас, і некаторыя павагаліся, ці ўзняцца, каб саступіць жанчыне месца. Але ніхто гэтага не зрабіў. “Трэцяя міжнародная канферэнцыя бізнес коўчаў”, — паведамлялі словы на расцяжцы, прымацаванай да столі. Перад публікай нервова расходжваў вядоўца, то бок, гэта на маю думку ён рухаўся нервова, а сам бы ён, мусіць, сказаў бы, што рухаўся энергічна, матывавальна, натхняльна. Але гэта вельмі нервала. Падзея нагадвала патаемную сходку мазахістаў у межах яшчэ не адкрытага карнавалу.

— Ці гатовыя вы да развіцця дакладнага бачання мэтаў, якія стаяць перад вашым бізнесам і выпрацоўкі разумення аптымальных рычагоў у інструментарыі іх вырашэння? — заводзіў прысутных вядоўца. Некалькі чалавек выгукнула “так”. — Ці гатовыя вы змяніць свае чаканні ад рэзультатаў, на які скіраваны ваш бізнес? — кожны раз ён пыталася падвышпаў інтанацыю напрыканцы рэплікі. Паколькі гэты сказ быў карачейшы, тут больш людзей падтакнула нервоваму.

— Не ў час мы прыйшлі, — ціха сказала ў маё вуха Даме Карнавалу, — гэта да вечара. Не здолеем рэпетаваць.

— Ці разумеете вы, якія вынікі нашай размовы вам патрэбныя, каб вы лічылі, што правялі час з карысцю? — надрываўся вядоўца. У граматыцы ягоных гаварэнняў нешта было глабальна паламанае, але я не мог зразумець, што менавіта. — Ці гатовыя вы ацаніць сваю асабістую зацікаўленасць у варыянтах аптымізацыі свайго бізнесу па дзесяцібальнай шкале і выставіць адзнаку не ніжэй за восем, а інакш скарачаць колькасць варыянтаў да аптымальных паказнікаў? — зала падтаквала, не задумваючыся. У чым, здавалася, і быў сэнс разagrэву.

— Гэта — карнавальны зал, да ночы яго прыбярэць для балявання, — шаптала мне на вуха Дама. — Раней гэты пакой быў яшчэ меншы, яго пашырылі за кошт іншых памяшканняў. Бачыш драўляны люк, на якім стаіць гэты дзядзька? Там была прыбіральня, гэтая частка дома навісае над безданню. Пад ёй — трыццаць метраў пустэчы. І сток ля падэшвы тэрыкона.

— Ну тады дазвольце запрасіць нашага наступнага спікера! — экстатычна выкаціў вочы да столі шумэн. — Легендарны бізнес-анёл, фінанс экзекуцёр, трэнер па гоалз энд апарцыюнізі і пачэсны коўч нашай канферэнцыі! Вова Чэлсі!!!

Зала зайшлася апладысмантамі, а мы паспяшаліся прэч. Ахоўнік на выхадзе зноўку пачаў мяць мой кафтан і я нават пашкадаваў, што нічога каштоўнага не сцібрыў — было б не так крывёдна.

— Хадзем у кіно! — прапанавала мая суразмоўца і скіравалася да выверту вуліцы, куды выцякаў натоўп з палацавага ўзвышша. Дзяўчына расшпіліла паліто і ці то забылася, ці то перастала звяжаць на запэцканасць сукенкі. Такой яна мне падабалася больш. Зрабіўшы сотню крокаў, мы спыніліся ля залітага святлом хола за шклянымі дзвярыма. Па баках ад уваходу — плакаты з дрэнна намалёванай Прынцэсай Леяй з “Зорных войнаў”. На іх было напісана нешта незразумелае: *“Новая Надзея”. Размоўна-сінематаграфічнае шоу. Казальнік — Сіндбад ака Гуд Камедзіян. Паказы нон-стоп, музыкальная феерыя*”.

— Размоўна-сінематаграфічнае шоу? — не паверыў я вачам.

— Калі сцямнела, у нашым райцэнтры не заставалася ўласнага кінатэатра, колішні перарабілі ў гіпермаркет, — цярпліва растлумачыла яна. — Моцы нашай ТЭЦ не хапіла на тое, каб сілкаваць абсталяванне сучасных IMAX з 5D і Inner Dolby, якое сталкеры пры-

неслі з вялікіх гарадоў. То сталкеры працягваюць шукаць па вясковых клубах, а тут узнік свой фармат кіно. Мне ён болей даспадобы, чым тэатр ценяў ды воднае шоу. Сам зараз пабачыш.

Касірка прыняла працягнуты мною нумарны квіток, але, пазнаўшы Даму Карнавалу, прпусціла нас без запісу. “Займайце любыя месцы”, — сказала. Мы прашмыгнулі ў цёмнае памяшканне, запоўненасць якога была несупастаўнай з захопленасцю людзей дзеяй: нешматлікія глядачы проста ўліплі ў сцэну. Там у светлавым снапку сядзеў падобны адначасова да Джорджа Лукаса і Умберта Эка барадач. За ім месціўся вялікі экран, на якім была карцінка: апранутая ў форму імперскага пехацінца Лея схілялася ў пацалунку над Ханам Сола. Малюнак быў выкананы ад рукі рознакаляровымі алоўкамі. Нос прынцэсы пазначаны дзвюма плямачкамі — гэтаксама ж, як насы на большасці гербаў, якія мы бачылі ў Верхнім горадзе. З чаго можна зрабіць выснову, што Мекай для людзей мастацтва Горад Святла пакуль не зрабіўся. Казальнік дачкаўся, пакуль пасядзем, і працягнуў:

— Слугі Сітхаў ціснуць з двух бакоў. У калідоры носяцца лазерныя кулі ад бластараў, — у сутонні ля падмосткаў ажыла фартэпіяна: тапёр з паступовым нарастаннем выдаў трывожную музычную фразу, якая дублявала прамоўленае. Казальнік працягнуў: — Заду ворагі, спераду ворагі. Прынцэса Лея ў небяспецы. Яна звяртаецца да сваёй світы: “Што будзеце рабіць? Вы мусілі прыдумаць план адыходу!” А Ханс Сола ёй: “Я вас тут, краля такая, эксплуатаваць сябе не запрашаў!” І збірае свой твар у гэткую грэблівую курыную дупку. Ён не паважае Прынцэсу Лею, бо, у адрозненне ад Люка Скайуокера, сам — не арыстакрат. Ханс Сола — не проста чалавек з трэцяга саслоўя, ён пірат, касмічны пралетар, анархіст. І, як мы далей пабачым,

ён будзе не толькі хаміць Яе Вялікасці, але і спрабаваць спакусіць яе. Ажно пакуль арыстакрат Боба Фет не замарозіць яго ў карбаніце на замову бацькоў прынцэсы, выбітных сенатараў (тапёр вырабіў камічны пасаж).

— Ён дакладна той фільм пераказвае? — шаптаў я на вуха Даме. Калі я крануў вуснамі яе мочку, адчуў, як ад валасоў дыхнула тым самым водарам: дубовы мох, карэнне касачоў, язмін, сабраны да апошняга сонечнага заходу. Каханне ў заповітным лесе. Цнота і спакуса, аванс і нясмеласць.

— Ну, можа, яго крыху адаптавалі пад наш горад.

— І тады прынцэса, раззлаваўшыся, бярэ бластар, і, проста ў сваім гэтым манікюры, страляе ў сценку! — працягваў Казальнік. — А Ханс Сола паварочваецца да Люка Скайуокера ды вымаўляе: “Ці заб’ю яе, ці закахуюся!” Пасля чаго яны скочаць у смеццезборнік. Наступны слайд, калі ласка!

Асістэнт паклаў новую кальку на светлавую тумбу з рагулінай, струмень якой вытвараў малюнак на сценцы. На ёй Чубака, Сола, Прынцэса Лея ды Люк стаялі пасярод прыцемненага памяшкання. Зараз сценкі пачнуць спіскацца. Чубака быў выяўлены цемнаскурым нявольнікам, простая кашуля Люка ўпрыгожаная карункамі і вышыўкай.

— А пра што “Зорныя войны”? — не здолеў я адмовіць сабе ў яшчэ адным дакрананні да яе вуша вуснамі.

— Прадстаўнікі розных кланаў змагаюцца за сэрца Прынцэсы Леі, — вымавіла Дама Карнавалу. — Але ў фінале Лея жэніцца з Люкам і нараджае сына, які потым выяўляецца Дартам Вэйдэрам.

Цікава, як бы пад патрэбу гэтага горада адаптавалі “Трансформераў”. Ці, напрыклад, “Чужых”.

— Ведаеш, я не вельмі люблю дынастычныя сагі. Можа, пашукаем закуток для рэпетыцыі нашага тан-

цу? Бо танцую я нібы ізюбр, паранены ў філей лазернай куляй. — Я гаварыў гэта і ўсведамляў, што, каб застаўся — мог бы шаптаць і шаптаць нешта ў заповітныя змянавы водар.

Яна павярнула да мяне твар і моўчкі пахістала галавой, сцяўшы вусны.

— Канечне, хадзем! — сказала яна з гатоўнасцю, хаця я бачыў, што яна была захопленая сюжэтам. — Сіндбад — не найлепшы Казальнік!

— Прабач, — сказаў я, калі мы выбраліся з залы, — у мяне ў кішэнях вецер свішча, балюча слухаць пра чужое шчасце і дабрабыт, — і паспрабаваў перавесці ўсё ў жарт:— Ты не ведаеш, ці ёсць пры палацы Валовічаў біржа працы для бадзяжных літаратуразнаўцаў? Мне б не зашкодзіла панесці з горада крыху цынку.

— Табе не трэба ні пра што турбавацца, — цьмяна сказала яна, ляпаючы драўляным абуткам па прыступках. — Паспрабуй проста быць шчаслівым. Не думай пра будучыню! Да закрытага адкрыцця мы мусім слугаваць выключна табе.

Мы выбраліся на Ла Рамблу, і яна ціснула сваёй вяселосцю, пырскала ў вочы святлом, танцавала ды шамацела мелодыямі, якія гралі на хангах. Гэтым разам я адчуў вострае адчужэнне ад гэтага “нармальнага” гораду, у якім усё было амаль “як раней”. Мы збеглі ўжо з другой грамадскай падзеі, і аднекуль узялася ўпэўненасць, што рэцывавацца прыйшлося б і з мясцовага тэатра, і нават з трыб’ют-канцэрту *Dereche Mode*.

Такая колькасць шчаслівых людзей! Як быццам усе не гаротныя двухногія кантынента перабраліся пад электрычныя ліхтары. Усведамляючы, што свет, які яны пакінулі, застаўся счарнелы, згладнелы і пусты. І ў феерыі віру і раскошы адчуваўся прысмак дэкадансу. Калі б карыкатурнай мясцовай арыстакратыі не паўстала праз Аракул, яна, разам з карнавалам, мусіла

цвіллю нарасці сама як рэакцыя на празмернасць. Баляванне пасярод чумы – гэта заўсёды забаўка для эліты. Што там казаў Рэйтан пра былы свет?

Я не падзяліўся з Дамай сваімі адчуваннямі, але яна пачула нешта і без рэплік. Магчыма, аднак, яе выказанне было звычайнай заўвагай тубыльца пра турыстычны звярынец:

— Неяк мне млосна ад усяго гэтага. Трэба дзе-небудзь схавацца!

Я чакаў, што арыстакратка прапануе наведаць маёнтак яе бацькоў — гэта цалкам укладалася ў логіку нобіляў. Але замест гэтага яна асцярожна зазірнула мне ў вочы ды запытала:

— Можна мы пойдзем да цябе ў гатэль?

У гэтым позірку не было ніякага абяцання. Толькі перасцярога. І гэтая перасцярога адрознівала прапанову ад першага падыходу Дамы да майго жытла. Паказваючы мне нумар, яна паводзілася так, быццам я быў падораным ёй поні.

Канечне ж, я пагадзіўся. Не ў спадзеве на абяцанне. А ў разліку на перасцярогу. Якімі б ні былі ямачкі ці прыкушаныя вусны, падабенства — недастатковая аснова для пачуццяў.

Уверцюра да “Чароўнай флейты” Моцарта ўтрымлівае ў сабе фрагмент, дзе адна і тая ж мелодыя спачатку падаецца ў мажорным, поўным аптымізму, ключы, а потым, калі яе развіццё праходзіць праз кульмінацыйны перавал, яна ж граецца ў парадку, поўным светлай скрухі. Як настальгія па ўласнай жа веселасці. Наш зваротны шлях да гатэля па вуліцы моцартаўскага гарэзлівага штукарства, быў акрэслены мінорам. Я вырашыў высунуцца з гэтага горада як толькі мяне адпусцяць з цырымоніі: ежу ўпалую ў найбліжэйшым закінутым мястэчку, цынк зараблю там, дзе меней шчаслівых насельнікаў.

Калі мы прайшлі ўзвышша тэрыкона і натоўп пачаў разводзіць нас у бакі, дзяўчына падхапіла мяне пад локаць ды прытулілася да майго дрэнна пашытага сурдута. Мы тупалі моўчкі, і ніколі да гэтага моманту не былі настолькі аднадумнымі з ёй. “Міс Пшонка”, – гучала ёй у спіну гучней. Здаецца, яна свядома забяспечвала сабе рэпутацыю. Што будзе казаць свайму зубатаму прынцу на вясельнай цырымоніі?

Ліўрэйны мурын прачыніў дзверы ды нізка схіліўся перад маёй спадарожніцай. “Ваш столік чакае!” — падбег да нас Дзін Рыд — ягоны твар выцягнуўся, калі “Міс Пшонка” моўчкі абмінула яго і пайшла поруч са мной наверх. Асветленыя ампірнымі светлавымі шарамі чырвоныя кілімы з узорам трохкутнай каронай, лёгкі джаз, які прыцішана гучыць з дынамікаў. У калідорах “Метраполя” нават пахла так, як некалі ў “Хілтэне” і “Рэнесансе”.

Адзін мудры чалавек у мінулым жыцці аднойчы сказаў мне: хочаш даведацца пра настрой жанчыны, якая пагадзілася зайсці з табой пасля спаткання, — паглядзі на яе твар, калі адчыняеш дзверы. Магчыма, Дама Карнавалу ведала пра гэтую показку, бо, пакуль я круціў ключы ў замку, павярнулася да мяне спінай.

Яна зайшла першай, моўчкі дачакалася, калі я зачыню дзверы, і моўчкі ж зняла з мяне сурдут і кафтан. Рухі яе былі рэзкія, як у матулі, якая распранае перапэцканае дзіцё. Пасля па яе плячах прабегла хваля — яна скінула сваё мядовае паліто на падлогу і рушыла ў ванную, не закрываючы за сабой дзвярэй. Адтуль ударыў гук вады і, каб я не падумаў нічога такога, данеслася шорганне волкай туалетнай паперай па тканіне.

Я прайшоў у пакой і пацікавіўся зместам шуфлядак у століках ля ложкаў. Хочаце даведацца, што думае гатэль пра сваіх гасцей, зазірніце туды. У гатэлі для

спатканняў тут будуць пакінутыя прэзерватывы ды інтымны гель, у гасцявым доме для круцялёў з дрэннай крэдытнай гісторыяй — нічога, у іканічным рэсорце для фотак для Instagram — гедэонаўская Біблія, гід па горадзе, паходны швейны набор ды навошчаная махнатка для абутку.

У люксавым гатэлі Горада Святла швейнага набору, канечне ж, не прадугледжвалася, бо тут мусілі спыняцца джэнтльмены ў бездакорных касцюмах. Замест гіда па горадзе ў вялікай шуфлядзе ляжаў поўны набор карнавальных масак: Баўта, Каламбіна, Марэта, Гата, Вольта ды Dama di Venezia. Замест гедэонаўскай Бібліі — вялікі зорны атлас, у які я з цікаўнасцю заглябіўся, ажно пакуль груканне драўніны ў падлогу не паведаміла, што пасцірушкі скончаныя.

Дама развесіла маю вільготную вопратку па стара-свецкіх латунных батарэях — хутка касцюм мусіць высахнуць. Сама ж расшпіліла і падкасала каўнер, каб ён хутчэй пазбавіўся вільгаці. Шыя ў яе агалілася, і я пазбягаў на яе глядзець. Дзяўчына прысела побач са мной на ложка і зазірнула ў кнігу, якую я трымаў. Атлас быў адкрыты на расповедзе пра нябеснага пакемона — у частцы, дзе ўладальнік “сховішчаў снегу і скарбніц граду”, “Гасподзь з Буры”, пытаўся ў Ёва, ці здольны ён “расцягнуць пумы” сузор’я Арыён.

— Ты ведаеш, што ноч — дужа рэдкая з’ява ў космасе? — прамовіла яна.

Я закрыў кнігу і ўсміхнуўся:

— Па мне, дык гэта “рэдкая з’ява” крыху зацягнулася.

— Сітуацыя, калі з планеты бачна чорнае неба і зоры — недасяжная ці дасяжная толькі сезонна на ўтварэннях большасці зорных сістэм.

Я хацеў запытацца, ці не даведалася яна пра гэта з пераказу “Зорных войнаў” у мясцовым кінатэатры, але

прыкусіў язык. Настрой быў занадта крохкім, каб руйнаваць яго іроніяй.

— Наша ноч узнікла таму, што Сонца аддзеленае ад цэнтра Галактыкі шчыльнымі воблакамі пылу, які не прапускае святло. Інакш ззяла б без перапынку. У мяне быў добры рэпетытар па астраноміі.

— Тут вучылі астраномію і пасля таго, як газеты пачалі пісаць пра неўраў з андрафагамі? — здзівіўся я.

— Рэпетытар быў у мяне яшчэ да таго, як сцямнела. — Мякка адказала дзяўчына. — Але астраномія ў нас ніколі не выходзіла з ужытку.

Павісла паўза, і, каб пазбавіцца яе, я дастаў з шуфлядкі маскі, збіраючыся насмяшыць яе перакручваннем гатэльных мэсіджаў гасцям. Але яна дадала:

— Тады, дзяўчынкай, я думала: якія мы, людзі, шчаслівыя! У нас ёсць ноч. Такія рамантычныя зацёмкі. Час для спатканняў. Час для кахання.

— Але выявілася, што зусім не ноч была аптымальнай для спатканняў, — працягнуў я, думачы пра сваё. — Прынамсі, у блізкіх людзей. Уначы вока выходзіла меней. Уначы не бачыш каханага, а прыдумваеш яго. Гульня ў хованкі. Хлеб для фантазій. Дзень — час шчырай любові. Днём і толькі днём чалавек напраўду аголены. Днём ён выяўляецца такім, якім яго стварылі. З усімі ягонымі хібамаі. З усім рабаціннем ды плямамі на скуры.

Паўза, якая ўсталявалася пасля гэтага абмену, стала яшчэ глыбейшай — з такой ужо не выраўніш жартамі пра маскі. Яна ўзяла мяне за руку ды высунула на сярэдзіну нумара. Пасля падышла да свайго паліто і вярнулася з партатыўнай калонкай. Націснула на кнопку — у пакоі нягучна запульсавала ўрачыстая мелодыя. Падобная яна была на крыху перароблены ўступ да савецкага “Шэрлака Холмса”: пасля таго, як Уладзімір Дашкевіч памёр, “кампазітарам на тэму”

заставалася толькі перастаўляць месцамі адны ўжо напісаныя фрагменты з іншымі.

— Вось так гучыць інтрадукцыя, пад якую нам трэба рухацца, — Дама Карнавалу ўзялася за мае далоні і зрабіла некалькі рухаў.

Я паўтараў яе крокі, і выглядала нашае ператупванне вельмі кастурбавата ды змушана. Як партрэт Прынцэсы Леі пад запрашэннем на лекцыю пра высакароднасць касмічнай арыстакратыі. Я паклаў рукі на яе талію, і гэта яшчэ болей нас засмуціла. Так, мабыць, танцавалі б два вежавыя краны, калі ім давялося б счাপіцца разам. Тое, што яна была вышэйшай за мяне на палову галавы, гэтаксама як і выстук драўляных сабо ў керамічную падлогу, якім суправаджаўся кожны наш рух, ладна дадавалі няёмкасці. І тут мелодыя скончылася, і я дык дакладна ўздыхнуў з палёгкай. Праз секундную паўзу аўтаматычна ўключыўся наступны трэк — нумар напоўніўся праставатымі гітарнымі акордамі. Такая няхітрая мелодыя. Якую я пазнаў адразу. Тое было як удар пад дых. Потым уступіў голас. Ён як быццам не спяваў, а гаварыў. Звяртаючыся да некага вельмі блізкага:

*Wake from your sleep
The drying on your tears
Today we escape, we escape*

Мы стаялі, не разнімаючы рук.

— Ты пыталася, куды я іду, — сказаў я, і голас мой зрабіўся хрыплым. — Калі сцямнела, мая каханая была ў Покхары, Непал. Яна пайшла наверх, на гару, сустракаць світанак. Якога не настала. Я згубіў яе і мушу адшукаць.

А Том Ёрк у гэты час заклікаў мяне дыхаць, працягваць дыхаць, як бы не перацінала дыханне ад мелодыі,

пад якую я некалі круціўся па пакоі з іншай дзяўчынай. З такімі самымі ямачкамі пры ўсмяшцы. Дама Карнавалу скінула з сябе гэтая вычварэнскія драўляныя чаравікі і зрабілася маленькай. Яна паклала рукі мне на плечы, але мы не рухаліся, слухалі Тома Ёрка.

— Ты разумееш, што ты яе не знойдзеш? — запытал партнёрка па танцы, углядаючыся ў мяне.

Я пахістаў галавой, і тое магло значыць і нязгodu з тым, што мая вандроўка бясплённая, і разуменне, што я ніколі не знайду тую, каго згубіў.

— Я пакрыўдзіў яе, — здолеў выціснуць з сябе я, змагаючыся з уласным дыханнем. — Яна з'ехала вандраваць. Я быў пэўны, што мы памірымся.

— І чаму ж ты ідзеш, калі разумееш, што ніколі не знойдзеш яе?

А ў песні грывнулі барабаны, голас запеў крэшчэнда:

*You can laugh
A spineless laugh
We hope your rules and wisdom choke you*

— Таму, што яна — мая адзіная, — адказаў я, і болей ужо не мог гаварыць.

Дама Карнавалу абняла мяне, а я схаваў невідучыя вочы ёй у валасы. Мы стаялі так, разгойдваючыся ў такт фіналу песні, які выдзіраў душу:

*And now
We are one
In everlasting peace*

— Ну то я таксама табе скажу, — яна адарвалася ад мяне ды выцерла вочы. — Сёння пасля нашага танцу цябе мусяць пакараць смерцю. Як зрабілі гэта з усімі папярэднімі Кавалерамі Карнавалу.

— Смерцю? За што?! — не паверыў я.

Яна выслізнула з маіх абдымкаў і пачала гаварыць хутка, як грэшніца на споведзі:

— Карнавал — мужчынскага роду і ніякага Кавалера ў яго, канечне ж, не можа быць. Замест гэтага патрэбная чалавечая ахвяра. Як яны кажуць, “каб не высах вугаль”. Пасля танцу мы мусім спыніцца на драўляным люку. Кат накіне пятлю табе на шыю, я зраблю два крокі ўбок, і люк раскрыецца. Цела правісіць над безданню, пакуль не скончыцца баляванне, а потым вяроўку адсякуць, каб Кавалер скончыў у каналізацыі нізін.

— Я бачыў мінулых Кавалераў, — дайшло да мяне. — Што праўда, іхнія целы раскіданыя ў топкім месцы. Завітаўшы туды — можна не выйсці. Але ж! — тут я зірнуў у яе вочы. — Але ж ты на такое пагадзілася?

— Я — Пшонка. Мы — з гільдыі энергетыкаў. Дзед быў шахцёрам, прадзед — вугальшчыкам. Бацькі адказныя за эмісію. Майняць цынк. Я — не арыстакратка. Я — з трэцяга саслоўя. Пшонка — вельмі простае прозвішча. З нас смяюцца. І грошай бракуе, каб смех спыніць. Валовічы пагадзіліся парадніцца з намі. Але толькі пасля таго, як я зраблюся Дамай Карнавалу. Дама — найвышэйшы статус і пераход у першае саслоўе.

Я стаяў там, дзе яна пакінула мяне пасля танцу. У мяне не было словаў. Хацелася спытацца, што мы з гэтым будзем рабіць, але я не быў пэўны, што нейкія “мы” могуць дзейнічаць тут супольна. У дынаміку змяніўся трэк, пасля энергічных джыганняў электрагітары заспяваў Лагуценка Старэйшы.

— Не бойся, — заклікала яна, кінуўшы кароткі позірк на калонку. — Карнавалу не будзе. Сапраўды не будзе.

Потым падышла да ложка ды, павагаўшыся, узяла бязлікую ды крыху вусцішную маску Баўта, працягнуўшы мне Гату.

— Як ты разумееш, праз мытню і мяжу цябе не выпускаць. Болей за тое, у гэтай свалаты па ўсім горадзе панастаўлена камер відэаназірання з сістэмай апазнання твараў. Як толькі ты наблізішся да землянога валу, цябе ў момант затрымае найбліжэйшы гвардзеец у штацкім.

— Зразумела, чаму тут дагэтуль каналізацыі нормальнай няма, — пракаментавалі я пачутае.

— Каналізацыі няма таму, што ў параўнанні з колішнім часам насельніцтва горада вырасла ў сто разоў.

— І таму, што высілки марнуюцца на відэаназіранне і гукаўзмацненне на мяжы. Інакш спачатку б водную сістэму перарабілі, — дадаў я.

Але дзяўчына паправіла:

— Каналізацыю б перарабілі, калі б шляхта, што кіруе горадам, не жыла на пагорку. Бо зараз на патрэбы астатніх ім літаральна... Можна сказаць, пляваць. Пахне толькі бедным.

Яна надзела маску, прыбрала валасы і загадала схаваць твар і мне. Потым працягнула мне сваё паліто, забрала ў мяне сурдуд. Нейкі час мы вошкаліся перад люстрам. Рукавы яе мядовай накрыўкі канчаліся ў мяне высока над манжэтамі, пад мышкамі невыносна ціснула. Дзяўчына патапталася ля кломпаў ды разумна вырашыла не браць іх. Калі мы спускаліся па лесвіцы, здалёк пачуўся прыцішаны свіст. Такі гук мусілі ствараць фабрыкі ў вугальную эпоху, запрашаючы працоўных на чарговую шаснаццацігадзінную змену.

— Вечаровы гудок, — занепакоена пракаментавала дзяўчына. — Часу засталася мала. Хутка нас пачнуць шукаць.

Збегшы на ніз і дазволіўшы мурыну прачыніць перад намі дзверы, мы заскочылі ў ландо першага з чаргі хвата. Тарантас чакаў кліентаў ля гатэля ўжо даўно, бо гаспадар паспеў закімарыць.

— Маёнтак Пшонак. Пільна. Плацім чатыры срэбныя, — распарадзілася дзяўчына.

Выглядалі мы пры гэтым, мабыць, даволі страката, бо зух не спяшаўся хвастаць коней.

— Я, канечне, вельмі айэмсоры! — сказаў ён, пацягваючыся. — Але ці не маглі б вы разлічыцца наперад? Так фазтон бадзёрай пойдзе. Пасля таго, як коні грошы пабачаць! Яны ў мяне шалёна сквапныя!

Мая спадарожніца пачала ліхаманкава шукаць па кішэнях, але я ўжо зразумеў памылку, намагаў у апранутым на мяне паліто батарэйкі і працягнуў яму пяць штук.

— Даем пяць, але педаль у падлогу!

— Пабяжым галопчыкам, ваша эксцэленцыя! — ён скіраваў павозку да задняй вуліцы, што цягнулася паралельна з праспектам. — Ці магу я запытацца, што цягне людзей у масках так далёка ад карнавалу? Прыватная вечарынка? Вы толькі нічога не падумаіце! Цікаўлюся чыста сацыялагічна!

Гэта быў такі тып кіроўцаў таксоўкі, што ўвесь шлях балбочуць. Не жадаючы размаўляць з ім, Дама клацнула зашчэпкамі, і над намі распоўзся скураны гармонік даху. Пасля яна бесцырымонна захінула мехавую завесу, якая аддзяляла пасажыраў ладалета ад курасадні фурмана. У салоне запанаваў змрок, парушаны толькі вандроўнымі ліхтарамі, што луналі за пластыкавымі вакенцамі. Калі за бортам мільгануў дамок Валовічаў, мая суўдзельніца нягучна, але вельмі злосна сказала:

— “Валовічы”, як жа. Гуры — іх сапраўднае прозвішча. Калгасная эліта. Былі пры рэсурсе, калі час спыніўся. Старэйшы — кіраўнік райвыканкама, жонка ягоная ў гарвыканкаме. Гуры. Найгоршы раён краіны. Пасля Зацямнення назваліся Валовічамі, заехалі ў іхны маёнтак. Забралі чужы герб. Намалявалі фальшывы радавод. Гараджане, канечне ж, усё памятаюць. Але

маўчаць. Бо каму ахвота барукацца з уладай. Вось і ўся арыстакратыя.

Мы паглыбіліся ў цемру ды галопам панесліся праз жылыя кварталы непараднай часткі горада. Мінакі тут амаль не сустракаліся, агнёў таксама зрабілася меней. Затое пасярод шчарбатых сталінскіх баракаў, чэзлых панэлек ды вясковых хацін сталі трапляцца фермы ды майстэрні небагатай тутэйшай індустрыі. Толькі тут я ўсвядоміў веліч і размах гэтага месца: паселішча раскінулася па вялікай тэрыторыі, усмактаўшы ў сябе некалькі навакольных сёлаў. Знікненне сонца спустошыла былыя сталіцы ды прыцягнула іх насельнікаў у няісныя раней мегаполісы, і магнітам тут выступала электрычнасць.

Выглядала, мы імкнуліся ў кірунку ТЭЦ, бо паветра зрабілася меней празрыстым, напялася смогам, у жалабках шыферных дахаў сабраліся чорныя ручайкі пылу. Вельмі карцела спытацца ў дзяўчыны, што яна задумала, але, як выявілася, Дама была на іншай хвалі.

— Скажы, а як яна выглядае? Тая, каго ты імкнешся распукаць? — святла хапіла для таго, каб пабачыць закушаныя вусны. — Вельмі прыгожая?

Ці можна адказаць на такое пытанне? Канечне ж, прыгожая. Вельмі прыгожая. Але хіба справа ў гэтым? Падумаўшы, я палез у кішэню сваіх барочных нагавіцаў і дастаў футлярчык візітоўніцы. Клацнуў, адмыкаючы, і працягнуў тое, што старанна зберагаў увесь гэты час...

Мы жылі тады ў прыўзнятай на палях хаціне ў бамбукавых зарасніках за тры крокі ад мора. На таемным пляжы ў Камбоджы, які пасаваў пад паняцце раю так блізка, наколькі гэта наогул магчыма. Ранкамі нас будзілі спевы птушак — складзеныя з бамбуку сцены не прыцішвалі сімфонію прыроды. Днём купаліся ў моры, увечары елі смачнюткае зялёнае кары з крабамі

ды запівалі яго фруктовымі фрэшамі. Калі адчуванне часу канчаткова знікла, а патрэба адлёту ў родныя маразы растала ў бесклапотным ценю бамбукавага гайку, яе зняў вандроўны фатограф на камеру пала-роіднага тыпу. Здаецца, гэта быў Instax — апошняя спроба вярнуць людзей да друкаваных фотаздымкаў у свеце, дзе хатнія альбомы ўжо перакачавалі ў тэлефоны і яблычнікі.

Дзядзька выглядаў на старога еўрапейскага дзівака — даўгія сівыя валасы, штыкеціна, прыклееная да вуснаў. Такіх многа бадзялася па ўзбярэжжы. Мы пілі індыйскі малочны чай у кавярні на пляжы, назіраючы, як вечаровае сонца дае нырца ў барвовае мора. Ён выйшаў з захаду ды забраў у вечнасць толькі яе. Толькі маю адзіную. Адкінуў свой брылясты капялюш на патыліцу, выцаліў і пстрыкнуў. Да таго, як мы паспелі запярэчыць. Я ў кадр не трапіў. Стары сказаў, што ён зрабіў здымак абсалютнага чалавечага шчасця. І што здымак будзе каштаваць “файв долл”. І калі мы адмовіліся, паведаміў, што сабекошт гэтага пстрыку — ван дола, і мы пакінем яго без вячэры, калі не пагодзімся на прапанову. Я даў яму тры, і гэта фатографа цалкам задаволіла. Дзякуючы колішняй шчодрасці, у мяне засталася выява. Адзіная выява зарумяненага вечаровым сонцам аблічча.

Дама Карнавалу прыняла здымак, прыхілілася да акна і, нічога не разабраўшы, намацала ўключальнік святла. Над намі запаліўся прымацаваны да скураной столі ліхтарык — напамін пра венскія карэты Моцартавых часоў. Зняла маску ды ўгледзелася ў фота. Усмінулася — адным кутком вуснаў.

— Зараз зразумела, — вымавіла яна, вяртаючы картку. — Зараз зразумела.

Яна вымкнула святло, ды, хутчэй, чым я што-небудзь усвядоміў, падсела бліжэй да мяне. Потым мая маска

была ўладна ссунутая ўверх, а яе вусны крануліся маіх. Яе дыханне было такім жа, як і валасы: язмін, карэнне касачоў, дубовы мох. Дзяўчына абвіла мяне рукамі і прыціснулася, і шчокі яе гарэлі, а вочы, залітыя тыгрынымі адбіткамі запаленага бурштыну, забіралі душу. Я не выхапіў момант, калі яна апынулася на мне, прагна заціснуўшы сцёгнамі, і гэта было вельмі прыемна, і хацелася, каб яна ўціскалася мацней. Яе далонька намацала пас і пачала спускаць мае нагавіцы, а сукенка ўжо расшпілілася, і пад ёй было бялявае полымя, і тут я адарваўся ад яе вуснаў і, паклаўшы рукі ёй на плечы, адхіліў яе. Дрыготкім сподам далоні пагладзіў яе па шчацэ. Прыгожая. Вельмі прыгожая. Але хіба справа ў гэтым?

— Я хацела толькі адчуць, як гэта. Калі цябе кахаюць, — задыхана сказала нарэшце, зашпільваючы каўнер.

І тут карэта спынілася. Прыцемненая вуліца, шчарбатая галерэя ліхтарных слупоў, асветлены будынак наперадзе.

— Вас на тэрыторыю заязджаць, ці панства ля варот выгрузіцца? — запытаўся галасок рамізніка. — Калі на тэрыторыю — трэба падзынькаць, каб браму адкрылі.

Мы сутаргава запраўлялі вопратку, як застуканыя на бэкстэйджы школьнага выпускнога старшакласнікі.

— Не трэба! Мы тут выйдзем! — загадала Дама карнавалу ды першай саскочыла з каляскі. Я, яшчэ крыху расхрыстаны, паспяшаўся за ёй. Зух зрабіў круты разварот і прыпусціў назад да цэнтру ды натоўпу патэнцыйных кліентаў.

Трубы электрацэнтралі гралі пры маёнтку Пшонкаў прыкладна тую ж ролю, якую для іншых палацыкаў забяспечвалі дубочкі, пасаджаныя ля вокнаў. Дом стаяў у сені жэралаў, што выкідвалі вугальны дым. Ягоныя сцены былі счарнелыя праз адкіды. Ля брамы,

як і пры доме Валовічаў, быў уторкнуты бігборд. З яго глядзеў дзяцюк, пастрыжаны паўбоксам ды апрануты ў спартовы касцюм “Адыдас”. Малады воўк, які сам не заўважаў, як пастарэў. Сівы баксёр пасміхаўся, агаліўшы прыкладна семдзясят адсоткаў зубоў, з-за чаго постар можна было прыняць за рэкламу стама-талагічнай клінікі. Побач з Пшонкам-старэйшым у разняволенай позе стаяў уладальнік штроксавага лапсардака, скураной камізэлькі ды скуранага капелюша стэтсан. Мядзяны твар глядзеў проста ў кадр, Пшонка-старэйшы быў напалову павернутым да свайго спадарожніка. З гэтай ліслівай паставы ўзнікала адчуванне, нібы баксёр паддобрываецца да каўбоя. “РАЗАМ У КВІТ І ДАБРАБЫТ” — было напісана ўнізе.

— А што тут робіць Самуэль? — запытаўся я, не верачы вачам.

— Гэта не Самуэль. Гэта мой бацька, — Дама Карнавалу ўказала на сівога баксёра.

— А побач?

— Побач — Геолаг. Вельмі паважаны ў горадзе чалавек. Ён навучыў людзей, як аднавіць працу ТЭЦ ды раскрыць закінутыя радовішчы вугалю.

— А! — сказаў я, усё яшчэ нічога не разумеючы.

— Геолаг уваходзіць у кіроўны савет гільдый і часам з’яўляецца на зборах радавітых. Але толькі тады, калі маршрут яго вандровак праходзіць праз наш горад. Ён не жыве на адным месцы, хаця яму падарылі герб і палац. Акурат быў тут тузін гудкоў таму.

Адгадка майго карнавальнага касцюма была недзе тут.

— Ты пазнаёміш мяне з бацькам? — запытаў я, ідучы за ёй.

— Бацька на карнавале, запрошаны на бал. Як і астатнія сям’я, — дзяўчына кінула сваю маску ў сметніцу і набрала доўгую лічбавую камбінацыю на замку брамы. Калі вароты адчыніліся, яна паімчала — але не

да дома, а ў бок схаваных за маёнткам нізенькіх стадо-
лаў, падсветленых знутры.

На падыходах да аднапавярховых пуняў з цемры
выслізнула адразу некалькі цёмных фігур са зброяй.
Яны рушылі абсалютна бязгучна, як той баец прыват-
най арміі Камандантэ. Атачыўшы нас, цені замерлі
моўчкі, не ўздываючы руляў. Спыніліся і мы. Спа-
трэбілася некалькі секунд, каб, пазнаўшы маладую
гаспадыню, яны без словаў уцягнуліся ў цемру, як
хваля вяртаецца ў акіян.

Вакол кожнага дамка быў пасаджаны капітальны
забор з металічнай сеткі з ліхтарамі праз кожныя сто
крокаў. Па агароджы шлі аднолькавыя пазнакі з ма-
ланкай, чэрапам ды касцямі. Роўны электрычны гул,
які стаяў у паветры, дапускаў, што гэтым разам па-
пярэджанне — не цацкі і, крануўшы сталь, можна
злавіць паўтара амперы на азадак.

Праз закратаваныя вокны адкрывалася нутро
адрын: па падлозе ішлі таўшчэзныя правады, прыле-
пленыя да шэрагаў аднатыпных бляшаных шафаў.
Здалёк усё было падобным да сервернага пакою ву-
гальнай эпохі. Калі б Віктарыянская Брытанія вы-
рашыла пацешыцца хостынгам, яе сховішчы мусілі б
выглядаць так.

— Што гэта? Ваша сям’я вырашыла пабудаваць су-
перкампутар? — запытаў я.

— Гэта цэхі па вырабе срэбра. Мой бацька майніць
цынк, я ж казалася, — Пшонка размаўляла, не збаўляю-
чы хады. Мабыць, каб на яе нагах былі сабо, яна б
злосна клацала імі — яе настрой быў у цэлым зразу-
мелы мне. Мы ішлі сярод аднапавярховых адрын, з
якіх быў узведзены цэлы пасёлак.

— “Майніць цынк”? — перапытаў я. — Гэта як? Тут
робяць батарэйкі з вугалю? — пасля згадкі Самуэля я
б гэтаму не здзівіўся.

— Не робяць. Зараджаюць, — Дама азірнулася на мяне, вочы былі як у Герды, калі тая пачынала сумнявацца ў маёй разумнасці. — Мы выкарыстоўваем электрычнасць, якую стварае ТЭЦ, для аднаўлення акумулятараў, якія выйшлі з ужытку праз страту зараду. Каб не было такога аднаўлення, чалавецтву трэба было б шукаць іншыя грошы. Бо цынк, хай сабе павольна, але спажываецца. Налобнікі і іншае.

— А чаму “майніць”? — перапытаў я. — Гэта ж ад “майнінгу”? Здабычы выкапняў?

— Бацька любіць казаць, што пасля эры біткойнаў, “майнінг” пачаў азначаць вытварэнне грошай з паветра. Што, дарэчы, і адбываецца на нашых фермах.

Мы выйшлі за энергетычнае паселішча ды замёрлі пасярод выгану. Надзел у Пшонкаў быў такі велізарны, што на ім можна было б пасвіць мамантаў. Прычым, пакуль маманты выгрызалі б травічку на адной частцы надзелу, яна б паспявала нарасці на другой. Раззлаваная прыгажуня стаяла нерухома, пастукваючы чаравікам па зямлі, як быццам бы прамацаваючы яе. Яна працягнула:

— Але майнім мы строга па квотах, якія нам спускаюць гільдыі ды радавітыя. Каб мы раптам не наляпілі зашмат гатоўкі ды не выклікалі інфляцыю. Наш інтарэс — адна дзясятая адсотку. Астатняе забірае горад. Але нам хапае. Так мы, прынамсі, кажам.

Яна нахілілася да зямлі і пачала шнарыць па ёй рукой. Нарэшце, схопілася за шнурок, які быў пад травой, і пацягнула яго, падымаючыся. Шнур выцягваўся так, як звычайна выходзіць нітка са швэдра, з напругай, але ўпэўнена.

— Горад пільнуе, каб мы не парушалі квоты: уздоўж плоту пастаўленыя камеры, якія сочаць, каб ніводнага грузу не пакідала нашу тэрыторыю без дагляду іх кантралёраў. Паставіць відэаназіранне на нашым полі

яны не могуць, бо гэта прыватны феод. Што яны не ведаюць,— шнурок зачапіўся за прыхаваны трымальнік, і ля нашых ног прасеў зямельны слой. Пасярод дзёрну ўтварылася дзірка. — Дык вось. Што яны не ведаюць, дык гэта тое, што калі твой прадзед быў вугальшчыкам, а дзед шахцёрам — ты будзеш ведаць геаграфію ўсіх штольняў пад зямлёй. І для цябе няма праблемы скідаць штомесяц да трыццаці тысяч срэбных грашовым маклерам-пральнікам, якія б потым вярталі гэтыя грошы ў твае скарбонкі па зямлі за тавары, якія ты ім ніколі не прадаваў. На сціплае вяртанне ў дваццаць адсоткаў.

— Беларусь — краіна партызанская, — уражана пракаментавалі я пабачанае.

— Я высачыла бацьку па даручэнні маман. Тая заўважыла, што ён кожны пяты вечаровы гудок ідзе з ложку падчас глыбокага сну і падумала, што ён завёў сабе самадайку ў чырвоным квартале. Унізе — закінутая штольня, якая выходзіць на паверхню за пяцьсот метраў, ужо за валам. Пад драбінамі стаяць вазкі, на якіх бацькавы людзі выцягваюць не ўлічанае срэбра, дык не прабі сабе галаву. На выхадзе са штольні — мястэчка кантрабандыстаў, за ім — рака Эрыдан. Па ёй рушыш на поўдзень.

Дзяўчына паднаціснула ножкай на зямлю, пашыраючы прагал. Дзёран і трава былі налепленыя на металічныя лісты, хаваючы ўваход. Пшонка-малодшая здерла сурдут ды пацягнулася за сваім паліто.

— Ты хіба не са мной?

— Ліхтар у цябе ёсць? — яна моўчкі пахістала галавой. Я выцягнуў вечны налобнік і прад'явіў ёй.

— Не хочаш пайсці разам?

— Разам? — яна перапытала гучней: — Разам? Шукаць тваю каханую? А жыць потым таксама будзем разам? Утрох?

— Можна ж вирушыць адсюль удвох, потым разысціся. Ці лепей заставацца ў горадзе Карнавалаў?

— Карнавалаў болей не паўторыцца. Ніколі. Я прасачу, — яна закусіла вусны.

Я зашпіліў сурдуд, нацягнуў на галаву ліхтар. Паглядзеў на пакрыўджаны твар, на сцятыя вусны. Карнавал яна будзе адмяняць. З аднаго боку, шалёныя грошы ў бацькоў ёсць. А такіх адмыслоўцаў, як армія Камандантэ, па пустках гойсае легіён. Але я пажадаў бы, каб тут не скончылася, як з Гаўрошам у Гюго. Ці не абмежавалася заменай Валовічаў на Пшонак.

Хутчэй, чым дзяўчына змагла б адхіліцца, абняў яе на развітанне. Па-сяброўску, але вельмі моцна. Пастаяў так, паляпваючы па плячах. Потым прыбраў рукі, уключыў налобнік ды палез у прагал. У касцюме французскага асветніка зноў было халаднавата. Спатрэбіцца нейкі час, каб выйсці на землі, прыдатныя для камзолаў ды сурдутаў.

— Чакай, — яна прысела нада мной. Зняла з шыі бурштынавыя каралі і працягнула мне поўныя жмені ззяння. У каменьчыках жыло сонца, застылае ў смале мільён гадоў таму. Па вуглах падсвечваліся іншыя слаі, загараліся лушпайкі злізанай смалой кары, машкара і травінкі. Гэты бурштын свяціўся адценнем лугавага мёду, як і яе паліто.

— Трымай, бадзяга! Маіх слёз не дачакаешся — бяры з сабой слёзы Геліядаў. Спатрэбяцца грошы — здымай па адной пацерцы, але не аддавай танней за дзве тысячы срэбных.

Я прыняў падарунак так, як рыцары прымалі шалікі ад дамаў на турнірах. Яна нахілілася і, заплюшчыўшы поўныя святла вочы, пацалавала мяне ў шчаку. Я пастаяў так крыху даўжэй, чым дазвалялі чыста сяброўскія пачуцці.

Эпілог

КАЛІ НАД ГАЛАВОЙ ЗАЧЫНІЛІСЯ СТВОРКІ, праз якія было бачнае неба, я апынуўся сярод рэзкага паху зямлі. Спуск быў даўжэйшы, чым я чакаў. Нарэшце ў светлавых выблісках вымаляваліся рэйкі, і я ўстаў на зямлю.

Спачатку мяне наведала лёгкая паніка. У тунэлі было вельмі задушна, і тым ён адрозніваўся ад падземнага бункера Сямёна Чаплі, дзе, выглядае, усё ж падпрацоўвала нейкая вентыляцыя. Тут жа было холадна — то бок справа была не ў тэмпературы — тут абсалютна не засталося паветра. Як быццам спрабуеш удыхнуць зямлю. І чым больш я панікаваў, тым меней кіслароду заставалася ў лёгках. А калі я зразумеў, што не спытаў, у якім баку выхад, панікаваць пачаў вельмі моцна. Абмацваючы сцены ліхтарыкам, я спачатку пабег налева, наткнуўся на вазкі, пра якія мяне папярэдзіла спадарожніца, ды ледзь не зламаў шыю. Пастаяў, дыхаючы. Поўнага ўдыху хапала толькі на адзін-два крокі, потым пачынала цямнець у вачах праз недахоп кіслароду. Асцярожна абышоў пакінутыя на іржавых рэйках арбы і неўзабаве ўпёрся ў дошкі, якімі быў перагароджаны праход. Сцёр халодны пот з твару. Зразумеў, што кірунак тут толькі адзін, з іншага боку — а гэта тупік. Не заблытаешся.

Пайшоў назад, абмінуў жалезныя драбіны, па якіх спусціўся сюды. Паветра было абсалютна нерухомым,

тлустым, нібы чарназём. Яго як быццам можна было ўзяць у руку. Робіш павольны крок, і лёгкія схлопваюцца, рот праглынае пыльную, прапахлую зямлёй субстанцыю, але сэрца грукае так, як быццам і не ўдыхаў. Пачынаеш крочыць хутчэй, у спадзеве выбрацца на паверхню, і кроў стукае ўжо ў галаве, вочы вылазяць ад напругі. Калі не запаволіцца і не загадаць сабе супакоіцца — у галаве памуціцца, зробіцца млосна, і давядзецца абAPERціся на сценку. Я рухаўся рыўкамі: выбліск панікі, хуткая хада, зацямненне прытомнасці, прыпынак са спробай супакоіцца. Потым зноўку выбух панікі. Як ні дзіва, пачуццё знаходжання ў труне, у магіле, было страшнейшым за сутычку са здаравенным сабакам у смуге. Там страх можна было застрэліць. Тут яго можна было толькі выціснуць з сябе. Месцамі скляпенні былі падпёртыя дошкамі ці пакладзенымі па дыяганалі бэлькамі, іх даводзілася пераступаць, і пры кожным кроку са столі ссыпаўся пясок, і не хацелася нават думаць пра тое, што шмат якіх шахцёраў на пачатку вугальнай эпохі засыпала абваламі з-за дрэннай абазнанасці інжынераў у геалогіі і паводзінах пароды. Сустракаліся тут і карані, што тырчалі проста са столі. Праз задуху і млоснасць падавалася: дакраніся да іх — і яны зацягнуць за сабой у глебу.

Ніякага святла ў канцы тунэля ў гэтым выпадку, зразумела, чакаць не выпадала. Але я спадзяваўся адчуць набліжэнне выхаду з нары хаця б па зрухах у паветры. Калі, змораны, бы шахцёр пасля поўнай змены ў забоі, я нарэшце наблізіўся да канца праходу, я зразумеў, чаму тут было так невыносна. Выхад упіраўся ў вертыкальны шурф, які быў таксама надзейна зациснуты металічнымі лістамі: блізкасць паселішча вымусіла хітраванаў хаваць шляхі вывазу кантрабанды.

Выслізнуўшы з шурфа, я адчуў сябе так, як, напэўна, пачуваецца вусень, калі разломвае кокан, распраўляе крылы і спазнае трыумф першага сапраўднага спаткання з паветрам. Я дыхаў так, як дыхалі нырцы па жэмчуг пасля ўздымання з глыбінняў. Потым падняўся на ногі і пакрочыў ледзь бачнай, але ўсё ж наяўнай сцежкай. Гарадскія валы засталіся ззаду, перадмноў расхіналіся вялізныя грушы, што хавалі за сабой мястэчка, арганізаванае вакол вулкі. Дамы тут былі дзе драўляныя, дзе зробленыя з бетонных панэляў двухпавярховымі ўсталяваннямі на чатыры сям'і.

Блізкасць вялікай ракі ўжо адчувалася ў паветры: аднекуль цягнула вільгаццю, якую можа ствараць толькі сабраны разам велізарны аб'ём вады. Да таго ж дрэвы тут зрабіліся такімі, што растуць толькі ўздоўж вялікіх рэк: вышэйшыя, з радзейшым галлём, з абрысамі, што нагадваюць выцінанкі, агулам больш стройныя, накармленыя смачным водарам.

З досведу колішніх вандровак праз Беларусь я ведаў, што падманвацца сціплай высотнасцю будынкаў месца не варта, кішка дарогі можа цягнуцца вельмі і вельмі далёка, а само паселішча выявіцца зусім не малым. Вокны ва ўсіх дамках былі прыцемненыя, але, праходзячы каля аднаго з іх, я са здзіўленнем пачуў гітарнае брыньканне. Пагрукаў у дзверы ў спадзе спытаць гаспадароў, дзе тут рака. Але музыка сцішылася, а да дзвярэй так ніхто і не падышоў. Наблізіўшыся да акна, я пабачыў, што з боку кватэры па ўсёй плошчы шкла была пафарбаваная чорным заслона. Па яе краях было бачнае нясмелае зірканне свечак. Я не стаў стукаць зноўку: калі тут сапраўды хаваюцца кантрабандысты, у адказ на настойлівасць можна атрымаць порцыю шроту ў живот. Пагатоў, яны ж напэўна бачаць, што шчэміцца да іх няўзброены, а таму лёгка на рабунак дзівак.

Я вярнуўся на асфальт і задуменна павалокся наперад. Будынкі самкнуліся ў шчыльны шэраг: платы стаялі без прагалаў, за папярэднім дваром адразу ж пачынаўся наступны, штыкетнік не меў перапынку. Мясціны ўдавалі на закінутасць, але з некаторых комінаў курыўся дымок. Раптам мяне працяла. Я лезь не прысеў на месцы. А потым, вылаяўшыся, пачаў ліхаманкава мяць сваё адзенне і забірацца пальцамі ў кожную кішэньку, у кожную няроўнасць ці ямку ў тканіне. Сарваў з сябе кафтан, расшпіліў камізэльку, вывернуў кішэні нагавіцаў. Але страта была незваротная. Фотаздымак застаўся ў ландо. Я трымаў яго ў руках, калі Дама Карнавалу выключыла святло і пацалавала мяне. І адклаў яго на крэсла ад нечаканасці. Зух звёз выяву ў цэнтр Горада Святла, куды мне ўжо не вярнуцца. Дарога зжэрла мой апошні скарб. Зараз са мной было толькі тое, што я прыдбаў у гатэлі.

Рука мае апусцілася. У скрусе я ішоў па чорным асфальце, які зрабіўся ракой майго жыцця. Адзін з самых трапных пражайцаў тых часоў, у якія было смяротна небяспечна быць трапным пражайцам, Юры Алеша, напісаў неяк у “Кнізе развітання”: “Я ўсё жыццё кудысьці ішоў. Нічога, думаў, прыйду. Куды? У Парыж? У Венецыю? Не, у захад сонца. Вось і цяпер іду, ужо разумеючы, што ў захад прыйсці нельга”.

І як жа я мог быць такім наіўным, каб думаць, што да майго сонца можна дастаць пешшу? У мяне не засталося нават напаміну. Думаючы пра гэта, я прамінуў працыненныя веснічкі: агароджа тут была шчыльна засаджаная невялічкімі елачкамі. Адтуль, з-за брамкі, даносіліся рытмічныя гукі, падобныя да чвякання. Я быў затрымаўся, думаючы, ці не паспрабаваць падысці да гаспадароў. Але вырашыў не выпрабаваць лёс і рушыў далей. Неўзабаве расцягнутае паселішча скончылася. Дарога забірала налева, разразаючы шырокае

поле, залізанае месяцовым святлом. Ніякай ракі тут бачна не было. Трэба вяртацца.

Не разумеючы, як я мог не заўважыць вялікую ваду, я круціў галавой па баках адзінай у мястэчку дарогі. Абрывы дамоў з’ядалі гарызонт, не давалі зірнуць далёка. Нарэшце я зноў апынуўся ля плота з прачыненай форткай. “Добрай ночы!” — крыкнуў я ў двор, але рытмічнае ляпанне не спынілася. Я аспярожна зазірнуў за елкі — нічога адметнага. Дворык пры драўлянай хатцы. Чорныя вокны, шыфер, замкнёныя драўляныя дзверы. Паржавелы ровар пад павеццю. Гукі несліся аднекуль ззаду і як быццам знізу. Пільнуючы спежку, каб не трапіць у якую гасцінна разяўленую пастку, я абышоў дамок ды вохнуў.

За ім, пад маляўнічай кручай, блішчэла шаша шырачэзнай ракі. Ад чорнай плыні патыхала такой магутнасцю і такой прыгажосцю, што незразумелым рабілася, чаму гэта сучасныя людзі вырашылі, што іх продкі сяліліся на ўзбярэжжах толькі таму, што так ім было прасцей вандраваць. Прастора тут мела іншую тканіну, і рэч была не толькі ў маляўнічасці, у гэтых створаных прыродай велічных візуальных рытмах. Тут *былося* інакш. На адхоне велізарнага рухомага люстра можна было пражыць лёс, альтэрнатыўны перадвызначанаму. Бо лініі кону тут разыходзіліся ў адлюстраваныя рачной роўняддзю бакі.

Уніз, да ўзбярэжжа, вяла драўляная лесвіца, і парэнчы гайдаліся пад маёй рукой. На пясочку пад хваінай, пры скрынях ды рыбацкіх сетках быў раскладзены надзіманы човен. Ля яго тапталася падгалістая фігура. Спусціўшыся ніжэй, я зразумеў, што чвяканне нараджаецца менавіта тут: чалавек ціскаў нагой гумавую квакуху помпы, якая закачвала паветра ў човен. Ён быў напалову поўны, што б там ні казалі б песімісты. Калі я сышоў з прыступак, фігура падняла галаву і

прывітальна ўзняла пальцы да палёў скуранага стэтсана.

— Вы ўвесь час задаяце не тое пытанне! — крыкнуў Самуэль насустрач мне. Ён разагнуўся і падпёр спіну рукамі. Яго дыханне было збітым праз фізічную працу. Я наблізіўся так, што ён мог казаць цішэй, сяброўскім тонам: — Вы пытаеце: “За што мне гэта? За што, за што, за што? За што так з Ёвам? Ён жа быў беззаганны, справядлівы, богабаязны і ўхіляўся ад зла!”

Мяне цяпер цікавіла зусім іншае пытанне. І я не здолеў дачакацца, пакуль ён скончыць, ды перабіў:

— Хто вы, Самуэль? Ці лепш назваць вас Пастухом? Ці Геолагам? — я стаў за два крокі ад яго, не ведаючы пра ягоныя намеры. — На зямлі, па якой вы ходзіце, ёсць старажытнае казанне пра Бога, які ўвасабляецца ў бадзягу і цягаецца па вёсках, каб дачуцца, як жывуць людзі. Але, як па мне, дык на ўвасабленне абсалютнага добра вы ніяк не цягнеце.

— І пастка ў тым, што на пытанне “за што?” адказаць немагчыма, — працягнуў ён, у сваёй манеры не звяртаючы ўвагі на рэплікі суразмоўцы, якія яму падаліся нікчэмнымі. — Бо пытанне “за што?” не так пастаўленае. Пытаць трэба не “за што?” Пытаць трэба: “для чаго?”

Ён адступіў ад помпы, як бы запрашаючы мяне дапамагчы яму напампаваць човен. Але я не зварухнуўся ды загаварыў, падвысіўшы голас:

— Я б дапусціў, што вы такі ж недарэка, як Сямён Чапля. Толькі больш абазнаны ў законах сусвету. Але я дагэтуль не магу зразумець, як трапіў у бункер і як выйшаў з яго. Да таго ж, генератар на камянях?! Адкуль гэтыя тэхналогіі? Як гэта магчыма? Вы Бог? Вы сатана? Вы іншапланетнік?

Ён падштурхнуў квакву да мяне, уздыхнуўшы з такой нявыкруткай, як быццам я быў дурнаваты дзіцёнак, што ў соты раз пытае, як правільна: “бацька” ці “тата”.

Магчыма, я і быў такім дзіцем, бо ён ужо даў мне адказы ў “Айцы дажджу”.

— У мяне ногі стаміліся. Падпампуй ты, — папрасіў ён тым тонам, якім знямоглы стары закідае ўнуку, каб ён накалоў дроваў. Я даўно заўважыў, што нораў ува мне прачынаецца ў самыя для таго не прыдатныя моманты. То быў адзін з іх. Я застаўся стаяць, сцяўшы зубы.

— Дурань ты. Гэта ж твой човен! — сказаў ён з кпінай у голасе. — Ты ж на ім паплывеш!

Мне зрабілася сорамна, і я таропка перакінуў клапан помпы на другую камеру, пачаў качаць. Гума, напаўняючыся, заварушылася. Самуэль жа працягнуў вяшчунства:

— І вось на пытанне “для чаго?” адказаць можа любы. Любы, хто запытваў. Сам сябе. Трэба толькі пачакаць крыху, каб дайшло.

Я на хвіліну спыніў пампаваць і падаў голас:

— Няёмка жыць у свеце, у якім наверхсе няма ні добра, ні зла. Ні пакарання, ні літасці. Толькі матэматыка наступстваў. Алгарытм, як вы казалі. Напэўна, Ніцшэ першым гэта зразумеў. Таму і збрахаў, што паддашак пусты.

— І што тычыцца Другога Прышэсця, — Самуэль стаў да мяне спінай ды ўгледзеўся ў раку. Потым падабраў з пяску пляскаты каменьчык і шпурнуў яго ў цэдру. Вада загаварыла воплескамі. — Света Пшонка не мае рацыі. Зрабіўшы пару цудаў перад камерай, любы без напругі б зрабіўся ўладальнікам youtube-канала са ста мільёнамі падпісантаў. І для распаўсюду Слова гэта было б не горай за бадзянні па Галілеі з вучнямі. Калі б! Калі б задачай было толькі пакінуць вучэнне.

— А сэнс у іншым?

— Хіба нехта на Зямлі не ведае, што добра, а што — кепска? Хіба ўсё ўжо не сказана па сто разоў? Хіба гэтаму не вучаць бацькі сваё дзіця ў першыя гады жыцця?

Ён прысеў на драўляную скрыню побач з чоўнам, скінуўшы з яе чорнае павуцінне рыбацкай сеткі, раскладзенай на прасушку. Памацаў паветраны клапан на баку, заціснуў мацней. Прыслухаўся да помпы. Працягнуў:

— Што пра таго галілеяніна толькі не навыдумлялі! “Збавіцельная ахвяра”. Чацвёртае стагоддзе, Канстанцінопаль, другі Сусветны сабор. Гэта калі Феадосію Флавію трэба было падчысціць арыянаў. “Збавіцельная ахвяра”, ну! Як быццам увесь Новы завет не пра тое, што нябёсам чалавечых ахвяраў не трэба.

— Дык а што тады мусіў зрабіць месія?

Ён скрывіўся на слове “месія” так, як быццам сам быў настаўнікам мовы іўрыт і пабачыў, што вучань зрабіў тры памылкі ў правапісе і дзве ў семантыцы на адно слова.

— Сын чалавечы хадзіў сярод людзей, казаў пра дабро. І ўсім было зразумела, што ён вучыць дабру. “Не забі”, “не брашы ў судзе”, “не бяры чужога”. І што з ім зрабілі? Вось задумайцеся: што са сказанага ці здзейсненага галілеянінам падлягала суду? Катаванням? Укрыжаванню? І, каб з гэтай гісторыі можна было зрабіць сістэмныя высновы, — дык што тут можна было зразумець? Пра людзей? Пра іх дабрадзейнасць? Ці з асуджэння Неронам твайго любімчыка Сенэкі, які прыблізна ў тыя ж часы казаў і пісаў прыкладна тое ж? Ты ведаеш, як Сенэка паміраў?

Я маўчаў, спрабуючы асэнсаваць сказанае. Каўбой працягнуў:

— Побач гэтую сітуацыю не з пункту гледжання “за што?” Глянь на яе праз акуляры “для чаго?”

— І для чаго тады? Вы хочаце сказаць, што чалавечтва б атрымала электрычнасць раней, калі б Пілат не пакараў смерцю Хрыста? У гэтым сэнс гэтага вашага “алгарытму”?

— Я хачу сказаць, што кон складаецца і з таго, што робяць з героем іншыя людзі. І высновы часам трэба рабіць менавіта пра іх. Да таго ж. Адкуль ты ўзяў, што электрычнасць — узнагарода? Яна цягне за сабой і атамную бомбу, напрыклад. Яшчэ я хачу сказаць, што калі трымацца мовы хрысціянства, дык усе людзі — сыны і дачкі Божыя, а не толькі тыя, хто ходзяць па свеце і вучаць, як правільна жыць. І з гэтага пункту гледжання Адам, які прабіваецца праз цемру да сваёй Евы, і не збочвае нават тады, калі логіка кажа яму, што трэба вяртацца, роўна варты павагі. Я не бачу, чым каханне да аднаго чалавека горшае ці ніжэйшае за марную мару выратаваць увесь свет. Які не шукае паратунку.

Я спыніў падпампоўку, згадаўшы галерэю жанчын, з якімі дарога спрабавала пакласці мяне ў ложкак. Сівы ўзняўся ды высунуў з-за скрыні ўжо бачаную мной скураную торбу-кофр.

— Вёслы на пяску пад днішчам, — сказаў ён, закідваючы торбу на плячо. — Пакінь тут адзін бурштынавы кавалак, калі будзеш гатовы вырушыць. Гаспадар чоўна — рыбак, яму трэба будзе набыць новую прыладу для працы.

Стары каўбой рушыў да лесвіцы, ды азірнуўся. Паправіў капялюш у задуменнасці, паглядзеў на чорнае неба, потым на мяне. Нарэшце выдаў:

— Вы ўвесь гэты час не там шукалі. Сонца не згасла, і Зямля не вышпурлілася ў далёкі космас. Змены адбыліся не з фізічнымі законамі. А з інстанцыяй, пра якую чалавек ведае меней за ўсё. З часам. Час у матэрыі спыніўся. У жывых істот — працягвае ісці. Менавіта таму хімічныя рэакцыі не працуюць, па-за межамі тых, якія я называю “халоднымі”. І, каб зразумець тое, чым паленне нафты адрозніваецца ад гарэння драўніны ці выцякання электрычнасці з батарэйкі,

трэба спасцігнуць хімічную тэорыю часу, якая тлумачыць, як паводзіць сябе час у розных рэчывах. А для гэтага трэба перастаць жэрці планету і прыслухацца да шолаху зораў. Калі вы дойдзеце да гэтага, вам ужо не спатрэбіцца заліваць бензін ці вадарод у машыны.

Ён задраў галаву і ўтаропіўся ў Месяц, быццам спрабуючы зразумець па ягонай фазе, калі дакладна чалавечтва зразумее прыроду дачыненняў часу з субстанцыяй. Пасля павярнуўся да мяне і працягнуў:

— Пакуль час не пойдзе, тэмпература тут не зменіцца ні на градус. Бо для гэтага таксама патрэбны зрух. Гэта — не Зацямненне. Гэта — заміранне. У момант, калі яно адбылося, зона світанку знаходзілася на 87-ай зямной паралелі. Тут — вечная ноч, там — вечны дзень. Але ў вас не было тэлебачання, якое паведаміла б пра гэта.

Ён зрабіў яшчэ крок да лесвіцы, паклаў руку на хісткія парэнчы. Я ўсё чакаў, што ён зробіць які-небудзь цуд на развітанне, як тады, з рыбай. Але ён зноўку загаварыў:

— Прырода куды болей прыдатная для супрацы і сужыцця, чым думала чалавечтва да Зацямнення. І раптам хітра прымурыўся ды працытаваў: *“У сведчаннях іх старажытных продкаў вы не знойдзеце ніякіх праблемаў з перамяшчэннем у прасторы. Выправіўся кудысьці за трыдзесяць зямель і дастаўся да месца. Ніякага пераадолення, ніякіх намаганняў, ніякай стомы”*. Я б і рады быў пабалакаць яшчэ, ды мяне чакаюць, — каўбой тыцнуў пальцам у верх.

— На небе? — не зразумеў я.

Ён весела хмыкнуў, паказаўшы вачамі на лесвіцу.

— У кантрабандыстаў. Мяне запрасілі пайграць на гітары на мясцовым вяселлі. Будзем сёння добра піць. А табе трэба адказаць на званок.

І, хутчэй, чым я паспеў прыгадаць, што значыць выраз “адказаць на званок”, ён пабег наверх па пры-

ступках і, глядзячы на ягоныя энергічныя рухі, можна было падумаць, што па гэтай лесвіцы ён лёгка забярэцца на нябёсы.

А прыстань агаласілася дзіўнымі гукамі. Калі б з чорнай ракі выскачыў цюлень, дастаў валторну і пачаў бы граць на ёй “Оду да радасці” Бетховена, гэта ўсё роўна было б менш дзіўна, чым гэтыя гукі. Таму, што мелодыя была стандартным выклікам тэлефона-яблычніка. Трэлі, падобныя да электрычнага салаўя. Рэфлекс абанента вымусіў мяне перастаць здзіўляцца і пачаць шукаць. І, пасноўдаўшыся па водмелі, я зразумеў, што мелодыя ідзе з драўлянай скрыні. Шчоўкнуўшы зашчэпкамі, я пабачыў там усялякі рыбацкі хлуд: велізарныя маткі лескі, грузілы, зробленыя з абцяжаранай волавам лыжкі, драўляныя распоркі пад вуду, паплаўкі, прынады ды воблеры, абсалютна не адрозныя ад печкуроў. І вось сярод усяго гэтага, падрапаны і з трэснутым шклом, галасіў і нервова вібраваў стары *яблычны* тэлефон. Я асцярожна ўзняў яго, унутры прылады нешта гучна перакацілася. На пабітым экране лунала зялёная іконка выкліку. Батарэйка была на чырвоным. Наверсе, там, дзе звычайна пазначаецца апэратар ды праступае штыкетнік узроўню прыёму, быў надпіс: “No signal”. Я націснуў на значок трубочкі ды паднёс слухаўку да вуха.

Дынамік выплюнуў мне ў вуха шумы ажыўленай вуліцы. Там свірышчэў, гарлаў і выкрыкваў запоўнены людзьмі праспект.

— Ало? Ало? Гаварыце! — сказаў я, усё яшчэ не даючы веры, што нехта мог патэлефанаваць на гэтае ламачча. Нават калі б не села батарэйка мільён гадоў таму.

Але тут праз гарадскія шумы прарваўся крыху хрыплы, але такі пазнавальны голас.

— Прывіт. Як ты дазваніўся? Як гэта агулам магчыма?

— Я дазваніўся? — перапытаў аўтаматычна.

— У старога бедака ля храма Калі зляцеў ланцуг з ровара. Ён прыхіліўся да колішняй тэлефоннай будкі і спрабаваў паправіцца. Я падышла дапамагчы, перапэцкалася ў мазут. І тут у будцы затрэнькаў тэлефон. Як ты прабіўся? Чаму тэлефонная сувязь працуе?

Побач з такім родным голасам чулася старэчае шамканне. Чалавек гаварыў, быццам бы падняўшы кончык языка да гары.

— Дзед кажа, што гэтыя тэлефоны ставілі яшчэ англічане. І яны не былі ва ўжытку з 1940-х гадоў.

— Ты ў Непале? — спытаў я адразу пра самае істотнае. Бо невядома, колькі часу ў нас ёсць на гэтую размову.

— У Непале цёмна. Я спушцілася з гандлярамі праз Сікім і асела ў Горадзе Світанку. Былой індыйскай Калькуце. Тут увесь час лімонны ранак. Не горача, ад дэльты веюць ветрыкі. Я працую ў планетарыі з дзецьмі. Мы карыстаем свечкі замест лямпачак.

— Ты зрабілася спецом па астраноміі?

— Я засталася спецом па складанні прыдуманых гісторый. Расказваю ім розныя небыліцы пра планеты і іх насельнікаў. У мяне ўдзячная аўдыторыя. Як ты сам? Як Герда?

Мой тэлефон блюмкнуў, паказваючы, што батарэя зараз здохне. І я загаварыў хутка, збіваючыся:

— Калі ласка, дачакайся мяне там! У Калькуце, чуюш? Я знайду цябе ў гэтым горадзе. Я іду да цябе, і ў мяне наперадзе — велізарны шлях, але дачакайся. Дачакаешся?

— Ідзеш? — спытаў яе голас, пацвярджаючы, што яна паспела гэта пачуць.

Тэлефон двойчы піскнуў, і ўсе гукі зніклі з яго. Ён пераўтварыўся ў кавалак мёртвага пластыку. Я панаціскаў яшчэ на кнопкі, але прасцей было б ажывіць Лазара. Унутры штосьці гучна перакочвалася, я нама-

цаў шчыліну пад задняй крышкай, уставіў туды пазногаць і націснуў. Апарат раскрыўся падазрона лёгка. Я ўключыў налобнік, і бровы ўзняліся ад пабачанага. Усё начынне, уключаючы мікрасхему, дынамік, шлейф і батарэю з яблычніка даўно вынялі. Унутры пустой скрынкі быў россып рыбалоўных кручкоў розных памераў і калекцыя драбінак, што ідуць на грузікі для лёскі. Нехта карыстаўся корпусам ад непатрэбнай штуківіны як скрыначкай для ўчэпістай драбязы, якую не пакладзеш у кішэню. Лягчэй было б дазваніцца з чоўна ці галіны дрэва, чым з гэтага тэлефона.

Я дапампаваў човен і прымацаваў вёслы. Падцягнуў яго бліжэй да ракі, пасадзіў нос у ваду. Выцягнуў падарунак Дамы Карнавалу, асцярожна зняў адзін зіхоткі каменьчык і ўціснуў яго ў пясок там, дзе стаяў човен. Пасля ўзлез на свой гумовы плыт, паспрабаваў адштурхнуцца ад берага рукой і ледзь не перакуліўся, пакоўзаўся ўздоўж спуску, ссоўваючы транспартны сродак, сёрбнуў сцюдзёнай вадзіцы ботам і нарэшце скруціў з уключыны вясло. Пасля сутыкнення з берагам човен нарэшце скрануўся ў бязважжасць. Праплыў яшчэ з метр, і яго падхапіла імклівая плынь.

Мяне павольна закруціла і пацягнула на сярэдзіну ракі. Спачатку я спрабаваў веславаць, думаючы, што здольны паскараць ці запавольваць рух. Але неўзабаве сцяміў, што вада ўсё зробіць сама. Ад мяне патрабуецца толькі адкінуцца на мяккую гуму і адчуваць слізганне па вадкай дарозе, якая кіруе сама. Нагадвала паездку на бясконцым эскалатары. Праз нейкі час з'яўляецца ўражанне, што ты стаіш на месцы, а рухаюцца толькі хмызняк і чорныя сілуэты дрэваў на берагах. За вёслы трэба было хапацца толькі тады, калі строма, разгуляўшыся, выносіла парушынку чоўна да берага, дзе ніякай энергіі ў вадзе не было. Менавіта ў адзін з такіх момантаў, зазірнуўшы пад човен, я ўсва-

доміў, што тленне аганькоў у прадонні не супадае з карцінай зораў на небе.

Так я ўпершыню і пабачыў гэты цуд. Слёзы Геліядаў, адметнасць чароўнай ракі Эрыдан, апісанай Авідыем, згаданай Эсхілам і Еўрыпідам. Месцамі бурштын ляжаў шчыльна і свяціўся так, нібы пад вадой хаваліся цэлыя гарады з падсвечанымі праспектамі і плошчамі. На быстраку ягонае ззянне зацямнялася да бляклых водбліскаў: шматтонная тоўшча вады з'ядала мігценне, а адбіткі зораў прыпарушвалі роўнядзь. Пад плыткімі берагамі падводныя светлякі ўспыхвалі, вымушаючы думаць, што нехта пусціў па рацэ кітайскія ліхтарыкі. І толькі калі быстрыня выціскала човен да ўскрайку, рабілася бачна, што насамрэч бурштын спачывае глыбока пад чорным люстрам. І ад паверхні яго аддзяляюць метры чысцюткага крышталю.

Адчуванне холаду знікла, і мною апанавалі спакой і сузіранне. Нябесны пакемон скакаў наверх, і яго водны брат быў у добрай кампаніі рухавых сябровак. Калі рака выблукала з хваёвага гаю ў поле і пацякла роўна, я падумаў, што праз ззянне зверху і ілюмінацыю знізу я не магу зразумець, дзе пралягае небакрай. Усплыла думка, што вада і паветра складаюцца з адной і той жа субстанцыі — празрыстай энергіі, якая напаўняе жыццё рухам. І што нездарма той, хто пасадзіў мяне ў човен, згадаў пра сведчанні продкаў, якія не ведалі праблемаў з перамышчэннем у прасторы. І, агледзеўшыся цяпер, я пабачыў, што перасоўваюся па небе, і зоры — навокал.

